COORDONATORI
N. G. NICULESCU I. D. ADUMITRĂCESEI

TEORII ȘI POLITICI ECONOMICE PENTRU ROMÂNIA

STRUCTURI ȘI MECANISME ECONOMICE

vol. 1

JUNIMEA

Scanned with OKEN Scanner

UNIVERSITATEA "PETRE ANDREI"

TEORII ŞI POLITICI ECONOMICE PENTRU ROMÂNIA

Volumul 1

STRUCTURI ŞI MECANISME ECONOMICE

Coordonatori:

N.G. Niculescu – I.D. Adumitrăcesei

Autori:

Tema 1-a:	prof. dr. Ioan D. Adumitrăcesei
Tema a 2-a:	prof. dr. Ioan D. Adumitrăcesei conf. dr. Mihai Irimia
Tema a 3-a:	prof. dr. Maria Ponta
Tema a 4-a:	prof. dr. Ionel Cobzaru
Tema a 5-a:	conf. dr. Valentin Soroceanu lect. dr. Ştefan Amariței
Tema a 6-a:	prof. dr. Elena Niculescu prof. dr. Niculae G. Niculescu
Tema a 7-a:	lect. dr. Vadim Dumitraşcu conf. dr. Bogdan Andronic
Tema a 8 -a:	conf. dr. Steluța Buda dr. ing. ec. Traian Dobre
Tema a 9-a:	prof. dr. Niculae G. Niculescu asist. drd. Adrian Blănaru
Tema a 10-a:	conf. dr. Angela Munteanu
Tema a 11-a:	prof. dr. Niculae G. Niculescu prof. dr. Elena Niculescu

Scanned with OKEN Scanner

Coperta: Mihai Bujdei

ISBN 973-37-0606-X

Scanned with OKEN Scanner

TEORII ŞI POLITICI ECONOMICE PENTRU ROMÂNIA

Volumul I

STRUCTURI ŞI MECANISME ECONOMICE

CUPRINS

MOTIVAŢIE 9

TEMA 1-A – SISTEMELE DE NEVOI ŞI ACTIVITĂŢI ECONOMICE. OBIECTUL ECONOMIEI POLITICE 11

1.1. Conţinutul şi structura nevoilor şi intereselor economice 12
1.2. Economia naţională – sistemul de bază al activităţilor şi relaţiilor economice 14
1.3. Procesul de cunoaştere a vieţii economice. Sistemul ştiinţelor economice 17
1.4. Definirea obiectivului economiei politice şi trăsăturile principale ale acestei ştiinţe 21
1.5. Funcţiile economiei politice şi cerinţele metodologice principale cu privire la realizarea lor în România 24

TEMA A 2-A – NECESITATEA ŞI CONŢINUTUL TRANZIŢIEI POSTSOCIALISTE 27

2.1. Criza sistemului socialist de tip sovietic şi manifestarea ei în economia României 28
2.2. Opţiunea ŢFS europene pentru economia de piaţă. Rezultatele principale obţinute în România prin înfăptuirea acestei opţiuni 31
2.3. Definirea obiectivului fundamental al tranziţiei postsocialiste 36
2.4. Relaţia continuitate – discontinuitate în procesul de tranziţie parcurs de ŢFS 38
2.5. Tranziţia postsocialistă trebuie realizată în corelare cu celelalte procese ale epocii actuale! 41

TEMA A 3-A – PROPRIETATEA, MUNCA ŞI REPARTIŢIA – ELEMENTE DE BAZĂ ALE ECONOMIEI 45

3.1. Conţinutul şi formele proprietăţii în economiile de piaţă dezvoltate 46
3.2. Necesitatea şi căile restructurării proprietăţii în România 49
3.3. Relaţia dintre proprietate şi muncă în epoca contemporană şi necesitatea restructurării acestei relaţii în economia românească. 54
3.4. Conţinutul şi trăsăturile muncii în economiile moderne de piaţă şi tranziţia în domeniul muncii în România 56
3.5. Criteriile principale de repartiţie utilizate în economia de piaţă. Necesitatea restructurării repartiţiei în economia românească 61

Scanned with OKEN Scanner

TEMA A 4-A – SISTEMUL RESURSELOR ECONOMICE. MARFA – REZULTAT AL VALORIFICĂRII RESURSELOR ECONOMICE 65
4.1. Definirea, clasificarea şi trăsăturile resurselor economice utilizate în epoca contemporană 66
4.2. Conţinutul resurselor umane şi principalele lor caracteristici în România în etapa actuală şi în perspectivă 69
4.3. Conţinutul, structura şi importanţa resurselor naturale. Situaţia lor în lume şi în ţara noastră 80
4.4. Resursele informaţionale şi tehnica modernă, condiţii ale activităţii economice performante 85
4.5. Producţia de mărfuri – sistem de valorificare a resurselor economice 89
4.6. Valoarea şi utilitatea mărfii 91

TEMA A 5-A – CONŢINUTUL LEGITĂŢILE ŞI MECANISMUL ECONOMIEI MODERNE DE PIAŢĂ 99
5.1. Conţinutul şi tipurile economiei de piaţă. Ce tip al economiei de piaţă ar fi adecvat pentru România? 100
5.1.1. Trăsăturile economiei de piaţă 101
5.1.2. Tipurile economiei de piaţă 103
5.1.3. Ce tip al economiei de piaţă ar fi adecvat pentru România ? 104
5.2. Legităţile obiective ale funcţionării şi evoluţiei economiei de piaţă 105
5.2.1. Legea cererii şi ofertei 106
5.2.2. Legea valorii şi preţului 106
5.2.3. Legea circulaţiei băneşti 108
5.2.4. Legea concurenţei 109
5.3. Conţinutul mecanismului economiei moderne de piaţă şi necesitatea realizării acestuia în România 110
5.4. Crearea unui nou cadru legislativ-instituţional pentru economia românească 113
5.5. Necesitatea şi posibilitatea utilizării planificării macroeconomice în ţara noastră 115
5.6. Bugetul de stat al României. Rolul său complex în mecanismul de funcţionare a economiei naţionale 120

TEMA A 6-A – PIAŢA PRODUSELOR. SISTEMUL DE PREŢURI 125
6.1. Conţinutul şi trăsăturile principale ale pieţei produselor 126
6.1.1. Piaţa produselor: concept şi trăsături 126
6.1.2. Rolul şi funcţiile pieţei produselor 128
6.2. Comerţul interior şi restructurarea lui în perioada de tranziţie 130
6.3. Bursele de mărfuri şi rolul lor în economia românească actuală 135
6.3.1. Bursa de mărfuri: concept, trăsături şi structură 135
6.3.2. Funcţiile burselor de mărfuri. Rolul lor în economia românească actuală 138
6.4. Esenţa şi funcţiile preţurilor în economia de piaţă 141
6.5. Mecanismul formării preţurilor în economiile moderne de piaţă 143
6.6. Categorii de preţuri practicate în economia contemporană. Liberalizarea preţurilor în economia românească 146

Scanned with OKEN Scanner

TEMA A 7-A – PIAŢA SERVICIILOR ŞI TURISMULUI 152
7.1. Conceptul şi structura serviciilor 153
7.2. Particularităţile pieţei serviciilor în economia românească post-socialistă 158
7.3. Conţinutul şi trăsăturile pieţei turismului. Piaţa turismului în România 161
7.4. Conţinutul şi fundamentarea tarifelor pentru servicii 165

TEMA A 8-A – PIAŢA INFORMAŢIILOR 169
8.1. Informaţia – o marfă specială 170
8.2. Protecţia proprietăţii intelectuale în epoca contemporană şi realizarea acestui proces în România 174
8.3. Piaţa informaţiilor şi apecte ale evoluţiei sale în ţările dezvoltate 178
8.4. Organizarea şi funcţionarea pieţii informaţiilor în România 184

TEMA A 9-A – PIAŢA CAPITALULUI 189
9.1. Conţinutul şi rolul pieţei capitalului în economiile moderne de piaţă 190
9.2. Necesitatea, funcţiile şi formele creditului 194
9.3. Dobânda – instrument de reglare a cererii şi ofertei de capital 202
9.4. Structura pieţei de capital. Bursa de valori şi organizarea ei în economia românească 207
9.5. Sistemul bancar şi reorganizarea lui în economia României 216
9.6. Sistemul asigurărilor în economia de piaţă şi reorganizarea lui în ţara noastră 219

TEMA A 10-A – PIAŢA FORŢEI DE MUNCĂ. SISTEMUL DE SALARIZARE 227
10.1. Conţinutul, funcţiile şi trăsăturile pieţei forţei de muncă 228
10.2. Cererea şi oferta de forţă de muncă în economia românească 231
10.3. Cauzele şi formele şomajului în economiile moderne de piaţă. Evoluţia şomajului în România şi protecţia socială a şomerilor 235
10.4. Conţinutul şi formele salariului. Tendinţele principale ale evoluţiei salariilor în ţările dezvoltate 240
10.5. Sistemul actual de salarizare din economia românească 243
10.6. Necesitatea realizării unor corelaţii riguroase între productivitate şi salarii, între salarii şi preţuri 247

TEMA A 11-A – PIAŢA MONETAR – VALUTARĂ 250
11.1. Esenţa şi funcţiile banilor în economia de piaţă 251
11.2. Circulaţia banilor şi reglarea ei în economia românească 256
11.3. Conţinutul, cauzele şi formele inflaţiei în epoca contemporană 261
11.4. Caracteristici ale procesului inflaţionist în economia românească postsocialistă 265
11.5. Conţinutul pieţei valutare şi organizarea ei în economia României 270
11.6. Echilibrul monetar – valutar şi necesitatea realizării lui în ţara noastră 278

Scanned with OKEN Scanner

MOTIVAȚIE

În strânsă legătură cu funcția cognitivă și cea normativă, ***economia politică îndeplinește și o importantă funcție instructiv-educativă***, menită să asigure un orizont economic care să înlesnească implicarea adecvată a cetățenilor fiecărei țări în activitățile și relațiile economice.

Colocviul de autori a întreprins elaborarea acestui curs pe baza unei ample activități de cercetare, desfășurată după decembrie 1989, îndeosebi ***cu privire la tranziția României spre o economie modernă de piață***, ceea ce s-a concretizat în numeroase studii publicate în reviste de specialitate și în apariția mai multor cărți. Plecând de la premisa menționată, ***autorii și-au propus să realizeze un curs de economie politică valabil*** nu oriunde și oricând, ci ***pentru economia românească actuală.*** Această orientare fundamentală justifică titlul acestui curs: „Teorii și politici economice pentru România".

Cursul de față ***este destinat a servi la pregătirea economică a unor categorii principale de specialiști*** – economiști, ingineri-economiști, juriști și ingineri –, pentru care este necesar un orizont economic larg și modern, încât să-și poată exercita profesia cu eficiență cât mai înaltă și în deplină concordanță cu interesele economice ale României. Plecând de la obiectivul menționat, cursul este axat pe problematica tranziției pe care o parcurge țara noastră, ***oferind cunoștințele necesare pentru participare competentă a viitorilor specialiști la fundamentarea și realizarea unor politici economice adecvate atât pe plan intern, cât și pe plan extern.***

Acest curs este structurat în trei volume: **I.**Structuri și mecanisme economice; **II.** Micro, mezo și macroeconomie; **III.** Mondoeconomie și relații economice internaționale. Pentru pregătirea viitorilor economiști, ingineri-economiști și juriști sunt utile toate cele trei volume, iar pregătirea viitorilor ingineri poate fi asigurată prin utilizarea îndeosebi a primelor două volume. Totodată, fiecare volum a acestui curs poate fi utilă pentru numeroși specialiști ce activează în unitățile economice și în organele economice ale statului.

Exprimăm speranța că ***toți cei care vor utiliza acest curs vor fi compensați*** cu o lărgire a orizontului de cunoștințe și gândire economică, ceea ce va influența favorabil realizarea atât a intereselor proprii, cât și a intereselor țării.

Iași, aprilie 2001 **– Coordonatorii –**

Scanned with OKEN Scanner

Tema 1-a

SISTEMELE DE NEVOI ŞI ACTIVITĂŢI ECONOMICE. OBIECTUL ECONOMIEI POLITICE

Autor: prof. dr. Ioan D. Adumitrăcesei

1.1. Conţinutul şi structura nevoilor şi intereselor economice

1.2. Economia naţională – sistemul de bază al activităţilor şi relaţiilor economice

1.3. Procesul de cunoaştere a vieţii economice. Sistemul ştiinţelor economice

1.4. Definirea obiectului economiei politice şi trăsăturile principale ale acestei ştiinţe

1.5. Funcţiile economiei politice şi cerinţele metodologice principale cu privire la realizarea lor în România

Scanned with OKEN Scanner

Este firesc ca studiul vieţii economice să înceapă prin conturarea unui tablou de ansamblu asupra acesteia, care să redea imaginea sa actuală. De asemenea, este firesc ca, la începutul acestui studiu, să fie realizată o scurtă caracterizare asupra economiei politice. Ca urmare, prima temă este consacrată acestor două obiective principale.

1.1. Conţinutul şi structura nevoilor şi intereselor economice

Omul este o fiinţă biologică, psihologică şi socială. Realizarea omului sub toate cele trei aspecte are loc prin numeroase relaţii cu mediul în care-şi desfăşoară viaţa.

Nevoile sau trebuinţele ***reprezintă relaţiile cu mediul ambiant, prin care omul se realizează ca fiinţă biologică, psihologică şi socială.*** Prin relaţiile cu mediul natural şi cu cel social, omul îşi asigură hrană, îmbrăcăminte, locuinţă, se instruieşte, îşi ocroteşte sănătatea, participă la viaţa de familie, politică, culturală, religioasă.

Nevoile omului prezintă caracter dinamic. Evoluţia nevoilor în cursul istoriei a avut loc sub influenţa mai multor factori, dintre care se detaşează: 1) dezvoltarea omului ca fiinţă bio-psiho-socială; 2) cunoaşterea şi utilizarea crescândă a mediului natural; 3) perfecţionarea mediului social. Ca urmare, nevoile omului s-au amplificat şi diversificat necontenit.

În epoca contemporană, ***nevoile*** sau trebuinţele ***omului prezintă o structură deosebit de complexă.*** Nevoile actuale pot fi structurate după mai multe criterii. ***După rolul îndeplinit în viaţa societăţii***, se disting: 1) nevoi ale producţiei şi celorlalte activităţi economice; 2) nevoi de consum ale populaţiei. ***După locul ocupat în ansamblul relaţiilor dintre om şi mediul ambiant***, există: 1) nevoi primare, care asigură realizarea omului ca fiinţă biologică, prin hrană, îmbrăcăminte, încălţăminte, locuinţă; 2) nevoi secundare, care asigură afirmarea omului ca fiinţă psihologică, prin instruire, cultură, religie; 3) nevoi terţiare, prin care omul se afirmă ca fiinţă socială, participând la viaţa politică, apărarea ţării, protecţia mediului ambiant. ***După natura bunurilor cu care sunt satisfăcute nevoile***, se disting: 1) nevoi realizate prin consum de produse agricole, industriale, ale construcţiilor; 2) nevoi satisfăcute prin prestarea de servicii; 3) nevoi asigurate prin utilizarea de informaţii. ***După subiectul purtător a nevoilor***, există: 1) nevoi individuale (ale fiecărei persoane); 2) nevoi de grup (ale diferitelor colectivităţi de oameni – familie, întreprindere, sat, oraş); 3) nevoi generale (ale cetăţenilor dintr-o anumită ţară).

Între categoriile de nevoi, determinate după diferite criterii, există o strânsă interdependenţă. Ca urmare, în epoca contemporană, ***în fiecare ţară, se manifestă mai multe sisteme de nevoi*** sau trebuinţe. Categoriile de nevoi incluse în fiecare sistem au caracter complementar. Astfel, în orice ţară, există o strânsă interdependenţă între gradul de satisfacere a nevoilor de ordin productiv şi gradul de satisfacere a nevoilor de consum: realizarea nevoilor productive la un nivel superior va permite ca şi nevoile de consum să atingă un nivel asemănător, ceea ce, la rândul său, va influenţa favorabil asupra evoluţiei nevoilor productive.

Scanned with OKEN Scanner

Nevoile sau trebuinţele se manifestă ca cerinţe, dorinţe, aspiraţii ale oamenilor în relaţiile pe care le au cu mediul ambiant. Astfel, are loc procesul de conştientizare a nevoilor, ceea ce determină ca ele să devină interese economice ale oamenilor. Deci, ***interesele economice reprezintă forma de realizare conştientă a nevoilor***, prin desfăşurarea unor activităţi adecvate.

Varietatea nevoilor omului, din epoca contemporană ***se reflectă***, în mod conştient, ***în varietatea intereselor economice***. De asemenea, interdependenţele existente între categoriile de nevoi economice, definite după diferite criterii, se manifestă şi între categoriile de interese economice corespunzătoare. Ca urmare, pentru realizarea nevoilor oamenilor la un nivel crescând, se impune o anumită corelare a intereselor economice.

Întotdeauna, ***interesele economice se structurează şi se realizează în cadrul comunităţii umane consacrată de istorie***. Pentru epoca contemporană această comunitate este reprezentată de ***economia naţională***. Interesele economice ale cetăţenilor din fiecare ţară prezintă o mare diversitate, care tinde să se accentueze, mai ales prin valorificarea posibilităţilor oferite de revoluţia ştiinţifico-tehnică contemporană. În acelaşi timp, ***diversitatea intereselor economice ale cetăţenilor prezintă anumiţi numitori comuni***, ca urmare a apartenenţei cetăţenilor respectivi la o naţiune, la un stat naţional şi la o economie naţională. Aceşti numitori comuni ai ansamblului de interese pe care le au cetăţenii fiecărei ţări reprezintă interesele economice naţionale.

Interesele economice naţionale pot fi definite, în mod riguros, pentru cetăţenii fiecărei ţări, folosindu-se anumite criterii. Astfel, interesele economice naţionale ale României ar putea fi definite, cel puţin, după două criterii principale. ***După subiectul intereselor economice***, se disting: 1) interesele economice private ale cetăţanilor, vizând asigurarea realizării normale a atributelor conferite fiecărui cetăţean de proprietatea privată cu privire la utilizarea obiectului acestei proprietăţi; 2) interesele economice publice, vizând asigurarea unor interese ale cetăţenilor de către autorităţile publice centrale şi locale, prin utilizarea obiectului proprietăţii publice. ***După obiectul intereselor economice***, în perioada actuală, se manifestă mai multe categorii de interese naţionale: 1) interesele cu privire la utilizarea crescândă şi eficientă a resurselor de muncă, care sunt neconservabile; 2) intersele vizând utilizarea raţională a resurselor naturale disponibile, în vederea unei dezvoltări durabile a economiei naţionale; 3) interesele cu privire la utilizarea adecvată a resurselor tehnico-materiale acumulate în economia românească în perioada postbelică; 4) interesele referitoare la funcţionarea normală a sistemului bănesc, astfel încât puterea de cumpărare a leului să asigure derularea corespunzătoare a proceselor de consum, economisire şi investire; 5) interesele cu privire la dezvoltarea şi consolidarea complexului economic naţional, pe baza unor structuri de ramură şi teritoriale coerente şi moderne; 6) interesele vizând asigurarea unei evoluţii favorabile a relaţiilor economice externe ale ţării, astfel încât balanţa comercială şi cea de plăţi să fie echilibrate şi chiar active.

Între categoriile de interese economice manifestate în fiecare ţară există o strânsă interdependenţă, ceea ce determină ***constituirea şi funcţionarea unui sistem al intereselor economice naţionale***. În ansamblul intereselor

Scanned with OKEN Scanner

realizate în economia românească actuală, unele interese se susţin reciproc, iar alte interese se află în opoziţie. De aceea, determinarea riguroasă a intereselor economice naţionale şi corelarea lor adecvată prezintă o mare însemnătate atât pentru dezvoltarea economico-socială internă a ţării, cât şi pentru asigurarea unei evoluţii favorabile a relaţiilor economice externe.

1.2. Economia naţională – sistemul de bază al activităţilor şi relaţiilor economice

Nevoile şi interesele oamenilor sunt satisfăcute cu ajutorul bunurilor economice, care includ produsele, serviciile şi informaţiile. Aceste bunuri sunt obţinute prin diferite activităţi economice. Deci, ***activităţile economice sunt procese prin care oamenii îşi asigură bunurile necesare*** pentru a se realiza ca fiinţe bio-psiho-sociale.

În cursul întregii istorii a omenirii, ***activităţile economice se disting prin câteva trăsături principale***. În primul rând, ***ele sunt activităţi realizate*** de oameni ***în mod conştient***, prin care sunt utilizate resursele economice disponibile în vederea atingerii unui anumit scop. Deci, oamenii se implică în diferite activităţi economice în funcţie de interesele economice pe care le au. În al doilea rând, ***activităţile economice au caracter creator***, deoarece prin desfăşurarea lor se obţin noi produse, servicii şi informaţii, în concordanţă cu evoluţia nevoilor oamenilor. În al treilea rând, ***activităţile economice se caracterizează prin continuitate***. Nevoile oamenilor se reproduc cu o anumită periodicitate: nevoile de hrană se reproduc la intervale scurte de timp; nevoile de îmbrăcăminte şi încălţăminte se reproduc la intervale medii de timp; nevoile de bunuri de folosinţă îndelungată se reproduc la intervale mari de timp. Ca urmare, activităţile economice au o ritmicitate concordantă cu satisfacerea în timp a nevoilor oamenilor.

În cursul istoriei, s-a manifestat ***o tendinţă de amplificare a activităţilor economice***, generată de creşterea populaţiei şi a nevoilor sale. Totodată, s-a conturat ***o tendinţă*** tot mai accentuată ***de diversificare a activităţilor economice***, determinată de evoluţia nevoilor şi intereselor oamenilor, de posibilităţile oferite de progresul ştiinţifico-tehnic, de dezvoltarea schimbului de bunuri în cadrul fiecărei ţări şi între diferite ţări. Ca urmare, în epoca contemporană, structura activităţilor economice din fiecare ţară a devenit foarte complexă. În prezent, ***în fiecare ţară, se pot distinge câteva structuri principale ale activităţilor economice***.

În primul rând, ***economia naţională*** a fiecărei ţări ***este structurată pe următoarele procese fundamentale: 1) procesul de producţie***, prin care se crează bunurile necesare pentru satisfacerea nevoilor oamenilor; ***2) procesul de repartiţie***, prin care se stabileşte destinaţia bunurilor obţinute, într-o anumită concordanţă cu nevoile sociale; ***3) procesul de schimb***, prin care se asigură mişcarea bunurilor de la producători la consumatori; ***4) procesul de consum***, prin care se asigură satisfacerea nevoilor oamenilor cu ajutorul bunurilor obţinute în urma repartiţiei şi schimbului; ***5) procesul de cercetare ştiinţifică***, prin care se asigură premise pentru perfecţionarea producţiei, repartiţiei, schimbului şi consumului, astfel încât aceste procese să fie realizate

Scanned with OKEN Scanner

cu o eficienţă sporită; ***6) procesul de conducere sau managerial***, prin care se realizează organizarea, dirijarea şi controlul activităţilor economice. ***Cele 6 procese economice fundamentale se derulează într-o strânsă interdependenţă***. Pe de o parte, procesul de producţie are rolul determinant în evoluţia vieţii economice a fiecărei ţări, ceea ce justifică definirea acestei vieţi ca fiind o reproducţie. Pe de altă parte, celelalte procese economice exercită o influenţă deosebit de activă – pozitivă sau negativă – asupra producţiei. De aceea, în fiecare ţară, se impune a fi realizată o corelare adecvată între cele 6 procese economice fundamentale.

În al doilea rând, ***economia naţională*** a fiecărei ţări ***este structurată pe trei*** mari ***sectoare: 1) sectorul primar***, care include agricultura şi silvicultura; ***2) sectorul secundar***, care cuprinde industria şi construcţiile; ***3) sectorul terţiar***, incluzând serviciile economice, sociale, culturale, religioase şi administrative. Pe baza înfăptuirii progresului ştiinţifico-tehnic şi a creşterii productivităţii muncii, în ansamblul economiei fiecărei ţări, se reduce ponderea sectorului primar şi chiar a celui secundar, în favoarea sectorului terţiar. Ca urmare, în economiile ţărilor dezvoltate, sectorul terţiar a devenit deja precumpănitor, în timp ce în economiile ţărilor în curs de dezvoltare, continuă să fie preponderente sectoarele primar şi secundar.

În al treilea rând, ***sub nivelul organizării activităţilor din economia fiecărei ţări, se disting trei nivele: 1) microeconomia***, care include activităţile desfăşurate de întreprinderi sau agenţi economici; ***2) mezoeconomia***, care cuprinde activităţile economice realizate în cadrul ramurilor şi a unităţilor teritoriale; ***3) macroeconomia***, care include ansamblul activităţilor economice din ţara respectivă, structurate atât pe ramuri, cât şi pe unităţi teritoriale. ***Cele trei nivele ale organizării activităţilor economice formează o structură piramidală***: microeconomia este baza mezoeconomiei, iar aceasta – baza macroeconomiei. Desfăşurarea eficientă a activităţilor economice impune realizarea unor legături operative între cele trei nivele organizatorice, prin folosirea unui mecanism economic adecvat. Totodată, este necesară integrarea favorabilă a fiecărei economii naţionale în mondoeconomie, prin participarea adecvată la relaţiile economice internaţionale.

Activităţile economice sunt organizate, desfăşurate şi finalizate prin stabilirea şi realizarea unei multitudini de relaţii economice între oameni. Deci, ***relaţiile economice sunt relaţiile dintre oameni cu privire la activităţile economice în care sunt implicaţi***. În cadrul relaţiilor cu mediul ambiant, prin care omul se realizează ca fiinţă bio-psiho-socială, ***relaţiile economice ocupă o poziţie centrală***, având un rol determinant, ca urmare a faptului că activităţile economice sunt determinante pentru evoluţia întregii vieţi sociale. Celelalte categorii de relaţii în care este implicat omul – relaţiile familiale, politice, culturale, religioase – exercită, la rândul lor, o influenţă puternică asupra relaţiilor economice.

În epoca contemporană, relaţiile economice se caracterizează printr-o complexitate deosebit de accentuată, determinată de amplificarea şi complexarea activităţilor economice din cadrul fiecărei ţări, precum şi de integrarea crescândă a economiilor naţionale în cadrul economiei mondiale. ***Relaţiile economice pot fi definite şi analizate după câteva criterii principale.***

Scanned with OKEN Scanner

După obiectul activităţilor economice, se disting: 1) relaţii de producţie; 2) relaţii de repartiţie; 3) relaţii de schimb; 4) relaţii de consum; 5) relaţii de cercetare ştiinţifică; 6) relaţii de conducere sau manageriale.

După subiectul activităţilor economice, se conturează: 1) relaţii între agenţi economici particulari; 2) relaţii între agenţi economici publici; 3) relaţii la care participă atât agenţi economici particulari, cât şi agenţi economici publici.

După structura sectorială a activităţilor economice, se realizează: 1) relaţii intersectoriale; 2) relaţii interramuri; 3) relaţii intraramuri.

După sfera geografică a activităţilor economice, se disting: 1) relaţii economice interne, realizate între agenţi economici din aceeaşi ţară; 2) relaţii economice externe sau internaţionale, realizate între agenţi economici din ţări diferite.

La fel ca şi în cazul activităţilor economice, categoriile de relaţii economice, determinate după diferite criterii, sunt interdependente. Ca urmare, ***sistemul de activităţi economice din fiecare ţară funcţionează cu ajutorul unui sistem de relaţii economice***. Acest sistem este ***structurat pe baza sistemului de proprietate*** existent în ţara respectivă. Ca urmare, relaţiile de proprietate (relaţiile dintre subiecţii proprietăţii cu privire la obiectul proprietăţii) îşi pun puternic amprenta asupra tuturor categoriilor de relaţii economice.

Din aspectele analizate rezultă că, ***economia naţională a fiecărei ţări este un sistem deosebit de complex de activităţi şi relaţii economice.*** "Obiectivul unui sistem economic – scrie John Keneth Galbraith – e să producă bucurile şi să presteze serviciile de care au nevoie oamenii."[1] În cursul istoriei, sistemul economic din fiecare ţară a evoluat, sub impulsul nevoilor şi intereselor cetăţenilor din ţara respectivă şi pe baza posibilităţilor oferite de progresul ştiinţifico-tehnic, de formele de proprietate, de relaţiile economice externe.

În epoca contemporană, economia mondială include, pe lângă economiile naţionale, şi alte sisteme de activităţi şi relaţii economice: organizaţii economice internaţionale (cum sunt FMI şi Banca Mondială); societăţi multinaţionale sau transnaţionale (mai ales de origine americană); organizaţii de integrare economică regională (dintre care cea mai dezvoltată este Uniunea Europeană). Însă, ***economiile naţionale reprezintă sistemele de bază de organizare şi desfăşurare a activităţilor şi relaţiilor economice***, iar celelalte sunt sisteme secundare, derivate din existenţa, evoluţia şi funcţionarea economiilor naţionale[2] (figura 1).

Deşi unii exponenţi ai intereselor de dominaţie ale unor ţări sau ale unor societăţi transnaţionale susţin că naţiunea ar fi o formă de comunitate umană depăşită, evoluţia postbelică a omenirii s-a întemeiat pe afirmarea crescândă a economiilor naţionale existente, precum şi pe formarea a numeroase noi economii naţionale pe teritoriile fostelor imperii coloniale, ceea ce evidenţiază vigoarea deosebită a acestei forme de comunitate umană. În acest sens, acad. N.N. Constanti-

---

[1] J.K. Galbraith, *Ştiinţa economică şi interesul public*. Ed. Politică, 1982, p. 11.

[2] În legătură cu această relaţie, poate fi consultat studiul, elaborat de I.D. Adumitrăcesei, *Economie naţională în contextul economiei mondiale actuale*, „Economistul" nr. 761, 22-23.IV.1996, p. 8-9.

Scanned with OKEN Scanner

nescu apreciază „economia națională, ca economie a celei mai închegate şi durabile comunități umane", considerând că „economia națională constituie celula vie a economiei mondiale".[3] De aceea, este firesc ca studiul activităților şi relațiilor economice să fie axat, cu precădere, pe economia națională a fiecărei țări, ceea ce se va urmări şi în acest curs, acordându-se principala atenție economiei românești.

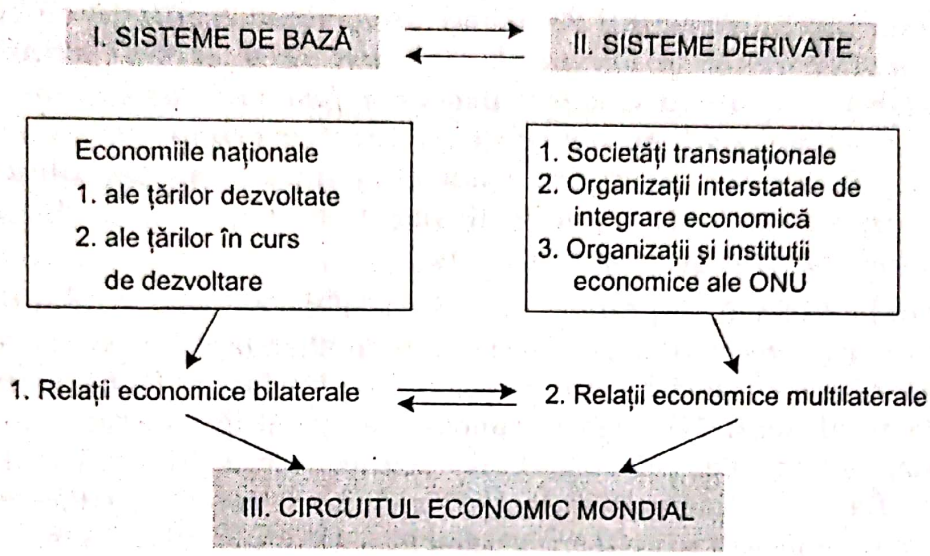

Fig. 1. Structura economiei mondiale contemporane

1.3. Procesul de cunoaştere a vieții economice. Sistemul ştiințelor economice

Cunoaşterea ştiințifică a vieții economice a devenit o necesitate obiectivă odată cu accentuarea complexității acestei vieți. Momentul istoric care a marcat această necesitate l-a constituit ***trecerea de la feudalism la capitalism*** şi formarea primelor economii de piață în țările vest-europene.

Prin înlocuirea economiei naturale cu economia de schimb, viața economică a fiecărei țări se diversifică tot mai mult, incluzând un număr crescând de fapte economice. Ca urmare, cunoaşterea directă a ansamblului de fapte economice derulate în fiecare țară, de către participanții la viața economică, devine o imposibilitate. Pentru a se putea orienta în desfăşurarea unei vieți economice tot mai complexe, oamenii au resimțit nevoia desprinderii, din noianul faptelor economice, a unor reguli adecvate de conduită. Plecând de la necesitatea menționată, a apărut, la sfârşitul secolului XVIII, ştiința economică sau economia politică.[4] ***Începutul cunoaşterii ştiințifice a vieții economice a fost marcat îndeosebi de şcoala clasică engleză***, având ca exponenți principali pe Adam Smith (autorul lucrării „Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii şi cauzelor ei", apărută în 1776) şi David Ricardo (autorul lucrării „Despre principiile economiei politice şi impunerii", apărută în 1817). Fundamentarea

[3] N. N. Constantinescu: *Economia națională – celula vie a economiei mondiale.* Economistul nr. 687, 1.XI.1995. Suplimentul Economie teoretică şi aplicată nr. 32, p. 1.

[4] Denumirea *„economie politică"* provine de la cuvintele greceşti: oicos = casă, gospodărie; nomos = ordine, principiu, lege; politeia = organizare socială

ştiinţei economice de către clasicii englezi a constituit o necesitate, indisolubil legată de faptul că Anglia a devenit prima economie de piaţă dezvoltată, întemeiată pe înfăptuirea revoluţiei industriale.

În cursul secolelor XIX şi XX, treptat, toate ţările lumii evoluează pe făgaşul economiei de piaţă capitalistă şi sunt angrenate în cadrul pieţei mondiale. De asemenea, s-a realizat experimentul socialist din U.R.S.S., care a fost impus şi altor ţări (între care şi România). ***În strânsă legătură cu evoluţia vieţii economice reale, procesul de cunoaştere a ei s-a extins şi s-a adâncit mereu. Ca urmare, acest proces a fost marcat de apariţia şi afirmarea unor noi şcoli sau curente de gândire economică.*** Majoritatea cercetătorilor disting 4 momente principale în evoluţia economiei politice: şcoala clasică, şcoala neoclasică, teoria lui Keynes şi neokeynesismul. Prin ce elemente esenţiale se defineşte fiecare moment?

Şcoala clasică, reprezentată îndeosebi de englezii A. Smith şi D. Ricardo, a realizat trecerea de la descrierea la analiza faptelor economice, concentrând atenţia principală asupra procesului de producţie. Pe baza orientării menţionate, şcoala clasică a asigurat cunoaşterea ştiinţifică a economiei capitaliste din Anglia, mai ales prin elaborarea teoriei valorii – muncă şi a teoriei concurenţei. De aceea, elementele esenţiale definite de această şcoală constituie punctul de vedere pentru toate teoriile economice ştiinţifice ulterioare.

Şcoala neoclasică a fost fondată, spre sfârşitul secolului XIX, de către englezul S. Jevons (autorul lucrării „Teoria economiei politice" – 1871), austriacul K. Menger (care a elaborat lucrarea „Fundamentele economiei politice" – 1871) şi francezul L. Walras (autorul lucrării „Elemente de economie politică pură" – 1874). Şcoala neoclasică susţine formarea preţurilor pe baza liberei concurenţe şi a utilităţii marginale, conturând o viziune ideală asupra structurii şi mecanismului de funcţionare a economiei capitaliste, neconfirmată însă de numeroase fapte economice de la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX.

Teoria economistului englez J.M. Keynes este sintetizată îndeosebi în lucrarea „Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii şi a banilor", apărută în 1936. Constatând manifestarea unor dezechilibre în funcţionarea economiilor capitaliste moderne, Keynes a fundamentat necesitatea intervenţiei statului pentru asigurarea echilibrului în viaţa economică a fiecărei ţări.

Neokeynesismul este curentul principal de gândire economică din perioada postbelică. Printre reprezentanţii acestui curent se numără americanii E. Domar, W. Rostow, A. Hansen, P. Samuelson, englezii R. Harrod, N. Kaldor. Ei susţin asigurarea unui echilibru economic dinamic în fiecare ţară, inclusiv prin elaborarea şi folosirea unor modele economico-matematice.

Pe lângă neokeynesism, în perioada postbelică, s-au conturat şi afirmat ***curentul economic neoliberal*** (reprezentat de nemţii W. Eucken şi L. Erhard, de francezul J. Rueff), precum şi ***curentul economic radical*** (având ca exponenţi principali pe americanul J. Galbraith şi autoarea engleză J. Robinson).

În evoluţia procesului de cunoaştere a vieţii economice se înscrie şi ***teoria economică a lui K. Marx***, inclusă îndeosebi în lucrarea „Capitalul", care cuprinde 4 volume (apărute succesiv în anii 1867, 1885, 1893, 1905–1910). Prin

Scanned with OKEN Scanner

conținut şi corelare cu evoluția economiei capitaliste, teoria lui Marx ar putea fi plasată între şcoala clasică şi cea neoclasică. Plecând de la unele teze ale lui Marx, care s-au dovedit ulterior eronate, Lenin, Stalin şi alți ideologi ai partidelor comuniste au elaborat ***economia politică marxist-leninistă***, menită să susțină teoretic experimentul socialist din U.R.S.S. şi extinderea lui în toate țările lumii. Or, falimentul acestui experiment istoric evidențiază caracterul preponderent neştiințific al economiei politice marxist – leniniste, deşi ea include şi numeroase elemente riguroase.

La procesul de cunoaştere ştiințifică a vieții economice, atât din țara noastră, cât şi pe plan mondial, ***au adus contribuții însemnate şi o serie de economişti români.*** Printre aceştia se numără unii oameni de ştiință care au activat ***la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX*** (D. P. Marțian, M. Kogălniceanu, P. S. Aurelian, A. D. Xenopol), precum şi o serie de oameni de ştiință şi politici care şi-au desfăşurat activitatea ***în perioada interbelică***, aparținând îndeosebi curentului țărănist (V. Madgearu, I. Răducanu, E. Ene) şi curentului liberal (V. Brăteanu, Ş. Zeletin, M. Manoilescu, M. Constantinescu, V. Slăvescu, I. Angelescu, G. Taşcă, N. Leon). Unele lucrări româneşti s-au bucurat de o largă apreciere pe plan internațional. În categoria menționată, se înscriu, lucrarea lui Mihail Manoilescu „Teoria protecționismului şi a schimbului internațional (apărută la Paris, în 1929), lucrarea lui Nicholas Georgescu-Roegen „Legea entropiei şi procesul economic" (apărută la Cambridge şi Massachussetts, în 1971). Deşi, ***în perioada postbelică***, folosirea economiei politice marxist-leniniste de către P.C.R. şi cultul personalității (închinat lui Stalin, iar apoi lui Ceauşescu) au limitat considerabil cercetarea ştiințifică a vieții economice de către economiştii români, mulți dintre aceştia au realizat lucrări valoroase şi în perioada socialistă. ***După înlăturarea sistemului politic dictatorial,*** în decembrie 1989, cercetările efectuate de numeroşi economişti din România au fost axate îndeosebi pe problematica tranziției țării la economia de piață şi a integrării sale pe plan european. În contextul menționat, se detaşează îndeosebi lucrările elaborate de acad. N. N. Constantinescu.

Economia politică asigură cunoaşterea ştiințifică a vieții economice prin utilizarea metodei abstructizării. Această metodă permite ca, din ansamblul tot mai complex al faptelor economice, să fie desprinse elementele esențiale, necesare pentru orientarea oamenilor spre o activitate eficientă. „Marea lecție pe care ne-a dat-o ştiința – arată F.A. Hayek (laureat al premiului Nobel pentru economie) – este că trebuie să recurgem la abstract acolo unde nu putem stăpâni concretul".[5]

Cunoaşterea ştiințifică a vieții economice, prin metoda abstructizării, ***se realizează prin analize şi sinteze*** cu privire la aspectele cantitative şi calitative ale faptelor economice, cu privire la legăturile dintre aceste fapte şi tendințele lor. În cercetarea vieții economice contemporane, având o complexitate şi o amplitudine crescânde, metoda abstructizării se sprijină pe utilizarea, tot mai largă, a statisticii, matematicii, informaticii.

---

[5] F.A. Hayek: *Tipuri de ordine în societate*, „Alternative" '90 nr. 21-22, 1990, p. 10

Scanned with OKEN Scanner

Rezultatele principale ale procesului de cunoaştere a vieţii economice sunt sintetizate în categoriile economice şi legile economice. Ce sunt acestea?

Categoriile economice sunt expresii teoretice care reflectă esenţa sau conţinutul ***activităţilor şi relaţiilor economice*** în care sunt implicaţi oamenii. În economiile de piaţă, esenţa faptelor economice nu apare la suprafaţa acestora, impunându-se ca ea să fie dezvăluită şi analizată de ştiinţă, ceea ce se realizează tocmai cu ajutorul categoriilor economice.

Categoriile economice sunt noţiunile de bază folosite de economia politică: marfa, utilitatea, valoarea, banii, preţul, capitalul, salariul, profitul şi multe altele (care sunt prezentate pe larg în acest curs). Cu ajutorul categoriilor economice, economia politică analizează elementele esenţiale ale vieţii economice din fiecare ţara, desprinzând concluziile necesare pentru ameliorarea calităţii acestei vieţi.

Legile sau legităţile economice exprimă legături esenţiale, necesare şi stabile între diferite aspecte ale vieţii economice. La fel ca şi legile naturii, ***legile economice au caracter obiectiv,*** deoarece ele acţionează în virtutea unor condiţii determinate ale vieţii economice. Astfel, legea cererii şi ofertei se manifestă în fiecare ţară numai pe măsura trecerii de la economia naturală la cea de schimb. Ca legi obiective, legile economice trebuie distinse de legile juridice cu privire la viaţa economică. Legile juridice sunt elaborate de oameni, ţinând seama inclusiv de legile economice obiective. La rândul lor, reglementările cuprinse de legile juridice influenţează acţiunea legilor economice obiective în fiecare ţară.

Deşi au caracter obiectiv, legile economice nu se impun oamenilor în mod automat, ca nişte forţe ale naturii. Legile economice se manifestă în viaţa economică, la care oamenii participă în mod conştient, ca fiinţe bio-psiho-sociale. Astfel, raportul existent între cerere şi ofertă la un anumit produs, pe o anumită piaţă, nu poate fi impus nici pentru fiecare vânzător şi nici pentru fiecare cumpărător. Ca urmare, ***legile economice se manifestă ca tendinţe*** în funcţionarea şi evoluţia vieţii economice.

În ansamblul legilor economice, se pot distinge câteva legi generale, care acţionează în cursul întregii evoluţii a omenirii. Asemenea legi sunt creşterea nevoilor sociale, creşterea productivităţii muncii. Pentru toate societăţile întemeiate pe producţia şi schimbul de mărfuri sunt comune anumite legi economice: legea cererii şi ofertei, legea valorii şi preţului, legea circulaţiei băneşti, legea concurenţei. De asemenea, există legi specifice pentru fiecare sistem economic. Pentru sistemul capitalist este specifică legea maximizării profitului. Rezultă că, ***în fiecare ţară, evoluţia vieţii economice se realizează pe baza acţiunii unui sistem de legi economice,*** incluzând legi generale, legi comune şi legi specifice. Prin cunoaşterea sistemului de legi economice, oamenii au posibilitatea să desfăşoare activităţile şi relaţiile economice în concordanţă cu cerinţele obiective ale vieţii economice şi, deci, să obţină rezultate mai bune.

Procesul de cunoaştere a vieţii economice a fost realizat iniţial de către o singură ştiinţă – economia politică. Însă, amplificarea şi diversificarea continuă a activităţilor şi relaţiilor economice, în secolele XIX şi XX, au de-

Scanned with OKEN Scanner

terminat formarea de noi ştiinţe economice, de regulă, prin aprofundarea unor capitole ale economiei politice. Ca urmare, ***în prezent, oamenii dispun de un sistem de ştiinţe economice.*** (Figura 2).

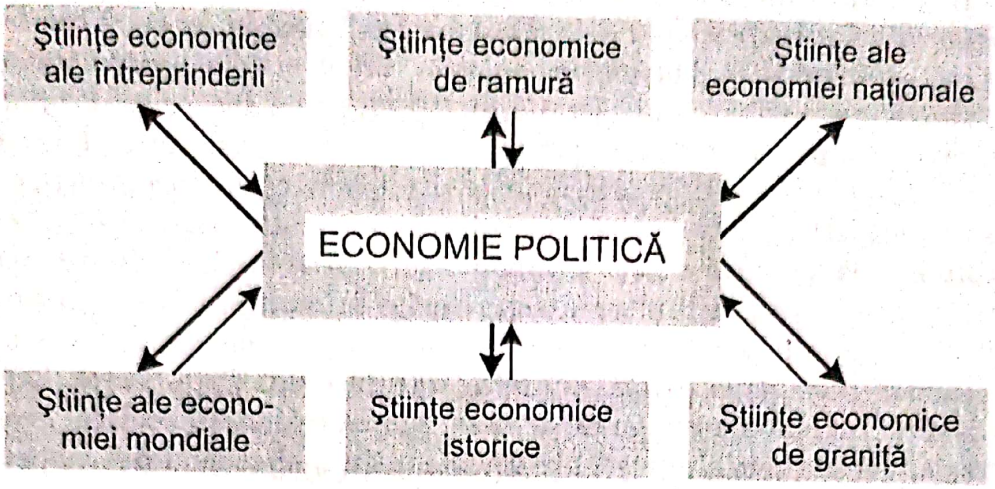

Fig. 2. Schema sistemului de ştiinţe economice

În cadrul acestui sistemului actual de ştiinţe economice se pot distinge: 1) ştiinţe economice ale întreprinderii (contabilitate, management, marketing); 2) ştiinţe economice de ramură (economia agriculturii, economia industriei, economia construcţiilor, economia transporturilor, economia comerţului); 3) ştiinţe care cercetează aspecte de ansamblu ale fiecărei economii naţionale (statistica economică, prognozarea şi planificarea economiei); 4) ştiinţe ale economiei mondiale (conjunctură economică internaţională, relaţii economice internaţionale); 5) ştiinţe economice istorice (istoria economiei naţionale, istoria doctrinelor economice): 6) ştiinţe economice de graniţă (informatică economică, sociologie economică, psihologie economică, economia protecţiei mediului natural). ***În ansamblul ştiinţelor economice contemporane, economia politică ocupă un loc central,*** deoarece ea asigură baza teoretică şi metodologică pentru toate celelalte ştiinţe economice. Plecând de la categoriile, legile, principiile şi metodele elaborate de economia politică, celelalte ştiinţe economice asigură aprofundarea anumitor aspecte ale activităţilor şi relaţiilor economice. La rândul lor, aceste ştiinţe oferă numeroase elemente pentru aprofundarea unor teorii, principii şi metode ale economiei politice.

1.4. Definirea obiectivului economiei politice şi trăsăturile principale ale acestei ştiinţe

Conturul actual al obiectului de cercetare a economiei politice este rezultatul unui proces îndelungat de trasare a frontierelor acestei ştiinţe. „Trasarea frontierelor – arată prof. dr. Aurel Iancu – face parte integrantă din operaţia de definire a obiectului de studiu al ştiinţei economice, fiind o latură importantă a acesteia, iar schimbările de frontiere reprezintă redefinirea a însuşi obiectului de studiu prin reconsiderarea unor conexiuni, unor influenţe, unor interpretări, precum şi reconsiderarea unor obiective şi unor metodologii şi instrumente de lucru".[6] ***Procesul de trasare a frontierelor obiectului***

[6] A. Iancu: *Tratat de economie*, Vol. 1. Ed. Economică, Bucureşti, 1993, p. 14

economiei politice este deosebit de complex. El ***include câteva aspecte principale.***

În primul rând, ***s-a realizat delimitarea obiectului economiei politice în cadrul ştiinţelor sociale.*** Economia politică, la fel ca şi celelalte ştiinţe sociale (filosofie, psihologie, sociologie, drept, istorie) cercetează viaţa socială, relaţiile prin care omul se manifestă ca fiinţă bio-psiho-socială. Însă, obiectul de cercetare al economiei politice a fost treptat delimitat la acea parte a vieţii sociale reprezentată de activităţile şi relaţiile economice dintre oameni. Trasarea frontierelor dintre economia politică şi celelalte ştiinţe sociale a permis aprofundarea treptată a obiectului de cercetare al fiecărei ştiinţe, deci şi al economiei politice. Însă, delimitarea riguroasă a frontierelor dintre ştiinţele sociale nu presupune o separare absolută între acestea, deoarece între perimetrele ştiinţelor respective există anumite interferenţe. Ca urmare, economia politică, având un obiect propriu de cercetare în cadrul vieţii sociale, evoluează în interdependenţă cu celelalte ştiinţe sociale, prin realizarea unei cooperări între aceste ştiinţe.

În al doilea rând, ***s-a realizat o extindere, aproape continuă, a sferei problematicii cercetată de economia politică.*** Pe de o parte, această evoluţie a obiectului cercetării economice a fost determinată de însăşi evoluţia vieţii economice a fiecărei ţări, precum şi a economiei mondiale. Astfel, este evident că, tranziţia pe care o parcurg ţările foste socialiste, informatizarea crescândă a vieţii economice, îndeosebi în ţările dezvoltate, accentuarea tendinţelor integraţioniste pe plan mondial, determină noi preocupări în cadrul cercetării economice. Pe de altă parte, obiectul economiei politice a evoluat prin trecerea de la o şcoală de gândire economică la alta. Dacă mercantiliştii şi-au concentrat atenţia asupra comerţului, iar fiziocraţii asupra agriculturii, clasicii englezi au acordat atenţia principală industriei, fără însă a neglija celelalte domenii. Curentele de gândire economică care au urmat – neoclasicii, Keynes, neokeynesiştii – au extins sfera preocupărilor cercetării economice, tinzând s-o adapteze mereu la cerinţele vieţii economice reale.

În al treilea rând, ***s-a realizat o delimitare a obiectului cercetării între economia politică şi celelalte ştiinţe economice.*** Economia politică a evoluat ca ştiinţă teoretică asupra ansamblului vieţii economice din fiecare ţară, precum şi asupra ansamblului economiei mondiale, aprofundând relaţiile, categoriile şi legităţile din perimetrele menţionate. Celelalte ştiinţe economice – denumite ştiinţe aplicative – au evoluat pe baza cercetării faptelor din cadrul anumitor structuri ale vieţii economice (organizaţionale, de ramură, teritoriale), ale relaţiilor realizate în interiorul fiecărei structuri, precum şi între structurile conexe, ale confruntării teoriilor elaborate cu realitatea economică. Evident, între obiectul economiei politice şi obiectul fiecărei ştiinţe economice aplicative există interferenţe, ceea ce impune o largă cooperare pentru a se realiza progresul necontenit al cunoaşterii vieţii economice şi a-i sprijini astfel pe oameni să acţioneze cu o eficienţă sporită.

Ca urmare a realizării delimitărilor prezentate mai sus, precum şi a altora, ***obiectul actual de cercetare al economiei politice*** este reprezentat de ansamblul activităţilor şi relaţiilor economice, a legităţilor acestora, urmărindu-se satisfacerea nevoilor crescânde ale oamenilor în condiţiile unor resurse

Scanned with OKEN Scanner

limitate, prin utilizarea unor structuri şi mecanisme economice adecvate. Elementele menţionate se regăsesc în definirea obiectului economiei politice contemporane de către mulţi autori, atât de la noi, cât şi din alte ţări.

Economia politică se distinge prin anumite trăsături, izvorâte din elementele specifice ale obiectului său de cercetare.

În primul rând, ***economia politică este o ştiinţă socială***. În acest sens, profesorul univ. dr. Virgil Madgearu arăta: "Economia politică este o ştiinţă socială. Ea nu studiază economia unui individ sau unor indivizi trăind izolat, ci raporturile sociale care se nasc între oameni, cu prilejul activităţilor lor economice."[7] Spre deosebire de ştiinţele naturii, care cercetează procese şi fenomene cu caracter obiectiv, economia politică studiază realităţi cu un dublu caracter. Pe de o parte, activităţile şi relaţiile economice au caracter obiectiv, fiind determinate de anumite condiţii, inclusiv de ordin material. Pe de altă parte, implicarea oamenilor în activităţile şi relaţiile economice se realizează în mod conştient, ceea ce le imprimă şi un caracter subiectiv. Ca urmare, cercetarea vieţii economice, ca unitate a unor elemente cu dublu caracter – obiectiv şi subiectiv – constituie o trăsătură a economiei politice. Deoarece viaţa economică are rolul determinant în ansamblul vieţii sociale, economia politică este una din cele mai importante ştiinţe sociale contemporane.

În al doilea rând, ***economia politică este o ştiinţă teoretică***, deoarece cunoaşterea ansamblului vieţii economice din fiecare ţară şi a ansamblului economiei mondiale nu se poate realiza prin metode experimentale (utilizate în ştiinţele naturii, în ştiinţele economice aplicative), ci prin metoda abstractizării, ceea ce permite elaborarea diferitelor teorii cu privire la realitatea economică. Desigur, teoriile elaborate prin cercetarea economică trebuie să fie confirmate de viaţa economică, spre a fi incluse în patrimoniul ştiinţei.

În al treilea rând, ***economia politică are caracter naţional,*** deoarece ea cercetează activităţile şi relaţiile economice din cadrul economiilor naţionale, urmărind, în principal, realizarea intereselor economice naţionale, inclusiv prin relaţiile economice externe ale fiecărei ţări. Ca urmare, economia politică se deosebeşte de ştiinţele naturii şi de ştiinţele logico-matematice, care au un caracter universal. Desigur, şi economia politică include o serie de principii şi teorii cu valabilitate generală, dar care se impun a fi tratate adecvat cu specificul şi interesele fiecărei ţări.

Economia politică a devenit o ştiinţă în epoca formării naţiunilor şi a economiilor naţionale, având menirea de a cerceta şi sluji acest amplu proces istoric. Pe această poziţie s-au situat mulţi economişti de seamă, inclusiv din România. Însă, ***în cadrul economiei politice marxist-leniniste, s-a imprimat economiei politice un caracter de clasă şi de partid.***[8] Această orientare a dus, îndeosebi în ţările foste socialiste, la prezentarea denaturată a multor realităţi economice (atât din ţările respective, cât şi din ţările capitaliste), ceea ce a afectat grav conţinutul ştiinţific al economiei politice. Desigur, unii economişti

---

[7] V. Madgearu, *Curs de economie politică*, 1944, p. 7.

[8] S-a absolutizat ipoteza: „Cercetarea fenomenelor şi proceselor economice este efectuată de către economişti de pe poziţiile claselor şi partidelor ale căror interese le exprimă. În societăţile împărţite în calse sociale economia politică are deci un caracter de clasă şi de partid". (*Dicţionar de economie politică*, Ed. Politică, 1974, p. 270)

Scanned with OKEN Scanner

pot prezenta unele aspecte ale vieţii economice cât mai convenabil pentru categoria socială sau partidul de care aparţin, făcând unele exagerări în sens pozitiv sau negativ. Dar, chiar şi aceşti economişti trebuie să ţină seama că, totodată, aparţin unei naţiuni, impunându-se o tratare riguroasă a intereselor economice atât ale naţiunii respective, cât şi ale celorlalte naţiuni. ***Renunţarea la caracterul de clasă şi de partid în economia politică şi afirmarea caracterului său de ştiinţă naţională***, are efecte favorabile pentru cercetarea şi slujirea economiei româneşti actuale. În acest sens, acad. N.N. Constantinescu ne atenţiona: "să nu se uite că ştiinţa economică este ştiinţa intereselor şi în megasistemul de interese ale lumii contemporane noi avem datoria de a discerne interesele noastre economice naţionale şi de a le pune mai presus de orice."[9] De aceea, autorii cursului de faţă îşi propun să ţină seama de interesele naţionale ale României în tratarea întregii tematici.

1.5. Funcţiile economiei politice şi cerinţele metodologice principale cu privire la realizarea lor în România

În mod firesc, ***rolul economiei politice s-a amplificat în cursul evoluţiei sale***. Ca urmare, în epoca contemporană, această ştiinţă îndeplineşte, în fiecare ţară, trei funcţii principale: 1) funcţia cognitivă; 2) funcţia instructiv-educativă; 3) funcţia normativă. Să analizăm conţinutul fiecărei funcţii, precum şi unele elemente metodologice ce ar permite ca funcţia respectivă să fie realizată, în economia românească actuală, cu efecte cât mai favorabile.

Funcţia cognitivă este funcţia fundamentală a economiei politice, deoarece realizarea acestei funcţii asigură afirmarea sa ca ştiinţă. Prin exercitarea acestei funcţii, economia politică produce ştiinţă: elaborează noi categorii, legi, principii, teorii, pe baza cercetării realităţilor vieţii economice. Pentru România prezintă o mare însemnătate cercetarea conţinutului tranziţiei de la sistemul economic socialist de tip sovietic spre un sistem economic capitalist modern, cercetarea tendinţelor manifestate în evoluţia actuală a economiilor moderne de piaţă, cercetarea tendinţelor manifestate în cadrul economiei mondiale şi îndeosebi pe plan european. În acest sens, acad. N.N. Constantinescu sublinia: "în condiţiile actuale ale tranziţiei la economia de piaţă, avem nevoie mai mult decât oricând de o teorie economică bazată pe realităţile contemporane, ... care să corespundă necesităţilor naţiunii noastre."[10]

Funcţia cognitivă a economiei politice ***este realizată***, în principal, ***prin folosirea metodei abstractizării*** (prezentată la problema 3). Complexarea vieţii economice contemporane impune, tot mai mult, ***trecerea de la analiza ei multidisciplinară*** (efectuată, în mod separat, de către fiecare ştiinţă economică) ***la realizarea de sinteze interdisciplinare***, cu aportul corelat şi chiar unit al mai multor ştiinţe economice, precum şi a altor ştiinţe sociale. „Saltul actual al economiei politice – scrie acad. Tudorel Postolache – este strâns legat şi chiar condiţionat de trecerea ştiinţei în general, de la analiza multidisciplinară la sinteza in-

[9] *Economistul* nr. 684, 25.X.1995, p. 2.
[10] N. Constantinescu, *Nevoia actuală de teorie economico-socială realistă*. Economistul nr. 831, 2-3.X.1996, p. 20.

Scanned with OKEN Scanner

terdisciplinară".[11] Realizarea de sinteze interdisciplinare cu privire la viaţa economică contemporană necesită extinderea, şi în ţara noastră, a utilizării metodelor şi instrumentelor moderne de cercetare.

Funcţia instructiv-educativă a economiei politice ocupă un loc important în formarea orizontului economic al cetăţenilor fiecărei ţări, urmărindu-se antrenarea lor în activităţi cât mai eficiente, care să susţină interesele ţării respective. Pentru România postsocialistă se impune şi realizarea unui proces de restructurare a gândirii economice a cetăţenilor, prin trecerea de la gândirea economică formată pe baza economiei politice marxist-leniniste, în cursul unei perioade de o jumătate de secol, la o nouă gândire economică, adecvată cerinţelor realizării, în ţara noastră, a unei economii moderne de piaţă, care să permită asigurarea la un nivel crescând a intereselor economice naţionale. De aceea, de funcţia instructiv-educativă a economiei politice ar trebuie să beneficieze toţi cetăţenii. Însă, o atenţie cu totul deosebită se impune a fi acordată acestei funcţii în învăţământul superior economic, juridic şi tehnic, deoarece aceasta ar asigura formarea unor specialişti cu orizont economic larg şi modern, preocupaţi de creşterea eficienţei economice şi realizarea intereselor naţionale. Deci, studiul economiei politice trebuie să asigure baza teoretică a întregii pregătiri economice a viitorilor specialişti, aşa cum studiul fizicii şi chimiei asigură baza teoretică a pregătirii inginereşti.

Pentru a se asigura formarea de specialişti care să slujească adecvat interesele economice naţionale, ***în exercitarea funcţiei instructiv-educative a economiei politice, se cer a fi respectate anumite cerinţe de ordin metodologic.*** Care ar fi principalele? În primul rând, este necesară axarea studiului economiei politice pe problematica tranziţiei parcursă de economia românească (care s-a dovedit a fi un proces de durată), ceea ce ar contribui la conturarea şi realizarea, în ţara noastră, a unui model al economiei de piaţă, adecvat necesităţilor şi posibilităţilor poporului român. În al doilea rând, studierea economiei politice ar trebui realizată, în principal, pe baza valorificării cât mai depline a literaturii economice româneşti, deoarece aceasta reflectă cel mai fidel nevoile şi interesele ţării, precum şi posibilităţile adecvate pentru satisfacerea lor. Desigur, este necesar să fie folosită şi literatura economică străină, însă evitându-se exagerările şi perseverând pentru a fi noi înşine şi în domeniul teoriei economice. În al treilea rând, se impune ca studiul economiei politice să asigure abordarea atât a problemelor economice interne ale ţării, cât şi a participării sale la relaţiile economice internaţionale, de pe poziţia intereselor economice ale României. Aceasta ar permite viitorilor specialişti – îndeosebi economişti, jurişti şi ingineri – să cunoască temeinic interesele economice naţionale şi să se angajeze în slujirea lor competentă.[12]

Funcţia normativă a economiei politice se realizează prin fundamentarea, inclusiv de către această ştiinţă, a ***strategiilor sau politicilor economice,*** atât ale statelor, cât şi ale agenţilor economici. În epoca contemporană, statul, ca factor politic şi principal agent economic, poate acţiona eficient, în economia fiecărei ţări, numai pe baza elaborării şi înfăptuirii unor strategii economice fundamentate ştiinţific, inclusiv cu aportul economiei politice. Totodată, fiecare

[11] T. Postolache: *Restructurări în economia politică.* Ed. Politică, 1981, p. 108-109

[12] I.D. Adumitrăcesei: *Economia politică în slujba intereselor naţional,* „Economistul" nr. 812, 19-20.VIII.1996, p. 3

agent economic trebuie să dispună de o strategie proprie, pentru a desfăşura o activitate eficientă. În mod firesc, strategiile agenţilor economici trebuie să se integreze în strategiile naţionale, elaborate şi înfăptuite de statul din ţara respectivă. De asemenea, economia politică poate contribui substanţial la fundamentarea restructurării sau perfecţionării cadrului legislativ-instituţional de funcţionare a economiei naţionale.

Pentru exercitarea funcţiei normative a economiei politice cu rezultate cât mai favorabile pentru economia românească actuală, se impun a fi respectate, cel puţin, două cerinţe principale de ordin metodologic. Pe de o parte, ***este necesar a fi realizată cu consecvenţă relaţia firească dintre economia politică şi politica economică***. Prin cercetarea economică, se poate – şi trebuie – fundamentată ştiinţific politica economică promovată în orice domeniu şi la orice nivel. Dar, cercetarea economică nu poate – şi nici nu trebuie – să justifice o politică economică neştiinţifică şi rezultatele ei negative.[13] Pe de altă parte, ***este necesar ca***, pentru fundamentarea căilor şi metodelor pe care ar putea să acţioneze statul şi agenţii economici pentru asigurarea unei eficienţe cât mai ridicate, ***cercetarea economică să utilizeze pe scară largă analizele comparative***, atât între diferite domenii şi nivele ale vieţii economice interne, cât şi între economia României şi cea a altor ţări, îndeosebi a unor ţări dezvoltate europene. Asemenea analize pun mai bine în evidenţă necesităţile şi posibilităţile economiei româneşti actuale, căile şi metodele prin care s-ar putea acţiona pentru optimizarea corelării lor şi asigurarea unei evoluţii ascendente a economiei naţionale.

Între cele trei funcţii principale ale economiei politice (prezentate mai sus) ***există interferenţe, ceea ce impune o strânsă corelare a lor.*** Este evident că, o asemenea corelare şi realizarea ca un tot unitar a funcţiilor cognitivă, instructiv-educativă şi normativă ale economiei politice, este posibilă numai ***pe cadrul economiei naţionale*** a fiecarei ţări. De aceea, autorii acestui curs îşi propun, prin conţinutul şi modul de tratare a tuturor temelor, să asigure realizarea celor trei funcţii principale ale economiei politice în deplină concordanţă cu nevoile şi posibilităţile economiei româneşti, cu aspiraţiile de progres economico-social ale poporului român.

[13] Este necesar să fie evitată orice încercare de inversare a relaţiei firesti dintre economia politică şi politica economică, deoarece aceasta poate avea efecte grave pentru ţară. Faptul că economia politică marxist-leninistă a servit, în mare măsură, la justificarea (şi nu la fundamentarea ştiinţifică) a politicii economice a partidului comunist şi statului socialist, a generat numeroase efecte negative cu privire la utilizarea resurselor economice şi saisfacerea nevoilor ţării

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 2-a

NECESITATEA ŞI CONŢINUTUL TRANZIŢIEI POSTSOCIALISTE

Autori: ***prof. dr. Ioan D. Adumitrăcesei***
conf. dr. Mihai Irimia

2.1. Criza sistemului socialist de tip sovietic şi manifestarea ei în economia României

2.2. Opţiunea fostelor ţări socialiste europene pentru economia de piaţă. Rezultatele principale obţinute în România prin înfăptuirea acestei opţiuni

2.3. Definirea obiectivului fundamental al tranziţiei postsocialiste

2.4. Relaţia continuitate-discontinuitate în procesul de tranziţie parcurs de fostele ţări socialiste

2.5. Tranziţia postsocialistă trebuie realizată în corelare cu celelalte procese ale epocii actuale

Scanned with OKEN Scanner

România, ca şi celelalte ţări foste socialiste (ŢFS) europene, parcurge un proces de tranziţie de o deosebită amploare şi profunzime. De aceea, ne interesează: De ce s-a impus această tranziţie ? Care este punctul de plecare al tranziţiei şi spre ce punct final ar trebui să tindem? Ce obiectiv fundamental şi ce strategie ar corespunde pentru tranziţia actuală a României. Conturarea unor răspunsuri riguroase la problemele enunţate prezintă o mare însemnătate teoretică şi practică.

2.1. Criza sistemului socialist de tip sovietic şi manifestarea ei în economia României

Experimentul istoric al socialismului realizat în URSS şi impus, în perioada postbelică, într-o serie de ţări europene (printre care şi România), ***a plecat de la unele teze ale lui Marx, care s-au dovedit*** ulterior ***a fi eronate.*** Aceste teze au fost folosite de Lenin, Stalin şi alţi conducători ai PCUS pentru „a fundamenta" realizarea misiunii istorice atribuită proletariatului – trecerea omenirii de la capitalism la socialism, însă, în realitate, pentru salvarea şi perpetuarea unui imperiu[1]. Care sunt principalele teze ale lui Marx utilizate în scopul menţionat?

În primul rând, ***teza dictaturii proletariatului.*** În lucrarea „Critica programului de la Gotha" (1875), Marx scrie: „Între societatea capitalistă şi cea comunistă se află perioada prefacerii revoluţionare a uneia în cealaltă. Acestei perioade îi corespunde şi o perioadă de tranziţie politică, al cărei stat nu poate fi altceva decât dictatura revoluţionară a proletariatului"[1a]. Această teză a fost „dezvoltată" de Lenin, în 1918, astfel: „Dictatura revoluţionară a proletariatului este o putere cucerită şi sprijinită pe violenţa pe care proletariatul o exercită asupra burgheziei, putere care nu este limitată de nici o lege".[2] După această concepţie a fost creat un sistem politic dictatorial, care, în numele proletariatului şi chiar al poporului, a exercitat dominaţia unei minorităţi (a nomenclaturii) şi a unor dictatori, precum Stalin, Ceauşescu şi alţii.

În al doilea rând, ***teza monopolului proprietăţii de stat.*** Încă în „Manifestul partidului comunist" (1848), Marx şi Engels scriau: „Proletariatul va folosi dominaţia lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întregul capital, pentru a centraliza toate uneltele de producţie în mâinile statului..."[3] Prin instituirea şi exercitarea monopolului proprietăţii de stat, în ţarile socialiste, au fost limitate foarte mult posibilitatea realizării intereselor individuale şi de grup ale cetăţenilor, iniţiativa şi răspunderea lor în cadrul vieţii economice.

În al treilea rând, ***teza dispariţiei producţiei şi schimbului de mărfuri.*** În „Critica programului de la Gotha", Marx scrie: „Înăuntrul societăţii colecti-

---

[1] Poate fi consultat, în acest sens, studiul, elaborat de I. D. Adumitrăcesei, „Cum a fost «fundamentat» teoretic socialismul de tip sovietic?", Economistul nr. 821, 9- 10.IX.1996, p. 8-9.

[1a] K.Marx : *Critica programului de la Gotha.* Ed.PMR, 1948, p.44-45.

[2] V.I. Lenin: *Revoluţia proletară şi renegatul Kautski. Marx – Engels – marxism.* Ed.Politică, 1958, p. 376.

[3] K. Marx, F. Engels: *Manifestul partidului comunist.* Editura pentru literatura politică, 1953, p. 58.

Scanned with OKEN Scanner

viste, întemeiată pe proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie, producătorii nu mai fac schimb de produse; de asemeni munca întrebuinţată pentru confecţionarea produselor nu mai apare ca o valoare a acestor produse..."[4] Deşi, producţia şi schimbul de mărfuri s-au menţinut în socialism, această formă de organizare şi desfăşurare a vieţii economice a fost considerată şi tratată ca fiind o rămăşiţa a capitalismului (care ar fi urmat să fie eliminată prin trecerea de la prima la a doua fază a societăţii comuniste). Această optică a influenţat negativ eficienţa activităţilor economice realizate în socialism.

În al patrulea rând, ***teza repartiţiei după muncă***, susţinută de Marx, tot în lucrarea „Critica programului de la Gotha": „Dreptul producătorilor este proporţional cu munca furnizată de ei: egalitatea constă în faptul că unitatea de măsură întrebuinţată, munca, este egală".[5] Pe lângă faptul că, în condiţiile menţinerii producţiei de mărfuri în socialism, măsurarea directă şi riguroasă a muncii s-a dovedit imposibilă, repartiţia după muncă n-a stimulat obţinerea unor rezultate superioare de către majoritatea participanţilor la activităţile economice.

În al cincilea rând, ***subaprecierea rolului şi perspectivei naţiunii***. În „Manifestul partidului comunist", Marx şi Engels au declarat că „Muncitorii nu au patrie"[6], lansând chemarea „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!". În această direcţie, Lenin a mers mai departe, susţinând: „Ţelul socialismului este nu numai lichidarea fărâmiţării omenirii în state mici şi a oricărei izolări a naţiunilor, nu numai apropierea între naţiuni, ci şi contopirea lor"[7]. Această teză, a servit la realizarea misiunii de dominaţie a ruşilor asupra altor naţiuni, cu deosebire asupra celor mici.

Folosindu-se tezele lui Marx (la cele prezentate mai sus ar putea fi adăugate şi altele) în condiţiile imperiului ţarist, a fost creat un sistem politic, economic şi social, care n-a realizat „misiunea istorică" preconizată de Marx pentru proletariat – eliberarea sa şi a întregii omeniri de exploatare. Căci, exploatarea, înţeleasă ca însuşire a muncii străine fără echivalent, s-a perpetuat, pe scară largă, în URSS. Însă, ***socialismul*** realizat în această ţară ***a reuşit să salveze şi să perpetueze***, peste şapte decenii, ***unul dintre cele mai mari imperii*** din lume, deoarece ***imperiul ţarist a devenit imperiul sovietic***. Dominaţia acestui imperiu s-a extins atât prin acapararea de noi teritorii de la ţările vecine (inclusiv de la România), cât şi prin impunerea sistemului politic, economic şi social realizat iniţial în URSS în alte ţări ale lumii (printre care şi România). De aceea, ***este*** pe deplin ***justificat ca acest sistem să fie denumit „socialism de tip sovietic"***. Folosirea largă, inclusiv la noi, a unor denumiri diferite – totalitarism, economie planificată, economie centralizată, economie de comandă – nu este riguroasă, deoarece, prin denumirile respective, se evită evidenţierea esenţei sistemului realizat iniţial în URSS şi impus apoi şi altor ţări.

Prăbuşirea socialismului de tip sovietic, la sfârşitul deceniului nouă, ***este rezultatul unei crize profunde şi de amploare***, care a erodat tot

---

[4] Lucrarea cit., p. 30.
[5] Idem, p. 32.
[6] Lucrarea cit., p. 55.
[7] V. I. Lenin: *Opere* vol. 22, Ed. PMR, 1952, p. 141.

Scanned with OKEN Scanner

mai mult acest sistem. Dacă se are în vedere „fundamentarea" teoretică a socialismului de tip sovietic pe teze eronate ale lui Marx şi tendinţa spre dominaţie realizată de URSS, în numele internaţionalismului proletar, este evident că, acest sistem nu putea fi viabil. În deceniile 8 şi 9, criza socialismului de tip sovietic a devenit o criză generală, incluzând politica, economia, cultura, morala, precum şi toate ţările în care a fost impus acest sistem. Deşi în unele dintre fostele ţări socialiste, inclusiv în URSS, s-au făcut încercări de reformare a sistemului socialist de tip sovietic, acestea n-au putut să-l salveze de la prăbuşire.

În cadrul cursului de economie politică, este necesar să analizăm ***manifestările principale ale crizei socialismului de tip sovietic pe plan economic***.[8] Cum s-au concretizat acestea în România?

În primul rând, prin ***accentuarea incapacităţii sistemului economic***, bazat pe monopolul propietăţii de stat şi având o conducere supercentralizată, ***de a înfăptui progresul ştiinţifico-tehnic contemporan şi de a asigura aspiraţiile cetăţenilor*** spre o viaţă liberă şi civilizată. Limitarea şi chiar înăbuşirea iniţiativei şi răspunderii unităţilor economice şi ale cetăţenilor, prin amplificarea continuă a formalismului şi birocratismului, au frânat asimilarea şi extinderea, în economia românească, a noilor realizări ştiinţifico-tehnice, îndeosebi a celor legate de informatizare, automatizare, noi tehnologii, noi materiale.

În al doilea rând, ***criza s-a manifestat prin încetinirea considerabilă a creşterii economice***. Dacă, în cincinalul 1971–1975, ritmul mediu anual de creştere a venitului naţional a fost de 11,3%, în cincinalul 1976-1980, ritmul a coborât la 7,2%, în cincinalul 1981–1985, s-a realizat un ritm de 4,4%, iar în perioada 1986–1989, ritmul a fost de numai 0,5%.[9] Datele menţionate evidenţiază atât epuizarea crescândă a posibilităţilor de creştere economică extensivă, cât şi incapacitatea sistemului economic socialist de a asigura compensarea insuficienţei factorilor extensivi prin extinderea utilizării factorilor intensivi de creştere economică.

În al treilea rând, ***criza s-a manifestat prin realizarea unei eficienţe economice*** nu numai ***scăzute,*** ci ***şi descrescânde***. Astfel, pe ansamblul economiei româneşti, venitul naţional obţinut la 1000 lei fonduri fixe s-a redus de la 419 lei în cincinalul 1971-1975 la numai 170 lei în cincinalul 1981-1985, deci de 2,4 ori în cursul unui deceniu.[10] Involuţia manifestată cu privire la eficienţa economică evidenţiază o scădere accentuată a interesului şi preocupării intreprinderilor şi cetăţenilor pentru valorificarea adecvată a potenţialului economic disponibil, îndeosebi datorită caracterului nestimulativ al sistemului de repartiţie.

În al patrulea rând, ***criza s-a manifestat prin accentuarea decalajelor economice dintre România şi ţările dezvoltate***, îndeosebi din Europa (tabelul 1).

---

[8] I.D. Adumitrăcesei: *Criza socialismului de tip sovietic în economie*. „Economistul" numerele 833-837, 1996.

[9] Calculat după Anuarul statistic al României, 1990, p. 236-237.

[10] Tribuna economică nr.16, 1990, p. 22.

Scanned with OKEN Scanner

Tab.1. Decalaje relative privind PNB pe locuitor, în România (%)

Tara de referinţă [1]	1937 [2]	1989
1. Austria	57	81
2. Belgia	76	90
3. Franţa	70	91
4. Germania	76	92 [3]
5. Olanda	74	90
6. Regatul Unit	82	89
7. Suedia	80	93

1) Pentru care PNB pe locuitor = 100; 2) Venitul naţional pe locuitor; 3) Faţă de RFG.

Surse: calculat după *„Anuarul statistic al României"*, 1991, p. 694; *„Tribuna economică"* nr. 51- 52, 1994, p. 41.

Deşi, în perioada socialistă, nivelul economic general al ţării noastre a înregistrat o creştere însemnată (de la 81 dolari venit naţional pe locuitor în 1937 la 1567 dolari PNB pe locuitor în 1989), această creştere a fost cu mult inferioară faţă de creşterile realizate de ţările dezvoltate. Ca urmare, decalajul economic general s-a accentuat mult pentru România. Dacă, în 1937, nivelul economic al ţării noastre reprezenta 20-30% faţă de nivelurile ţărilor de referinţă, în anul 1989, nivelul relativ a ajuns la circa 10%. Această involuţie arată că România n-a reuşit să depăşească stadiul de ţară în curs de dezvoltare, cu toate eforturile şi chiar sacrificiile impuse populaţiei pentru dezvoltarea economiei naţionale.

În al cincilea rând, ***criza socialismului de tip sovietic s-a manifestat prin perpetuarea unui nivel de trai scăzut pentru poporul român***. În cursul deceniului 9, s-a accentuat insuficienţa, pentru majoritatea populaţiei, a multor bunuri de consum şi servicii de primă necesitate, s-au accentuat discrepanţele dintre minoritatea conducătoare şi masele populare cu privire la venituri şi consum. Creşterea nivelului de trai al întregii populaţii – considerată, de economia politică marxist-leninistă, ca fiind legea economică fundamentală a socialismului – era infirmată, la tot pasul, de derularea vieţii reale.

Comparativ cu celelalte ŢFS europene, ***în România, criza sistemului socialist de tip sovietic s-a manifestat***, inclusiv pe plan economic, ***prin forme mai accentuate şi mai grave*** (la cele prezentate mai sus s-ar putea adăuga altele). Această particularitate a fost determinată îndeosebi de faptul că, în conducerea PCR, s-a perpetuat şi chiar accentuat stalinismul, inclusiv în numele slujirii devotate a cauzei socialismului şi internaţionalismului proletar. În această direcţie, Ceauşescu l-a întrecut chiar pe Stalin. De aceea, moştenirea din perioada socialistă, inclusiv în domeniul economiei, este mai grea şi mai complexă pentru România decât pentru alte ŢFS.

2.2. Opţiunea ŢFS europene pentru economia de piaţă. Rezultatele principale obţinute în România prin înfăptuirea acestei opţiuni

După prăbuşirea socialismului de tip sovietic, în fiecare ţară în care a fost impus acest sistem (inclusiv în România), s-a optat pentru realizarea unei

Scanned with OKEN Scanner

profunde restructurări a vieţii politice, economice, sociale şi culturale. În acest context, ***s-a conturat orientarea ŢFS spre economia de piaţă.*** Cum se justifică această opţiune?

În perioada postbelică, în cadrul ONU şi a altor organizaţii internaţionale, ţările lumii au fost grupate, din punct de vedere economic, în trei mari categorii: 1) ţări dezvoltate cu economie de piaţă (cuprinzând ţările capitaliste dezvoltate); 2) ţări cu economie planificată (incluzând ţările socialiste, cu excepţia Iugoslaviei); 3) ţări în curs de dezvoltare cu economie de piaţă (denumite şi lumea a treia, în care este inclusă şi Iugoslavia). Rezultă că, această grupare a fost efectuată după două criterii: pe de o parte, după nivelul economic, distingându-se ţări dezvoltate şi ţări în curs de dezvoltare, iar pe de altă parte, după mecanismul economic, departajându-se ţări cu economie de piaţă şi ţări cu economie planificată.

Accentuarea crizei în economiile ŢFS a fost, în mare măsură, ***generată de folosirea unor mecanisme economice supercentralizate***, întemeiate pe o planificare birocratică şi nerealistă, pe subaprecierea pârghiilor economico-financiare, legate de producţia de mărfuri. Încercările de reformare a mecanismelor economice (inclusiv prin realizarea, în România, a „autoconducerii muncitoreşti" şi „autogestiunii economico-financiare") au eşuat. Ca urmare, în fostele ţări socialiste, s-a produs o încetinire considerabilă a creşterii economice, a scăzut eficienţa activităţilor economice şi nivelul de trai al popoarelor. În acelaşi timp, în ţările capitaliste dezvoltate şi chiar în multe ţări în curs de dezvoltare, mecanismele economice, întemeiate pe utilizarea pârghiilor pieţei şi intervenţii adecvate ale statului, au permis realizarea unui progres ştiinţifico-tehnic intens, cu efecte favorabile asupra eficienţei economice, veniturilor şi consumului populaţiei. A devenit tot mai evident că, ***accentuarea decalajelor dintre fostele ţări socialiste şi ţările capitaliste dezvoltate este indisolubil legată de mecanismele economice diferite*** utilizate în cele două categorii de ţări. De aceea, după prăbuşirea socialismului de tip sovietic, forţele politice care şi-au asumat conducerea în fostele ţări socialiste au optat pentru realizarea economiei de piaţă în ţările respective.

Pentru tranziţia fostelor ţări socialiste spre economia de ***piaţă prezintă însemnătate cunoaşterea economiilor de piaţă din ţările dezvoltate.*** Însă, oricât de reuşit ar fi un model de economie de piaţă, el nu poate fi transpus ca atare în altă ţară. Fiecare model reuşit de economie de piaţă, aşa cum este cel suedez sau cel japonez, a fost creat plecându-se de la necesităţile şi interesele unui popor, prin valorificarea adecvată a posibilităţilor acelui popor. De aceea, ***se impune ca tranziţia fiecărei foste ţări socialiste*** spre economia de piaţă ***să se realizeze pe baza unei strategii proprii***, corespunzătoare condiţiilor din acea ţară.

În prima parte a anului 1990, un colectiv larg de specialişti, coordonat de acad. Tudorel Postolache, a elaborat lucrarea ***„Schiţă pentru strategia înfăptuirii economiei de piaţă în România"***, axată pe două obiective principale: 1) implementarea fundamentelor economiei de piaţă; 2) modernizarea structurilor economiei naţionale. Deşi, deosebit de valoroasă, această lucrare a rămas aproape nefolosită. După alegerile din mai 1990, guvernul Petre Roman a elaborat şi înfăptuit parţial ***„Programul de concepere şi coordonare a proiectelor de reformă"***, incluzând un set de legi şi măsuri pentru perioada septembrie 1990 – iunie 1992, în vederea tranziţiei României la economia de piaţă. Acest proces ar fi urmat să se realizeze, după programul menţionat, în mai puţin de doi ani, ceea ce

Scanned with OKEN Scanner

corespundea terapiei de şoc, indicată de unii specialişti străini.[11] După alegerile din septembrie 1992, guvernul N.Văcăroiu a elaborat şi înfăptuit ***„Strategia de reformă a programului de guvernare"*** (pentru perioada 1992–1996). Această strategie a asigurat continuarea tranziţiei României spre economia de piaţă, însă cu unele modificări faţă de strategia aplicată anterior, îndeosebi în privinţa implicării statului în viaţa economică. Guvernul Victor Ciorbea, format după alegerile din noiembrie 1996, a elaborat ***„Programul de macro-stabilizare şi de dezvoltare a României până în anul 2000"***, în care se preconizează „promovarea rapidă, consecventă şi coerentă a reformelor pentru trecerea la economia de piaţă"[12], reluându-se astfel terapia de şoc încercată de guvernul P. Roman. Deşi, în programul menţionat, s-au efectuat ulterior o serie de modificări, reformele nu s-au realizat "rapid, consecvent şi coerent". Ca urmare, este de aşteptat ca, guvernul format după alegerile din noiembrie 2000 să elaboreze o nouă strategie pentru continuarea tranziţiei noastre la economia de piaţă.

În fiecare dintre ŢFS, tranziţia spre economia de piaţă s-a conturat ca un proces extrem de complex, generator de rezultate profund contradictorii în toate domeniile vieţii economico-sociale. Însă, ***desfăşurarea tranziţiei*** este, în mod firesc, ***diferenţiată de la o ţară la alta.*** Care sunt ***rezultatele principale obţinute în România*** prin înfăptuirea tranziţiei spre economia de piaţă?

În primul rând, ***s-a creat, în mare măsură, cadrul legislativ-instituţional pentru funcţionarea economiei de piaţă.*** Însă, cadrul creat nu a devenit pe deplin funcţional, el nefiind coerent, ceea ce împirdică asimilarea lui de către numeroşi cetăţeni şi agenţi economici. Ca urmare, foarte multe fapte economice se derulează în afara cadrului legislativ-instituţional, extinzându-se corupţia şi economia subterană.

În al doilea rând, ***s-a extins continuu sfera sectorului privat în economia naţională***, ceea ce este evidenţiat de creşterea ponderii acestui sector în PIB de la 12,8% în 1989 la 61,5% în 1999. Ca urmare, s-a creat un teren favorabil pentru manifestarea iniţiativei şi răspunderii agenţilor economici, pentru competiţie şi obţinerea de rezultate economice superioare. Dar, acest teren este valorificat încă insuficient.

În al treilea rând, ***au fost puse în funcţiune unele mecanisme ale pieţei,*** îndeosebi cu privire la stabilirea preţurilor, salariilor, dobânzilor şi cursului valutar, ceea ce a dus la creşterea considerabilă a rolului pieţei în funcţionarea economiei naţionale. Însă, insuficienta pregătire a unor măsuri de „liberalizare" a pieţei a favorizat extinderea manifestărilor de anarhie, precum şi a faptelor economice antisociale.

În al patrulea rând, s-a redus simţitor potenţialul economic al ţării (prin distrugeri, furturi, scurgeri peste graniţă fără compensare), iar cel rămas este incomplet folosit. Ca urmare, ***s-a declanşat un puternic declin economic*** (tabelul 2).

---

[11] La începutul anului 1990, profesorul american Jefrey Sachs susţinea: *„Europa de Est trebuie să facă un salt rapid, radical în direcţia proprietăţii particulare şi a sistemului pieţei libere"*. („Tribuna economică" nr.5, 1990, p. 21)

[12] *Economistul* nr. 864-865, 18-19.XII.1996, p. 19

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 2. Involuţia economiei româneşti postsocialiste (%)

Anul	Nivelul faţă de 1989=100		
	PIB[x]	Prod.agric.	Prod.ind.
1990	94,4	97,1	76,3
1991	82,2	97,9	58,9
1992	75,0	84,9	46,0
1993	76,1	95,8	46,6
1994	79,1	96,0	48,1
1995	84,8	103	52,6
1996	88,1	101,6	55,9
1997	82,8	105,0	51,9
1998	78,3	97,0	43,1
1999	75,8	102,3	39,6

x) La paritatea puterii de cumpărare.
Sursa: calculat după *BNR. Raportul anual 1999*, p. 8[x]-9[x].

După un deceniu de tranziţie postsocialistă, România a realizat, în 1999, un PIB cu 24,2% mai mic, o producţie agricolă cu 2,3% mai mare (îndeosebi datorită unor condiţii climatice mai favorabile) şi o producţie industrială cu 60,4% mai mică.

În al cincilea rând, ***s-a înrăutăţit considerabil situaţia ţării în cadrul relaţiilor economice internaţionale***. Datorită unei integrări neadecvate a economiei româneşti în cadrul pieţei mondiale şi îndeosebi a celei europene, toţi anii din perioada postsocialistă au fost încheiaţi cu balanţe comerciale şi de plăţi pasive. Ca urmare, a sporit rapid datoria externă a ţării, s-a accentuat dependenţa sa economică faţă de unele ţări dezvoltate şi faţă de unele organizaţii economice internaţionale (FMI, BM).

În al şaselea rând, ***derularea tranziţiei spre economia de piaţă a fost însoţită de conturarea şi accentuarea unor mari discrepanţe sociale***, nejustificate prin rezultatele activităţilor economice. Pe de o parte, o minoritate infimă de cetăţeni români, adesea asociaţi cu străini, au acumulat mari bogăţii, îndeosebi pe calea acumulării primitive de capital. Pe de altă parte, majoritatea populaţiei a sărăcit, mai ales prin creşterea preţurilor cu mult mai rapidă decât cea înregsitrată de salarii, pensii şi alte venituri, precum şi prin extinderea considerabilă a şomajului.

Rezultatele principale obţinute de România, prin parcurgerea a peste un deceniu de tranziţie spre economia de piaţă, ***nu sunt favorabile pentru ansamblul economiei naţionale***, pentru majoritatea covârşitoare a cetăţenilor, afectând grav realizarea intereselor naţionale ale ţării. Unele manifestări principale ale crizei economiei socialiste (privind ritmul creşterii economice, decalajele economice faţă de ţările dezvoltate, nivelul veniturilor şi consumului majorităţii populaţiei) nu numai că n-au fost depăşite, ci chiar s-au accentuat. De aceea, ***se impune a fi cunoscute cauzele ce au determinat ca tranziţia ţării noastre*** spre economia de piaţă ***să aibă rezultate preponderent nefavorabile.***

Prima cauză, este reprezentată de ***opţiunea forţelor politice***, care şi-au asumat conducerea ţării în 1990, ***pentru un tip anacronic al economiei de piaţă*** (care a existat, în actualele ţări dezvoltate, în secolul trecut), respectiv pentru economia pieţei libere, care să funcţioneze preponderent spontan, fără o in-

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

terveniție substanțială a statului. Deşi, după 1992, s-au operat unele corective cu privire la strategia folosită pentru realizarea tranziției, modul în care a fost „croită" inițial economia de piață pentru România n-a fost modificat substanțial. Ca urmare, derularea tranziției a conturat, la noi, aşa cum apreciază acad. N.N. Constantinescu, „un capitalism sălbatic, dependent şi periferic".[13]

A doua cauză o constituie ***concentrarea atenției principale,*** în cadrul politicii economice a statului, ***asupra aspectelor monetar – valutare, neglijându-se economia reală*** (agricultura, industria, serviciile), deşi statul era – şi mai este – proprietarul principalelor unități industriale. Această orientare a politicii economice, realizată şi sub presiunea unor organizații internaționale (FMI, BIRD),[14] a contribuit substanțial la declanşarea şi perpetuarea declinului economiei româneşti.

A treia cauză este reprezentată de ***subaprecierea şi chiar desconsiderarea factorilor interni***, a efortului propriu pentru depăşirea declinului economiei româneşti ***şi suprasolicitarea***, în acest scop, ***a sprijinului extern.*** Or, această poziție a multor oameni politici evidențiază o inversare a raportului firesc dintre factorii interni şi cei externi în asigurarea dezvoltării economiei naționale a fiecărei țări. Adoptarea acestei poziții, în perioada postsocialistă, a dus la neglijarea dezvoltării înclinației cetățenilor spre economisire şi investire, ceea ce este imposibil a fi compensat prin ajutor extern. Chiar unii specialişti străini atrag atenția asupra necesității reconsiderării poziției menționate. Prof. Douglass North subliniază că: „în ultimă instanță, elementul cel mai important în constituie faptul că cei din Est (TFS – n.n.) vor fi nevoiți să se ajute singuri"[15].

A patra cauză este reprezentată de ***pulverizarea forțelor politice ale țării*** din perioada postsocialistă, prin constituirea unui număr exagerat de partide. Este evident că această tendință, realizată în numele pluralismului politic, nu a slujit interesele țării, deoarece a împiedicat elaborarea şi înfăptuirea unei strategii economice adecvate pentru tranziția parcursă de România.

A cincea cauză este constituită de ***tendința de reîmpărțire economică şi politico – militară***, conturată în Europa Centrală şi de Est, prin înlocuirea dominației URSS cu dominația altor puteri. Omul de ştiință american Noam Chomski recunoştea, în 1990: „Lumea a treia trebuie să-şi îndeplinească funcția ca piață, sursă de materii prime şi de muncă ieftină. Se fac mari eforturi de a dirija Europa de Est în această direcție".[16] Poziția geostrategică a României continuă să prezinte un interes deosebit pentru marile puteri. Ca urmare, tendința de reîmpărțire, manifestată după încetarea existenței URSS, a Tratatului de la Varşovia şi a CAER, este resimțită negativ şi de țara noastră, care continuă a fi tratată de către marile puteri ca „obiect" al reîmpărțirii zonelor de influență.

---

[13] N.N. Constantinescu: *Factorul economic al trecerii la sistemul economiei de piață*. „Economistul" nr. 582, 1.III.1995, Suplimentul „Economie teoretică şi aplicată", nr. 15, p. 2.

[14] Prof. american Douglass North (laureat al Premiului Nobel pentru economie) apreciază: *„FMI şi organizații similare sunt influențate de gândirea economică predominantă care a dus majoritatea economiilor pe căi greşite".* („Economistul" nr. 400, 22.XII.1993, p. 4).

[15] *Economistul* nr. 440, 22.XII.1993, p. 4.

[16] *Adevărul*, 14.II.1990, p. 3.

Rezultă că, pentru amplificarea efectelor favorabile ale tranziției României spre economia de piață, încât aceasta să devină preponderente, este necesar ca în politica economică a statului, să se țină seama de cauzele ce au generat efecte preponderent nefavorabile. Altfel, pașii importanți realizați spre economia de piață nu pot da rezultatele așteptate de întreaga țară, de majoritatea covârșitoare a cetățenilor săi. Or, ***fără a se asigura realizarea intereselor economice naționale, nici o tranziție nu poate fi justificată.***

2.3. Definirea obiectivului fundamental al tranziției postsocialiste

După prăbușirea socialismului de tip sovietic, în ȚFS europene, inclusiv în România, ***s-a stabilit ca obiectiv fundamental***, pe plan economic, ***„tranziția de la economia planificată la economia de piață"***. Or, strategiile, axate pe acest obiectiv fundamental, promovate, la noi, n-au reușit să antreneze majoritatea cetățenilor la efortul necesar pentru depășirea crizei economice moștenită de la socialismul de tip sovietic și relansarea economiei românești. Dimpotrivă, prin aplicarea strategiilor menționate, starea de criză s-a accentuat, generând mari pagube pentru țară și sărăcie pentru majoritatea cetățenilor. Comparativ cu 1989, în anii 1990-1999, PIB al României a înregistrat reduceri care, însumate, depășesc cu mult nivelul PIB din 1989 sau chiar pagubele provocate țării de cel de-al doilea război mondial.

Obiectivul strategic „tranziția de la economia planificată la economia de piață" s-a dovedit a nu avea capacitatea de a exprima interesele naționale și de a mobiliza majoritatea covârșitoare a cetățenilor să acționeze pentru dezvoltarea economico – socială a țării. ***Prin stabilirea și folosirea obiectivului menționat s-au comis***, cel puțin, ***două mari erori***. Pe de o parte, în cadrul strategiilor folosite pentru realizarea tranziției, s-a concentrat atenția principală asupra schimbării mecanismului economic, neglijându-se faptul că acesta trebuie să servească, în fiecare țară, unui anumit sistem economico–social (căruia, în mod firesc, ar trebui să i se acorde principala atenție). Pe de altă parte, contrar tendinței postbelice, din țările capitaliste dezvoltate și din numeroase țări în curs de dezvoltare, de îmbinare a mecanismului pieței cu implicarea substanțială a statului în funcționarea vieții economice, pentru ȚFS europene s-a indicat (din afara acestor țări) și s-a acceptat (în țările respective) trecerea la un mecanism economic al pieței libere (caracteristic secolului trecut). Datorită erorilor menționate, măsurile înfăptuite pentru schimbarea mecanismului economiei românești n-au putut elimina starea de criză, însă au generat o evoluție preponderent spontană a vieții economice, cu numeroase manifestări anarhice.

În realitate, ***România***, ca și celelalte ȚFS din Europa, ***se află în perioada de tranziție de la sistemul socialist de tip sovietic spre un sistem capitalist modern***. Ca urmare, obiectivul strategic fundamental ar trebui axat pe acest conținut al tranziției.[17] Deși, au trecut 11 ani din tranziția postsocialistă parcursă de țara noastră, un asemenea obiectiv nu a fost încă pe deplin definit și folosit de forțele politice care și-au asumat conducerea țării pentru elaborarea și înfăptuirea

[17] I.D. Adumitrăcesei: *Obiectivul strategic fundamental al tranziției*. „Economistul" nr. 422 și 423/1994.

unei strategii adecvate. Este o mare lacună manifestată atât în domeniul cercetării ştiinţifice, cât şi în domeniul politic. Or, nedefinirea riguroasă a obiectivului fundamental al actualei tranziţii s-a răsfrânt negativ asupra politicii economice promovate şi asupra rezultatelor obţinute.

Definirea obiectivului fundamental al tranziţiei de la socialismulde tip sovietic spre un alt sistem economico – social nu presupune doar a preciza numele sistemului pe care dorim să-l realizăm. Însă, ***este necesar să fie definite trăsăturile esenţiale ale sistemului spre care tindem***, încât să avem o anumită imagine asupra ceea ce ne propunem să obţinem la capătul tranziţiei pe care o parcurgem. Desigur, există riscul ca această imagine să nu fie confimată ulterior de viaţă. Pentru a se evita sau atenua riscul menţionat, este necesar să ţinem seama, cel puţin, de două premise. Pe de o parte, sistemul economico – social spre care tindem ar trebui să fie superior faţă de socialismul de tip sovietic, încât să asigure o evoluţie ascendentă a societăţii româneşti. Pe de altă parte, sistemul economico – social pe care dorim să-l realizăm ar trebui să corespundă pe deplin nevoilor şi intereselor poporului român, precum şi posibilităţilor sale, astfel încât să-i impulsioneze întreaga activitate, devenind un adevărat ideal pentru parcurgerea actualei tranziţii. Plecând de la premisele enunţate, sistemul economico–social spre care tindem ar trebui definit prin câteva trăsături esenţiale.

În primul rând, ***ar trebui să tindem spre un sistem care să asigure o creştere substanţială a eficienţei economice*** în toate activităţile. Aceasta presupune o restructurare a economiei româneşti în profil de ramură, pe baza promovării noilor tendinţe ale progresului ştiinţifico – tehnic contemporan, astfel încât să sporească considerabil gradul de valorificare a resurselor materiale şi umane de care dispune ţara noastră. Totodată, creşterea substanţială a eficienţei economice presupune restructurarea sistemului de proprietate şi a ansamblului relaţiilor economice, îndeosebi prin asigurarea preponderenţei proprietăţii private în economia naţională. Aceasta ar stimula puternic iniţiativa şi răspunderea cetăţenilor în legătură cu activităţile economice în care sunt implicaţi.

În al doilea rând, ***ar trebui să tindem spre un sistem economico–social cât mai echitabil*** pentru toţi participanţii la viaţa economică a ţării: proprietari şi salariaţi, vânzători şi cumpărători, creditori şi debitori. Un sistem echitabil presupune ca repartiţia rezultatelor nete ale activităţilor economice şi formarea veniturilor să se efectueze în raport cu contribuţia fiecărui cetăţean la obţinerea rezultatelor respective. Repartiţia după rezultate ar exclude reeditarea tendinţei egalitariste din perioada socialistă, deoarece ar ţine seama de faptul că oamenii au capacităţi inegale şi că acestea sunt utilizate inegal. În acest sens, M.Eminescu sublinia: „niciodată egalitatea legală nu va şterge inegalitatea înăscută sau pe cea câştigată cu munca".[18] De asemenea, un sistem economico – social echitabil presupune realizarea schimburilor între toţi participanţii la viaţa economică după principiul echivalenţei sau avantajului reciproc. În această direcţie, este necesar să fie utilizat un sistem de preţuri şi tarife, fundamentat în mod riguros, care să asigure avantaje reciproce pentru producătorii şi consumatorii produselor, serviciilor şi informaţiilor, evitând favorizarea intermediarilor.

---

[18] *Adevărul literar şi artistic* nr. 99, 12.I.1992, p. 7.

În al treilea rând, ***ar trebui să tindem spre un sistem economico-social eficient şi sub aspect ecologic***. Din acest punct de vedere, în ţara noastră, se impune ca restructurarea sistemului de activităţi şi relaţii economice să asigure valorificarea raţională a resurselor naturale disponibile pentru realizarea unei dezvoltări durabile a economiei naţionale. A devenit deosebit de stringentă prevenirea şi combaterea poluării mediului natural, spre a se putea menţine – şi, în multe cazuri, reface – calitatea resurselor vitale pentru om – aerul, apa şi solul.

În al patrulea rând, ***ar trebui să tindem spre un sistem economico-social cu o înaltă funcţionalitate***. Aceasta presupune crearea şi utlizarea deplină a unui mecanism de funcţionare a economiei româneşti centrat pe piaţă, pe respectarea legităţilor economice obiective, dar şi pe implicarea adecvată a statului în desfăşurarea vieţii economice. Deci, firesc ar fi să creem şi să utilizăm un mecanism de funcţionare a economiei româneşti de tipul celui existent astăzi în ţările capitaliste dezvoltate şi nu de tipul mecanismului folosit de aceste ţări în secolul trecut.

Trăsăturile esenţiale, conturate mai sus, ***se regăsesc,*** în grade diferite şi în combinaţii diferite, ***în toate economiile moderne de piaţă sau***, denumite mai riguros, ***economiile capitaliste dezvoltate***. Însă, sistemul economico – social care a început să fie realizat în România, după decembrie '89, nu s-a dovedit a fi eficient, echitabil, ecologic şi cu o înaltă funcţionalitate şi nici nu se întrevede că ar putea întruni asemenea trăsături esenţiale într-o perspectivă apropiată. Acesta este „preţul" plătit de poporul român pentru orientarea tranziţiei actuale a ţării spre un capitalism anacronic şi periferic. Deci, ***s-ar impune o reconsiderare cu privire la tranziţia parcursă de România***, încât acest proces să se finalizeze prin realizarea unui sistem capitalist modern, de tipul celui existent în ţările avansate ale lumii. Prof.dr. Paul Bran susţine, în acest sens, că „societatea românească trebuie să adopte modelul spre care se îndreaptă societatea umană, în general. Acest model este reprezentat de societatea informaţională, concurenţială, ecologică şi socială".[19] O asemenea societate există deja în multe ţări capitaliste dezvoltate.

Rezultă că, ***definirea riguroasă a obiectivului fundamental*** pentru tranziţia parcursă de ţara noastră, ca fiind realizarea unui sistem economico-social eficient, echitabil, ecologic şi cu înaltă funcţionalitate, ***prezintă o mare însemnătate*** nu numai ***teoretică***, ci şi ***practică***. Plecând de la obiectivul strategic menţionat, ar fi posibilă elaborarea şi înfăptuirea unui program de dezvoltare economico-socială a României, prin care să se asigure depăşirea declinului din perioada postdecembristă şi relansarea economiei noastre naţionale.

2.4. Relaţia continuitate – discontinuitate în procesul de tranziţie parcurs de ŢFS

În economia fiecărei ţări, în mod permanent, se manifestă continuitate şi discontinuitate. Paralel cu asimilarea unor elemente noi, sunt eliminate unele dintre cele vechi, asigurându-se astfel progresul societăţii. Deci, ***relaţia continuitate – discontinuitate reprezintă o legitate obiectivă*** a dezvoltării societăţii, inclusiv sub aspect economic.

---

[19] Paul Bran: *Obiective strategice ale reformei*. „Tribuna economică" nr. 10, 1996, p. 61.

Scanned with OKEN Scanner

În perioade de cotitură ale istoriei, aşa cum este şi cea parcursă de ŢFS europene, intensitatea înnoirilor este mai accentuată. Însă, şi pentru asemenea perioade, continuitatea vieţii economice reprezintă o cerinţă obiectivă fundamentală pentru asigurarea existenţei şi dezvoltării societăţii. Ca urmare, tranziţia de la socialismul de tip sovietic spre un sistem economico – social superior celui anterior, este un proces în care se îmbină elemente de continuitate şi de discontinuitate în întreaga viaţă economico – socială a fiecărei ţări.[20] ***Realizarea tranziţiei cu rezultate preponderent favorabile depinde***, în mare măsură, ***de abordarea corectă a relaţiei continuitate – discontinuitate.*** Care sunt principalele aspecte ale acestei relaţii în cursul tranziţiei parcurse de ŢFS?

În primul rând, ***este necesar ca relaţia continuitate – discontinuitate să fie respectată în privinţa reproducţiei.*** Pe de o parte, ***asigurarea satisfacerii nevoilor sociale***, în mod normal, este posibilă ***prin continuarea producţiei*** şi a celorlalte activităţi economice ***pe scară lărgită.*** Or, în toate ŢFS europene, inclusiv în România, această cerinţă nu a fost realizată (tabelul 3).

Tab. 3. Involuţia economică a ŢFS din Europa Centrală (%)

Ţara	Niv. din 1997/1989 = 100	
	PIB	Prod. ind. brută
1. Bulgaria	66,6	52,6
2. R.Cehă	97,5	78,1
3. Polonia	111,8	112,6
4. România	82,3	55,8
5. Slovacia	95,6	80,8
6. Slovenia	95,5	73,2
7. Ungaria	90,4	91,7

Sursa: *Economia mondială în cifre.* CNS, 1999, p. 146, 151.

Cu excepţia Poloniei, celelalte ŢFS au înregistrat o accentuată discontinuitate faţă de nivelul de la care a plecat tranziţia postsocialistă, îndeosebi în domeniul industriei. Involuţia menţionată a fost generată, în mare măsură, de declanşarea unor "restructurări" pripite ale producţiei industriale. Or, restructurarea multilaterală a producţiei necesită, în fiecare ţară, o perioadă relativ îndelungată, fiind imposibilă realizarea ei prin terapia de şoc. Ca urmare, elementele de discontinuitate, generate de restruturarea producţiei, se impun a fi operate pe fondul continuităţii activităţii în toate sectoarele şi ramurile, iar în fiecare ramură – în majoritatea covârşitoare a întreprinderilor.

În al doilea rând, ***trebuie să se ţină seama de relaţia continuitate – discontinuitate în evoluţia sistemului de proprietate*** din fiecare ţară. În economia ŢFS era (şi mai este în unele ramuri) dominantă proprietatea de stat. În cursul tranziţiei, o parte însemnată a sectorului de stat, incluzând întreprinderi din ramurile de importanţă strategică (producţia de armament, industria minieră, sistemul energetic, transporturile şi telecomunicaţiile), este reorganizată ca sector public. Paralel cu acest aspect de continuitate, se impune tran-

[20] I.D. Adumitrăcesei: *Continuitate şi discontinuitate în tranziţia la economia de piaţă.* „Tribuna economică" nr. 32, 1991, p. 28.

Scanned with OKEN Scanner

sferul majorității obiectului proprietății de stat în proprietatea privată a cetățenilor, ceea ce constituie aspectul principal al discontinuității în evoluția sistemului de proprietate din ȚFS. Restructurarea sistemului de proprietate din aceste țări şi asigurarea preponderenței proprietății private se conturează a fi un proces deosebit de complex şi dificil, imposibil a fi realizat prin terapia de şoc. Însă, înfăptuirea restructurării sistemului de proprietate într-un timp optim reprezintă o necesitate obiectivă, deoarece, pe baza acestui proces, are loc restruturarea ansamblului de relații economice şi formarea unui alt sistem economico – social, diferit substanțial față de socialismul de tip sovietic.

În al treilea rând, ***se impune ca relația continuitate-discontinuitate să fie respectată în privința mecanismului economic***. Pe de o parte, în evoluția mecanismului de funcționare a economiei ȚFS, se manifestă continuitate atât în legătură cu folosirea unor pârghii economice (deoarece producția de mărfuri a existat şi în perioada socialistă), cât şi în legătură cu intervenția statului, realizată îndeosebi prin asigurarea cadrului legislativ-instituțional şi prin bugetul de stat. Pe de altă parte, în cursul tranziției parcursă de aceste țări, în mecanismul economic, se manifestă o puternică discontinuitate, prin înlocuirea reglementării supercentralizate a vieții economice, cu ajutorul planului de stat, printr-un nou sistem de reglementare, în care pe primul plan se situează piața cu legitățile ei obiective, iar pe plan secund – intervenția statului, realizată în condițiile afirmării autonomiei unităților economice. Deci, tranziția ȚFS de la vechiul mecanism economic spre unul nou nu este posibilă prin terapia de şoc, ci în mod treptat, prin perfecționarea elementelor de continuitate, concomitent cu înlocuirea elementelor în care se impune discontinuitatea.

Rezultă că, ***acțiunea şi utilizarea legității continuitate – discontinuitate în procesul tranziției postsocialiste determină, în mod obiectiv, ca terapia de şoc să fie inadecvată pentru realizarea acestui proces.*** Încercările efectuate cu această terapie au generat, peste tot, efecte preponderent negative. În acest sens, profesorul american (de origine român) Anghel Rugină arată: „Nu e nevoie să ai studii înalte de economie pentru a înțelege că dacă la un corp economic deja slăbit i se mai dă încă un <şoc> atunci inevitabil situația se înrăutățeşte. Exact aşa s-a întâmplat cu aplicarea metodei de şoc nu numai în România, ci în toate țările din răsăritul Europei, inclusiv Rusia şi celelalte republici foste sovietice".[21] Desigur, fiecare țară este interesată să parcurgă tranziția postsocialistă într-o perioadă istorică cât mai scurtă, determinată în raport cu condițiile obiective existente. Însă, această perioadă nu poate fi comprimată prin terapia de şoc, încălcându-se legitatea obiectivă a continuității şi discontinuității.

Tranziția parcursă de ȚFS, pe baza relației continuitate – discontinuitate, este un proces deosebit de contradictoriu.[22] În legătură cu aspectele principale ale acestei relații (analizate mai sus), se manifestă contradicțiile principale ale economiei de tranziție: ***1) contradicții între sectorul de stat*** (inițial cu o poziție dominantă în economie, însă cu o eficiență scăzută şi chiar descrescândă) ***şi sectorul privat*** (care tinde să devină dominant în economia fie-

[21] *Tribuna economică* nr. 7, 1997, p. 59.

[22] Se poate consulta studiul, elaborat de I.D.Adumitrăcesei, *„Contradicții ale economiei în tranziție"*, apărut în „Economistul", numerele 508, 510, 511 şi 512 din 1994.

Scanned with OKEN Scanner

cărei țări, îndeosebi pe baza privatizării şi a obținerii unei eficiențe ridicate; 2) ***contradicții între ramurile favorizate*** aflate în ascensiune (datorită rolului lor accentuat în realizarea progresului ştiințifico – tehnic, sau poziției de monopol a întreprinderilor, presiunilor sindicale şi unor măsuri guvernamentale) ***şi ramurile defavorizate***, aflate în declin (datorită înzestrării lor tehnice depăşite, neimplicării adecvate a sindicatelor şi guvernului în evoluția lor); 3) ***contradicții în cadrul mecanismului economic***, îndeosebi între perpetuarea unor manifestări de centralism excesiv şi birocrație, pe de o parte, şi afirmarea tot mai puternică a autonomiei agenților economici, însoțită şi de numeroase manifestări de anarhie, pe de altă parte. Datorită faptului că, în majoritatea ȚFS, inclusiv în România, procesul de tranziție a fost orientat spre realizarea unui capitalism anacronic, ***pe plan social, s-a conturat o puternică contradicție între îmbogățirea unei minorități infime de cetățeni şi sărăcirea majorității populației.*** Este evident că, posibilitatea ȚFS de a evolua spre un sistem economico – social eficient, echitabil, ecologic şi cu o înaltă funcționalitate, presupune soluționarea adecvată a contradicțiilor ce se manifestă în cursul tranziției parcurse de aceste țări.

2.5. *Tranziția postsocialistă trebuie realizată în corelare cu celelalte procese ale epocii actuale!*

De la sfârşitul deceniului nouă, tranziția parcursă de ȚFS a devenit o nouă componentă principală a epocii actuale. Acest proces istoric se derulează în strânsă interdependență cu celelalte procese caracteristice pentru această epocă.[23] De aceea, ***înscrierea adecvată a evoluției fiecărei ȚFS, deci şi a României, în contextul epocii contemporane, prezintă o mare însemnătate*** pentru înfăptuirea cu succes a tranziției postsocialiste, constituind un factor ce nu poate fi neglijat sau subapreciat.

În primul rând, ***tranziția postsocialistă se impune a fi realizată în corelare cu revoluția ştiințifico-tehnică contemporană (RST).*** Comparativ cu țările capitaliste dezvoltate, ***în țările socialiste, RST a cunoscut o amploare şi intensitate mai reduse***. Aceasta se reflectă, în mod sintetic, în decalajul dintre cele două categorii de țări în privința nivelului productivității muncii sociale, ştiut fiind că acest nivel este determinat, în principal, de progresul ştiințifico-tehnic. În anul 1989, nivelul PNB pe o persoană ocupată, față de nivelul din RFG = 100, a reprezentat 29 în România, 33 în Polonia, 36 în Bulgaria, 46 în Ungaria, 47 în URSS, 54 în Cehoslovacia şi RDG[24]. Ca urmare, tranziția ȚFS a demarat în condițiile existenței unui decalaj ştiințifico-tehnic accentuat pentru aceste țări.

Plecând de la premisa menționată, ***se impune ca tranziția postsocialistă să fie parcursă de fiecare țară pe baza participării crescânde la RST contemporană***, astfel încât decalajul ştiințifico-tehnic, moştenit din perioada socialistă, să fie treptat atenuat, iar în unele domenii, chiar eliminat. Pentru a se reali-

---

[23] Se poate vedea studiul "Tranziția postsocialistă ar trebui realizată în corelație cu celelalte procese ale epocii contemporane", realizat de I.D. Adumitrăcesei şi N.G. Niculescu (*Economistul* nr. 373, 29-30.I.1999, p. 1, 3).

[24] Calculat după *Anuarul statistic al României, 1991*, p. 694; *Adevărul*, 5.IV.1990, p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

za o asemenea corelare între tranziția postsocialistă şi RST, este necesar ca fiecare ȚFS să acționaze cu perseverență în câteva direcții principale. ***Prima direcție*** este reprezentată de ***valorificarea crescândă a potențialului științifico-tehnic propriu***, ceea ce poate asigura ȚFS un suport trainic pentru realizarea unor economii moderne, competitive, de piață, de tipul celor existente în țările capitaliste dezvoltate. **A doua direcție** o constituie **asimilarea unor rezultate obținute de țările capitaliste dezvoltate**, ceea ce este posibil îndeosebi prin efectuarea unor investiții directe de către aceste țări în ȚFS. **A treia direcție** este reprezentată de **dezvoltarea cooperării științifico-tehnice între ȚFS şi țările capitaliste dezvolate**, în domenii şi probleme pentru care fiecare țară participantă este competitivă, ceea ce poate genera interese reciproce.

În al doilea rând, ***tranziția postsocialistă este necesar a fi corelată cu procesul de afirmare a economiilor naționale în lumea contemporană.*** Majoritatea statelor actuale din lume au luat ființă după al doilea război mondial, continuând să parcurgă procesul de formare şi consolidare a noilor economii naționale, de atenuare a marilor decalaje economice dintre țările în curs de dezvoltare şi țările dezvoltate. În acest proces, se înscriu şi statele create în urma destrămării URSS, RSFI, Cehoslovaciei. Ca urmare, **tranziția parcursă de majoritatea covârşitoare a ȚFS** (excepții fac doar fosta RDG şi R. Cehă) **se impune a fi realizată şi ca un proces de afirmare a economiilor naționale ale țărilor respective**, prin depăşirea stadiului de țări în curs de dezvoltare.

Experiența acumulată de multe țări – printre care se numără şi România –, evidențiază că, **starea de subdezvoltare poate fi depăşită treptat, pe baza realizării unor ritmuri înalte de creştere economică**, ritmuri care să fie superioare față de cele obținute de țările dezvoltate. Însă, după declanşarea tranziției postsocialiste, în majoritatea ȚFS, ritmurile de creştere economică au devenit negative sau lente, ceea ce evidențiază că tranziția postsocialistă nu se realizează ca un proces de dezvoltare şi consolidare a economiilor naționale. Ca urmare, pentru majoritatea ȚFS decalajele economice față de țările dezvoltare s-au accentuat considerabil. Astfel, nivelul PNB ce revine pe locuitor în România s-a redus, față de nivelele unor țări dezvoltate europene (Austria, Belgia, Franța, Germania, Olanda, Regatul Unit) de la 9-11% în 1989, la numai 7-8% în 1995[25], iar apoi s-a perpetuat, cu mici variații pozitive şi negative, acest nivel precar.

Spre a putea fi atenuate marile decalaje existente față de țările dezvoltate, se impune ca ȚFS să realizeze ritmuri înalte de creştere economică. Aceasta ar fi posibil prin utilizarea concomitentă a mai multor căi: 1) **valorificarea crescândă a potențialului economic moştenit din perioada socialistă**; 2) **restructurarea corespunzătoare a sistemului de proprietate din ȚFS**; 3) **restructurarea adecvată a mecanismului economic**, ceea ce presupune realizarea tranziției de la mecanismul economic centrat pe planul național unic, la un mecanism economic centrat pe piață, pe acțiunea legităților ei obiective, dar incluzând şi intervenția statului în derularea vieții economice; 4) **restructurarea şi consolidarea complexului economic național al fiecărei țări**, care trebuie să îmbine agricultura, industria şi serviciile, fiecare sector tinzând însă spre o structură mo-

[25] Calculat după *Anuarul statistic al României 1991*, p. 694; *Anuarul statistic al României, 1997*, p. 952; *Tribuna economică*, nr. 44, 1998, p. 64.

Scanned with OKEN Scanner

dernă de ramură şi spre o repartizare echilibrată în profil teritorial; 5) **participarea crescândă şi eficientă la relaţiile economice internaţionale**, astfel încât această participare să contribuie la creşterea PNB şi nu la scăderea lui, cum s-a întâmplat frecvent, în anii '90, pentru majoritatea ŢFS. Prin valorificarea posibilităţilor conturate, precum şi a altora, tranziţia postsocialistă s-ar corela, tot mai mult, cu afirmarea economiilor naţionale ale ŢFS în cadrul economiei mondiale actuale.

În al treilea rând, corelarea tranziţiei postsocialiste se impune a fi realizată cu integrarea economiilor naţionale în economia mondială actuală. În perioada postbelică, s-a manifestat ***o tendinţă de amplificare şi intensificare a interdependenţelor dintre economiile naţionale***, pe baza adâncirii diviziunii muncii pe plan mondial, a conturării unor noi forme de specializare internaţională a ţărilor, prin valorificarea noilor realizări ştiinţifico-tehnice, îndeosebi în domeniile informatizării şi comunicaţiilor. Plecând de la baza menţionată, s-a realizat expansiunea externă a numeroase firme americane prin societăţile transnaţionale, a multor firme vest-europene în cadrul şi prin CEE (în prezent – UE), a principalelor firme japoneze în cadrul acţiunii de "localizare" a filialelor acestora în diferite ţări. În jurul celor trei forme principale de integrare economică, au fost polarizate relaţiile economice externe ale majorităţii ţărilor lumii, ceea ce a generat globalizarea actuală a pieţelor la scara economiei mondiale.

Majoritatea ţărilor socialiste a realizat un proces separat de integrare economică, prin care economiile lor naţionale au fost polarizate în jurul URSS, folosindu-se ca instrument principal CAER-ul. Imediat după declanşarea tranziţiei postsocialiste, această organizaţie a fost desfiinţată, iar relaţiile de integrare economică dintre ŢFS s-au destrămat. Ca urmare, a apărut **necesitatea corelării tranziţiei postsocialiste cu procesul de integrare a economiilor naţionale în cadrul economiei mondiale actuale** (proces conturat în perioada postbelică, fără o participare directă a ţărilor socialiste). În vederea realizării corelaţiei menţionate, se impun a fi operate anumite modificări în orientarea relaţiilor economice externe ale ŢFS. În acest sens, s-au conturat deja câteva direcţii principale: **prima direcţie** este reprezentată de **orientarea prioritară a relaţiilor economice externe ale multor ŢFS spre UE**, în vederea aderării lor, în perspectivă, la această organizaţie; **a doua direcţie** este reprezentată de **conturarea unei vaste zone de cooperare economică între ţările din bazinul Mării Negre**, prin crearea organizaţiei "Cooperarea Economică la Marea Neagră", care include şi multe ŢFS; **a treia direcţie** o constituie **dezvoltarea adecvată a relaţiilor economice externe ale fiecărei dintre aceste ţări cu ţările aparţinând celorlalte continente**, acordându-se atenţia cuvenită tuturor ţărilor mari şi foarte mari (care reprezintă pieţe mari şi foarte mari). Acţionându-se în direcţiile menţionate, precum şi în altele, fiecare ŢFS ar putea să-şi asigure, în cursul tranziţiei postsocialiste, o integrare favorabilă în ansamblul economiei mondiale, în contextul accentuării globalizării sistemului de pieţe. Această posibilitate se impune a fi valorificată adecvat de către puterea politică din fiecare ŢFS, deci şi din România.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 3-a

PROPRIETATEA, MUNCA ŞI REPARTIŢIA – ELEMENTE DE BAZĂ ALE ECONOMIEI

Autor: prof. dr. Maria Ponta

3.1. Conţinutul şi formele proprietăţii în economiile de piaţă dezvoltate
3.2. Necesitatea şi căile restructurării proprietăţii în România
3.3. Relaţia dintre proprietate şi muncă în epoca contemporană
3.4. Conţinutul şi trăsăturile muncii în economiile moderne de piaţă şi tranziţia în domeniul muncii în România
3.5. Criteriile principale de repartiţie utilizate în economia de piaţă. Necesitatea restructurării repartiţiei în economia românească

Scanned with OKEN Scanner

Problematica proprietăţii, a muncii şi repartiţiei, cu aspectele ei economice şi social-politice stă în atenţia specialiştilor, teoreticienilor şi practicienilor, a agenţilor economici şi guvernelor. Interesul actual pentru studierea proprietăţii şi a conexiunilor sale cu munca şi repartiţia se explică nu numai prin rolul hotărâtor pe care îl au acestea în sistemele economice contemporane, ci şi prin transformările ce se impun în cadrul lor în procesul tranziţiei fostelor ţări socialiste din Europa de est şi Europa centrală la economia de piaţă capitalistă.

3.1. Conţinutul şi formele proprietăţii în economiile de piaţă dezvoltate

Într-o accepţiune largă proprietatea exprimă relaţiile ce se stabilesc între oameni în legătură cu aproprierea (însuşirea) bunurilor .

Studiul proprietăţii include: obiectul şi subiectul proprietăţii; concepţii despre proprietate; structura raportului economic de proprietate; formele de proprietate.

Obiectul şi subiectul proprietăţii. Proprietatea are la bază două elemente esenţiale: obiectul şi subiectul ei. Obiectul proprietăţii îl formează bunurile, acestea prezentându-se sub forma unor entităţi identificabile şi măsurabile economic. În economia de piaţă prezintă interes deosebit bunurile economice, adică acelea care intră în circuitul marfar sau cel puţin sunt măsurabile în expresie bănească. Obiectul proprietăţii poate fi clasificat după mai multe criterii: după forma existenţială deosebim bunuri materiale, servicii, informaţii; după modul de circulaţie deosebim bunuri care circulă ca mărfuri şi bunuri care circulă fără a fi mărfuri; după destinaţia lor finală bunurile se împart în bunuri materiale şi servicii de consum şi bunuri de producţie; după gradul de prelucrare există bunuri primare (desprinse direct din natură), bunuri intermediare (aflate în diferite faze de prelucrare) şi bunuri finale (care în perioada respectivă nu mai sunt supuse transformării).

Obiectul proprietăţii nu poate fi redus la bunurile de producţie ci se extinde asupra tuturor bunurilor.

Subiecţii proprietăţii sunt agenţii vieţii economice, care pot fi: persoane fizice, sociogrupuri şi organizaţii. Persoanele fizice sunt subiecţi ai proprietăţii, fie ca producători, fie ca neproducători. Indivizii, ca producători, îşi valorifică liber forţa de muncă de care dispun şi îşi utilizează direct obiectul proprietăţii; în cazul în care nu sunt producători, indivizii, subiecţi ai proprietăţii pot utiliza bunurile prin angajarea forţei de muncă, iar rezultatele obţinute se împart între proprietari şi salariaţi. Sociogrupurile sunt constituite din mai mulţi indivizi, reuniţi pe baza unor interese comune într-o mare varietate de unităţi economice: asociaţii familiale, cooperative, societăţi comerciale. Organizaţiile, ca subiect al proprietăţii, sunt uniuni de întreprinderi constituite pe ramuri, sectoare de activitate, zone teritorial-administrative. Statul, ca subiect al proprietăţii poate fi considerat o organizaţie naţională. Prin intermediul administraţiei publice, statul deţine, utilizează şi gestionează diferite bunuri existente în societate. În afară de organizaţiile naţionale, există şi organizaţii internaţionale, constituite prin participarea unor organizaţii şi întreprinderi din mai multe ţări.

Scanned with OKEN Scanner

Concepţii despre proprietate. Conţinutul proprietăţii a fost interpretat diferit pe parcursul dezvoltării economico-sociale, conturându-se mai multe sensuri de abordare: economic, juridic, filosofic, politic. În sens economic proprietatea este definită ca totalitatea relaţiilor dintre oameni în legătură cu însuşirea bunurilor, relaţii reglate de norme sociale specifice diferitelor perioade istorice ale dezvoltării societăţii[1]. Proprietatea apare ca un sistem de relaţii sociale speciale. Pentru ca relaţiile sociale de proprietate să dobândească sensul lor economic este necesar ca acestea să fie relaţii efective de exercitare a atributelor de proprietar asupra unor bunuri identificabile şi măsurabile în mod direct şi nemijlocit. Ca raport social-economic real proprietatea exprimă: a) o apropriere, o însuşire a unui bun fizic sau a unuia incorporabil; b) subiectul, titularul ei exercită atributele sale prin puterea proprie, el supunându-se doar cadrului legal; c) subiectul sau titularul proprietăţii îşi realizează atributele în interesul său.

Structura raporturilor social-economice de proprietate. Odată cu creşterea complexităţii vieţii economice, cu dezvoltarea obiectului proprietăţii, raporturile social-economice dintre subiecţii proprietăţii cu privire la obiectul proprietăţii s-au diversificat. Raporturile actuale de proprietate au o structură complexă: a) raporturile cu privire la aproprierea, ca posesiune a bunurilor; b) raporturile cu privire la utilizarea bunurilor; c) raporturile cu privire la gospodărirea, administrarea şi gestionarea bunurilor; d) raporturile cu privire la dreptul de dispoziţie asupra bunurilor; e) raporturile cu privire la culegerea roadelor utilizării obiectului proprietăţii. Aceste atribute ale proprietăţii reprezintă monopolul proprietarului şi se exercită potrivit legislaţiei fiecărei ţări Înstrăinarea tuturor atributelor proprietăţii generează relaţii economice de vânzare-cumpărare, de donaţie şi de moştenire. Înstrăinarea separată a anumitor atribute ale proprietăţii stă la baza altor relaţii economice cum sunt relaţiile de închiriere, de arendă, de credit, de locatie a gestiunii, raporturi manageriale, etc.

Relaţiile economice de proprietate sunt reflectate în normele juridice, care cuprind totalitatea prerogativelor asupra obiectului proprietăţii. În sens juridic proprietatea exprimă relaţia de posesiune a ceva (a unui bun) de către cineva (o persoană fizică sau juridică). Raportul juridic de proprietate este un raport între oameni, mai precis un raport între titularul dreptului de proprietate, ca subiect activ şi toate celelalte persoane, ca subiecte pasive şi nedeterminate, care au îndatorirea de a nu face nimic de natură a stânjeni exercitarea de către subiectul activ a dreptului său. A stăpâni un lucru în sens juridic înseamnă a avea un titlu just, respectiv un act de cumpărare, donaţie, moştenire sau o dovadă de confecţionare proprie a obiectului proprietăţii; a dispune juridic de titlu prin decizii privind: vânzarea, schimbul în natură, moştenirea, donaţia, amanetarea, închirierea şi concesionarea; a dispune material de obiectul proprietăţii prin decizii de casare, consum, modificare, etc.; a obţine şi a dispune de veniturile fizice sau băneşti ori alte avantaje pe care le aduce folosirea acelui obiect.

Între relaţiile economice de proprietate şi relaţiile juridice de proprietate există o strânsă interdependenţă. Deciziile pe care le iau oamenii, în orice sistem economic, depind, după cum afirmă Paul Heyne, într-o măsură crucială de drepturile de proprietate stabilite şi acceptate de acea socie-

[1] *ABC-ul economiei de piaţă moderne*, Ed. Viaţa Românească, Bucureşti, 191.

Scanned with OKEN Scanner

tate[2]. Relaţiile economice de proprietate se realizează prin relaţiile juridice, reglementate de normele de drept. Dacă normele legale cu privire la proprietate nu sunt axate pe relaţiile economice acestea se derulează prin încălcarea lor.

Sensul filosofic al proprietăţii are la bază ideea de personalitate umană. Potrivit acestei concepţii omul intră în relaţii sociale de proprietate ca fiinţă totală. de aceea el trebuie să-şi găsească în proprietate satisfactia de membru al societăţii. Ca atare problema proprietăţii nu este doar una de eficienţă economică, ci implică realizarea personalităţii umane în general.

Interpretarea problematicii proprietăţii prin prisma intereselor diferitelor grupuri sociale, a partidelor politice, se reflectă în existenţa diferitelor concepţii politice cu privire la proprietate – concepţia liberală, concepţia social-democrată, etc.

Formele de proprietate. Raporturile sociale de proprietate fiind extrem de complexe, de diverse şi dinamice se concretizează într-o multitudine de forme de existenţă. Condiţiile social-economice au impus în decursul istoriei două tipuri fundamentale de proprietate: proprietatea privată sau particulară şi proprietatea publică, ambele organizate şi folosite în diferite variante.

Proprietatea privată ocupă locul central în ţările cu economie de piaţă. În cadrul proprietăţii private se disting mai multe forme de însuşire, posesiune şi folosire a bunurilor: proprietate privată individuală, personală sau familială, caracterizată prin aceea că administrarea bunurilor se poate face fie de către proprietar sau de alte persoane stabilite de proprietar; proprietatea privată asociativă, forma principală actuală de proprietate particulară, este prezentă în diferite asociaţii – societăţi comerciale de persoane, societăţi comerciale de capitaluri, asociaţii familiale, cooperative. Acestea se deosebesc între ele prin modul de constituire a patrimoniului, de conducere, de asumare a riscurilor şi împărţire a profiturilor.

Rolul hotărâtor al proprietăţii private în funcţionarea economiei de piaţă rezultă din avantajele pe care le generează. Astfel, proprietatea privată asigură autonomia reală a unităţilor economice, permiţând descentralizarea deciziilor; stimulează libera iniţiativă pe plan tehnic, comercial, managerial; generează o concurenţă reală între agenţii economici; determină o cointeresare şi o motivaţie intensă în direcţia muncii prin diferenţierea veniturilor, variaţia şi nesiguranţa lor; asigură creşterea răspunderii agenţilor economici pentru valorificarea obiectului proprietăţii; permite o mai bună adaptare la cerinţele pieţei, diminuând riscul economic. Totodată proprietatea privată are şi anumite limite: tendinţa expansiunii şi posibilitatea formării de monopoluri, cu urmări negative asupra mecanismului de funcţionare a legilor pieţei; determină tendinţa de creştere a discrepanţei dintre veniturile diferitelor categorii ale populaţiei; determină o stare de nesiguranţă şi de nelinişte în rândul proprietarilor mici şi mijlocii în lupta de concurenţă. În estomparea acestor neajunsuri social-economice un rol important revine statului ce actionează cu ajutorul pârghiilor economico-financiare.

---

[2] Paul Heyne, *Modul economic de gândire*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1990, p. 210

Scanned with OKEN Scanner

Proprietatea publică, prezentă în diferite proporţii în toate ţările se caracterizează prin aceea că bunurile, îndeosebi factorii de producţie se află în proprietatea organizaţiilor statale, privite ca subiecţi de proprietate. Ea se constituie la nivel naţional şi la nivelul administraţiei publice locale. În ţările dezvoltate, s-a conturat tendinţa de creştere a ponderii instituţiilor şi organelor locale în obiectul proprietăţii, ceea ce influenţează pozitiv asupra utilizării şi gestionării lui.

Proprietatea publică este prezentă în ramuri strategice ale economiei; proprietatea publică permite organizarea unor activităţi cu riscuri mari care necesită însemnate investiţii şi oferă posibilităţi limitate de câştig (cercetări fundamentale, exploatări miniere, etc.); este cadrul favorabil pentru existenţa şi dezvoltarea unor sectoare de largă utilitate publică: transportul şi distribuţia gazului metan, apă, canalizare, electricitate, transport aerian şi feroviar, amenajări funciare, industrii antipoluante, etc.; garantează funcţionarea în bune condiţii a sectoarelor de apărare şi a unor ramuri de vârf; permite o acoperire mai echilibrată a unor nevoi sociale în învăţământ, cultură, artă, sport; favorizează economii la scară care îi măresc eficienţa; oferă o mai mare stabilitate a locurilor de muncă. Printre limitele generate de proprietatea publică se înscriu: frânarea iniţiativei, a creativităţii şi a spiritului de inovaţie, favorizând în consecinţă comoditatea, rutina şi indiferenţa; admite nerentabilitatea unor întreprinderi, care supravieţuiesc prin subvenţii de la bugetul de stat; poate duce la apariţia fenomenelor de monopol ce frânează desfăşurarea concurenţei, favorizează centralismul în procesul decizional şi apariţia fenomenelor birocratice; poate determina fenomenul de înstrăinare a lucrătorilor de obiectul proprietăţii manifestate în scăderea interesului şi răspunderii pentru folosirea şi valorificarea factorilor de producţie. Neajunsurile proprietăţii publice nu se manifestă pretutindeni şi întotdeauna cu aceeaşi intensitate.

Compararea celor două forme de proprietate – privată şi publică – pune în evidenţă ca numai un sector privat dominant poate crea condiţii favorabile pentru funcţionarea unei economii eficiente şi democratice. Sublinierea rolului hotărâtor al proprietăţii private nu înseamnă subaprecierea rolului proprietăţii publice, care continuă să fie prezentă, în proporţii diferite, în economiile de piaţă ale tuturor ţărilor dezvoltate.

Proprietatea mixtă rezultă din combinarea formelor de proprietate la care ne-am referit: proprietatea privată şi proprietatea publică. O structură mixtă de proprietate poate avea parteneri din ţară în care se constituie şi parteneri din alte ţări.

Între diferite forme ale proprietăţii, în condiţiile economiei de piaţă există compatibilitate. Relaţiile dintre ele sunt concurenţiale, realizate pe baze strict economice, fiind subordonate principiului raţionalităţii şi eficienţei.

3.2. Necesitatea şi căile restructurării proprietăţii în România

Proces complex, cu profunde implicaţii social-economice, restructurarea proprietăţii a luat amploare în ultimile decenii în multe ţări ale lumii. În ţările cu economie de piaţă avansată s-a considerat, după criza din anii 1973–1975 şi cea de la începutul anilor '80 că una din soluţiile ieşirii din impas şi asigurării

Scanned with OKEN Scanner

creşterii şi dezvoltării economice este restructurarea formelor de proprietate prin dezetatizare, descentralizare, reprivatizare, privatizare şi nu în puţine situaţii prin demonopolizare şi de reglementare . In anii '80, în jur de 6000 de firme au fost privatizate. Multe dintre acestea se aflau în ţări dezvoltate[3]

În ţările în curs de dezvoltare, restructurarea proprietăţii este organic legată de extinderea aplicării mecanismelor pieţei pentru valorificarea resurselor de care dispun, pentru diminuarea decalajelor mari ce le separă de ţările dezvoltate.

Criza şi falimentul socialismului, orientarea ţărilor est şi central-europene spre constituirea unei economii de piaţă avansate au ***determinat necesitatea restructurării proprietăţii*** şi în aceste ţări pentru a asigura pluralismul formelor de proprietate şi preponderenţa proprietăţii private, ca temelie a economiei de piaţă. Numărul societăţilor mari şi mijlocii privatizate din ţările Europei răsăritene şi centrale în '90 a depăşit cifra de 70.000.

În perioada postbelică economia României s-a caracterizat prin dominaţia proprietăţii socialiste de stat, prin monopolul acesteia, care şi-a pus amprenta asupra funcţionării întregului sistem economic.

Într-o economie hipercentralizată ca a noastră, restructurarea proprietăţii este o necesitate pentru înlăturarea monopolului statului asupra proceselor decizionale la diferite nivele de organizare şi conducere a activităţii economico-sociale, pentru instaurarea libertăţii economice, ca bază a libertăţii social- politice a individului, pentru sporirea interesului de a munci, lărgirea autonomiei şi creşterea responsabilităţii fiecărui agent economic.

În restructurarea proprietăţii se folosesc căi diferite în diverse ţări şi în cadrul aceleiaşi ţări în funcţie de condiţiile economico-sociale şi tehnice din ţările respective, din ramuri, subramuri şi întreprinderi, de opţiunea politică a guvernelor.

În România, după revoluţie, restructurarea proprietăţii a început prin stimularea creării de unităţi economice, proprietate privată pe baza liberei iniţiative a agenţilor economici. Totodată s-a trecut la vânzarea către populaţie a locuinţelor din fondul locativ de stat. Dar rolul hotărâtor în restructurarea proprietăţii revine restabilirii dreptului de proprietate privată în agricultură şi privatizării în industrie, construcţii, comerţ, transporturi, servicii.

Restabilirea proprietăţii private în agricultură. Exemplul oferit de ţările cu economie modernă de piaţă atestă rolul hotărâtor al proprietăţii private pentru folosirea cât mai eficientă a potenţialului economic al pământului.

În anii socialismului cea mai mare parte a fondului funciar a fost socializată în cadrul întreprinderilor agricole de stat şi a cooperativelor agricole de producţie. Depersonalizarea generalizată a proprietăţii a dus la scăderea interesului şi responsabilităţii în valorificarea obiectului proprietăţii în agricultură. Redresarea agriculturii României este condiţionată în primul rând, de restabilirea dreptului de proprietate privată în agricultură. Legea fondului funciar (legea 18/1991) pune bazele restructurării proprietăţii funciare. Art. 8 din Legea 18/1991 prevede că:„Stabilirea dreptului de proprietate privată asupra terenurilor care se găsesc în

[3] Cătălin Huidumac, *Privatizarea, un demers necesar pentru funcţionarea mecanismului economiei de piaţă;* Economistul nr. 621, 9-10 iunie, 2000.

Scanned with OKEN Scanner

patrimoniul cooperativelor agricole de producţie se face în condiţiile acestei legi prin reconstituirea dreptului de proprietate sau constituirea acestui drept". De prevederile legii beneficiază membrii cooperatori care au adus pământ în cooperativă sau cărora li s-a preluat în orice mod teren de către acestea, membrii coperatori care nu au adus pământ în cooperativă şi alte persoane anume stabilite.

Prin aplicarea legii fondului funciar, proprietate privată deţinea în anul 1998 peste 70 % din suprafaţa agricolă şi peste 81 % din suprafaţa arabilă a ţării[4].

Ponderea sectorului privat în producţia vegetală a crescut de la 84 % în anul 1993 la 90 % în anul 1998, iar în producţia animală de la 80,6 % la peste 90 % în aceiaşi ani. Ponderi însemnate deţine sectorul privat şi în zootehnie. La sfârşitul anului 1998 acest sector deţinea 93,4 % din numărul bovinelor, 67,9 % din numărul porcinelor şi 95,7 % din numărul ovinelor[5].

Extinderea proprietăţii private în agricultulră are loc şi prin aplicarea Legii 1/2000, care prevede dreptul de proprietate privată asupra pământului până la 50 ha şi asupra pădurilor până la 10 ha.

Asigurarea preponderenţei proprietăţii private în agricultură nu este însă suficientă pentru redresarea agriculturii, pentru creşterea eficienţei sale. Modul în care s-a înfăptuit restabilirea proprietăţii private în agricultură, a avut unele efecte negative: instituirea unei forme de proprietate privată anacronică, de dimensiuni mici, ce nu permite valorificarea potenţialului acestei ramuri; distrugerea unei mari părţi din obiectul proprietăţii cooperativelor agricole de producţie. Consecinţa directă a acestor neajunsuri este obţinerea unor randamente mai mici în sectorul privat din agricultură decât în sectorul de stat.

Afirmarea agenţilor economici din agricultură constituiţi prin înlăturarea structurilor de proprietate caracteristice socialismului solicită un susţinut sprijin financiar şi material din partea statului, măsuri care să stimuleze dezvoltarea exploatărilor ţărăneşti, practicarea unor forme de organizare a muncii în agricultura care să ţină seama de tradiţiile ţărănimii şi de necesitatea creării unor exploatări agricole competitive. Printre formele de organizare a proprietăţii în agricultură cele mai importante sunt: ferma familială, asociaţiile sau cooperativele create la iniţiativa şi dorinţa ţărănimii ce pot folosi pe scară largă şi mai eficient mijloacele agrozootehnice moderne; fermele care vor folosi munca salarială; societăţi mixte, create cu participarea proprietarului privat şi a sectorului public. Sectorul de stat din agricultură ca şi unităţile economice de stat din celelalte ramuri ale economiei naţionale s-au reorganizat, în baza legii 15/1990 în regii autonome şi societăţi comerciale.

Una din cele mai importante căi ale restructurării proprietăţii este privatizarea. ***Privatizarea*** este acţiunea de trecere în proprietate privată a unor bunuri şi activităţi ce s-au aflat în proprietatea publică şi administraţia statului. Privatizarea nu este un scop în sine, ci un mijloc de sporire a eficienţei economice. Extinderea proprietăţii private pe această cale contribuie la o mai bună

[4] Calculat după Anuarul Statistic al României, 1999, p. 435, 537.
[5] Idem p. 468-469

Scanned with OKEN Scanner

alocare a resurselor, încurajarea concurenței, creşterea inițiativei, dezvoltarea pieței capitalului şi a pieței forței de muncă.

Datorită complexității sale, privatizarea nu poate fi declanşată mecanic, ci necesită o analiză şi pregătire atentă, existența unei strategii corespunzătoare. Strategia privatizării include: a) cuantificarea reală a patrimoniului întreprinderii; b) etapizarea procesului; c) selecția întreprinderilor; d) stabilirea priorităților între ramuri; e) asigurarea unor specialişti care să conducă lucrările; f) asigurarea cadrului legislativ necesar; g) aspecte de ordin social.

Experiența mondială pune în evidență existența mai multor metode de privatizare, ce prezintă importanță şi pentru înfăptuirea acestui proces în țara noastră:

– oferta publică de acțiuni (vânzarea de către stat a unor acțiuni);

– vânzarea directă de acțiuni către particulari (constă în vânzarea totală sau parțială de către guvern a acțiunilor pe care le deține într-o întreprindere de stat, unui anumit cumpărător sau unui grup de cumpărători desemnați anterior);

– vânzarea efectivă a activului (vânzarea materială a bunurilor statului);

– reorganizarea întreprinderilor prin divizare (segmentarea prin reorganizarea unei societăți de stat, ceea ce conduce la înființarea mai multor societăți independente, care reprezintă o formă de restructurare pregătitoare a procesului de privatizare;

– atragerea de noi investiții private în întreprinderile de stat, ceea ce implică o diluare a dreptului de proprietate publică;

– achiziționarea unei întreprinderi de stat de către propria conducere şi de către salariați;

– contractul de leasing sau de management (deşi nu presupune transferuri de proprietate ci doar al dreptului de utilizare şi de management pe durata contractului, este considerată o metodă premergătoare procesului de privatizare efectivă);

– diferite forme de concesionări în domeniul serviciilor publice.

Experiența țărilor capitaliste dezvoltate în domeniul privatizării nu poate fi implantată automat în fostele țări socialiste, deoarece conținutul procesului este diferit. Nu există o experiență a trecerii de la proprietatea socialistă la cea capitalistă.

În țările din Europa Centrală şi de Est în tranziție spre economia de piață se privatizează ceea ce s-a acumulat prin munca acestor popoare. Condițiile specifice din aceste țări generează unele ***particularități în înfăptuirea privatizării.*** Întregul proces de restructurare a proprietății trebuie axat pe relația continuitate-discontinuitate. Realizarea continuității-discontinuității este reflectată în: dinamica formelor de proprietate, prin care se asigură preponderența proprietății private dar şi funcționarea proprietății publice; păstrarea şi dezvoltarea obiectului proprietății; evoluția structurii dimensionale a obiectului proprietății; evoluția structurii proprietății după formele de organizare a subiecților proprietății. Dacă optăm pentru realizarea unei economii moderne de piață, este necesară stimularea organizării

Scanned with OKEN Scanner

proprietăţii îndeosebi sub forma societăţilor pe acţiuni. La noi au proliferat societăţile de persoane sub forma SNC sau SRL[6].

Alegerea formelor privatizării depinde de condiţiile concrete din ţara, din ramura sau chiar din întreprinderea respectivă. O importanţă deosebită din acest punct de vedere are nivelul de dezvoltare economică şi situaţia lichidităţilor financiare. Principalele surse ce pot fi folosite în procesul privatizării sunt: disponibilităţile băneşti ale populaţiei, împrumuturile pe termen lung, profitul agenţilor economici privaţi şi capitalul străin.

Altă problemă importantă ce se pune în legătură cu privatizarea este eficienţa acesteia. Dacă în ţările industrializate societăţile privatizate au devenit mult mai performante comparativ cu cele publice, în cele mai multe ţări aflate în tranziţie la economia de piaţă capitalistă rezultatele sunt dezamăgitoare. De aceea, unii specialişti susţin necesitatea mutării accentului dinspre viteză spre calitatea procesului privatizării[7].

Eficienţa privatizării depinde de formele de proprietate privată pe care le dezvoltă şi de dimensiunea proprietăţii. Progresul fiecărei unităţi economice şi al societăţii în ansamblul ei depinde de dezvoltarea proprietăţii private bazată pe muncă.

După dimensiunea cantitativă a proprietăţii distingem marea proprietate, proprietatea mijlocie şi mica proprietate. Dimensiunea optimă a proprietăţii trebuie evaluată neapărat în contextul unei anumite ramuri, subramuri şi al economiei unei ţări.

Plecând de la o structură a proprietăţii în cadrul căreia dominau întreprinderile foarte mari şi mari, în ţara noastră ca şi în alte ţări foste socialiste, era firesc să se manifeste o tendinţă de creştere a numărului unităţilor mici şi mijlocii, care între altele, prezintă avantajul de a se adapta mai uşor la evoluţia fluctuantă specifică economiei de piaţă. Însă evoluţia tuturor ramurilor economiei naţionale evidenţiază superioritatea marii proprietăţi faţă de cea mică îndeosebi în agricultură şi principalele ramuri industriale. Acest adevăr elementar a fost neglijat în procesul de privatizare a obiectului proprietăţii din cooperativele agricole de producţie şi se conturează o asemenea tendinţă şi pentru privatizarea obiectului proprietăţii multor întreprinderi de stat. Fărâmiţarea obiectului proprietăţii, mai ales prin proliferarea exagerată a unităţilor mici, influenţează negativ eficienţa economică a activităţii, ceea ce deja se confirmă în agricultura noastră în ultimii ani. De asemenea, tendinţa menţionată limitează posibilităţile de participare favorabilă a ţării la relaţiile economice internaţionale.

În ţara noastră, cadrul juridic pentru transferul proprietăţii de stat din societăţile comerciale din toate ramurile către sectorul privat este asigurat de Legea privatizării nr.58/1991 şi Legea 55/1995 privind accelerarea privatizării. Potrivit legislaţiei noastre, privatizarea societătilor comerciale se înfăptuieste prin oferte de acţiuni către public; vânzarea de acţiuni pe bază de licitaţie deschisă cu participanţi prestabiliţi; vânzarea de acţiuni prin negociere directă; vânzarea de active ale

---

[6] Maria Ponta, I. Adumitrăcesei, *Evoluţia sistemului de proprietate*, „Economistul" nr. 242/1992.

[7] Cătălin Huidumac, *Privatizarea – un demers necesar pentru funcţionarea mecanismului economiei de piaţă;* Economistul nr. 621, 9-10 iunie 2000.

Scanned with OKEN Scanner

societăților comerciale. Totodată au fost înființate instituțiile specializate implicate în procesul privatizării: Agenția Națională de Privatizare, Fondul Proprietății de Stat, care inițial a deținut 70% din capitalul societăților comerciale şi Fondurile Proprietății Private, care dețineau 30% din capitalul social al societăților comerciale organizate conform Legii 15/1990. În schimbul carnetelor cu certificate de proprietate şi a cupoanelor de privatizare primite de cetățenii majori, în condițiile prevăzute de lege şi subscrise la societățile comerciale cu unic acționar statul, cetățenii au primit acțiuni.

Cele cinci Fonduri ale Proprietâtii Private au fost transformate în Societăți de Investiții Financiare. Crearea cadrului legal necesar restructurării proprietății în România în corelație cu celelalte transformări pe care le implică tranziția la economia de piață au permis ***extinderea proprietății private***.

Tab. 1. Ponderea sectorului privat în produsul intern brut şi în valoarea adăugată a ramurilor[8] - % -

	1989	1995	1999*
Produsul intern brut – total	12,8	45,0	61,5
– valoarea adăugată în agricultură	69,8	89,0	97,2
– valoarea adâugată în industrie	3,7	29,0	48,7
– valoarea adăugată în construcții	3,7	60.0	78,0
– valoarea adăugată în servicii	2,6	60.0	73,0

*) Date estimate.

În anul 1999, ponderea sectorului privat în PIB a ajuns la 61,5% față de 12,8% cât reprezenta în anul 1989, iar în valoarea adăugată a ajuns la 97,2,0% în agricultură, 78,0% în construcții, 73,0% în servicii şi 43,7% în industrie.

Restructurarea proprietății, îmbinarea acesteia cu restructurarea producției industriale şi retehnologizarea pe parcursul înfăptuirii reformei, crează premise favorabile pentru conturarea unui nou sistem economico-social – sistemul capitalist.

Dar societății nu-i este indiferent ce fel de sistem capitalist se va crea. De aceea, procesul restructurării proprietății trebuie să evite concentrarea exagerată a obiectului proprietății dar şi fărâmițarea exagerată a acestuia, să stimuleze schimbările calitative din economie concretizate în creşterea eficienței economice şi ridicarea standardului de viață al populației.

3.3. Relația dintre proprietate şi muncă în epoca contemporană şi necesitatea restructurării acestei relații în economia românească.

În sec. XIX şi chiar în prima jumătate a sec. XX în economiile capitaliste se manifestă un puternic antagonism între proprietarii întreprinderilor şi salariați deci între proprietate şi muncă. Concentrarea excesivă a obiectului proprietății genera tensiuni şi frâna progresul economico-social.

[8] Evoluția principalilor indicatori economico-sociali în perioada 1989-1995, Documentar, Comisia Națională pentru Statistică, febr. 1996, p. 2; Breviar Statistic, România în cifre; Ediția 2000, p.30, Comisia Națională pentru Statistică.

Scanned with OKEN Scanner

Imensul progres al ştiinţei şi tehnologiei în perioada postbelică, modificările structurale din ţările capitaliste dezvoltate au creat noi ***condiţii pentru evoluţia raportului dintre proprietate şi muncă***. În cadrul acestui raport s-au conturat mai multe tendinţe[9].

1. ***Tendinţa de difuzare a obiectului proprietăţii***, atât ca urmare a introducerii unor restricţii împotriva concentrării excesive a obiectului proprietăţii, cât şi datorită creşterii posibilităţilor multor persoane de a economisi şi investi. Numeroşi funcţionari şi muncitori au devenit acţionari la întreprinderile în care lucrează şi la alte întreprinderi. Extinderea acţionariatului salarial prin facilităţi de cumpărare a acţiunilor oferite salariaţilor întreprinderii, prin acordarea de avansuri cu dobândă mică, rambursabile din salariu, pentru cumpărarea de acţiuni şi distribuirea gratuită de acţiuni, favorizează integrarea muncitorilor şi funcţionarilor, generează o preocupare sporită pentru utilizarea şi gestionarea rațională a obiectului proprietăţii.

O creştere progresivă a acţionarialului salarial face să se nască un tip sociologic intermediar între capitalist şi salariat. Prin expansiunea serviciilor şi informatizarea crescândă a societăţii, multe persoane au devenit întreprinzători mici şi mijlocii.

2. ***Accentuarea pluralismului formelor de proprietate***, marchează o modificare substanţială a relaţiei dintre proprietate şi muncă. În condiţiile menţinerii preponderenţei proprietăţii private în perioada postbelică se diversifică formele de organizare a subiecţilor proprietăţii, are loc îmbinarea funcţionării proprietăţii de diferite dimensiuni, proprietatea mică şi mijlocie cu cea mare, în vederea utilizării eficiente a obiectului proprietăţii şi a resurselor de muncă.

3. ***Unitatea de interese dintre proprietari şi salariaţi*** s-a accentuat. Utilizarea şi gestionarea cât mai rațională a obiectului proprietăţii fiecărei întreprinderi asigură realizarea intereselor patronilor şi salariaţilor. De aceea între cele două părţi se realizează o largă cooperare sub forme foarte variate pentru creşterea competitivităţii întreprinderii, pentru realizarea unei eficienţe sporite. Creşterea numărului de acţionari de-a lungul ultimelor două decenii în ţările capitaliste dezvoltate, care se adaugă fenomenului mai vechi al creşterii clasei mijlocii şi declinul numeric al clasei muncitoare fac ca viziunea dihotomică a lui Mark – capitalism contra proletariat – să devină arhaică[10].

4. ***Modificarea raportului dintre veniturile obţinute pe baza proprietăţii şi a celor obţinute pe baza muncii***. Evoluţia raporturilor dintre proprietate şi muncă este reflectată şi pe planul repartiţiei. În perioada postbelică, raportul dintre masa salariilor şi a contribuţiilor pentru asigurările sociale, pe de o parte şi masa profitului pe de altă parte a devenit supraunitar (în timp ce în secolul trecut era subunitar) şi prezintă o tendinţă de creştere în ţările capitaliste dezvoltate. Astfel, între 1955 şi 1975, raportul menţionat a

[9] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Unitate pentru interesele ţării*, Ed.Neuron, Focşani, 1995, p. 59-68

[10] Mattei Dogan, Dominique Pelassy, *Economia mixtă*, Ed. Alternative, Bucureşti, 1992, p. 220

Scanned with OKEN Scanner

evoluat în RFG de la 1,78 la 2,49, în Italia de la 1,10 la 3,00, în Japonia de la 1,13 la 1,73, în SUA de la 2,76 la 3,63[11]

Evoluţia relaţiei dintre proprietate şi muncă, în ţările care au trecut la socialism în perioada postbelică a avut la bază înlocuirea proprietăţii private cu proprietatea socialistă de stat şi cooperatistă. Dar caracterul formal al calităţii de coproprietar, generat de proprietatea socialistă a făcut ca aceasta să fie tratată ca o proprietate a nimănui, să îndepărteze salariaţii şi proprietarii de la muncă, să genereze ineficienţă în activitatea unităţilor economice.

După 1989 în economia românească proprietatea privată întemeiată pe muncă a cunoscut o anumită extindere. Mulţi cetăţeni au devenit întreprinzători particulari pe baza economisirii şi investirii unei părţi din rezultatele muncii lor. Dar proprietatea privată a apărut şi s-a dezvoltat şi prin folosirea pe scară largă a acumulării primitive de capital, cale utilizată de actualele ţări dezvoltate europene îndeosebi în sec. XVII – XVIII. Practici ca furturile, specula, evaziunea fiscală, corupţia, etc., utilizate pentru extinderea proprietăţii private îndepărtează România de la realizarea unei economii de piaţă eficiente şi echitabile. De aceea se impune ***restructurarea relaţiei dintre proprietate şi muncă.***

Restrângerea proprietăţii private care are la bază practici ilegale şi extinderea proprietăţii bazată pe muncă presupune o politică economică corespunzătoare, existenţa cadrului legal, legislativ şi instituţional caracteristic economiei de piaţă, aplicarea legilor, înlăturarea tuturor barierelor din calea manifestării liberei iniţiative.

Înfăptuirea privatizării în economia românească va declanşa schimbarea opticii populaţiei cu privire la propria sa existenţă. Oamenii vor înţelege tot mai mult că civilizaţia materială şi spirituală spre care aspiră depinde în primul rând de propria activitate şi nu este urmarea unei griji paternaliste a unor foruri de stat sau partide politice.

Dezvoltarea proprietăţii private care are la bază munca proprie va avea efecte favorabile asupra întregii evoluţii economico-sociale. Printre acestea se înscriu: trezirea interesului pentru muncă şi sporirea eficienţei acesteia, stimularea înclinaţiilor spre economisire şi investire, atenuarea discrepanţelor dintre bogaţi şi săraci, însănătoşirea morală a societăţii.

3.4. Conţinutul şi trăsăturile muncii în economiile moderne de piaţă şi tranziţia în domeniul muncii în România

Munca reprezintă activitatea fizică şi/sau intelectuală prin care oamenii, utilizând unelte şi instrumente adecvate îşi valorifică aptitudinile, cunoştinţele şi experienţa pe care le posedă în vederea obţinerii de bunuri necesare satisfacerii trebuinţelor lor.

Prin muncă, acţiune specifică umană, care îl defineşte pe om ca specie în ansamblul regnului animal, omul devine o fiinţă valorizatoare în măsură să

[11] I.D. Adumitrăcesei, I.G. Niculescu, *Maximizarea profitului şi echitatea socială;* Economistul nr. 581, 14-15 aprilie 2000.

Scanned with OKEN Scanner

desfăşoare o activitate creatoare, să prefigureze în conştiinţă scopul acţiunii sale, făurindu-şi mijloacele atingerii scopului propus.

Munca reprezintă condiţia naturală permanentă a vieţii omeneşti.

Privită în complexitatea sa şi în multitudinea manifestărilor sale, munca de invenţie şi inovaţie, de conducere, de organizare şi execuţie, etc. – munca reprezintă factorul activ şi determinant al progresului.

În decursul istoriei concepţiile cu privire la rolul muncii ca şi regimul juridic al muncii au evoluat.

Economiştii preclasici şi reprezentanţii economiei politice clasice acordau o atenţie deosebită muncii în crearea bogăţiei, a avuţiei naţionale. Astfel, W. Petty preciza că „munca este tatăl avuţiei" iar Adam Smith considera munca „sursa unică a avuţiei natiunilor". Cu toate schimbările intervenite în conţinutul muncii pe parcursul evoluţiei economiei de piaţă, J.M. Keynes sublinia în perioada interbelică că împărtăşeşte „concepţia preclasică după care munca este cea care produce totul ajutată de ceea ce purta cândva numele de meşteşug, iar azi se cheamă tehnică, de resurse naturale care nu costă nimic sau se obţin în schimbul unei rente, după cum sunt rare sau abundente şi de rezultatele muncii trecute, întruchipate în bunuri capitale"[12]. Concepţii diferite sunt prezente în gândirea economică şi cu privire la munca productivă.

Dacă în secolul al XVIII-lea fiziocraţii considerau că numai munca agricolă este singura producătoare de produs net, Adam Smith a extins noţiunea de muncă productivă la ansamblul activităţilor materiale, considerând productivă numai munca de sporire a bunurilor materiale. Acest punct de vedere a fost însuşit în mare măsură şi de gândirea marxistă. Teoria modernă, consideră că orice muncă, oricare ar fi natura sa şi autorul său este productivă dacă ea este creatoare de utilităţi sau participă indirect la crearea utilităţilor[13].

Motivaţia muncii este complexă. Ea nu poate fi redusă la satisfacerea trebuinţelor fiziologice prin crearea utilităţilor. Munca este şi o necesitate, un comandament moral al umanităţii, ea constituie sursa conştiinţei de sine, de mulţumire, de inspiraţie intelectuală şi de contacte sociale, un mijloc pentru afirmarea unui individ în societate.

În cadrul oricărei activităţi economice munca constituie factorul de producţie activ, primordial.

În perioada postbelică, sub influenţa determinantă a progresului ştiinţei şi tehnicii în conţinutul muncii s-au produs importante modificări, concretizate în trăsături specifice.

– Modificarea raportului dintre consumul de energie fizică şi cel de energie intelectuală în favoarea celei intelectuale. Distincţia dintre munca intelectuală şi munca fizică nu este netă pentru nici o etapă a dezvoltării societăţii umane, dar pe scara evoluţiei istorice, ponderea muncii fizice, manuale scade în favoarea muncii intelectuale, mentale, cerebrale.

---

[12] J.M. Keynes, *Teoria generală a folosirii mâinii de lucru, a dobânzii şi a banilor*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970

[13] Raymond Barre, *Economie politique*, vol.I, P.U.F., Paris, ed. 8, p. 352

Scanned with OKEN Scanner

Prin trecerea de la efortul preponderent fizic la efortul intelectual munca dobândeşte în zilele noastre un caracter creativ. Creativitatea devine factorul determinant al dezvoltării.

– ***Creşterea complexităţii muncii.*** Sub aspectul pregătirii necesare desfăşurării activităţii economice munca se prezintă sub două forme: simplă, necalificată şi munca complexă, ce necesită o pregătire profesională specială. Creşterea complexităţii muncii determină pe de o parte creşterea importanţei laturii calitative a factorului muncă iar pe de alta parte generează efecte pozitive pentru toţi agenţii economici şi pentru întreaga societate.

– ***Îmbinarea specializării muncii cu asigurarea unui larg orizont ştiinţifico-tehnic*** pe fondul accentuării diviziunii muncii.

Progresul ştiinţifico-tehnic, amplificarea şi dezvoltarea nevoilor au determinat în perioada postbelică modificări importante în divizunea muncii şi formele acesteia: divizunea socială a muncii, diviziunea muncii în cadrul întreprinderii şi diviziunea teritorială a muncii. La nivelul întreprinderii diviziunea profesională a muncii are la bază diviziunea tehnică a muncii, adică separarea procesului de producţie în anumite faze, operaţiuni sau procese tehnologice executate de muncitori specializaţi în aceste activităţi. Extinderea automatizării, a robotizării şi informatizarea activităţii economice şi altor forme ale progresului tehnic care tind să preia nu numai efortul fizic ci şi părţi de muncă intelectuală, operaţii logice, de calcul, determină, trecerea de la muncitorul monovalent cu specializare îngustă, la muncitorul polivalent cu o calificare complexă, cu un larg orizont ştiinţifico-tehnic. Totodată pe lângă tendinţa de integrare a elementelor comune mai multor meserii, sub forma unor profesii cu un conţinut mai complex, progresul tehnic a determinat şi deversificarea profesiunilor, apariţia de noi profesii ca urmare a amplificării nomenclatorului produselor şi serviciilor şi respectiv apariţia de noi ramuri şi subramuri.

– ***Creşterea eficienţei muncii.*** Rolul activ al factorului muncă în producţie, schimbările intervenite în conţinutul muncii şi al celorlalţi factori de producţie, în organizarea şi utilizarea acestora se reflectă în creşterea eficienţei muncii.

O expresie a acesteia este productivitatea muncii.

Analizând creşterea productivităţii muncii în SUA, John W. Kendrick sublinia că „istoria productivităţii, adică a raportului dintre producţie şi cheltuieli, reprezintă în esenţă, cronica eforturilor omului de a se izbăvi de sărăcie”[14].

Trăsăturile muncii la care ne-am referit, sunt caracteristice îndeosebi ţărilor cu economie de piaţă dezvoltată. Tranziţia României spre o societate democratică şi o economie de piaţă capitalistă dezvoltată crează condiţii pentru manifestarea lor mai puternică şi în economia noastră. Dar afirmarea creativităţii şi eficienţei muncii ca şi a celorlalte trăsături ale acesteia nu se poate realiza fără o nouă concepţie faţă de muncă şi rezultatele ei. În sensul ei profund, progresist, tranziţia ar trebui să reinstituie cultul pentru muncă, să reînvie nevoia de participare umană la

[14] John W. Kendrick, *Productivity trends in the United States*, Princeton, 1961, p. 5

Scanned with OKEN Scanner

edificarea unei noi civilizaţii materiale şi spirituale prin efort uman, individual şi colectiv[15].

În anii socialismului şi chiar după revoluţia din 1989 când s-a conturat opţiunea pentru tranziţia României la economia de piaţă capitalistă, ***atitudinea faţă de muncă s-a deteriorat.***

Interesul scăzut pentru muncă al multor cetăţeni a fost determinat de sistemul socialist de proprietate. Monopolul proprietăţii de stat, amestecul statului în celelalte forme de proprietate, conducerea hipercentralizată a activităţii economice, împiedica sau limita posibilitatea salariaţilor sau cooperatorilor de a lua decizii cu privire la utilizarea şi gestionarea obiectului proprietăţii precum şi în privinţa rezultatelor obţinute ceea ce genera un interes scăzut pentru muncă. Asigurarea preponderenţei proprietăţii private în economie va modifica pozitiv atitudinea faţă de muncă.

Degradarea interesului pentru muncă, în anii socialismului se explică, şi prin ***caracterul nestimulativ al sistemului de repartiţie.*** Criteriul „repartiţiei după muncă" formulat de K. Marx, nu asigura o cointeresare efectivă pentru participarea la muncă, deoarece munca nu putea fi măsurată în mod direct prin cheltuiala de energie fizică şi nervoasă şi ca urmare nici repartiţia nu se putea efectua în raport cu munca prestată de fiecare persoană. Degradarea motivaţiei muncii prin repartiţie a stimulat activităţile cu valoare socială negativă (furt, jaf, bişniţă, etc.) activităţile de muncă în interes strict personal (absenteism mascat) sau absenteism manifest. Pentru a stimula participarea la muncă este necesar ca repartiţia să fie înfăptuită după rezultatele obţinute. Deşi aplicarea acestui criteriu are efecte favorabile pentru toţi participanţii la activitatea economică – proprietari, manageri, salariaţi, în economia românească este insuficient promovat, datorită menţinerii monopolului proprietăţii de stat în industrie . Pe măsura înfăptuirii privatizării se va extinde sfera de aplicare a criteriului repartiţiei după rezultate, ceea ce va influenţa favorabil şi atitudinea faţă de muncă.

Discrepanţa dintre cerinţele cantitative, calitative şi de structură ale ***consumului şi producţia realizată*** în România, a constituit altă cauză ce a contribuit la degradarea interesului pentru muncă.

Îmbunătăţirea structurilor economice, tehnice şi organizatorice, pe baza progresului ştiinţifico-tehnic şi a legilor pieţei, sporeşte capacitatea societăţii de a satisface trebuinţele şi aspiraţiile populaţiei, contribuind la creşterea interesului pentru muncă.

Degradarea atitudinii faţă de muncă a fost generată şi de acumularea unor mari ***carenţe în domeniul educativ***, îndeosebi a educaţiei pentru „lucru" bine făcut.

Disfuncţionalităţile din sistemul muncii şi din raporturile sale cu alte subsisteme ale societăţii erau generate de regimul politic. Exacerbarea festivismului în anii socialismului, uriaşa risipă de muncă a contribuit la degradarea atitudinii faţă de muncă.

---

[15] Maria Cobianu-Băcanu, *Cultura muncii*, „Economistul", nr. 304/1993.

Scanned with OKEN Scanner

Transformările ce au avut loc în România după înlăturarea vechiului regim politic nu au înlăturat, pentru toţi cetăţnii, ***dezinteresul pentru muncă***, absenteismul, preocupările pentru activităţi cu valoare socială negativă.

După revoluţie săptămâna de lucru din România a ajuns la nivelul cel mai scăzut din Europa: 35,9 ore în 1991, în vreme ce ea a atins 38,7 ore în Austria, 38,9 ore în Belgia, 39 ore în Franţa, 39,6 ore în Germania, 40,4 ore în Italia, 40,5 ore în Spania, 40,8 în Grecia[16], totuşi gradul de utilizare a timpului de lucru a scăzut

În ultimii ani se constată o îmbunătăţire a utilizării timpului de lucru şi a nivelului productivităţii muncii pe salariat, în industrie, totuşi rezervele existente în economia noastră sub aceste aspecte sunt însemnate.

Concepţiile şi practicile învechite, caracterizate printr-o deschidere redusă spre iniţiativă şi creativitate managerială, prin promovarea comportamentului de evitare a riscului, de aşteptare în locul exploatării, se lovesc tot mai mult de concepţiile şi formele noi de organizare şi conducere, fundamentate pe principiile economiei de piaţă.

Asigurarea participării crescânde şi eficiente la muncă a celor apţi presupune ***accelerarea înfăptuirii reformei pentru a înlătura cauzele*** politice, economice şi educaţionale ***care au generat dezinteresul pentru muncă*** şi asigurarea condiţiilor pentru situarea muncii la locul prioritar în scara de valori a individului.

Tranziţia în domeniul muncii în ţara noastră presupune să muncim mai mult şi mai eficient. Numai astfel vom putea reduce decalajele dintre România şi ţările dezvoltate în privinţa nivelului productivităţii muncii sociale, exprimată sintetic în evoluţia comparativă a Produsului Naţional Brut (PNB) ce revine pe o persoană ocupată.

Decalajele României cu privire la nivelul productivităţii sociale sunt însemnate şi în comparaţie cu unele ţări foste socialiste.

Tab. 2. Nivelul comparativ al PNB pe o persoană ocupată, în România (%)

Ţara de comparaţie[1)]	1989	1996
1. Austria	...	23
2. Bulgaria	65	101
3. Republica Cehă	54[2)]	49
4. Franţa	7	19
5. Germania	29[3)]	23
6. Polonia	87	71

1) Pentru care PNB/persoană ocupată = 100; 2) Cehoslovacia; 3) RFG.

În anul 1996, productivitatea muncii sociale era, la noi, de peste 5 ori mai mică decât în Franţa, de peste 4 ori, mai mică decât în Austria şi Germania, de peste două ori mai mică decât în R. Cehă, cu 29 la sută mai mică decât în Polonia şi era egală doar cu cea a Bulgariei[17].

---

[16] România – ţara cu cea mai scăzută săptămână de lucru din Europa, „Economistul", 261/1993.

[17] N.G. Niculescu, I.D. Adumitrăcesei, *Eficientizarea economiei româneşti postsocialiste*, Bucureşti, Editura Economică, 2000, p. 19.

Scanned with OKEN Scanner

Fără a realiza o creştere substanţială şi rapidă a productivităţii sociale, România nu are şansa înfăptuirii progresului economico-social al ţării, a integrării favorabile în Uniunea Europeană.

3.5. Criteriile principale de repartiţie utilizate în economia de piaţă. Necesitatea restructurării repartiţiei în economia românească

În realizarea intereselor tuturor categoriilor de agenţi economici şi asigurarea progresului fiecărei ţări un rol important revine împărţirii venitului creat. Studierea modalităţilor de formare a veniturilor a stat în atenţia specialiştilor încă de la apariţia ştiinţei economice[18]. Împărţirea venitului creat şi formarea veniturilor fundamentale se încadrează în teoria repartiţiei.

Teoria economică a scos în evidenţă că împărţirea venitului creat şi formarea veniturilor fundamentale nu este un act voluntar, de pură libertate. Ea are la bază anumite criterii economice, morale, sociale. Au existat însă şi păreri potrivit cărora repartiţia, spre deosebire de producţie, nu se supune unor reguli precise.

În practică, în sec. al XIX-lea şi prima jumătate a sec. XX s-a impus ***criteriul*** economic ***al împărţirii venitului creat după cei trei factori ai activităţii economice*** – munca, capital, natură, ce determină formarea veniturilor corespunzătoare: salar, profit, rentă.

În cursul sec. XX, îndeosebi după al doilea război mondial, în viaţa economico-socială din ţările dezvoltate s-au produs mari schimbări: s-a modificat structura socială prin dispariţia marelui proprietar funciar care trăia numai din rentă, ţăranii au devenit fermieri, s-a format categoria managerilor, distinctă de cea a proprietarilor capitalului, mulţi funcţionari şi muncitori au devenit acţionari. Prin diversificarea factorilor de producţie şi a participanţilor la viaţa economică nu mai există baza economico-socială a împărţirii venitului creat după cei trei factori de producţie.

La împărţirea venitului creat participă şi alţi factori de producţie.

Formarea veniturilor fundadamentale se explică în primul rând prin mecanismele pieţelor specifice ale serviciilor aduse de factorii de producţie. Dar mărimea şi dimensiunea venitului creat depinde nu numai de volumul factorilor de producţie disponibili şi acţiunea factorilor pieţei, ci mai ales de gradul lor de valorificare, de eficienţa activităţii economice. Ca urmare, în ţările cu economie de piaţă dezvoltată ***criteriul fundamental al formării veniturilor a devenit repartiţia după rezultatele obţinute*** de fiecare agent economic în

[18] Fiziocraţii sunt primii economişti care avansează o teorie a repartiţiei produsului net, creat în concepţia lor doar în agricultură. Şcoala clasică stabilea la baza formării veniturilor fundamentale: salar, profit, rentă, aportul celor trei factori de producţie: munca, capitalul, natura. K. Marx explica formarea veniturilor-profit şi rentă prin exploatarea forţei de muncă salariate. O concepţie mai complexă şi coerentă este exprimată de şcoala marginalistă care consideră că există o relaţie necesară între aportul unui factor productiv şi remuneraţia sa. Aceasta tinde să fie egală cu productivitatea sa marginală. (Vezi „Economie politică", Ed. Porto-Franco, Galaţi, 1991, p. 134-140).

Scanned with OKEN Scanner

activitatea desfăşurată. Aplicarea acestui criteriu a determinat un salt în privinţa eficienţei întregii activităţi economice şi în creşterea veniturilor agenţilor economici[19].

În al doilea rând, repartiţia veniturilor este rezultatul confruntării şi în ultimele decenii în special al conlucrării dintre grupurile sociale participante la viaţa economică: salariaţi, patroni, întreprinzători, manageri, bancheri, proprietari de terenuri, deci a unui criteriu social.

În al treilea rând, în procesul repartiţiei şi formării veniturilor fundamentale, este implicat statul democrat prin politicile sale de distribuire şi îndeosebi redistribuire a veniturilor. Statul contribuie la înfăptuirea repartiţiei după rezultate prin legislaţia salarizării şi legislaţia profitului, prin medierea negocierilor dintre patroni şi salariaţi, reprezentaţi prin sindicate, prin indexarea salariilor nu numai în funcţie de evoluţia preţurilor ci şi în funcţie de evoluţia productivităţii muncii. Prin intervenţia statului s-a realizat şi schimbarea raportului dintre profit şi salar plus contribuţii la asigurările sociale în favoarea ultimelor elemente.

Rezultă că în procesul repartiţiei venitului creat şi formării veniturilor fundamentale ale agenţilor economici se interpătrund criterii economice, sociale, politice, etc., rolul hotărâtor însă revine criteriilor economice.

Tranziţia României spre o economice de piaţă dezvoltată presupune ***restructurarea relaţiilor de repartiţie*** pe baza criteriilor economiei de piaţă.

Repartiţia în anii socialismului în ţara noastră ca şi în alte ţări socialiste fundamentată pe filosofia egalitarismului şi axată în principal pe relaţii de munca, a generat următoarele tendinţe în formarea veniturilor populaţiei: a) diferenţierea relativ mică a veniturilor în cadrul unei anumite categorii de populaţie şi pentru un anumit tip de venit (salarii, venituri de muncă în agricultură); b)existenţa unor diferenţe relativ mari între veniturile diferitelor categorii ale populaţiei în principal între salariaţi şi ţărani; c) diferenţierea venitului per ***capital*** al familiilor era determinată în principal de mărimea familiei, diferenţele în nivelul salariilor aveau o influenţă mult mai mică; d) sistemul de protecţie socială, relativ dezvoltat era constituit în principal în legătură cu relaţiile de muncă. Mecanismul repartiţiei era orientat cu prioritate spre realizarea funcţiei sociale a repartiţiei, apoi în ultimii ani înainte de revoluţie s-a pus accentul pe funcţia de echilibru, lăsând mereu pe ultimul plan funcţia de stimulare. Ori subaprecierea criteriului economic, a realizării intereselor participanţilor la viaţa economică prin repartiţie, s-a concretizat în ineficienţa activităţii din unele întreprinderi şi chiar ramuri ale economiei noastre.

Schimbările intervenite în mediul economico-social după 1989, dinamica sistemului de interese şi a raportului de forţe din societate, optiunea pentru o economie de piaţă capitalistă dezvoltată, crează condiţii pentru reconsiderarea criteriilor ce stau la baza împărţirii venitului creat şi a formării veniturilor fundamentale ale agenţilor economici.

---

[19] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Economia Românească postsocialistă*, Editura Economică, 1998, p. 111-114.

Scanned with OKEN Scanner

Înlăturarea dictaturii şi instaurarea democraţiei crează şanse egale pentru fiecare persoană de a realiza venituri cât mai mari. Dar creşterea venitului supus împărţirii ce stă la baza realizării intereselor tuturor categoriilor de agenţi şi a progresului societăţii presupune extinderea aplicării în ţara noastră a criteriului repartiţiei după rezultatele obţinute de agenţii economici.

Repartiţia după rezultate ar avea efecte economice favorabile pentru redresarea producţiei, pentru îmbunătăţirea relaţiilor economice internaţionale şi evoluţia ascendentă a economiei româneşti, concretizată în creşterea productivităţii muncii, folosirea raţională a factorilor de producţie; îmbunătăţirea calităţii produselor şi serviciilor; creşterea veniturilor.

Aplicarea consecventă a criteriului repartiţiei după rezultatele activităţii fiecărui agent economic, inclusiv în întreprinderile publice, se poate realiza ca un proces conştient ce are la bază respectarea anumitor cerinţe şi anume: măsurarea cât mai riguroasă a cheltuielilor şi veniturilor generate de activitatea fiecărui agent economic astfel încât veniturile obţinute să fie direct proporţionale cu rezultatele respective; asigurarea unei legături directe între venitul fiecărui participant la activitatea unei întreprinderi şi rezultatele acelei întreprinderi; crearea cadrului legislativ şi instituţional corespunzător cerinţelor economiei de piaţă ce stă la baza reformei în domeniul repartiţiei.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 4-a

SISTEMUL RESURSELOR ECONOMICE . MARFA – REZULTAT AL VALORIFICĂRII RESURSELOR ECONOMICE

Autor: prof.dr. Ionel Cobzaru

4.1. Definirea, clasificarea şi trăsăturile resurselor economice utilizate în epoca contemporană

4.2. Conţinutul resurselor umane şi principalele lor caracteristici în România, în etapa actuală şi în perspectivă.

4.3. Conţinutul, structura şi importanţa resurselor naturale. Situaţia lor în lume şi în ţara noastră

4.4. Resursele informaţionale şi tehnica modernă, condiţii de bază ale activităţii economice performante

4.5. Producţia de mărfuri ca sistem de valorificare a resurselor economice

4.6. Valoarea şi utilitatea mărfii

Scanned with OKEN Scanner

Orice organism viu pentru a exista şi a evolua trebuie să-şi poată manifesta o funcţie esenţială şi anume aceea de a consuma. Consumul, la rândul său, este condiţionat de existenţa unor resurse care, fie că sunt folosite direct de organismele vii – apa, aerul, solul –, fie sunt prelucrate şi furnizate sub formă de semifabricate şi produse finite. Prin consum înseşi, organismele vii devin „resurse", pe un plan superior situându-se omul considerat ca singura resursă în asigurarea forţei de muncă. Prin urmare, noţiunea de resurse, mai ales în plan economic, are menirea să definească începutul şi sfârşitul unui ciclu de activităţi care au drept motivaţie şi scop final consumul.

4.1. Definirea, clasificarea şi trăsăturile resurselor economice utilizate în epoca contemporană

În general prin ***noţiunea de resurse*** se desemnează suma „bunurilor" materiale şi nemateriale susceptibile de a fi valorificate într-o împrejurare dată. Sensurile respective au în principal o conotaţie economică. Definim, prin urmare, ***resursele economice ca fiind ansamblul elementelor materiale şi nemateriale, organice şi anorganice cunoscute şi determinate, aflate în rezervă şi susceptibile a fi valorificate prin producerea de bunuri şi servicii.***

Nevoile constituie fundamentul vieţii economice, ele motivând toate fazele activităţii economice. Nevoile umane în general şi cu precădere cele economice constituie motivaţia oricărei activităţi economice; schimbările cantitative şi calitative ce pot apărea în evoluţia trebuinţelor se răsfrâng prin modificări corespunzătoare şi în cadrul activităţii economice.

Satisfacerea nevoilor este, în primul rând, condiţionată de existenţa anumitor resurse economice, respectiv a unui potenţial material şi spiritual ca bază a reluării şi dezvoltării producţiei de bunuri materiale şi servicii.

Prin cantitatea, diversitatea şi calitatea resurselor ca şi prin eficienţa utilizării lor acestea se înscriu ca un element esenţial în configurarea unei economii, sub cele mai diverse aspecte ale ei.

Resursele economice pot fi evidenţiate prin intermediul mai multor grupări:

a) ***resurse primare*** (materiale şi umane), adică potenţialul de resurse naturale (minerale, hidrocarburi, fondul funciar şi forestier ş.a.) şi potenţialul demografic, (rezervorul resurselor de muncă);

b) ***resurse derivate***, care sunt create de către oameni pe baza celor primare (cum sunt echipamentele tehnice – maşini, utilaje, instalaţii etc. – cunoştinţele ştiinţifice, experienţa şi deprinderile de muncă ale oamenilor);

c) ***resurse intermediare*** – apărute mai târziu în activitatea economică şi care sunt formate din mijloacele băneşti şi capitalul necesar transferului, transformării/consumului de resurse materiale şi umane într-un anumit circuit.

În general, resursele economice, pentru fiecare ţară, ca şi pentru întreaga Planetă au un caracter limitat, comparativ cu nevoile care se cer a fi satisfăcute, dar mai ales, trebuie să accentuăm această caracteristică în cazul resurselor naturale.

Scanned with OKEN Scanner

Particularizând problema pentru ţara noastră, în etapa actuală, remarcăm, pe lângă recunoscutele limitări în procurarea din interior a unor resurse naturale – din motive integral sau parţial obiective – că se mai adaugă şi cele referitoare la resursele intermediare, foarte des pomenindu-se lipsa resurselor financiare care ar trebui să recapitalizeze o serie de unităţi economice ce au o structură de fabricaţie viabilă şi cu bune perspective.

Sfera resurselor economice s-a mărit continuu într-un ritm care, însă, este constant inferior nevoilor manifestate în societate. Secolul care se încheie şi mai ales cea de-a doua lui jumătate, sub impactul revoluţiei ştiinţifico-tehnice, se caracterizează prin creşteri spectaculoase, în plan cantitativ, dar şi calitativ a resurselor aflate la dispoziţia unui mereu mai evoluat aparat productiv.

Stârnite indubitabil şi de faimoasele, rezonantele şi alarmantele rapoarte către „Clubul de la Roma" preocupările pentru ***inventarierea şi gospodărirea*** mai judicioasă a ***resurselor de care dispune Planeta*** s-au amplificat şi, mai ales, au determinat ***programe de cercetare şi protejare a resurselor*** a celor mai expuse pericolului de dispariţie.

Chiar dacă oamenii de ştiinţă s-au arătat a fi îngrijoraţi, în primul rând de pericolul epuizării într-un termen relativ scurt a unora dintre resursele naturale, extrem de importante, care se află în bună măsură, la baza civilizaţiei actuale totuşi, descifrându-se multiplele faţete pe care le prezintă acest proces se consideră pe bună dreptate, că rezolvarea situaţiei, în favoarea viitorului, nu se rezumă doar la acest aspect. Numai printr-o îmbinare organică, flexibilă şi inteligentă a celor trei categorii de resurse economice, la nivelul fiecărei ţări, se poate aspira în continuare la progres printr-o dezvoltare durabilă. Hotărâtor, în acest demers, pe care trebuie să-l efectueze fiecare naţiune, este factorul uman; el şi numai el dând măsura succesului sau insuccesului.

Accesul la resurse a fost în toate timpurile o problemă dificilă, dificultăţile fiecărei perioade fiind de ordin tehnic, economic şi juridic; caracterul limitat al acestora, aflarea înscrierea lor în cadrul unei proprietăţi generează, şi în contextul economiei de piaţă o ofertă restrictivă a acestora accesul la ele fiind condiţionat de un anumit preţ, astfel încât pot să şi le procure doar cei mai puternici, capabili să plătească preţul respectiv şi, totodată, să producă în condiţiile cele mai economicoase cu putinţă. O situaţie atipică în privinţa accesului la resursele economice, o întâlnim în statele cu economie planificată, la nivel central; aici planurile obligă posesorii de resurse să le „exploateze" şi să le „livreze" unor ***consumatori prestabiliţi*** , indiferent de modul în care ei valorifică ei acele resurse. De asemenea, anormalitatea apare şi în situaţia de monopol, deoarece într-un lanţ care porneşte de la resurse şi se încheie cu produsele finite, apar contorsionări în privinţa preţului real al respectivelor resurse.

O altă trăsătură importantă a procesului de valorificare a resurselor în epoca contemporană o constituie, în virtutea diminuării drastice a protecţionismului şi a fenomenelor de integrare economică, ***accesul cvasiliberalizat la resurse***, evident ***în condiţii de maximă competiţie***, a agenţilor economici internaţionali. Sunt cunoscute cazurile ţărilor puternic dezvoltate ca şi ale marilor firme transnaţionale ce îşi asigură resursele, inclusiv cele mai valoroase creiere, de oriunde din lume, pe baza unei competitivităţi financiare ridicate căreia, mai

Scanned with OKEN Scanner

ales ţările slab dezvoltate, nu au capacitatea de a-i face faţă. În economia de piaţă resursele sunt mărfuri, şi în consecinţă prin „achitarea" preţului cerut, ele pot fi procurate şi folosite de cei mai puternici agenţi economici, lor impunându-li-se doar respectarea cadrului juridic – legislativ al ţării respective.

Dar chiar şi în acest context relativ nou ce oferă posibilitatea pătrunderii pe o piaţă internaţională a resurselor, rămâne valabil totuşi faptul că pentru fiecare ţară, într-un anumit interval de timp, ele au un caracter limitat, fapt care acţionează restrictiv asupra activităţii economice; astfel, ***caracterul dinamic şi nelimitat al nevoilor se loveşte de limitele fizice ale resurselor.*** Iată de ce a căpătat o însemnătate deosebită utilizarea raţională a resurselor, respectiv obţinerea de rezultate maxime pe fiecare unitate consumată; altfel spus, mărirea cantităţii de bunuri materiale şi servicii, corespunzător cerinţelor, trebuie să facă apel cu preponderenţă nu la sporirea volumului de resurse ci la ***creşterea randamentului folosirii lor.***

Cele expuse până aici ne permit să apreciem că ***sistemul resurselor economice*** în societatea ***modernă*** prezintă următoarele ***trăsături***:

a) s-a produs o ***creştere spectaculoasă a volumului*** resurselor economice;

b) faţă de nevoi se menţine (şi în unele cazuri se accentuează) ***caracterul limitat*** al acestora;

c) evoluţiile spectaculoase din domeniile ştiinţei şi ale tehnicii au făcut posibilă ***o mare diversificare a resurselor*** – element cu consecinţe benefice pentru utilizatori;

d) ***dificultatea***, tot mai accentuată, ***de a obţine*** cantităţile şi calităţile necesare de ***resurse*** au făcut să se intensifice interesul utilizatorilor pentru **folosirea *lor superioară***;

e) resursele economice se găsesc disproporţionat ***răspândite*** pe mapamond, ceea ce impune din partea fiecărui participant la viaţa economică o anumită strategie economică, pentru dobândirea lor, în condiţii mai mult sau mai puţin avantajoase. Unii analişti, spre exemplu, pretind ca statul să protejeze agenţii economici interni, în privinţa accesului lor la resursele economice autohtone. Pe de altă parte, alţi politicieni şi experţi economici se străduiesc să demonstreze că nimic nu poate fi mai benefic pentru o ţară decât „deschiderea porţilor" spre resursele ce le are (naturale, umane, financiare etc.) tuturor celor interesaţi, indiferent de apartenenţa lor statală.

„Economistul" are misiunea de a studia modul de utilizare raţională a unor mijloace care se găsesc în cantităţi neîndestulătoare. El este interesat de felul în care diferite grade de raritate, a diverselor bunuri, determină anumite raporturi între evaluările ce li se dau, ca şi de modul în care schimbările ce survin în condiţiile de raritate, datorate fie schimbării scopurilor, fie schimbării mijloacelor – de partea cererii sau de partea ofertei – afectează aceste raporturi. ***Ştiinţa economică*** este acea ştiinţă care ***studiază comportamentul uman*** ca pe o relaţie dintre ***scopuri şi mijloace limitate*** ce au şi utilizări alternative".[1]

[1] Daniel M.Hansmen – *Filozofia ştiinţei economice – antologie*. Ed. HUMANITAS, Bucureşti, 1993, p. 108

Scanned with OKEN Scanner

În consecință, vom sublinia faptul că ***știința economică are rolul de a oferi modele de echilibru economic competitiv pe termen lung, de realizare cu eficiență maximă a corelației dintre nevoi și resurse***, sau într-o exprimare plastică, de a ***lupta contra raritații***. De altfel, realitatea confirmă pe deplin afirmația că în absența raritații, ceea ce înseamnă limitarea resurselor, știința economică nu și-ar avea sensul.

4.2. Conținutul resurselor umane și principalele lor caracteristici în România în etapa actuală și în perspectivă

Chiar dacă prezența fizică a omului în unele procese de producție este tot mai „discretă", totuși pe nici o treaptă din evoluția istorică a umanității nu se poate remarca vreun proces economic care să se fi „dispensat" de contribuția omului; dimpotrivă, această implicare devine tot mai substanțială. De altfel, este absolut firesc ca în esclusivitate omul, singura ființă rațională să conceapă și să realizeze aparatul productiv, necesar satisfacerii nevoilor sale tot mai mari și mai diverse.

Între resursele economice – cele umane dețin întâietatea deoarece, oricât ar fi de „robotizată" producția, ***numai implicarea omului poate sesiza și rezolva mulțimea de situații neprevăzute și mai ales poate crea stări noi ale aparatului productiv care să corespundă unui nou context economic și social.***

În mod special pentru țara noastră resursele umane constituie, de asemenea, una dintre „condițiile inițiale", de o importanță majoră pentru realizarea obiectivului reducerii decalajelor economice și atingerii unui nivel de dezvoltare comparabil cu exigențele integrării economiei românești în U.E. Calitatea resurselor umane – exprimată de nivelul de instrucție și de structura ocupațională – este decisivă pentru mobilitatea forței de muncă, pentru capacitatea acesteia de adaptare la exigențele restructurării economiei.

Resursele umane sunt formate dintr-o parte a populației unei țări, parte care cuprinde ***persoanele apte de muncă și disponibile a se angaja*** în diversele activități economico – sociale. În ipostaza de resurse umane se află mai ales tinerii care parcurg ultimele trepte ale pregătirii lor profesionale sau care se află deja în căutarea unui loc de muncă. De asemenea, în sfera resurselor de muncă vom include și o parte a pensionarilor care sunt încă în măsură să presteze diverse activități economice utile societății. În mod evident resursele de muncă se referă și la acele persoane care temporar, nu au un loc de muncă dar pe care și-l doresc.

Deși nu este posibil să se stabilească cu precizie matematică ***dimensiunile resurselor de muncă, este posibil și necesar, să se efectueze anumite proiecții***, în legătură cu evoluția acestui important element al oricărei activități economico – sociale. O primă apreciere, în acest sens, vizează aspectul cantitativ care se evidențiază cunoscând câțiva indicatori demografici cum sunt: mărimea populației la un moment dat; dinamica acesteia, respectiv, sporul demografic, speranța de viață, soldul migrator al populației etc. Foarte utilă pentru atingerea aceluiași scop este și piramida vârstelor, mai ales pentru a anticipa disponibilitățile de resurse umane, într-un anumit orizont temporal. ***O imagine cât mai edificatoare asupra acestor resurse se obține adăugând*** la elementele pur cantitative caracteristicile lor de ordin calitativ, care se exprimă, în primul rând, prin stocul de

Scanned with OKEN Scanner

învățământ. Pentru același obiectiv vom mai urmări, ***structura pregătirii profesionale***, nivelul de competitivitate a forței de muncă, pe baza aprecierilor formulate în fiecare domeniu, la nivel mondial.

Volumul şi calitatea resurselor umane constituie atât cauză, cât şi rezultat al dezvoltării economico – sociale a fiecărui stat.[2]

Aceste „prețioase" resurse umane ***sunt pe deplin folositoare numai într-o economie dinamică, prosperă***, utilizarea lor la nivelul posibilităților maxime fiind cu certitudine o condiție esențială a progresului şi bunăstării. Ar fi greşit ca ***această importantă resursă economică care este omul, să fie tratată în mod global nediferențiat.*** Există, după cum ştim, ca rod al naturii dar şi al muncii de educație şi instruire, personalități geniale, care, prin soluțiile pe care le concep depăşesc cu mult rezultatele ce se obțin prin munca obişnuită a unui număr apreciabil de semeni de-ai lor. Prin urmare este lesne de înțeles de ce, țările dominante în economia mondială, „racolează", pe baza unor salarii consistente, cele mai bune „minți" care răsar din când în când chiar şi în „grădina" celor mai săraci. Este acesta, mult comentatul şi controversatul fenomen al scurgerii materiei cenuşii, „brain drain", dinspre cei mai puțin dezvoltați, în plan economic spre cei ce dețin supremația în această acerbă competiție.

Menținerea şi chiar amplificarea acestui fenomen ne permite, de asemenea, să remarcăm că, mai ales începând cu anul 1990, şi România a pierdut foarte mulți specialişti din domeniile cele mai importante ale ştiinței şi tehnicii dar, fără a ne declara mulțumiți că se întâmplă aşa ceva, trebuie totuşi să manifestăm un anumit grad de înțelegere față de dorința firească a indivizilor ce au capacități intelectuale deosebite de a-şi manifesta posibilitățile acolo unde există interes pentru ceea ce pot ei face, şi mai ales acolo unde se asigură baza materială adecvată. De altfel, au plecat spre țările occidentale dezvoltate cercetători numeroşi, oameni de ştiință, de mare prestigiu nu numai de la noi, ci din întreg fostul lagăr comunist.

În acest context un argument suplimentar de care trebuie să ținem seama este acela că ***resursa umană nu poate fi „conservată"***; iar ***neutilizarea ei în momentul în care ea „se oferă" înseamnă o pierdere irecuperabilă***. Este, ca atare, şi din acest punct de vedere normală dorința fiecărui individ de a-şi exprima capacitatea de muncă, atunci când este în plenitudinea forțelor şi nu într-un viitor incert.

Apreciind rolul decisiv pe care-l are ***factorul*** uman în realizarea progresului social poporul nostru a creat o expresie extrem de sugestivă şi sintetică, ***„omul sfințeşte locul"***. Pătrunzând acest adevăr elementar dar esențial, țările care se află în prezent pe culmile civilizației, consideră că ***„investiția în om"***, respectiv ***„asigurarea omului potrivit pentru locul potrivit"*** repre-

---

[2] Unul dintre marii economişti liberali clasici englezi afirma cu aproape un secol şi jumătate în urmă că: „Pe termen lung, *valoarea unui stat este valoarea indivizilor ce-l compun: şi un stat care lasă pe planul al doilea interesul dezvoltării şi înălțării lor spirituale, preferându-i un grad mai mare de competență administrativă sau acel simulacru de competență pe care îl dă practica în chestiuni* de amănunt*; un stat care face din cetățenii săi nişte pitici,* pentru ca ei să fie instrumente mai docile în mâinile sale, *chiar dacă o face în scopuri benefice – un asemenea stat va constata că nici un lucru realmente mare nu se poate realiza cu oameni mici; ...*" – John Stuart Mill – *Despre libertate*, Editura Humanitas, București 1994, p. 149

Scanned with OKEN Scanner

zintă cea mai importantă exigenţă a progresului pe care organismul fiecărei economii şi mai ales al economiei moderne de piaţă trebuie să o satisfacă cu toată consecvenţa şi generozitatea necesare. Este o investiţie ce rodeşte în timp şi niciodată imediat, dar de ea depinde progresul întregii societăţi. (Numeroşi specialişti în domeniu au recunoscut, de altfel, că învăţământul ca şi cercetarea ştiinţifică reprezintă ramuri coordonatoare ale o adevărată ramură a economiei naţionale iar „investiţia în om" – una dintre cele mai profitabile opţiuni în ziua de azi pentru ziua de mâine).

Referindu-ne la resursele umane din ţara noastră pe parcursul ultimei jumătăţi de secol constatăm, cu ajutorul datelor statistice că, în perioada ce a urmat celui de-al doilea război mondial s-au produs unele evoluţii importante. Astfel în intervalul 1948-1989 populaţia ţării a crescut de la 15.872.624 locuitori la 23.151.564. În anul 1989 populaţia cuprinsă între 15 şi 50 de ani reprezenta ca pondere 49,8% din populaţia totală, ceea ce însemna o structură pe vârste pozitivă, mai ales dacă ne-am fi raportat la o economie cu un trend pozitiv de creştere.

În privinţa ***nivelului de instruire, potenţialul uman din ţara noastră a cunoscut, de asemenea, creşteri semnificative în perioada postbelică***, chiar dacă pot fi invocate în mod justificat şi anumite deficienţe, mai ales de ordin calitativ. Pentru a ilustra cele afirmate să comparăm cifra celor şcolarizaţi prin învăţământul liceal în anii 1950/1951 şi 1989/1990 şi vom constata constatăm o creştere de 14,4 ori, la fel ca şi a celor cuprinşi în învăţământul superior: raportarea aceloraşi ani ne dă o amplificare de 3 ori. Asemenea creşteri s-au produs şi în celelalte ţări, exsocialiste, chiar şi cu unele dinamici mai susţinute în privinţa învăţământului superior. Completând imaginea statistică a resurselor umane din ţara noastră după nivelul lor de pregătire, pe intervalul menţionat, după nivelul lor de pregătire, pe intervalul menţionat mai specificăm că, în acelaşi an 1989, se înregistrau 714 elevi din învăţământul secundar, la 10.000 locuitori, ceea ce ne plasa pe locul al 16-lea între cele 24 ţări ale bătrânului continent Europa: media la acest indicator era de 803 elevi – deci oarecum ne situam şi noi în apropierea ei. În schimb, în privinţa numărului de studenţi la 10.000 de locuitori prin cifra de 71, România ocupa locul ultim în acelaşi grup de 24 de state europene.

Aşa cum s-a mai precizat, ***nivelul stocului de învăţământ ilustrează pregnant disponibilităţile generale ale resurselor umane, capacitatea lor de a face faţă şi în acelaşi timp de a propulsa ramurile economice performante***, purtătoare ale progresului tehnic, hotărâtoare pentru creşterea productivităţii. Astfel în 1990, în ţara noastră, numărul mediu de ani de şcoală era de 7,8, plasându-ne pe locul al 17-lea într-o serie de 25 de state europene, în frunte situându-se Norvegia cu 11,6 ani, iar pe ultimul loc Portugalia cu 6,0 ani.

Anul 1990, an de cotitură în istoria contemporană a ţării noastre, deschide o altă perspectivă pentru toate componentele vieţii noastre economico – sociale, inclusiv pentru coordonatele cantitative şi calitative ale resurselor umane. Până în prezent, însă, dificultăţile economice, ca şi oscilaţiile doctrinare şi practic-politice mai ales cu privire la rolul statului, au făcut ***să se înregistreze involuţii în plan demografic şi al sănătăţii; şi pe acelaşi fundal, învăţământul are o serie de rezultate bune dar şi multe neîmpliniri.***

Scanned with OKEN Scanner

Putem spune că totuşi în acest interval s-au înfiripat legile specifice economiei de piaţă chiar dacă această realitate nu concordă încă cu cea specifică ţărilor dezvoltate. Pe fondul unor accentuate disfuncţionalităţi ce se manifestă în economie şi care au fost generate de incapacitatea multor agenţi economici de a se adapta la exigenţele economiei de piaţă ca şi datorită altor cauze, ce şin mai mult de viaţa politică au apărut modificări negative în ocuparea populaţiei apte de muncă şi care solicită un loc de muncă, dificultăţi şi reorientări în procurarea şi nivelul veniturilor care, au schimbat radical comporatmentul segmentului fertil al populaţiei, în sensul că s-a redus numărul căsătoriilor şi a scăzut natalitatea. Înăsprirea condiţiilor de viaţă, nesiguranţa veniturilor şi erodarea lor de către o inflaţie permanentă, cu manifestări virulente aproape periodice, înrăutăţeşte şi starea de sănătate a populaţiei, „readucându-se" bolile sărăciei ce au un efect dezastruos asupra unor categorii largi ale populaţiei. Toate aceste aspecte fac să înregistrăm, prima dată pe timp de pace, ***o reducere lentă dar constantă a populaţiei ţării***.[3]

Transformările intervenite după 1989 în sistemul politic, în economie, în viaţa socială, ca şi în mentalitatea oamenilor, au influenţat comportamentul demografic al populaţiei.

Descreşterea naturală şi soldul negativ al migraţiei externe au determinat scăderea numărului absolut al populaţiei în ultimii 10 ani. În acelaşi sens, schimbarea comportamentului demografic al cuplurilor faţă de propria reproducere, creşterea mortalităţii, precum şi migraţia externă, deosebit de importantă în perioada 1990-1992, au făcut ca populaţia ţării să se reducă în ultimii zece ani cu 751,2 mii persoane.

Pentru a ne forma o imagine clară şi bine motivată despre viitorul resurselor de muncă ale ţării noastre să reflectăm asupra datelor din tabelul nr.1.

Sunt evidente următoarele evoluţii şi tendinţe:

– ***diminuarea, pentru prima oară în perioada postbelică, a numărului populaţiei*** ţării noastre, în intervalul considerat, cu aproape 3 %;

– o ***scădere mai puternică*** se remarcă ***la grupa de vârstă 0 – 14 ani***, atât ca pondere în populaţia anului respectiv, cât şi o scădere de 22,8 %, a numărului celor cuprinşi în această grupă în 1998 faţă de 1989. Acest fenomen se va resimţi nafavorabil în economia ţării peste aproximativ zece ani;

– deocamdată ***populaţia în vârstă de muncă*** ne apare ca fiind relativ constantă, (fapt oarecum pozitiv deoarece încă în prezent, nu se manifestă o ofertă prea generoasă de locuri de muncă;

– în sfârşit, se petrece ceea ce era de aşteptat pe fondul diminuării natalităţii şi a emigrării, mai ales, din rândul tineretului, din motive sociale, se produce o ***îmbătrânire a populaţiei ţării***, ceea ce înseamnă creşterea ponderii categoriei celor de 60 de ani şi peste în intervalul considerat cu peste 15%. Consecinţele, mai ales în actuala situaţie social-economică a ţării noastre, sunt extrem de dure, cu accente dramatice, mai ales pentru cei în cauză.

---

[3] Natalitatea redusă şi mortalitatea infantilă ridicată, nivelul ridicat al emigrărilor, mai ales în primii ani după 1989, mortalitatea generală ridicată, au condus la un spor demografic negativ şi deci la diminuarea şi îmbătrânirea populaţiei României

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 1. Dinamica şi structura populaţiei din România

Indicatori	1989		1998		1998/1989
	Mii pers.	%	Mii pers.	%	(%)
Populaţia totală (mii locuitori), din care:	23.152	100,0	22.506	100,0	97,2
– 0 - 14 ani	5.528	23,9	4.300	19,1	77.8
– 15 - 59 ani	14.069	60,7	14.082	62,6	100,1
– 60 ani şi peste	3.555	15,4	4121	18,3	115,9
Structura ale populaţiei					
– masculin		100,0		100,0	
– feminin		49,3		48,9	
– urban		50,7		51,1	
– rural		53,2		54,9	
		46,8		45,1	
Populaţia în vârstă de muncă	12062	67,3	11.506	63,6	95,9

Sursa: Anuarul Statistic al României 1999, p. 56-62; 116-117.

„Populaţia ţării noastre a început să scadă în 1991. Anul 1992 a marcat reducerea cea mai accentuată, inclusiv prin realitatea evidenţiată de recensământul efectuat la începutul anului respectiv. Apoi, după o uşoară atenuare, în 1994, ritmul scăderii populaţiei s-a stabilizat la –0,3 % pe an. Ca urmare, începând din 1992 populaţia României înregistrează un nivel continuu descrescând faţă de 1989. În anul 1998, populaţia a fost mai mică cu 2,9 %, comparativ cu anul de referinţă menţionat. Reducerea populaţiei survenită în anii 1991-1998 a împins ţara noastră îndărăt cu 16 ani (populaţia din 1998 fiind aproximativ egală cu cea din 1982). Scăderea populaţiei din anii menţionaţi a fost mai mare de 5,7 ori decât cea din perioada 1940-1946 (când războiul şi consecinţele lui grave au micşorat populaţia cu 116 mii locuitori, faţă de aproape 663 mii locuitori în anii 1991-1998)[4].

Pentru a se asigura evoluţia coerentă favorabilă a factorului uman, a cărui formare şi implicare practică, socială, cuprinde un interval mare de timp, este absolut necesar să se implice autoritatea şi responsabilitatea statului, indiferent de culoarea guvernării, întrucât numai în acest fel se pot radiografia direcţiile optime, atât pentru indivizi, cât şi pentru societate, în ansamblul ei.

Statisticile oficiale arată reduceri semnificative ale ratei de activitate. Astfel, valoarea indicatorului menţionat era de 67,3 % în 1989 şi de 63,6 % în 1998, ceea ce înseamnă un minus de aproape 4 %.

Fenomenul de reducere a ratei de activitate reflectă în mod indirect tendinţe de îmbătrânire demografică, dar mai cu seamă acutizarea dezechilibrelor de pe piaţa forţei de muncă.

[4] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Pericolul subdezvoltării*, vol. II, Editura Economică, Bucureşti, 2000, p. 147-148.

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 2. Evoluţii demoeconomice în România (mii persoane)

Indicatori	1991	1995	1999	Diferenţa 1999-1991
1. Populaţia ocupată	10840	10012	8813	-2027
2. Populaţia şomeră	337	998	1130	+ 793
3. Populaţia activă (r1+2)	11177	11010	9943	-1234
4. Populaţia totală	23185	22710	22458	- 727
5. Populaţia inactivă (r4-3)	12008	11702	12515	507
6. Populaţia dependentă economic (r 5+2)	12345	12700	13645	+1300
7. Indice de dependenţă economică a populaţiei (r 6:1)	1,138	12668	1548	+0,410

Sursa: Gh. Răboacă, *Procese şi tendinţe în sfera ocupării şi şomajului*; „Economistul" nr. 200-11.IX.2000.

Datele cuprinse în tabelul de mai sus ilustrează cu temeinicie tendinţele la care ne-am referit. În plus, pe un asemenea fundal extrem de sugestiv, considerăm că trebuie subliniat procesul negativ de creştere a numărului celor dependenţi economic, mai ales pe seama reducerii substanţiale a populaţiei ocupate.

Cauza principală a crizei ocupării şi utilizării forţei de muncă poate fi considerată pierderea a peste 10 % din locurile de muncă în sectorul secundar, fără ca procesul de restructurare să asigure crearea unei economii competitive. Reducerea lentă a populaţiei ocupate în sectorul secundar şi micşorarea numărului de locuri de muncă în sectorul terţiar denotă amânarea restructurării industriei şi menţinerea unor blocaje în dezvoltarea serviciilor.

Evoluţia diferenţiată a populaţiei ocupate a determinat importante modificări structurale, atât inter, cât şi intrasectoriale; modificări care nu însă s-au soldat cu creşteri de eficienţă a muncii, ci din contră, cu scăderea acesteia. Aspectele de mai sus sunt ilustrate, parţial, şi de datele din tabelul care urmează (tabelul 3).

Fără nici un dubiu datele confirmă faptul că economia naţională nu s-a modernizat, aşa cum se promitea imediat după evenimentele din decembrie 1989, ci dimpotrivă, s-a mărit ponderea celor ocupaţi în agricultură, ca rezultat al crizei economice prelungi ce a cuprins toate sectoarele de activitate.

Oferta forţei de muncă depinde în principal ***de evoluţia populaţiei în vârstă de muncă şi aptă de muncă, de nivelul de şcolarizare precum şi de modificările comportamentale ale fiecărei grupe de*** vârstă în privinţa nevoii şi dorinţei de a munci. În realitatea curentă se manifestă destul de evident şi la noi o tendinţă de creştere relativă a resurselor de muncă, deoarece am am putea spune că ea are loc mai ales sub constrângerea sărăciei şi se manifestă prin oferta şi folosirea persoanelor care sunt ca vârstă sub sau peste intervalul considerat la noi ca fiind legal. Faptul că unii pensionari lucrează poate fi interpretat şi pozitiv, dar folosirea copiilor nu mai are vreo urmă de justificare favorabilă.

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 3. Structura şi rata de ocupare a forţei de muncă în câteva state ale lumii (%)

Tara	Structura ocupării			Rata ocupării	
	Agric.	Industrie	Servic.	1980(90)	1997(96)
1. România	39,0	30,5	30,5	63,6	60,9
2. Marea Britanie	1,8	26,8	71,0	56,8	58,1
3. Canada	3,9	23,2	73,0	59,7	58,9
4. Franţa	4,7	26,6	68,7	57,6	47,7
5. Olanda	3,6	22,3	71,8	46,8	58,0
6. Italia	7,0	32,1	60,9	46,2	41,6
7. S.U.A.	2,7	24,1	73,2	59,2	63,8
8. R. Cehă	5,8	41,5	53,0	60,8	58,3
9. Ungaria	7,9	33,1	59,0	x	x
10. Polonia	20,5	31,9	47,6	60,7	51,3
11. Turcia	39,5	25,5	35,5	52,1	47,6
12. Federaţia Rusă	15,7	33,7	50,6	65,9	56,7
13. Mexic	24,2	22,4	53,4	56,1	58,5
14. Egipt	34,0	21,9	44,1	38,1	42,3
15. Pakistan	46,8	18,5	34,6	45,3	39,0

Sursa: *Economistul* nr. 200/2000, art.citat.

Se ştie că, forţa de muncă, la noi în ţară, privind situaţia în ansamblul ei, nu este suficient de bine remunerată, cauzele fiind multiple, obiective şi subiective, iar prin folosirea copiilor şI în special prin folosirea „muncii la negru" (respectiv fără forme legale de angajare), se coboară nepermis de jos ştacheta veniturilor salariale şi implicit se afectează serios potenţialului biologic al naţiunii noastre.

Numai dacă se va realiza mult aşteptata relansare a economiei naţionale vor apărea, elemente noi, favorabile, „reconstrucţiei" demografice şi implicit se va putea îmbunătăţi statutul resurselor umane. Există, spre exemplu, rezerve mari de creştere a populaţiei printr-o ***politică naţională favorabilă rezolvării problemelor cu care se confruntă în modul cel mai dramatic tineretul*** sub toate aspectele (în principal prin asigurarea locurilor de muncă necesare). În al doilea rând, ***se cere mult îmbunătăţită asistenţa medicală*** pentru a se reduce mortalitatea infantilă, dar şi în rândul celor mai în vârstă. Un al treilea element cu un impact major în privinţa potenţialului biologic al populaţiei îl constituie ***alimentaţia***. De altfel, statistici evidenţiate de cercetări ştiinţifice ale unor colective prestigioase, semnalează cât se poate de precis faptul că se produce deja o degradare biologică a fiinţei noastre naţionale (scăderea greutăţii medii a noilor născuţi, debilitatea lor, afecţiuni ce au coborât la eşaloanele de vârstă mică ş. a.).De aceea, cu cea mai mare urgenţă trebuie rezolvată ***soarta agriculturii*** şi implicit ***a industriei alimentare***, care „au ajuns" într-un stadiu comparabil cu cel „atins" la sfârşitul secolului trecut: ***ofertă redusă pe piaţă, preţuri ridicate, calitate instabilă, influenţă hotărâtoare a factorilor naturali*** – aceasta întrucât majoritatea noilor proprietari de terenuri agricole şi în mod concret exploatările agricole constituite în ultimii 10-11 ani, nu dispun de un inventar agricol adecvat, iar unii producători n-au nici cunoştinţele necesare unei agriculturi moderne, astfel în-

Scanned with OKEN Scanner

cât până la afirmarea fermei familiale, axată pe producţia marfă va mai trece un timp apreciabil.

În acest ultim deceniu, şcolarizarea şi pregătirea profesională a noilor contingente de forţă de muncă au fost marcate de unele plusuri, dar şi de minusuri, generate de modul concret în care se produce la noi trecerea la economia de piaţă. Astfel, populaţia şcolară (exclusiv studenţii din învăţământul privat) în 1995 reprezenta 78,3% din cea existentă în 1989, sau altfel spus 20,2% din totalul populaţiei anului 1995, faţă de 23,9% cât reprezenta această categorie din totalul populaţiei anului 1989. Modificările respective îşi au drept cauze două fenomene mai pregnante: unul de factură demografică, respectiv scăderea populaţiei totale a României (aici trebuie să avem în vedere emigrarea unor familii întregi!), iar altul cu motivaţie pur economică, respectiv abandonul şcolar sau pur şi simplu „evitarea" şcolii din variate motive (dezinteresul familiei, obligaţia de a munci în gospodăria agricolă familială, distanţele mari faţă de şcoală). Cea mai drastică scădere se constată la nivelul cifrei ce reprezintă liceenii, ea însemnând ca ponderе în 1995 doar 58,5% faţă de mărimea similară a anului 1989. Această tendinţă s-a menţinut şi în ultimii cinci ani din deceniul al 10-lea al secolului nu demult încheiat (tabelul 4).

Tab. 4. Evoluţia populaţiei şcolare din România în ultimii doi ani ai sec. XX

Treapta de învăţământ	1998/1999	1999/2000
1. Preşcolar	624.778	616.313
2. Primar şi gimnazial	2.556.930	2.498.139
3. Liceal	718.017	694.376
4. Profesional şi de ucenici	227.585	222.234
5. Postliceal şi de maiştri	96.134	94.700
6. Superior	407.720	452.621

Sursa: Institutul Naţional de Statistică şi Studii Economice.

Observăm, prin urmare, o scădere îngrijorătoare a cifrelor de şcolarizare, excepţie făcând doar învăţământul superior, unde decalajele faţă de majoritatea ţărilor europene erau înainte de 1990 foarte mari, dar graţie unor premise favorabile, printre care apariţia şi dezvoltarea învăţământului privat, acestea s-au atenuat, însă mai sunt de făcut eforturi mari pentru lichidarea lor.

Cu toate neajunsurisle existente încă, vom recunoaşte totuşi faptul că o explansiune importantă s-a manifestat în ultimul deceniu la nivelul învăţământului superior, evidentă, ce puţin sub aspect cantitativ, deşi se conturează oarecum prematur şi unele coinstrângeri, mai ales în învăţământul de stat, peş motive bugetare. Iată, de altfel, în tabelul următor, câteva cifre care marchează evoluţia numărului de studenţi şi a facultăţilor în învăţământul superior, de stat şi privat din România, în intervalul 1989 – 1994 (tabelul 5).

Îmbunătăţirile produse în privinţa numărului de studenţi existenţi în ţara noastră se explică şi prin apariţia şi expansiunea învăţământului privat. Acesta, cu toate lipsurile care se invocă, existând evident instituţii care nu-şi merită această misiune, oferă, mai ales prin universităţile înfiinţate în marile centre universitare, alternative extrem de competitive pentru tinerii care doresc să-şi continue studiile la un nivel superior în domenii de specializare cerute de piaţa muncii.

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 5. Evoluţia învăţământului superior

Indicatori	1989	1992	1994	1994/1989
1. Facultăţi, din care:	101	404	413	408,9
– în învăţământul privat	–	143	151	.....
2. Studenţi înscrişi, din care:	164.507	320.669	369.662	224,7
– în învăţământul privat, nr. absolut	–	85.000	114.500	.....
– % în totalul stud. anului respectiv	–	26,5	30,9	.....
3. Personal didactic	11.696	18.123	20.452	174,9
4. Absolvenţi	28.113	33.366	.....	.....

Pentru a exemplifica fenomenul la care ne referim, arătăm că în anul universitar 1994/1995 existau 316 unităţi de învăţământ particular. După apariţia Legii nr. 88/1993 şi după constituirea şi intrarea în rol a Consiliului Naţional de Evaluare Academică şi Acreditare, lucrurile au intrat pe un făgaş relativ normal.

Ca urmare, în anul universitar 1997/1998 numărul unităţilor de învăţământ particular a scăzut la 174, adică la 55,06 din câte erau în anul considerat ca bază de comparaţie. Această ordonare binevenită nu a dus şi la o scădere similară a numărului de studenţi, evoluţia fiind pe intervalul menţionat de la 114.500 la 110.715 studenţi, reprezentând o diminuare de numai 33 procente.

Această evoluţie spectaculoasă a învăţământului universitar în România a făcut ca indicele numărului de studenţi la zece mii de locuitori, să se îmbunătăţească substanţial, majorându-se de la 71 de studenţi în anul şcolar 1988-1989 la 181 studenţi în anul şcolar 1998-1999. Comparativ cu alte ţări europene, deşi în intervalul menţionat am realizat o creştere spectaculoasă, încă ne menţinem totuşi în partea de jos a clasamentului[5].

Principalul factor negativ care afectează evoluţia învăţământului românesc, la toate nivelele, îl reprezintă fondurile băneşti modeste care s-au alocat şi se alocă de la bugetul statului pentru această activitate astfel încât este tot fac tot mai dificilă asigurarea unei baze materiale performante şi în consecinţă desfăşurarea unui învăţământ de calitate (tabelul 6).

Datele sunt cât se poate de elocvente pentru a susţine cum este asigurată, în fiecare ţară dintre cele zece luate drept „repere", calitatea resurselor umane în perspectivă. Evident nu este locul să realizăm ne propunem o analiză în profunzime a semnificaţiei pe care o au în cadrul fiecărei ţări cheltuielile pentru învăţământ totuşi nu poate fi privit cu indiferenţă procentul mic, ***cel mai mic comparativ*** cu celelalte zece ţări, pe care-l înregistrează, România la acest capitol. ***Dacă nu se înţeleg de către toată lumea*** şi mai ales de către cei investiţi cu responsabilităţi majore în stat, ***rosturile acestor cheltuieli este cert că nu se vor înţelege nici cauzele decalajelor care ne separă tot mai mult de plutonul ţărilor fruntaşe.*** „Considerăm că este mai mult decât necesară răsturnarea actualei piramide de priorităţi, prin care învăţământul şi cultura sunt considerate încă luxuri nepermise pentru o ţară săracă. Or, este deja de domeniul evidenţei că

[5] Indicatorul în cauză în anul universitar 1991-1992, în unele ţări ale Europei: în Norvegia şi în Finlanda erau între 350-400 studenţi; în Franţa, Spania şi Olanda între 300-350; în Danemarca, Austria şi Italia între 250-300 studenţi; între 200-250 studenţi în Suedia, Anglia, Elveţia şi Bulgaria, Polonia având 162 studenţi.

Scanned with OKEN Scanner

sărăcia şi ignoranţa merg mână în mână, cu precizarea că sărăcia este consecinţa firească a ignoranţei. Expansiunea pe care o cunosc acum economiile occidentale se datorează investiţiilor masive în învăţământ şi cercetare pe parcursul multor decenii. De reţinut că binomul sărăcie-ignoranţă devine un cerc vicios: fiind săraci, nu investim în educaţie, dar neinvestind în educaţie devenim şi mai săraci. Ruperea cercului vicios echivalează cu luarea acelei decizii fundamentale de a accentua pe termen scurt sărăcia în scopul investirii în educaţie, cu şansa ieşirii din sărăcie"[6].

Tab. 6. Nivelul cheltuielilor publice pentru învăţământ, în 1993

Ţări de comparaţie	Ponderea în P.I.B. (%)	Cheltuieli destinate învăţ./ persoană beneficiară[1]	
		Dolari	Niv.relativ al României[2]
România	3,1	509	-
1. Bulgaria	4,5[3]	1001	51
2. Cehia	5,9	2557	20
3. Franţa	5,8	5495	9
4. Germania	4,8	6195	8
5. Grecia	3,0[4]	1374	37
6. Italia	5,2	5790	9
7. Portugalia	5,4	2680	19
8. Polonia	5,5	1262	40
9. Spania	4,7	2830	18
10. Ungaria	6,4[3]	2511	10

1) Elevi şi studenţi. 2) Faţă de nivelul ţării de comparaţie = 100; 3)1994; 4)1991.
Sursa: N.G. Niculescu, I.D. Adumitrăcesei: *Învăţământul românesc la o răscruce*; Ed. Polirom, 1999, p. 34.

Subaprecierea învăţământului manifestată contrar aparenţelor şi în timpul dictaturii ceauşiste se poate în continuare exemplifica făcându-se referiri la ponderea învăţământului universitar – pedagogic în efectivul de studenţi al ţării, pondere care s-a redus permanent şi drastic, de la 37,3% în anul 1965-1966 la numai 9,3% în anul 1987-1988. Consecinţa care se manifestă încă, constă în supraîncărcarea personalului didactic, din învăţământul de toate gradele, „depăşind", în sens negativ, celelalte ţări exsocialiste. Pentru a exemplifica menţionăm că în anul şcolar 1987-1988 numărul de elevi în învăţământul liceal ce revenea la un cadru didactic era la noi de 28, faţă de 11 în Polonia, 12 în Bulgaria, 13 în RDG, 15 în Cehoslovacia, 19 în Ungaria. În acelaşi an şcolar numărul de studenţi ce revenea la un cadru didactic era în România de 13 faţă de 4,4 în RDG, 5,8 în Polonia, 6,5 în Ungaria, 8,3 în Cehoslovacia şi 9,7 în Bulgaria. Supraîncărcarea cadrelor didactice s-a perpetuat şi în perioada ce a urmat lui decembrie 1989 deoarece extinderea învăţământului universitar – pedagogic realizată în această perioadă îşi manifestă de acum înainte efectele benefice. Deocamdată se mai utilizează suplinitori, unii dintre ei având cu nivel modest de pregătire. Din aceste considerente şi din încă multe altele există substanţiale diferenţe în privinţa calităţii instruirii elevilor – nu peste tot – între mediul urban şi mediul rural. Există cazuri similare în privinţa unor şcoli din cartierele periferice ale marilor oraşe.

[6] N.G. Niculescu, I.D. Adumitrăcesei, *Învăţământul românesc la o răscruce*, Ed. Polirom, p. 21.

Scanned with OKEN Scanner

Din punct de vedere al resurselor umane România beneficiază încă de câteva premise favorizante:

a) învăţământul elementar general, de calitate, care asigură un nivel înalt de alfabetizare a populaţiei;

b) un învăţământ secundar axat în direcţia formării profesionale;

c) un învăţământ superior orientat, în principal, spre domeniile tehnice şi care, după 1989 a cunoscut o puternică dezvoltare şi diversificare.

În general, persoanele înregistrate ca neşcolarizate sunt reprezentate, în cea mai mare parte, de copiii în vârstă preşcolară sau care urmează cursurile unei forme de învăţământ primar. Este, de asemenea, remarcabilă diferenţa sub aspectul nivelului de pregătire între mediul urban şi cel rural (tabelul 7).

Tab. 7. Distribuţia populaţiei României după nivelul de instruire, în 1998 (%)

Indicatori	Total	Urban	Rural
Total persoane	100,0	100,0	100,0
Persoane care nu au absolvit nici o formă de învăţământ	14,4	12,2	16,6
Persoane care au absolvit o formă de învăţământ	85,6	87,8	83,4
– primar	20,0	12,7	26,7
– secundar	61,0	66,9	55,5
– superior	4,6	8,2	1,2

Sursa: *Aspecte privind calitatea vieţii populaţiei în anul 1998*, CNS, 1999.

Structura ocupaţională relevă, însă, o serie de aspecte care se impun a fi luate în consideraţie, întrucât ele pot constitui o frână în procesul de modernizare a economiei în perspectivă. Acest lucru este evident dacă analizăm structura populaţiei ocupate pe grupe de ocupaţii, pe total şi pe primele grupe de vârstă tinere în ţara noastră, comparativ cu structura populaţiei active din unele state europene dezvoltate (tabelul 8).

Tab. 8. Structura ocupaţională în România, comparativ cu unele ţări europene dezvoltate

Grupe de ocupaţii	România (1996)			Franţa (1989)	Germania (1987)	Regatul Unit (1990)
	Total	15-24 ani	25-34 ani			
A. Profesii superioare	17,6	8,7	17,9	25,9	26,7	32,8
– Cadre de conducere	2,7	0,5	2,4	7,5	4,1	11,0
– Profesii intelectuale şi ştiinţifice	5,9	1,2	6,1	6,0	13,9	21,8
– Tenicieni	9,0	7,0	9,4	12,4	8,,7	-
B. Comerţ şi birouri	10,4	13,0	15,2	28,0	21,5	23,9
– Lucrători comerciali	6,5	10,6	5,7	3,8	7,8	6,6
– Funcţionari administrativi	3,9	2,4	25,4	24,2	13,7	17,3
C. Meşteşugari şi lucră-	18,6	18,0	16,5	28,1	27,9	23,4

Grupe de ocupaţii	România (1996)			Franţa (1989)	Germania (1987)	Regatul Unit (1990)
	Total	15-24 ani	25-34 ani			
tori calificaţi						
D. Agricultori şi lucrători agricoli	33,6	34,4	25,0	6,6	3,1	1,6
E. Lucrători semicalificaţi, necalificaţi şi alte categorii	19,8	25,9	25,0	11,4	17,3	18,4

Sursa: *Ancheta asupra forţei de muncă în gospodării*, C.N.S. (AMIGO), trim.IV 1996; M. Castelle şi Y. Aoyama, *Vers la société de l'information. Structures de l'emploi dans les pays du G-7 de 1920 à 1990*, Revue Internationale du travail nr. 1/1994.

Fără să analizăm în detaliu aspectele care se pot ilustra cu datele din tabelul de mai sus, vom reţine că în principal faptul că există distorsiuni mari care caracterizează structura ocupaţională în ţara noastră. La toate grupele ocupaţionale care necesită o forţă de muncă cu pregătire şi calificare înaltă decalajele sunt apreciabile, faţă de cele trei ţări dezvoltate, cu care se face comparaţia.

Distorsiunile respective îşi vor transmite efectele în perspectivă şi vor deveni o frână în procesul de reducere a decalajelor economice dintre România şi ţările membre ale UE. Este de altfel un argument puternic pentru ca sistemul de învăţământ şi de formare profesională să se adapteze cu viteză sporită la cerinţele modernizării structurii economiei naţionale.

În sinteză se poate concluziona, în privinţa celor susţinute până aici, că s-au plasat deja în „linia întâi" la startul mileniului al treilea, cu precădere, acele ţări ce şi-au asumat responsabilitatea maximă faţă de imperativele majore ce vizează pregătirea şi utilizarea potenţialului lor uman.

4.3. Conţinutul, structura şi importanţa resurselor naturale. Situaţia lor în lume şi în ţara noastră

Activitatea economică, oricare ar fi natura, specificul şi complexitatea ei este dependentă de existenţa, atragerea şi utilizarea resurselor naturale. Acestea sunt constituite din obiectele şi forţele mediului natural al ţării cum ar fi: terenurile cultivate şi cultivabile, pădurile, apele şi potenţialul hidroenergetic, stocul cinegetic şi piscicol, zăcămintele de minereuri ş.a.

Pentru unele activităţi economice dependenţa de resursele naturale este directă, puternică şi indubitabilă. Astfel stau lucrurile în agricultură, silvicultură, industria extractivă etc. în general acele activităţi care formează sectorul primar al economiei. ***Este de altfel foarte important să reţinem că fără acest sector primar, chiar dacă el a trecut cumva pe un plan „secundar" sub aspectul participării la producerea PNB, în mod real, nu poate exista nici o activitate economică, chiar şi cele care au drept obiect doar prestarea de servicii.***

Resursele naturale, ca bază a producţiei şi în final a consumului au constituit în toate timpurile desigur în diferite feluri obiect al interesu-

Scanned with OKEN Scanner

lui diriguitorilor politici, întreprinzătorilor şi chiar structurilor sociale constituite într-o anumită perioadă. Dominantă a fost tendința de a acapara prin intermediul forței armate resursele naturale ce aparțineau unora, de către alții care s-au considerat îndreptățiți să posede şi să consume mai mult. Motive pentru a-i „pizmui" pe alții există, dacă ținem cont de răspândirea neuniformă a resurselor naturale, mai ales a acelora cu un mare rol economic, în mod foarte „discriminator", pe suprafața planetei – dar la fel de evident este şi faptul că nici conflictele n-au fost, vreodată, în măsură să instaureze o situație mai bună.

Se pare că perioada de după cel de-al doilea război mondial a scos la iveală, cu pregnanță, căile pașnice şi avantajoase majorității părților, pentru folosirea resurselor naturale, de către cei care au la un moment dat cele mai performante condiții de utilizare. Avem în vedere, în sistemul economiei de piață, amplificarea relațiilor comerciale, de cooperare şi mai ales trecerea lor pe un plan superior, prin integrarea economiilor naționale.

Cu siguranță însă că şi în condițiile „pașnice" ***accesul la resursele naturale nu este la îndemâna oricui,*** mai ales după ce omenirea a fost zguduită de cele două şocuri ale petrolului, din deceniul al 8-lea, care au generat trecerea de la era risipei de resurse, la era economisirii foarte drastice a acestora. În această nouă situație, țările bogate în resurse naturale, în cazul în care ştiu şi pot să le şi valorifice, au o situație privilegiată. Este cunoscut cazul țărilor OPEC care, cu toate diferențele ce s-au creat, au dobândit valori imense din exportul țițeiului, multe dintre ele ridicându-se la un stadiu de civilizație materială, nevisat cu câteva decenii în urmă.

Logica istoriei economice ne arată însă că profilarea unei țări numai pe exportul de resurse, oricât de bogate ar fi acestea, nu poate garanta prosperitatea populației respective pe un interval mai mare de timp.

Pentru majoritatea țărilor evidențel e arată că scumpirea resurselor naturale ridică mari obstacole în calea dezvoltării lor. Dacă ne referim doar la agricultură, constatăm că, pentru a fi practicată în formele ei moderne, trebuie mai întâi să se asigure carburanții pentru mecanizare, îngrăşămintele pentru amendarea calității solului, insecticidele şi fungicidele, energia electrică pentru irigații şi pentru multe alte activități. Este astfel lesne de apreciat cât de mare este „povara" acestor resurse în bugetul oricărui întreprinzător.

În plus, o direcție conturată mai recent, ce trebuie urmată de fiecare întreprinzător, este „consacrată", în lumea de astăzi, pentru existența unui viitor , măsurilor de protejare a naturii, a prețioaselor sale resurse. Asta înseamnă că, spre exemplu, dacă vrem lemn, trebuie să cheltuim din plin şi pentru plantarea suprafețelor defrişate şi pentru stoparea ploilor acide şi pentru combaterea unor dăunători biologici, extrem de „expansivi şi de voraci" în condițiile actuale.

Pentru a fi mai bine studiate resursele naturale pot fi grupate folosind diferite ***criterii. Astfel, după modul de existență***, deosebim ***resurse materiale*** (solul, flora, fauna, minereurile, lemnul etc.), ***resurse energetice*** (căderea apelor, energia solară, mareele, energia eoliană, reacțiile chimice şi nucleare ş.a.). După ***posibilitatea reproducerii şi durata folosirii*** lor se grupează în: ***resurse regenerabile,*** cu o folosire cvasiinfinită (solul, apa, fondul cinegetic etc.) şi ***resurse neregenerabile,*** a căror viață este practic limitată (mineralele etc.). După ***posibili-***

Scanned with OKEN Scanner

tăţile de recuperare, distingem: ***resurse recuperabile***, resurse ***parţial recuperabile*** şi ***resurse nerecuperabile*** (în special combustibilii fosili). În funcţie de ***destinaţia şi rolul*** pe care-l joacă în satisfacerea trebuinţelor, ***întâlnim resurse de mijloace de subzistenţă*** (utilizabile direct sau după o anumită prelucrare pentru consumul omului) şi ***resurse de mijloace de producţie*** (utilizabile în activitatea economică). Este imperios necesar să privim acum la sfârşitul mileniului al doilea ***aceste resurse economice – naturale*** cu alţi ochi în care să se poată citi mai ales grija pentru a le conserva, astfel încât şi generaţiile viitoare să se poată bucura de prezenţa lor.

Impactul ireversibil al omului cu natura este uşor de sesizat din diminuarea continuă a resurselor naturale – reducerea volumului acestora pune în pericol generaţiile viitoare – intervenţia brutală în biodiversitate, alterarea unor sisteme de protecţie a Terrei (stratul de ozon, compoziţia atmosferei), modificarea genetică a plantelor şi animalelor, afectarea calităţii solului prin practicarea agriculturii intensive, poluarea apelor de suprafaţă şi freatice etc. Ca argument în susţinerea afirmaţiilor de mai sus, reluăm din literatura de specialitate, tabloul consumului de resurse naturale al unui om pe durata ciclului de viaţă al acestuia (tabelul 9).

Se poate uşor observa că anumite resurse (gaze naturale, petrol, cărbuni (sunt definitiv pierdute pentru zestrea Terrei şi măsoară distanţa la care se situează viaţa locuitorilor faţă de modelul de durabilitate, de echilibru cu natura.

În primul rând, ***nu le mai putem considera infinite şi ieftine*** în proiectele noastre. În al doilea rând, trebuie să ştim că ***este mult mai avantajos să le protejăm, să le ferim de degradare*** – în special acest imens rezervor de resurse pe care ni-l „păstrează", cât mai poate, oceanul planetar, dar şi alte componente ale biosferei. În al treilea rând, se constată, din experienţa deja acumulată că, ***cel mai bine fac faţă crizei de resurse cei care şi-au adaptat tehnologiile şi produsele noilor condiţii, aplicând cu consecvenţă cuceririle din ştiinţă şi tehnică.***

Tab. 9. Consumul unor substanţe, în cursul vieţii omului

Substanţa	kg
Cupru	872
Fosfaţi	12.592
Argilă	10.603
Sare	13.777
Zinc	453
Ciment	31.671
Aur	0,864
Petrol - litri	318.820
Gaze naturale mc	168.000

Substanţa	kg
Cărbune	267.270
Aluminiu	33.685
Plumb	488
Oxizi de fier	19.289
Calcar, nisip etc	770.000
Alte minerale	31.296

Pornind de la aceste realităţi, cunoscutul viitorolog american Herman Kahn, declara într-un interviu acordat revistei „Entreprise": „Deşi problemele cu privire la poluare şi la necesităţile energetice şi de nutriţie sunt foarte complicate, progresele constante ale tehnologiei permit să se creadă că vor fi găsite soluţii". Ca dovadă a faptului că ***soluţiile tehnico-ştiinţifice moderne diminuează din impactul crizei de resurse*** avem evoluţiile unor economii puternice cum sunt cele ale Germaniei şi Japoniei, car nu numai ale lor, care s-au redresat rapid exerci-

Scanned with OKEN Scanner

tând în continuare acelaşi rol dominant pe pieţele internaţionale.[7] De altfel nu se poate susţine în prezent, la peste două decenii de la primul şoc petrolier, că raportul dintre preţurile materiilor prime şi cele ale produselor industriale complexe s-ar fi modificat în favoarea primei categorii şi aceasta deoarece creşterile de preţuri la resurse au fost treptat urmate de creşteri cel puţin compensatorii la produsele manufacturate. Este evident că în aceste condiţii cel mai greu se descurcă ţările sărace, care efectiv nu mai au cum să-şi procure substanţele de bază necesare activităţilor economice fundamentale[8].

Soluţiile moderne, menite să atenueze deficitul de resurse naturale existent la un moment dat, sunt la rândul lor costisitoare (schimbarea multor tehnologii, atragerea unor resurse alternative – mai ales în domeniul energetic ş.a.) astfel, încât, şi din acest motiv, ţările mai puţin dezvoltate „pierd teren" confruntându-se cu situaţii extrem de dificile, mai ales pe plan social. Liberalizarea treptată, dar fermă a relaţiilor economice internaţionale şi formarea unor grupări interstatale regionale, cu caracter economic, dar nu numai, fenomene de altfel în esenţa lor pozitive, fac ca accesul la anumite resurse naturale să nu mai fie „protejat" de existenţa unor graniţe naţionale, aproprierea lor fiind legată aproape exclusiv de posibilităţile financiare, ale celor ce concură pentru obţinerea lor, indiferent de proveniența lor. Capacităţile net diferite de a aborda şi rezolva complexele probleme ce caracterizează economia contemporană, fac ca unele dintre statele lumii să se confrunte cu mari dificultăţi.

Ţări subdezvoltate (sau în viziunea altor autori puţin mai avansate) găsindu-se ani la rândul, în impas, mai ales în domeniile vitale, cum sunt alimentaţia si energia, s-au împrumutat, încercând să le rezolve, creându-şi mari ***datorii care nu pot fi rambursate decât prin exploatarea***, în cele mai multe cazuri, a eventualelor lor resurse naturale: zăcămintele diverse, lemnul pădurilor, şi dacă există, recolta unor monoculturi.

Principiul competiţiei este la ora actuală un principiu universal care are un rol decisiv în situarea naţiunilor pe o anumită treaptă a clasamentului dezvoltării. Acum nu se mai pătrunde prin forţa armată (spre) la bogăţiile cuiva ci prin forţa economică, prin competitivitate. De altfel, observăm cu multă claritate cum „cei şapte tigrişori" din Asia de sud – est s-au remarcat, în ultima perioadă, avansând spre statutul de ţări dezvoltate, tocmai printr-o deosebită „agresivitate" în plan concurenţial, ***impresionând prin varietatea, tehnicitatea, calitatea şi nu în ultimul rând, preţul produselor lor.***

---

[7] Astfel în cazul Japoniei producţia agricolă internă acoperă necesarul doar la orez, importurile se ridică la aproape 90%, pentru cereale, boabe soia, kaoliang (o cereală importantă în alimentaţie) şi porumb. Producţia internă de energie acoperă doar 19% din nevoile ţării, chiar dacă energia nucleară este trecută la surse interne (fapt discutabil din moment ce carburantul se importă). Japonia este dependentă de importul a peste 99% din cantitatea de petrol. Importuri masive se înregistrează şi la minereu de fier, metale neferoase, cherestea şi alte resurse majore. (Din lucrarea: Cu faţa spre secolul 21 – de Saburo Okita – Ed.AGER – *Economistul*, Bucuresti, 1992, p.100).

[8] Prin urmare încercarea unora dintre ţările ce posedă resurse uriaşe de substanţe, utile economiilor moderne, de a „constrânge" marii producători de bunuri şi servicii economice să plătească mai scump consumarea lor, până la urmă nu a afectat decât tot situaţia ţărilor cu un potenţial economic scăzut şi sărace în resurse naturale. Pentru acestea ieşirea din zona sărăciei a devenit aproape de neimaginat.

Scanned with OKEN Scanner

Referindu-ne la ţara noastră, posesoare a unei palete largi de resurse naturale, multe dintre ele însă, din nefericire prea limitate în volum, sau de o calitate nu dintre cele mai bune, putem spune, că viitorul ei depinde de „performanţele" întreprinzătorilor autohtoni şi străini,de spiritul lor de competiţie, de capacitatea lor de a se impune, cel puţin în cazul atragerii resurselor naturale interne.

România, într-o serie de ramuri importante ale economiei, foloseşte în jur de 80 la sută materii prime din import – în industria siderurgică minereul de fier şi cărbunele cocsificabil, în industria uşoară bumbacul ş.a.m.d. De asemenea suntem dependenţi de import la ţiţei – unde producţia internă a scăzut continuu ajungând la cca 6 – 7 milioane tone, astfel încât o cantitate cel puţin egală cu aceasta se importă (capacităţile noastre de rafinare sunt de cca 35 milioane tone anual). Modelul de dezvoltare a industriei româneşti s-a conturat în perioada socialistă, după modelul sovietic, iar prin transpunerea lui în practică la nivelul unor tehnologii în cea mai mare parte mari consumatoare de materii prime şi energie, s-a depăşit foarte repede capacitatea industriei primare româneşti de a satisface nevoile, astfel încât am devenit puternic deplendenţi de importuri, fără a avea performanţe notabile la exportul de produse finite. Avem de altfel numeroase alte exemple în ţară care demonstrează că ***sunt folosite neraţional bogăţiile noastre naturale*** , iar pe de altă parte, ***că nu s-a reuşit până în prezent să se confere locul pe care-l merită agricultura şi turismul*** ramuri în care resursele naturale ne pot ajuta să ajungem la prosperitate fără a intra în conflict cu cerinţele unui ecosistem sănătos. Mai mult, făcând abstracţie de exageratele consumuri de resurse naturale ale unei industrii supradimensionate, putem constata că România dispune de o înzestrare superioară la unele resurse ale subsolului faţă de majoritat,ea ţărilor din UE, fapt evidenţiat şi prin cantitatea unor resurse naturale, utilizate ce revin pe locuitor. Astfel în privinţa producţiei de energie primară pe locuitor, în anul 1991, România deţinea locul 38 în lume, faţă de Austria ce era pe poziţia 53, Belgia, a 42-a, Grecia ocupa locul 49, Italia 64, mai bine plasându-se, dar nu departe, Danemarca pe locul 33, Finlanda 36 şi Franţa cu poziţia 34.[9] Completând această apreciere favorabilă cu alte aspecte cum sunt varietatea florei şi a bogăţiilor subsolului, dispunerea resurselor naturale pe întreg teritoriul ţării, deţinem argumente serioase pentru a considera că este posibilă modernizarea economiei naţionale, la nivelul exigenţelor impuse de aderarea la UE, în contexul unei dezvoltări durabile şi eficiente.

Cu cât va fi mai repede depăşită dezorientarea generată de subaprecierea oarecum tendenţioasă, a posibilităţilor de performanţă ale industriei româneşti, creându-se culoare largi pentru pătrunderea „noului", ca tehnologii şi produse, cu atât va fi remediată mai repede principala noastră deficienţă: gradul scăzut de valorificare a resurselor naturale. Chiar dacă înainte de '90 nu aveam o industrie performantă – situaţia variind mult de la ramură la ramură şi chiar de la întreprindere la întreprindere – totuşi desconsiderarea ei în bloc, comparată fiind, evident, într-un mod nefericit, cu „un morman de fiare vechi" a însemnat nu numai un mare bluf politic, dar şi o nefastă tendinţă de subapreciere şi resemnare care s-a răspândit, ca o ciupercă dăunătoare, în toată economia, la începutul ultimului de-

[9] I.D. Adumitrăcesei – *Obligatoriu pentru integrarea României în Uniunea Europeană: valorificarea intensă a resurselor naturale*, în: *Economistul* nr.737, 26-27 februarie 1996, p. 8.

Scanned with OKEN Scanner

ceniu din secolul abia trecut, însemnând, în esenţă, goana cu orice preţ după produse străine, lăsând să se distrugă multe componente viabile ale aparatului productiv autohton. Viitorul însă, aderarea râvnită la UE, cât şi speranţa noastră veche şi mereu pierdută de a trăi mai bine, ne cer să reflectăm, şi să decidem, în spiritul raţionalităţii economice. Numai cunoscându-ne foarte bine resursele economice, şi acţionând prin toate mijloacele pentru buna lor valorificare, vom reuşi să devenim mai siguri de viitorul pe care ni-l dorim.

Realităţile cu care se confruntă societatea românească sunt deosebit de complexe şi într-un anumit sens dure, ceea ce face să se manifeste o stare de descurajare în rândurile unei mari părţi a populaţiei. În consecinţă, din experienţa altora ce au parcurs deja etapa tranziţiei, ca şi din soluţiile propuse de specialiştii români, se impune, în sfârşit, să se contureze în plan politic programul necesar redresării şi progresului industriei româneşti, altfel decalajele existente deja vor fi irecuperabile. În acest sens, în lucrarea „Unitate pentru interesele ţării!" se exprimă cu limpezime care ar trebui să fie principalele deziderate, ale interesului naţional: „...este necesară o reconsiderare critică a strategiei economice aplicată după decembrie '89, astfel încât strategia pentru viitor să corespundă cât mai deplin necesităţilor şi posibilităţilor reale ale ţării, aspiraţiilor poporului român la o viaţă demnă şi civilizată. Aceasta ar presupune ca, prin strategia adoptată să se asigure dezvoltarea adecvată a agriculturii, industriei şi construcţiilor ca suport material trainic pentru dezvoltarea celorlalte ramuri şi satisfacerea crescândă a nevoilor ţării. Aceasta ar fi posibil prin ***valorificarea deplină a resurselor economice interne şi completarea lor prin atragerea de resurse economice externe***, însă evitând accentuarea dependenţei economice a României..."[10].

Concluzionând, subliniem încă odată, faptul că ***resursele naturale sunt limitate***, că se găsesc dispuse neuniform pe suprafaţa Globului, că asupra lor se exercită o permanentă şi crescândă presiune şi ca atare ***cei ce reuşesc în lupta de concurenţă să aibă acces la o parte dintre ele nu-şi pot permite să le mai risipească*** mai ales că se face tot mai mult simţit spiritul protector al statelor şi nu le mai este permis ca prin exploatarea lor să afecteze mediul natural.

4.4. Resursele informaţionale şi tehnica modernă, condiţii ale activităţii economice performante

Generic informaţia se defineşte ca o dată înzestrată cu relevanţă şi scop, rezultată din reprezentarea realităţii prin cunoaştere şi căruia atât emitentul, cât şi destinatarul îi asociază aceeaşi semnificaţie.

Informaţia face parte din categoria activelor intangibile ale firmelor, îndeplinind roluri multiple în funcţionarea acestora. Calitatea de factor de producţie revine informaţiei faptice sau de documentare stocare pe suporţi materiali (hârtie, film, discuri şi benzi magnetice, circuite integrate etc.) şi introduse ca atare în procesul de producţie.

Informaţiile disponibile şi refolosibile reprezintă, în sensul cel mai larg, resurse informaţionale. Resursele informaţionale reprezintă un factor fundamental al progresului economic; rolul lor creşte o dată cu constituirea băncilor

[10] Alvin Toffler, Al treilea val, Editura politică, Bucureşti, 1983, p. 228.

Scanned with OKEN Scanner

informatice, care fac informaţia disponibilă, uşor accesibilă utilizărilor din diferite ramuri şi sectoare de activităţi; astăzi informaţia intervenind direct în activitatea economică (în cea de producţie în special) se constituie într-o veritabilă tehnologie a informaţiei. Bunurile informaţionale sunt furnizate de sectorul economic al informaţiei (sectorul cuaternar), caracteristic economiilor moderne orientate spre informatizare.

În ţările cu economie dezvoltată de piaţă sectorul cuaternar înregistrează ritmuri de creştere dintre cele mai ridicate, cu mult superioare în raport cu oricare din celelalte sectoare economice.

Trecerea de la societatea industrială la societatea informaţională, în sensul definit de John Niasbitt, legitimează recunoaşterea informaţiei ca suport al raţionalizării superioare a acţiunii umane, întemeiată pe principiul efortului de concepţie şi al creativităţii.

Şi în cazul ţării noastre sunt valabile aceste considerente însă în plus, fiind această dificilă şi mult prea lungă perioadă de tranziţie, ar trebui să existe obligaţia realizării unui consens, între forţele politice majore, pentru a se respecta, ***cel puţin*** odată cu intrarea într-un nou mileniu, şi în această privinţă, interesele fundamentale, majore, pe care le are poporul român.

Informaţia a fost dintotdeauna un element folositor activităţii omului, ajutându-l să-şi atingă mai bine şi mai repede scopul propus. În prezent când în societate există o multitudine de activităţi, multe dintre ele fiind apariţii relativ recente, deosebit de complexe, pentru a căror desfăşurare omul trebuie să fie temeinic pregătit ***informaţia dobândeşte un rol major între factorii activităţilor economice.***

Dreptul umanităţii şi al naturii de a coexista de o manieră sănătoasă, asigurarea viabilităţii sistemelor naturale, sunt norme ce se impun tot mai mult. Pentru că deşeurile şi reziduurile industriale au prejudiciat considerabil echilibrul natural, au fost elaborate scenarii în care industria este încorporată în sisteme legate unele cu altele, astfel că produsul (output)unui sistem devine materie primă (input) pentru altul. Semnificaţia unui asemenea scenariu este de a releva întâlnirea între economia de energie, reducerea drastică a poluării şi simbioza dintre industrii. Acestea, împreună cu alte întreprinderi mici ale unui oraş alcătuiesc un sistem ecologic.

Ce sunt , prin urmare, resursele informaţionale ?

Cea mai veche formă a lor o identificăm în experienţa transmisă prin viu grai din generaţie în generaţie în legătură cu evenimentele din viaţa omului, a colectivităţilor, a societăţilor în care geniul popular şi-a „înmagazinat" sfaturile, reţetele, reuşitele şi nereuşitele.

Scrisul, această invenţie epocală, a contribuit într-o mult mai bună măsură la constituirea unor importante surse de informaţii. Şi cât de importante au fost primele hărţi, primele note de călătorie, primele „învăţături"! Bibliotecile, ca univers al cărţilor, alături de numeroase obiecte inscripţionate, puse în valoare de arheologi au constituit nucleul resurselor informaţionale moderne. Descoperirea tehnicilor de multiplicare a scrierilor, ca urmare de fapt, a creşterii presiunii volumului de informaţii ce trebuia vehiculat, a generat o adevărată explozie informaţi-

Scanned with OKEN Scanner

onală a cărei amplitudine şi propagare s-a datorat foarte mult apariţiei de-a lungul secolelor a unor noi ramuri ale ştiinţei (aici am putea vorbi, de fapt, de principiul bulgărelui de zăpadă, care în rostogolire antrenează o cantitate tot mai mare de ... zăpadă). ***Astăzi omenirea este în primul rând bogată şi puternică datorită unei acumulări imense de informaţii.*** Fiecare carte, fiecare articol, fiecare invenţie, fiecare inovaţie sunt adunate la tezaurul de informaţii ale omenirii. Nu în mod gratuit s-a afirmat că una dintre cele mai mari realizări dar în acelaşi timp şi pierderi, ale umanităţii a fost vestita bibliotecă din Alexandria.

Informaţia semnifică fiecare dintre elementele noi, în raport cu cunoştinţele prealabile, cuprinse în mesajul unui simbol sau a unui grup de simboluri (text scris, mesaj vorbit, grup de imagini-indicaţie a unui instrument etc.)

Schimbările rapide care se produc în lumea contemporană în toate domeniile, dar mai ales în tehnică, necesită un flux permanent şi cât mai riguros selecţionat de informaţii. In acest important flux infornaţional se remarcă mai multe componente. În primul rând, trebuie stabilite ***sursele de informaţii.*** Ele, de regulă, se suprapun cu puternicele centre universitare, institutele de cercetări ş.a.; urmează mijloacele de prelucrare a informaţiilor, prin preluarea doar a unor fragmente care interesează un anumit utilizator – aici intervin calculatoarele, reţelele de telecomunicaţii şi alte mijloace adecvate; stocarea informaţiilor dispune de asemenea de un bogat arsenal de mijloace, de la cărţi, reviste şi până la ... memoria calculatorului sau a reţelei de calculatoare; în încheiere, în anumite condiţii, este posibil accesul la informaţii şi la folosirea lor. Pentru tot acest circuit al informaţiilor tehnica a realizat mijloace adecvate de mare capacitate, fidelitate şi viteză, iar progresele în acest domeniu vor fi în continuare uimitoare.

În acest context este normal ca ***statele ce privesc spre viitor, să-şi asigure resurse informaţionale cât mai variate şi mai bogate***, astfel încât pe baza lor să poată soluţiona eficient numeroasele probleme ce apar în plan economic şi nu numai. Calea cea mai importantă pentru a dispune de resurse informaţionale, prolifice,necesare dezvoltării, constă în susţinerea prioritară, cu maximum de mijloace posibile a învăţământului şi cercetării ştiinţifice.

Cu privire la aceste schimbări epocale cunoscutul viitorolog american Alvin Toffler remarca: „...demasificarea civilizaţiei, pe care mijloacele de informare o reflectă şi o intensifică în acelaşi timp, aduce cu ea un imens salt, în cantitatea de informaţii pe care le schimbăm între noi. Şi această creştere explică de ce devenim o „societate de informaţii".[11].

Intre resursele informaţionale şi cele tehnice există o strânsă interdependenţă. În genere se ştie că multe dintre resursele informaţionale sunt consacrate progresului tehnic, iar pe de altă parte, obţinerea de noi informaţii, înmagazinarea şi folosirea lor sprijinindu-se pe o anumită tehnică. Împreună, tehnica şi informaţiile constituie motorul dezvoltării contemporane, însă posibilităţile lui sunt diferite de la ţară la ţară, în funcţie de modul în care îi este înţeleasă şi susţinută afirmarea.

[11] Alvin Toffler – *Al treilea val.* Editura Politică, Bucureşti, 1983, p. 228

Scanned with OKEN Scanner

Informaţia ridicată la rangul de emblemă a secolului în care abia am păşit, a dobândit această dimensiune în si prin revoluţia ştiinţifico-tehnică contemporană. Cercetarea ştiinţifică îndeosebi, a generat valuri întregi de noi informaţii dintre care unele, au favorizat o tehnică adecvată noilor nevoi de vehiculare, codificare şi înmagazinare tocmai a acestor cantităţi uriaşe de informaţii. Avem aici o reproducere aproape perfecta a acelui ciclu natural închis caracteristic naturii. Adesea resursele informaţionale nu sunt percepute corect ca având un rol decisiv în eficientizarea fiecărui proces economic, şi de aceea, pe lângă o informare şi educare în acest sens, este necesar ca instituţiile guvernamentale, să asigure tot concursul creării şi dezvoltării bazei materiale de resort, în majoritatea unităţilor şcolare şi în alte structuri instructiv-educative.

Un rol deosebit în crearea şi dezvoltarea resurselor informaţionale, după cum am subliniat, revine cercetării ştiinţifice, atât celei fundamentale cât şi celei aplicative. ***Este foarte important ca o ţară să manifeste voinţa de a aloca, din produsul său naţional, un procent raţional pentru susţinerea acestei activităţi ştiind că ea se autofinanţează cu destul de mare dificultate*** – mai ales cercetarea fundamentală.

Pentru ţara noastră, chiar dacă se pot invoca numeroase dificultăţi, legate de trecerea la un nou model economic, totuşi, ar fi trebuit ca în domeniul învăţământului, cercetării ştiinţifice şi sănătăţii să se asigure resursele necesare pentru a nu se face „paşi înapoi". Şi aşa ***în domeniul cercetării ştiinţifice decalajele se măresc cu foarte mare viteză***; iar dacă mai intervine şi lipsa de interes terenul este pierdut iremediabil. Chiar dacă la noi, mulţi reprezentanţi ai generaţiilor tinere se afirmă la olimpiade şi alte concursuri internaţionale, lipsa unei atitudini pozitive faţă de cercetarea ştiinţifică, şi evident faţă de cei ce se consacră acesteia, are ca rezultat, aşa cum de altfel s-a întâmplat masiv în ultimii ani, scurgerea materiei cenuşii peste graniţă, spre ţările puternic dezvoltate.

Dincolo însă de aceste comportări individuale, mai mult sau mai puţin justificate, rămâne în cauză, cu o responsabilitate majoră, statul şi forţa politică care-l susţine. ***Grav ni se pare că la noi în spiritul unor păguboase tradiţii balcanice, lucrurile evoluează şi în această privinţă la voia întâmplării***, fără ca cineva să poarte nişte răspunderi clare. Pentru că şi din bruma pe care a o avem la buget, pentru ştiinţă şi învăţământ, cheltuim în multe cazuri fără a avea cât de cât nişte obiective bine conturate şi pe intervale mai mari de timp, iar în consecinţă, rezultate pe care să ne putem clădi nişte speranţe, deocamdată nu putem avea.

Resemnarea, conjugată cu vechea noastră convingere că, lucrurile se vor îndrepta de la sine fac ca, deocamdată, valoroşi specialişti în domeniul tehnic, persoane ceva mai în vârstă care au rămas în ţară, să se ocupe de micul negoţ, iar cei tineri şi foarte capabili să fie fiind rezervorul de creativitate al marilor firme occidentale.

De la această stare de indiferenţă şi uneori chiar de adversitate faţă de producătorii autohtoni de tehnică nouă, la care vom adăuga „anemia" industriei româneşti, pleacă şI slăbirea învăţământului superior cu profil tehnic.

Încă odată trebuie să subliniem faptul ***că în domeniile care vor marca viitorul ţării respectiv: învăţământul, cercetarea ştiinţifică şi ocrotirea sănătăţii*** neimplicarea statului sau slaba lui prestaţie, mai ales că

Scanned with OKEN Scanner

este cazul unei perioade lungi de criză, constituie o gravă eroare a căror consecinţe vor fi din ce în ce mai greu de înlăturat.

„Noi – arată celebrul expert japonez Saburo Okita – am fost conştienţi de faptul că ***promovarea ştiinţei şi dezvoltarea resurselor noastre umane erau factori indispensabili dezvoltării economice. Accentul s-a pus pe instruirea oamenilor în domeniul ştiinţei şi tehnicii***, elaborându-se în colaborare cu Ministerul Învăţământului un plan de formare a necesarului de ingineri şi a altor categorii de tehnicieni....Pe măsură ce noua tehnologie este încorporată în economie, este necesar ca atât inginerii cât şi ceilalţi muncitori ***să înveţe permanent*** ca să stăpânească noile tehnologii".[12]

4.5. Producţia de mărfuri – sistem de valorificare a resurselor economice

Toate resursele economice la care s-au făcut ample referiri pe parcursul acestui capitol, n-ar avea vreo semnificaţie dacă n-ar folosi obţinerii de bunuri materiale şi servicii, necesare satisfacerii trebuinţelor individuale şi sociale. Aceste bunuri şi servicii, foarte limitate în zorii umanităţii fie că au fost atrase direct din natură şi consumate ca atare, fie că au fost obţinute după anumite prelucrări ale resurselor economice. A fost aceasta o etapă îndelungată în istoria omenirii – cunoscută şi ca perioada economiei naturale. În cadrul economiei naturale producţia puţin diversificată, are o productivitate scăzută, fiind destinată în principal celor ce au contribuit în vreun fel la obţinerea ei.

Schimbul, bazat pe echivalente ,se realizează doar atunci când, pe lângă diviziunea muncii se manifestă şi autonomia sau independenţa producătorilor. Aceasta din urmă are la bază în mod firesc proprietatea privată. Când producţia, în cadrul unui anumit sistem social, este destinată, cu precădere, schimbului, putem spune că avem de-a face cu ***o economie de schimb***, sau cu o ***economie de tip marfar***, căci bunurile şi serviciile dobândesc această calitate specifică, respectiv sunt mărfuri.

Spunem că un bun (sau un serviciu) întruneşte trăsăturile pentru a fi marfă dacă nu este destinat, consumului celui sau celor care- l produce, dacă poate satisface o anumită necesitate individuală sau socială şi dacă este însuşit de beneficiar contra unui echivalent, deci plătindu-se celui sau celor ce l-au produs sau pur şi simplu îl posedă, un preţ, un volum anumit de alte bunuri sau servicii sau, într-un stadiu mai evoluat al schimbului, cu o sumă de bani.

Într-o formulare mai concisă definim marfa ca pe ***un produs al muncii omului, având o anumită valoare de întrebuinţare şi care este destinat schimbului o sumă de baniprin intermediul vânzării – cumpărării.***

În concluzie, avem de-aface cu o economie de schimb ***atunci când producţia, în cadrul acelui sistem social, îmbracă în majoritate forma de marfă, şi prin urmare este destinată schimbului prin intermediul pieţei.***

---

[12] Saburo Okita – *Cu faţa spre secolul 21*, Edit. AGER – Economistul & R.A.I., Bucureşti 1992, p. 173

Apariţia mărfii şi mai ales a producţiei de mărfuri a reprezentat o puternică schimbare în evoluţia societăţii omeneşti în sensul că a dinamizat ritmurile şi dimensiunile activităţilor economice, a generat un interes imens pentru inovaţie şi nu în ultimul rând, a schimbat statutul omului în angrenajul vieţii sociale. Se afirmă cu acest prilej un nou sector economic, al ramurilor prelucrătoare ce au în frunte industria. ***Producţia de mărfuri cere dispariţia oricărui monopol*** asupra resurselor astfel încât cel mai „bun" să şi le poată însuşi, conform regulilor economiei de piaţă.

Industrializarea, care a însemnat rezultatul şi premisa expansiunii producţiei de mărfuri, a generat un consum accelerat şi imens de resurse. Datorită acestui fapt este foarte adevărat că, omenirea a izbutit să-şi mute permanent graniţa nevoilor, atingând orizonturi nebănuite dar, pe de altă parte, s-au acumulat şi mari primejdii pentru civilizaţia umană.

Desigur, astăzi ne putem întreba dacă această „locomotivă" care este producţia de mărfuri, se mai poate considera utilă pentru abordarea secolului în care am intrat şi implicit a mileniului trei. Este greu să dăm un răspuns tranşant. Totuşi credem că Alvin Toffler are dreptate când susţine că „...intrând în Al Treilea Val, trebuie să ***înaintăm pas cu pas de la sistemele de producţie poluante, cu risipă de resurse, folosite în era celui de Al Doilea Val, la un sistem mai „metabolic"*** care să elimine risipa şi poluarea prin aceea că produsul şi produsul secundar al fiecărei industrii devin materie primă pentru următoarea".[13]

Există motive de încredere în sistemul bazat pe producţia de mărfuri întrucât, fapt remarcabil mai ales în ţările dezvoltate, ea se desfăşoară în condiţiile unei recirculări maxime a substanţelor utile, la aceasta adăugându-se numeroase performanţe, ale noilor produse şi tehnologii (miniaturizarea, folosirea surselor neconvenţionale de energie, agricultura ecologică ş.a.m.d.).

Ce alte efecte mai au dificultăţile apărute în sfera resurselor, asupra producţiei de mârfuri şi a mărfii în sine ? În planul producţiei dificultăţile tot mai frecvente care apar din direcţia aprovizionării cu resurse au generat o multiplicare a întreprinderilor mici şi mijlocii, diversificarea profilurilor de fabricaţie, acţiunile tot mai numeroase gen joint – venture ş.a.m.d.

În tot acest carusel al schimbărilor, cei care au reuşit să învingă cea mai mare parte a acestor mari dificultăţi, au dispus şi dispun, în continuare, de un valoros potenţial uman, de un important rezervor de invenţii şi inovaţii, şi de mari resurse financiare.

În cazul ***ţării noastre încă sunt necesare mari reforme economice astfel încât să putem face faţă*** numeroaselor exigenţe la unele dintre ele, referindu-ne până aici. Dacă unele ţări au trecut de etapa asigurării unui anumit belşug de mărfuri – mai ales la bunurile de larg consum – noi trebuie să găsim, mai întâi, resorturile capabile să aducă nivelul producţiei, mai ales în privinţa sectorului alimentar, la un nivel cât de cât concordant cu cerinţele pieţei. Resurse naturale în această privinţă avem, problemele fundamentale fiind determinate de tehnologii, organizarea şi folosirea lor raţională.

---

[13] Alvin Toffler – *Op.cit.*, p. 212

Scanned with OKEN Scanner

În prezent, sub formă de mărfuri se găseşte marea majoritate a bunurilor şi serviciilor care se consumă într-o anumită ţară. Dacă sistematizăm structural, ***bunurile ce fac obiectul vânzării – cumpărării***, distingem următoarele grupări: ***factori de producţie – materiali şi umani – bunuri corporale destinate consumului personal; „serviciile", banii şi alte hârtii de valoare etc.*** În concordanţă cu aceste clasificări putem stabili şi ***anumite categorii de mărfuri după cum urmează***: a) ***mărfuri corporale de consum personal, curent*** – alimente, îmbrăcăminte, medicamente, bunuri de igienă personală etc.; b) ***mărfuri corporale de consum îndelungat*** – locuinţă, mobilă, obiecte de uz casnic de lungă folosinţă etc.; c) ***mărfuri incorporale de consum personal*** – servicii prestate de mijloacele mass-media, servicii telefonice, poştale etc.; d) ***mărfuri incorporale de consum social*** – de instrucţie în şcoli particulare, salubritate, iluminat, încălzit etc.; e) ***mărfuri – capital*** reprezentând maşini, utilaje, echipamente tehnice, instalaţii, clădiri, construcţii speciale etc.; f) ***mărfuri din sfera resurselor naturale*** – terenuri agricole, păduri, bogăţii ale subsolului etc.; g) ***marfa*** – forţa de muncă; h) ***mărfuri corporale şi incorporale produse ale cercetării ştiinţifice*** – cărţi, brevete,licenţe, programe de calculator etc., cât şi cele ale creaţiei literar – artistice cum sunt: cărţi, opere din domeniul artelor plastice, muzicii etc.; i) ***mărfuri sub forma serviciilor manageriale de marketing şi management***; j) ***marfa reprezentată prin bani şi alte hârtii de valoare***. Putem spune că într-o economie avansată, bazată pe regulile pieţei, în sfera mărfurilor se regăsesc aproape toate bunurile şi serviciile necesare vieţii complexe a omului.

Având acest rol primordial în contextul economiei de piaţă, marfa se bucură de cea mai mare atenţie atât în plan teoretic, cât şi în cel practic.

4.6. Valoarea şi utilitatea mărfii

Teoria cu privire la marfă s-a axat în principal asupra valorii acesteia pentru a se înţelege crearea avuţiei, multiplicarea ei şi proporţiile schimbului de mărfuri, diferite ca utilitate.

Problema valorii bunurilor economice a fost şi continuă să fie şi în zilele noastre cea mai „spinoasă" problemă teoretică a ştiinţei economice şi aceasta nu numai datorită înţelesurilor foarte diferite atribuite termenului de „valoare" de către diverşi autori şi şcoli economice, ci îndeosbi datorită divergenţelor privind factorul generator de valoare (factor obiectiv, independent de opiniile oamenilor sau dimpotrivă, dependent de aprecierea lor subiectiva), şi implicaţiile lui social-politice (consecinţele acestuia asupra înţelegerii procesului de repartiţie a venitului naţional şi a mecanismului de funcţionare a economiei de piaţă, moderne şi contemporane, în ansamblu, inclusiv a cuplării economiilor naţionale, la economia mondială prin sistemul relaţiilor economice internaţionale.

Doctrinele economice descriu două mari concepţii cu privire la valoare.

A. ***Teoria valoare – muncă*** sau obiectivizată, ce şi-a avut ca principali autori pe W.Petty, A.Smith şi D.Ricardo (renumiţi economişti englezi din sec. 18-19), ***susţine că izvorul valorii îl constituie munca omenească***, interpretată ca o simplă cheltuială de energie fizică şi nervoasă. Cu completările şi interpretările aduse de K.Marx acestei concepţii, se consideră că munca, vie şi materializată sau trecută, se „topeşte" toată printr-un numitor comun, în valoarea – muncă. Deci, ***po-***

Scanned with OKEN Scanner

trivit acestei doctrine un singur factor de producţie, şi anume forţa de muncă, creează, în anumite domenii de activitate, valoarea economică, sursa avuţiei naţionale. Mecanismul acestei creaţii este pe larg explicat de K.Marx cel care preia ideile principale ale economiei politice clasice burgheze din Anglia, pentru a le da nuanţele sociale, potrivnice sursei de origine. Astfel, ***munca*** mai este încă odată disociată în abstractă şi concretă, arătându-se că ***latura abstractă*** constă din cheltuială de energie fizică şi nervoasă ce o întâlnim la orice activitate, ea dând în această viziune, ***substanţa valorii, pentru oricare marfă,*** măsurarea ei făcându-se prin unităţi de timp de muncă, socialmente necesar. Sintetizând sensurile teoriei de mai sus, vom desprinde că această susţinere se caracterizează prin următoarele: a) se consideră că ***izvorul valorii este munca omenească***, depusă pentru producerea bunurilor şi serviciilor marfă; munca concretă privind aspectele generate de specificul calificării forţei de muncă şI particularităţile mijloacelor de producţie, ceea ce conferă o anume valoare de întrebuinţare mărfii; concomitent are loc şi ***o cheltuială de forţă de muncă,*** în sens fiziologic, ceea ce se consideră a fi latura abstractă a muncii, sursă, aşa cum s-a mai afirmat, a valorii; b***) mărimea valorii*** depinde de ***consumul total de muncă***, respectiv munca înmagazinată în obiectele şi mijloacele de muncă, numită ***muncă trecută*** sau materializată şi cheltuiala curentă de forţă de muncă numită ***munca vie***, necesară pentru producerea bunului sau serviciului respectiv; c) ***valoarea se manifestă la piaţă,*** fiind pusă în evidenţă prin valoarea de schimb, ce reprezintă raportul cantitativ dintre două mărfuri, stabilit în procesul schimbului; valoarea de schimb apare prin preţ care se exprimă cu ajutorul banilor; d) ***valoarea de piaţă*** apare ca o medie a valorilor individuale cu care fiecare agent economic se prezintă în competiţie, ***valoarea individuală*** fiind determinată de condiţiile specifice, de înzestrare tehnică a muncii, de calificare, de intensitate a muncii etc.

Teoria valoare – muncă s-a constituit în acel interval istoric când se producea ***trecerea de la feudalism la capitalism şi în care se remarca rolul muncii în activitatea economică, în producerea avuţiei.*** Unul dintre marii clasici ai economiei politice, englezul A.Smith criticând viziunea mercantilistă şi fiziocrată despre bogăţie, considera că prima este total greşită, iar a doua este unilaterală şi susţine că bogăţia constă în bunurile necesare pentru traiul oamenilor, iar izvorul ei este „munca anuală a oricărei naţiuni", că bogăţia se compune atât din „produsul imediat al acestei munci", cât şi din „ceea ce se cumpără cu acest produs de la alte naţiuni".

B. ***Teoria valoare – utilitate*** se constituie ceva mai târziu comparativ cu prima, deşi unele rădăcini vin din vremuri mai îndepărtate. Ea ***aparţine neoclasicilor*** care se afirmă cu vigoare la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului actual. Neoclasicismul se detaşează de predecesorii lor, clasicii liberali, mai ales prin ***respingerea vehementă a teoriei obiective a valorii*** bazată pe muncă şi înlocuirea ei cu ***teoria subiectivă a utilităţii finale*** sau marginale. Dintre fondatori se detaşează prin contribuţia lor substanţială trei europeni şi anume: englezul William Stanley Jevons (1835 – 1882), austriacul Carl Menger (1840 – 1921) şi francezul Leon Walras (1834 – 1910).

„Adoptarea unei teorii subiective a valorii este caracteristică pentru viziunea neoclasică; ea trebuie pusă în legătură cu revenirea la introspecţie şi la senzaţii

Scanned with OKEN Scanner

care se manifestă în curentele filozofice de pe întreg continentul european începând din 1850".[14]

Pentru unii ***neoclasici valoarea este veriga de legătură dintre utilitate şi*** preţ, respectiv dintre aprecierea subiectivă a individului consumator asupra gradului de satisfacţie pe care îl procură consumarea unei cantităţi determinate dintr-un bun economic şi preţul plătit la piaţă pentru bunul respectiv.

În viziunea lui ***C.Menger***, fondator al şcolii psihologice austriece, noţiunea de valoare a unui bun economic, exprimă importanţa pe care o atribuie indivizii, acelui bun, în legătură cu satisfacerea nevoilor lor. El face precizarea că termenul de valoare poate fi folosit în două sensuri: primul desemnează părerea subiectivă a consumatorului privind capacitatea unui bun economic de a satisface în mod direct o anumită nevoie şi atunci el este sinonim cu termenul de ***valoare de întrebuinţare***, iar în al doilea rând, el arată ***puterea de cumpărare*** a acelui bun economic sau cantitatea dintr-un alt bun economic cu care poate fi el schimbat, permiţând, în mod indirect satisfacerea unei nevoi şi în acest caz el este sinonim cu termenul de ***valoare de schimb***.

În prima situaţie, valoarea exprimă o apreciere pur subiectivă a individului consumator, iar în următoarea intervine un element obiectiv (cantitatea dintr-un alt bun cu care se poate schimba primul bun economic) deşi şi în acest caz valoarea indirectă a bunului respectiv (deci valoarea lui de schimb) derivă tot din aprecierea subiectivă a consumatorului, numai că aceasta a parcurs un drum mai întortocheat.

Pentru alţi neoclasici conceptul de valoare este inutil în ştiinţă şi ei propun explicarea naturii şi mişcării preţurilor bunurilor economice numai prin luarea în considerare a utilităţii acestora. Respingerea termenului de valoare de către neoclasici se explică prin complicaţiile de natură social – economică generate de teoria obiectivă a valorii bazată pe muncă, mai ales în privinţa repartiţiei venitului naţional, deci a explicării naturii diferitelor venituri şi a relaţiilor reciproce dintre aceste venituri.

În acest ***context teoretic explicarea valorii economice este axată nu numai pe utilitatea şi raritatea bunurilor*** ci şi pe ***intensitatea nevoii subiective*** a individului. Partizanii acestei concepţii consideră că proprietatea unui lucru de a fi util nu depinde de lucrul respectiv, de însuşirile lui intrinseci, ci de trebuinţa ce o simte omul faţă de acest lucru; utilitatea este ceva subiectiv; lucrurile nu sunt utile omului în aceeaşi măsură şi nu sunt nici la fel de disponibile.

Valoarea este în dependenţă şi de intensitatea trebuinţelor, în sensul că unei intensităţi mai ridicate a nevoii îi corespunde o valoare mai mare a bunului în cauză şi invers; pe măsura satisfacerii nevoilor se diminuează intensitatea acestora şi, deci, scade utilitatea şi corespunzător scade şi valoarea lor. Ultimul grad de intensitate a nevoilor exprimă ultima utilitate sau ***utilitatea marginală*** a bunului care îşi măsoară valoarea.

Reluând chiar termenii lui A.Smith, Ricardo a crezut, că a găsit un paradox în faptul că anumite mărfuri, foarte „utile" – cum ar fi aerul sau apa – aveau o valoare de schimb, un preţ foarte mic, în timp ce aurul sau diamantul „atât de pu-

[14] Gilbert Abraham-Frois, *Economie politica*. Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 93

Scanned with OKEN Scanner

ţin utile în comparaţie cu aerul sau apa, pot fi obţinute în schimbul unei mari cantităţi de mărfuri".

În condiţiile contemporane, în vederea explicării ***valorii economice*** a bunurilor este necesară ***o teorie unitară a valorii***, care să ia în considerare elementele raţionale din cele două teorii tradiţionale. Orice agent economic cu simţul realităţii în afaceri este interesat să cunoască înainte de toate, cheltuielile de producţie cuprinse în fiecare unitate de produs, la care se adaugă profitul. Deci, ***mărimea valorii are la bază cheltuiala de producţie – costul*** mijloacelor materiale consumate şi costul muncii; în acelşi timp, trebuie să se ia în calcul şi utilitatea bunurilor, în sensul că trebuie să se producă bunuri materiale şi servicii care sunt utile oamenilor, care se încadrează în structura nevoilor existente. ***Astfel simultan se iau în considerare atât cheltuiala de muncă, cât şi utilitatea bunurilor***. În concluzie, ***valoarea economică exprimă consumul de factori în condiţiile unei activităţi socialmente necesare***, care se bazează pe tehnologiile, calificarea şi sistemele de organizare şi gestiune care caracterizează, la un moment dat producţia, precum şi preferinţele cumpărătorilor, ce se manifestă prin cererea lor solvabilă. „Teoria valorii marginale va „salva" societatea de la o evoluţie lentă. Asigurând capitalului un rol egal în obţinerea valorii, la concurenţă cu munca, teoria respectivă a dat un suport teoretic, ştiinţific, acţiunii de promovare a tehnicii, de dotare a sistemului întreprinderii cu mijloace fixe şi circulante din ce în ce mai numeroase şi cu randament transformator cât mai mare. Structura acestui sistem se schimbă radical; locul principal va reveni încet, dar sigur şi definitiv mijloacelor activităţii economice".[15]

Utilitatea reprezintă capacitatea unei mărfi de a satisface trebuinţe de consum sau de producţie, de a fi de folos oamenilor. Utilitatea mărfurilor corporale ***este intrinsecă acestora*** fiind determinată de ***caracteristicile sau proprietăţile lor fizice, chimice, tehnice, economice, funcţionale, estetice etc., prin urmare are în această accepţiune un fundament obiectiv.*** Pentru a fi utile, este necesar ca mărfurile respective ***să se încadreze în structura nevoilor sociale existente***, adică să corespundă dorinţelor, gusturilor, exigenţelor şi aşteptărilor oamenilor, aflate în dinamică. Altfel spus, ***utilitatea*** intrinsecă a bunurilor ***capătă sens economic nu „în sine" ci numai în raport cu o nevoie socială.*** Prin urmare, piaţa prin confruntarea ofertei de mărfuri cu cererea „verifică", recunoaşte sau nu recunoaşte, ca fiind utile, bunurile destinate vânzării. Utilitatea bunurilor are caracter dinamic, se schimbă, înnoindu-se mereu, de la o perioadă la alta, în concordanţă cu evoluţia nevoilor, cu diversificarea şi perfecţionarea bunurilor care fac obiectul vânzării – cumpărării.

În gândirea economică contemporană, un loc important în abordarea utilităţii mărfurilor îl deţine curentul care, pune accent pe latura subiectivă, respectiv pe raportul dintre bunul respectiv şi nevoile oamenilor fizice, chimice, mecanice, estetice ş.a., indiferent de nevoile individului sau de nivelul consumului. La polul opus obiectivişţii, care consideră că utilitatea este intrinsecă bunurilor şi prin urmare toate unităţile sau fracţiunile unei cantităţi de bunuri de acelaşi fel (omogene) au aceeaşi utilitate prin proprietăţile lor. Subiectiviştii, mai frecvent denumiţi ca marginalişti acordă ***o mare importantă laturei***

---

[15] Paul Bran – *Economia valorii*. Ed. Economica, Bucureşti, 1995, p. 153.

Scanned with OKEN Scanner

subiective în definirea utilităţii*. În acest caz, un consumator cumpără un produs dacă el socoteşte că acesta îi va aduce o satisfacţie, sau are o anumită utilitate, în raport cu gama nevoilor sale. Această doctrină economică consideră că, utilitatea unui bun, cu aceleaşi proprietăţi intrinseci poate fi mai mare sau mai redusă, în funcţie de nevoile fiecăruia, mai mari sau mai mici. Pentru unul şi acelaşi individ, utilitatea bunului economic respectiv este diferită, de la o unitate la alta, (doză, fracţiune), în procesul de consumare a acestuia, în funcţie de intensitatea nevoii individuale ce trebuie satisfăcută; astfel, pe măsură ce se consumă succesiv unităţi, (doze, fracţiuni) dintr-un bun, se diminuează intensitatea nevoii respective şi, corespunzător, se reduce utilitatea bunului, deoarece se confruntă cu o nevoie în descreştere.

Utilitatea marginală (Um) se defineşte ca suplimentul de utilitate care decurge din consumul unei doze suplimentare din bunul luat în consideraţie; formularea de mai sus, echivalentă, defineşte Um ca fiind raportul dintre suplimentul de utilitate Δu şi suplimentul de consum Δx (unde $\Delta x = 1$):

$$U_m = \frac{\Delta u}{\Delta x}$$

Ipoteza descreşterii utilităţii marginale a fost emisă pentru prima oară în anul 1843 de psihologul german Gossen: suplimentul de utilitate furnizat de cantităţi crescătoare dintr-un bun, evoluează descrescător până la a deveni nul în punctul de saţietate.

Considerăm o funcţie de utilitate $U_{(x)}$ presupusă, măsurabilă şi crescătoare prin cantitatea consumată din bunul x. De asemenea presupunem că putem raţiona asupra unor cantităţi infinit de mici din bunul x (ipoteza de divizibilitate) şi că funcţia $U_{(x)}$ este continuă şi diferenţiabilă. Atunci putem defini utilitatea marginală ca fiind derivata funcţiei de utilitate:

$$U_m = \frac{dU}{dX} = U'_x$$

Ipoteza de descreştere a utilităţii marginale se exprimă clar prin inegalitatea $U''_x < 0$, unde U''_x constituie derivata secundară a lui U.

Aceste concepte (şi ipoteze) pot fi ilustrate prin tabelul şi graficele care urmează, în care este reprezentată utilitatea totală a consumurilor, pentru cantităţi crescătoare din bunul considerat (tabelul 10).

Tab.10. Evoluţii posibile ale utilităţii unei mărfi

Cantitatea cons. din marfa x	Utilitatea totală	Utilitatea marginală
1	20	20
2	35	15
3	47	12

* Jevons, W.S., Menger C. şi Walras, L., sunt consideraţi ca fondatori ai teoriei utilităţii, ei lucrând cu aşa-numita funcţie activă a utilităţii, tratând utilitatea unei mărfi ca funcţie a cantităţii din acea marfă, independentă de cantităţile altor mărfuri consumate.

Scanned with OKEN Scanner

Cantitatea cons. din marfa x	Utilitatea totală	Utilitatea marginală
4	58	11
5	67	09
6	73	06
7	77	04
8	79	02
9	80	01
10	81	01
11	81	00
12	81	00

Acest exemplu prezintă utilitatea totală ca funcție crescătoare de cantitatea consumată din bunul x; cresterea se diminuează progresiv astfel încât la a 10ª „doză" utilitatea totală este cea mai ridicată; nivelul respectiv atestă că s-a atins un prag de saţietate ce semnifică, în acelaşi timp, anularea utilităţii marginale. Ultima coloană „utilitatea marginală" se deduce din precedenta; utilitatea marginală care decurge din consumul celei de-a nª unităţi este, în fond suplimentul corespunzător de utilitate totală rezultat din consumul unei unităţi suplimentare – faţă de cea precedentă: n – 1.

$$Um_{(n)} = Ut_{(n)} - Ut_{(n-1)}$$

Teoria acceptată a comportamentului consumatorului se bazează pe considerentul că unitatea consumatoare, de exemplu gospodăria, încearcă să maximizeze utilitatea U, pe care o obţine direct din serviciile bunurilor x, achiziţionate de pe piaţă:

$$U = u\,(x_1, x_2, \ldots\ldots x_n),$$

ea fiind supusă unor constrângerii în cadrul unei singure perioade:

$$I = \sum_{i=1}^{n} x_i p_i$$

unde I este venitul bănesc, p_i este preţul în bani al bunului x_i, bunurile fiind descrise în totalitate. Efectele schimbărilor venitului real şi a preţurilor relative asupra cererii de $x_1\,(x)$ sunt rezumate de funcţia cererii:

$$x_1 = d_1\left(\frac{I}{p}, \frac{p_e}{p}, \frac{p_i}{p}, T\right)$$

unde p este un indice al preţurilor. Variaţiile cererii care nu au legătură cu schimbările venitului real şi preţurilor relative sunt atribuite schimbărilor gusturilor, T. Aceşti trei factori – venit, preţuri şi gusturi – explică în totalitate comportamentul de consum.

Aprecierea utilităţii economice are un caracter eminamente individual şi subiectiv, ea variind de la un individ la altul. Mai mult chiar şi pentru aceeaşi persoană unităţi (doze) din acelaşi bun au utilitate economică diferită, în funcţie de cantitatea şi momentul când acestea îi sunt disponibile. În funcţie

Scanned with OKEN Scanner

de comportamentul individual se poate aprecia că utilitatea adiţională pe care consumatorul o conferă fiecărei unităţi (doze) suplimentare dintr-o mulţime de bunuri omogene la care are acces este pozitivă dar descrescătoare. Aceasta înseamnă că unităţile (dozele) $x_1, x_2, \ldots x_n$ din bunul x au utilităţile individuale $U_1, U_2, \ldots U_n$, diferite, pozitive dar descrescânde $(U_1 > U_2 > \ldots > U_n)$.

Reprezentarea grafică care urmează pune în evidenţă printr-o curbă evoluţia utilităţii individuale (BC) care este orientată NV – SE şi are pantă negativă.

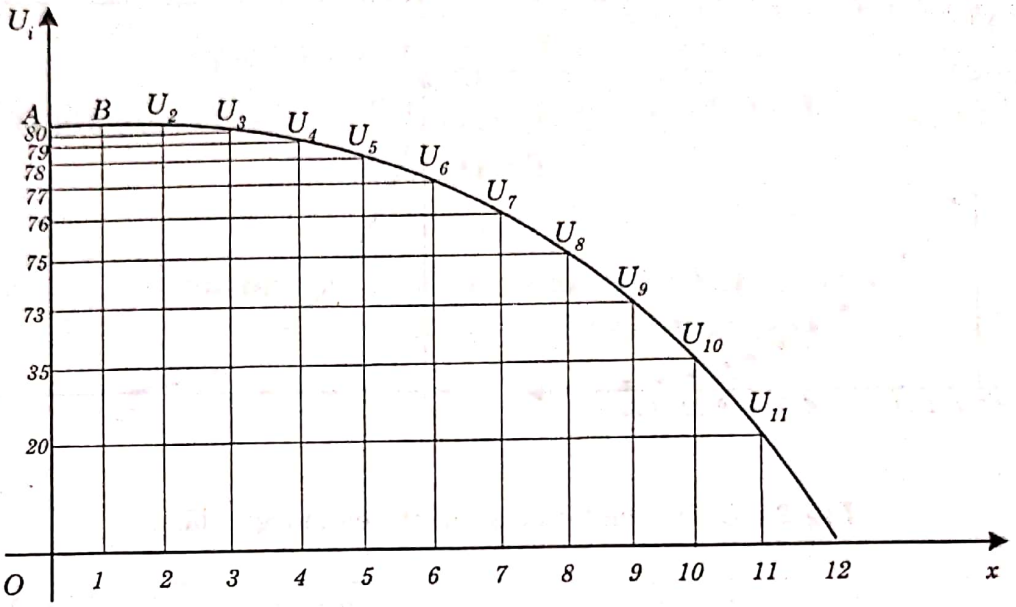

Fig. 1. Curba utilităţii individuale şi aria utilităţii totale

Utilitatea totală, aşa cum s-a menţionat, rezultă din consumul cumulat al bunurilor (sau dozelor) $x_1, x_2, \ldots, x_n$ şi este $U_T = U_1 + U_2 + \ldots + U_n$ respectiv suma utilităţilor individuale, circumscrisă de aria OABC.

Presupunând divizibilitatea infinită a bunului, iar funcţia U fiind continuă şi derivabilă, Um ar putea fi definită ca derivată lui U; în aceste condiţii Um rezultă clar ca fiind panta funcţiei U. Reprezentarea dată arată, ca şi în tabelul precedent, că există ***saţietate*** pentru x_s, niveluri de consum; avem atunci un maximum pentru utilitatea globală şi deci, utilitate marginală nulă: condiţia de maximizare a lui U(x) se scrie: U'x = 0, adică Um=0 ($x > x_s$ nu face să crească nivelul de utilitate).

Marfa a ridicat pe temeliile ei un adevărat univers compus din năzuinţe, aşteptări şi evident din multe certitudini. Ne apropiem fără îndoială de o nouă etapă în istoria omenirii, când viziunea integratoare va domina din nou deoarece însăşi mediul în care trăim ne obligă la aceasta. Astfel nevoia noastră de bunuri şi servicii va trebui să aibă obligatoriu girul sistemului de resurse pentru a ne apăra înseşi perspectivele noastre pe această Planetă. Este foarte important ca multitudinea de mărfuri să poată contribui la constituirea unui nou sistem de valori, axat pe cerinţa protecţiei mediului natural. Marfa, „apreciind" şi reflectând, în sinteză condiţiile şi tendinţele sistemului economic ce a generat-o, poate fi considerată, evident în mod figurativ, ca unul dintre cei mai buni şi mai importanţi „învăţători" ai lumii contemporane.

Scanned with OKEN Scanner

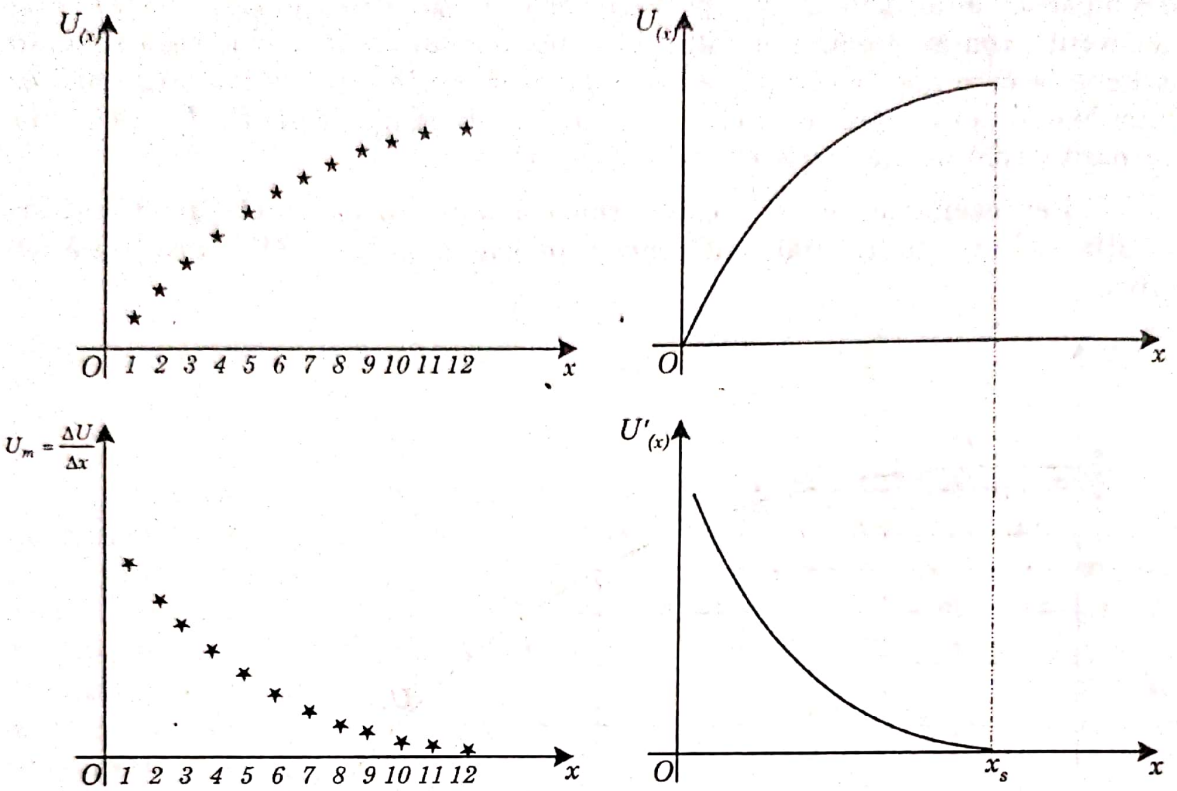

Fig.2 – Utilitatea totală şi utilitatea marginală.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 5-a

CONŢINUTUL LEGITĂŢILE ŞI MECANISMUL ECONOMIEI MODERNE DE PIAŢĂ

Autori: *conf. dr. Valentin Soroceanu*
lect. dr. Ştefan Amariţei

5.1. Conţinutul şi tipurile economiei de piaţă. Ce tip al economiei de piaţă ar fi adecvat pentru România

5.2. Legităţile obiective ale funcţionării şi evoluţiei economiei de piaţă

5.3. Conţinutul mecanismului economiei moderne de piaţă şi necesitatea realizării acestuia în România

5.4. Crearea unui nou cadru legislativ-instituţional pentru economia românească

5.5. Necesitatea şi posibilitatea utilizării planificării macroeconomice în ţara noastră

5.6. Bugetul de stat al României. Rolul său complex în mecanismul de funcţionare a economiei naţionale

Scanned with OKEN Scanner

Prin problematica sa diversă economia de piață suscită interes atât în plan teoretic, cât şi practic. Opțiunea României pentru un asemenea mod de organizare şi desfăşurare a vieții economice şi sociale derivă din experiența şi realizările țărilor dezvoltate din punct de vedere economic, din nevoile şi resursele unei economii ce are un anumit specific. Astăzi, pe fondul creşterii complexității vieții economice, nu putem face abstracție de rolul economic al statului şi de instrumentele pe care acesta trebuie să le folosească pentru a facilita funcționarea sistemului economico-social.

5.1. Conținutul şi tipurile economiei de piață. Ce tip al economiei de piață ar fi adecvat pentru România?

Conținutul categoriei economice, *„economie de piață"* este complex şi provocator în acelaşi timp. În literatura de specialitate din ultimul deceniu şi mai recent la noi, abordarea acestei categorii economice a suscitat un mare interes, dar şi un prilej de dispute ştiințifice. Explicarea conceptului, uneori exclusivistă, alteori simplistă, a îmbogățit ştiința economică cu numeroase definiții. Dorința de originalitate a complicat lucrurile, unele definiții ieşind din cadrul supus analizei şi studiului. În lucrarea „ABC-ul economiei de piață moderne" (1991) găsim următoarea definiție: economia de piață este o formă modernă de organizare a activității economice, în care oamenii acționează în mod liber, autonom şi eficient, în concordanță cu favorabilitățile şi regulile pieței, fapt ce face posibilă valorificarea maximă a resurselor rare existente pentru satisfacerea nevoilor şi dorințelor nelimitate ale oamenilor[1]. Această definiție face referire la calitățile întreprinzătorilor angrenați în sistemul pieței libere şi limitează resursele doar la cele rare, celelalte presupunându-se automat precum şi folosirea lor eficientă fără existența vreunui risc. Pe de altă parte, nu se face referire expresă la mecanismul de funcționare a economiei de piață, care favorizează alocarea resurselor şi eficienta lor valorificare.

Într-o altă lucrare, conceptul de economie de piață este tratat mai complex, surprinzând elementele definitorii ale acestuia. Astfel: economia de piață este acel mod de organizare şi desfăşurare a activității economice bazat pe pârghii economico-financiare, obiectiv determinate de raportul cerere-ofertă, în care bunurile şi serviciile create sunt transferate spre consumator, prin intermediul pieței concurențiale, în scopul maximizării profitului şi al asigurării proprietății individuale[2]. Autorul încearcă să esențializeze elementele ce definesc acest concept sesizând clar rolul proprietății şi al inițiativei individuale în consolidarea şi dezvoltarea economiei de piață. Acest punct de vedere se apropie cel mai mult de o concepție integratoare cu privire la această categorie economică, autorul demonstrând că sistemul de relații ce alcătuiesc piața concurențială permite, prin mecanismele sale, orientarea producătorilor spre acele bunuri şi servicii care trebuie produse în volumul şi structura sortimentală optime.

---

[1] Niță Dobrotă (coord.), *ABC-ul economiei de piață moderne*, Casa de Editură şi Presă „Viața Românească", Bucureşti, 1991, p. 91

[2] Ştefan Gheorghe, *Economia de piață – legități şi mecanisme*, Ed. „Inter-Media", Bucureşti, 1992, p. 11

Scanned with OKEN Scanner

Deci, *economia de piaţă este acel mod de organizare şi desfăşurare a activităţii economice în cadrul unui sistem concurenţial protejat în care raportul dintre cerere şi ofertă manifestat pe piaţă determină principiile prioritare în producerea bunurilor şi serviciilor, metodele de organizare şi combinare a factorilor de producţie, regulile de conduită ale persoanelor sau categoriilor de persoane care au acces la aceste bunuri şi servicii prin mijlocirea preţurilor.*

5.1.1. Trăsăturile economiei de piaţă

Este necesar să subliniem mai întâi că în economia de piaţă, bunurile şi serviciile obţinute sunt transferate către consumatori, prin intermediul pieţii concurenţiale protejate, atât ofertanţii, cât şi consumatorii, urmărind să obţină maximum de avantaj. Elementul central al acestui tip de organizare a economiei îl reprezintă piaţa, iar mecanismele ei autoreglatoare dar şi dirijate, prin pârghii specifice, deţin rolul fundamental în realizarea echilibrului economic. Nu trebuie scăpat din vedere faptul că, piaţa în sistemul economiei de piaţă, se manifestă ca un ***sistem de pieţe concurenţiale*** în care agenţii întreprinzători intră în relaţii economice de vânzare-cumpărare libere şi directe. De asemenea, pornind de la realitatea faptelor economice, trebuie acceptat că ***sistemul economiei de piaţă are o structură a sa*** interioară, formată din următoarele elemente principale[3]:

a) ***unităţile economice autonome***, producătoare de mărfuri şi servicii, indiferent de forma de proprietate, ca element central purtător al relaţiilor de piaţă;

b) ***piaţa,*** ca subsistem important având, la rândul său, o structură proprie, o natură specifică, funcţii caracteristice de reglare şi autoreglare şi ca element definitoriu raportul cerere-ofertă;

c) ***relaţiile economice de piaţă***, obiective şi complexe ce vizează satisfacerea intereselor şi aspiraţiilor specifice ale diferiţilor agenţi economici prin actele de vânzare-cumpărare;

d) ***mecanismul funcţional*** propriu economiei de piaţă, care este guvernat de legităţi specifice, norme şi principii corespunzătoare şi care constă în punerea în mişcare a tuturor factorilor implicaţi în funcţionarea economiei de piaţă;

e) ***pârghiile economico-financiare*** utilizate, ca adevărate subsisteme, potrivit naturii şi funcţiilor specifice pe care le îndeplinesc (preţurile, creditele, profiturile, taxele şi impozitele, salariile etc.);

f) ***reglementări juridice corespunzătoare*** relaţiilor şi principiilor economiei de piaţă, precum şi ***cadrul organizatoric*** adecvat, reprezentat de organisme şi instituţii economico-financiare şi administrative.

Sistemul economiei de piaţă, oricât de evoluat ar fi el, nu poate funcţiona numai în virtutea legilor pieţei aşa cum afirmă, într-o manieră exclusivistă, unii teoreticieni. Viabilitatea şi dinamica unui asemenea sistem depind de po-

[3] Niculae Niculescu, *Spre economia de piaţă*, Ed. Cronica, Iaşi, 1990, p. 80

Scanned with OKEN Scanner

tenţialul şi funcţionabilitatea sistemului productiv, concurenţial, bazat pe pluralismul proprietăţii şi al iniţiativelor economice.

Trăsăturile acestui tip de economie modernă sunt următoarele:

a) economia de piaţă se bazează pe ***producţia şi circulaţia mărfurilor generalizate,*** ce-şi află funcţionalitatea în acţiunea legilor economice obiective şi în utilizarea pârghiilor şi stimulentelor marfaro-băneşti;

b) ***economia de piaţă este o economie bazată pe pluralismul tipurilor de proprietate.*** Aceasta a generat manifestarea libertăţii economice, a iniţiativei şi competiţiei într-un sistem cu o multitudine de agenţi economici şi centre de decizie. S-a creat posibilitatea, în timp, de eliminare a fenomenelor de dictat economic şi de exacerbare a unor interese aşa-zis colective în detrimentul intereselor individuale. Prezenţa mai multor tipuri şi forme de proprietate a diversificat structurile şi interesele economice, mişcarea continuă a agenţilor economici sub imperiul stimulilor veniţi dinspre piaţă prin reguli şi mecanisme specifice economiilor avansate din acest punct de vedere.

Democratizarea societăţii spre care tindem, presupune inevitabil afirmarea în sectoarele vieţii economico-sociale a democraţiei economice, proces ce este de neconceput fără existenţa pluralismului formelor de proprietatei;

c) ***economia modernă de piaţă se caracterizează şi prin intervenţia indirectă a statului prin pârghii de natură exclusiv economico-financiară.*** Restrângerea rolului economic al statului în economia de piaţă doar la nivelul pârghiilor economico-financiare vine să înlăture monopolul de stat generat de o formă preponderentă de proprietate. În calitate de agent economic şi de supraveghetor al menţinerii şi funcţionării sistemului concurenţial, statul trebuie să se implice în domenii şi activităţi de interes general. Acolo unde iniţiativa particulară nu-şi asumă riscul întreprinderii, dar nevoile generale o impun, statul trebuie să se manifeste adecvat, fără a restricţiona conduitele normale ale agenţilor economici;

d) economia de piaţă ***asigură pieţei rolul predominant reglator al sistemului economic*** Orice amputare sau limitare a rolului şi funcţiilor pieţei în cadrul mecanismului general al economiei naţionale, prin mijloace şi instrumente extraeconomice, poate genera grave disfuncţionalităţi între ramuri, subramuri şi agenţi economici.

Experienţa anilor de dictatură ne-au demonstrat anularea funcţiei reglatoare normale a pieţei, prin reducerea ei la o anexă funcţională artificială în cadrul economiei. Ignorarea raportului cerere-ofertă, printr-o planificare hipercentralizată, a dus la încorsetarea rolului reglator al pieţei, dând frâu liber monopolului producătorului asupra consumatorului în detrimentul calităţii şi diversităţii produselor. Practicarea unei politici de aşa-zisă stabilitate în domeniul preţurilor, al fiscalităţii şi al creditului a mascat pentru multă vreme o serie de anomalii în economie, care au explodat după primele măsuri de liberalizare, descentralizare şi afirmare reală a valenţelor pieţei;

e) ***economia de piaţă este o economie a competiţiei, a concurenţei,*** generată de proprietatea privată. Aceasta asigură mobilitatea, elasticitatea şi cointeresarea (motivarea) sporită a tuturor agenţilor economici. În economia

Scanned with OKEN Scanner

de piaţă concurenţa devine, astfel, coordonata fundamentală a progresului şi finalităţii economice. Realizarea şi protejarea sistemului concurenţial al economiei de piaţă trebuie să susţină orice politică economică şi orice strategie elaborată atât la nivel micro şi mezoeconomic, cât şi la nivel macroeconomic. Pornind de la faptul că economia de piaţă are un pronunţat caracter integrator, concurenţa şi manifestarea ei atrage spre acest mecanism toate sectoarele şi ramurile vieţii economice;

f) ***economia de piaţă asigură echilibrul dintre producător şi consumator*** pe baze reale, ***eliminând monopolul producătorului*** asupra consumatorului. Restabilirea echilibrului dintre producţie şi consum prin mijlocirea pieţei se face în noul tip de economie prin lărgirea posibilităţilor de influenţare reciprocă a producţiei şi consumului. Consumatorul are posibilitatea efectivă să exercite presiuni asupra producătorului, obligându-l să aducă acele produse care satisfac integral cererea, iar prin reacţiile şi impulsurile pieţei, producătorul trebuie să se conformeze acesteia printr-o conduită care să vină în întâmpinarea consumatorului, prin prisma propriilor sale interese de câştig şi prestigiu;

g) ***economia de piaţă presupune deschiderea largă a economiei şi pieţei româneşti către exterior***, prin crearea unor condiţii adecvate pentru integrarea economiei naţionale în economia mondială, în structurile economice euroatlantice. Experienţa anterioară a demonstrat că dezvoltarea autarhică sau în structuri de cooperare limitate a provocat ţării noastre mari rămâneri în urmă în planul calităţii şi nivelului tehnic al proceselor de producţie şi al pieţei. În demersul nostru integrator nu trebuie excluse anumite reticenţe şi temporizări care se impun concomitent cu adaptarea structurilor economiei româneşti în faza de modernizare şi restructurare, la structurile pieţei europene şi mondiale.

5.1.2. Tipurile economiei de piaţă

Realitatea lumii economice contemporane demonstrează că există, două tipuri de economie de piaţă consacrate şi anume: a) economia modernă de piaţă caracteristică ţărilor dezvoltate, din punct de vedere economic şi b) economia de piaţă a ţărilor în curs de dezvoltare, inclusiv economiile subdezvoltate cu mecanisme de piaţă foarte eterogene. Multe din ţările în curs de dezvoltare se află într-o perioadă de tranziţie la economia de piaţă, incluzând o serie de economii ale fostelor ţări socialiste. Perioada de tranziţie diferă de la ţară la ţară în funcţie de obiectivele reformelor economice ce urmează a fi realizate. În literatura economică se vehiculează şi conceptul sau tipul de ***„economie liberă de piaţă"***. Aceasta însă nu reprezintă, în cele mai multe cazuri, intenţiile proprii ale acestor ţări, ci, mai mult, reprezintă dorinţa ţărilor cu economie modernă de piaţă de a le alinia ca economii complementare la economiile moderne.

În cadrul tipului de economie modernă de piaţă, caracteristic ţărilor dezvoltate, în timp s-au conturat câteva modele mai mult sau mai puţin asimilabile pentru ţările aflate în tranziţie la economia de piaţă. Astfel, putem vorbi de modelul vest-european, modelul nord-european sau scandinav, modelul anglo-saxon, modelul nord-american, modelul nipon ş. a. Fiecare din aceste modele ce le regăsim în „Grupul celor 24" au anumite specificităţi legate de condiţiile proprii ţărilor respective, dar şi elemente comune ce le conferă un grad ridicat de adaptare la diferite procese de integrare economică subregională, regională şi internaţională. De ase-

Scanned with OKEN Scanner

menea, când abordăm aceste tipuri de economie (modernă) de piaţă, se cere să se aibă în vedere baza ştiinţifică doctrinară în continuă evoluţie şi adaptare la realităţile social-economice şi politice din ţările respective. Întâlnim astfel, întreaga paletă a doctrinelor economice cum ar fi: liberalismul şi neoliberalismul, creştin-democratismul, social-democratismul, neocreştin-socialismul ş. a. Realitatea economică din unele ţări dezvoltate ne arată că se conturează şi ***„tipul de economie socială de piaţă"*** cu orientare spre problematica protecţiei sociale, spre realizarea unui model social-creştin ca suport al asigurării unei dezvoltări şi creşteri economice bazate pe pacea socială. Din acest punct de vedere poate fi abordat modelul german de economie (socială) de piaţă sau modelul suedez care, în timp, şi-au verificat toate valenţele.

5.1.3. Ce tip al economiei de piaţă ar fi adecvat pentru România ?

În perioada parcursă de la Revoluţia din decembrie 1989 s-au exprimat numeroase opinii ştiinţifice cu privire la realizarea unei economii de piaţă în ţara noastră. Unii economişti şi politicieni occidentali au indicat ca fostele ţări socialiste să treacă de la economia planificată supercentralizat la economia pieţei libere întemeiată pe libera concurenţă, pe jocul liber al preţurilor în funcţie de raportul cerere – ofertă, deci pe un mecanism de reglare spontană a vieţii economice. Acest tip de economie de piaţă caracteristic secolului al XIX-lea nu mai corespunde realităţilor economice din ţările capitaliste. Însuşi reputatul economist american J.K. Galbraith, laureat al Premiului Nobel, are rezerve importante cu privire la dezvoltarea economică bazată pe jocul liber al pieţei fără intervenţia statului în economie. Realitatea economiei mondiale ne arată că potrivit statisticilor ONU în lume există ***două tipuri fundamentale*** ale economiei de piaţă, şi anume: ***economiile moderne de piaţă din ţările dezvoltate*** şi economiile de piaţă din ***ţările în curs de dezvoltare***. În general economiile ţărilor în curs de dezvoltare sunt eterogene ca structuri economice, sociale şi politice şi dependente de ţările dezvoltate. Mecanismele pieţei libere le dezavantajează net faţă de ţările dezvoltate, ele rămânând, pe acest fond, furnizoare de materii prime sau produse slab prelucrate, furnizoare de forţă de muncă ieftină şi pieţe variabile pentru produse venite din metropole. Această situaţie este pe cale de a se perpetua în ţările est europene foste socialiste, unde trecerea la un capitalism sălbatec nu face decât să ne transfere dintr-o stare de dependenţă faţă de modelul sovietic în aceeaşi stare faţă de modelul occidental. Pentru România, care se află în perioada tranziţiei la economia de piaţă este important ca strategia economică promovată să fie axată pe realizarea unei ***economii moderne de piaţă***, în care să se contureze perspectiva depăşirii stării economice în care ne aflăm, cu numeroase disproporţii şi disfuncţionalităţi generate de planificarea centralizată aproape 50 de ani. În realizarea acestui tip de economie trebuie să luăm în considerare câteva din coordonatele principale ale mecanismului economic din ţările capitaliste dezvoltate, astfel:

a) elaborarea şi desfăşurarea strategiei dezvoltării economice, trebuie să aibă la bază legile obiective ale producţiei şi schimbului de mărfuri: legea cererii şi ofertei, legea valorii şi preţurilor, legea circulaţiei băneşti şi legea concurenţei. Prin rolul lor stimulativ şi coercitiv, agenţii economici tind spre realizarea unei eficienţe înalte care să-i facă competitivi într-o economie concurenţială;

Scanned with OKEN Scanner

b) în cadrul economiei de piaţă trebuie create condiţiile prin care agenţii economici să-şi manifeste deplina iniţiativă şi răspundere pentru activitatea desfăşurată. Realizarea autonomiei acestora rezultă din dreptul de proprietate asupra factorilor de producţie, ocrotit de lege dar şi din obligaţia acestora de a respecta prevederile legale ce creează cadrul juridic necesar desfăşurării oricărei activităţi. Nu există autonomie absolută în economia de piaţă, ci interese care converg spre afirmarea individului, colectivităţilor sau economiei naţionale în relaţiile cu celelalte economii ale lumii;

c) dezvoltarea echilibrată şi durabilă, prin reducerea riscurilor unor disfuncţionalităţi ale pieţei, trebuie să implice statul ca agent economic, dar şi instituţional. Prin pârghiile economice care să nu stânjenească funcţionarea normală a economiei, prin politica preţurilor, prin politica fiscală şi de credit, cât şi prin măsurile de planificare orientativă, statul poate contribui la realizarea economiei moderne de piaţă, dându-i un caracter preponderent organizat şi nu spontan. Aceste coordonate pe care trebuie să se sprijine orice abordare a tipului economiei moderne de piaţă, nu pot scăpa din vedere ***specificul naţional*** şi nevoia integrării în spaţiul economic european.

5.2. Legităţile obiective ale funcţionării şi evoluţiei economiei de piaţă

Economia de piaţă ca tip distinct de economie şi implicit mecanismul său de funcţionare sunt guvernate de legi economice, care asigură automişcarea şi autoreglarea. Aceste legităţi reprezintă adevărate „reguli ale jocului", pe baza cărora funcţionează şi evoluează economia de piaţă. Ele au semnificaţia unor adevăruri relative pe care le-a elaborat viaţa economică reală, iar ştiinţa le-a sintetizat in enunţuri relevante, făcându-le utilizabile pentru activitatea agenţilor economici. Legile economiei de piaţă privesc fenomenele şi procesele economice în esenţa şi dinamica lor, în amploarea şi intensitatea lor manifestate în viaţa economică. În condiţiile economiei de piaţă legile obiective au unele trăsături particulare şi anume:

a) sistemul legilor economiei de piaţă se integrează inevitabil în legile proprii producţiei şi circulaţiei de mărfuri;

b) aceste legi oglindesc şi reglează în principal procesele obiective proprii economiei de piaţă, chiar dacă acestea se interferează şi cu alte fenomene şi procese ale vieţii economico-sociale. În acelaşi timp, ca mod de structurare dinamică şi ca mod de organizare şi intercondiţionare a diferitelor verigi, legile acestui tip de economie, în măsura în care sunt sesizate raţional, devin reguli de acţiune şi comportament pentru fiecare participant la sistemul concurenţial;

c) legităţile economiei de piaţă esenţializează atât procesele reale specifice acestui tip de economie, cât şi fenomenele şi procesele ce se interferează cu acestea într-o viziune sistemică corespunzătoare mecanismului de ansamblu al reproducţiei sociale;

d) aceste legităţi sunt specifice mecanismului pieţei a cărei mişcare îi asigură o funcţionalitate fluentă dar şi o amplificare a valenţelor reglatoare şi operaţionale prin pârghiile de intervenţie în cazul unor dezechilibre;

Scanned with OKEN Scanner

e) aceste legi îşi circumscriu acţiunea lor cadrului naţional al economiei de piaţă, chiar dacă ele se manifestă şi în cadrul relaţiilor economice internaţionale.

5.2.1. Legea cererii şi ofertei

Economia de piaţă asigură orientarea întregii vieţi economice spre crearea bunurilor care satisfac în cel mai înalt grad şi în mod eficient necesităţile oamenilor, colectivităţilor şi ale societăţii. Confruntarea cererii de bunuri, ca expresie a nevoii sociale, cu oferta, ca expresie a disponibilului de bunuri, reprezintă o necesitate de prim ordin a dezvoltării raţionale. Acest fenomen se manifestă prin acţiunea legii cererii şi ofertei pe piaţa bunurilor economice, fenomen fără de care nu pot exista fluxuri de vânzare-cumpărare şi nu se pot manifesta celelalte componente ale mecanismului de piaţă: concurenţa, preţurile, profitul, motivaţiile oricărui agent economic într-o structură pluralistă a formelor de proprietate. ***Prin raportul dintre cerere şi ofertă se asigură alocarea şi utilizarea eficientă a resurselor*** indiferent de natura lor. Stabilirea acestui raport atât pe piaţa factorilor de producţie, cât şi pe piaţa bunurilor destinate nevoilor individuale şi sociale este una din cerinţele de bază a acestei legi, mai ales într-o economie cu importante distorsiuni şi dezechilibre între sectoarele economice, într-o economie ce nu-şi poate permite să risipească resursele potenţiale. Interacţiunea dintre cerere şi ofertă pe piaţă are caracter legic şi vizează în principal următoarele : ***corespondenţa dintre mărimea ofertei şi mărimea cererii*** şi invers; ***sincronizarea structurii ofertei cu structura cererii; compatibilitatea calităţii ofertei cu calitatea cererii; modificarea ofertei*** în concordanţă cu sinuozităţile legate de ***exigenţa cererii. Cerinţele*** acestei legi indică faptul că satisfacerea trebuinţelor sociale, exprimate prin intermediul cererii, reprezintă scopul final al dezvoltării oricărei societăţi care organizează şi asigură cadrul necesar activităţilor economice. În formarea şi evoluţia raportului dintre cerere şi ofertă, fiecare factor are rolul lui predestinat astfel: ***oferta creează obiectul cererii; ea determină modul de consumare*** şi ***trezeşte*** în solicitant ***trebuinţa*** a cărui obiect îl constituie bunul creat de ea; ***cererea*** finalizând producţia ***impune reluarea ei*** deci reproducţia ofertei ca scop al producţiei. ***Esenţa legii*** constă ***deci în unitatea (concordanţa) cererii şi ofertei în asigurarea echilibrului dinamic*** atât în cadrul fiecărui segment sau grupe de mărfuri cât şi pe ansamblul economiei naţionale.

5.2.2. Legea valorii şi preţului

În sistemul de raporturi economice care intervin în economia de piaţă, ***legea valorii şi mecanismul preţurilor*** are o importanţă deosebită prin impactul asupra celorlalte componente ale sistemului de legităţi. Schimburile de mărfuri şi servicii, circulaţia monetară, preţurile, veniturile, reproducţia, protecţia mediului, echilibrul şi optimul economic sunt doar câteva din marile categorii de fenomene ce nu pot fi temeinic înţelese, analizate şi utilizate decât pornind de la valoare. Odată cu producţia de mărfuri apare şi se dezvoltă piaţa, prin intermediul căreia se realizează legăturile dintre producători şi consumatori şi se verifică opţiunile obiective şi subiective cu privire la un bun sau altul prin confruntarea cererii cu oferta acelui bun. În balanţă apar atât utilitatea acelui bun de a satisface o anumită necesitate, cât şi cheltuielile efectuate pentru producerea lui, şi-l face să fie comparabil. În

Scanned with OKEN Scanner

fond, pe piaţă în procesul concurenţei producători diferiţi vin să satisfacă consumatori diferiţi, dar cu produse de aceeaşi utilitate. Pe de o parte, producătorii vor încerca să vândă cât mai scump şi la un preţ care să le acopere toate cheltuielile şi să obţină un profit cât mai mare, iar pe de altă parte, cumpărătorii vor dori să cumpere cât mai mult la un preţ cât mai mic, eficienţa acţiunii lor fiind mai mare cu cât dintr-un volum de venituri vor dobândi o cantitate mai mare de mărfuri. Confruntarea dintre vânzători şi cumpărători va duce la cedarea şi de o parte şi de cealaltă ***până la nivelul preţului de echilibru*** şi ***a cantităţii de echilibru*** care corespunde celui mai ridicat nivel de satisfacere şi a unora şi a altora. Prin manifestarea acestei balansări, fiecare îşi recunoaşte reciproc valenţele: primul că a cheltuit o muncă fără de care nu putea obţine utilitatea cerută, cel de-al doilea că veniturile sale îi sunt limitate dar solvabile acelei utilităţi. Acest proces de confruntare a „muncilor" şi dorinţelor, de echilibrare a satisfacţiei cu sacrificiul, cum spunea Alfred Marchall, se manifestă logic într-un ciclu perpetuu. Fără a intra în detalii teoretice, în economia de piaţă acţiunea legii valorii şi preţului are rol de ***regulator spontan*** în prima fază de liberalizare şi rol ***conştient*** în cazul unor dezechilibre ce apar pe piaţă. Indiferent că adoptăm teoria valorii muncă sau teoria utilităţii marginale în explicarea acţiunii acestei legităţi, ajungem la concluzia că ***triada utilităţi-valoare-preţ*** constituie axa pe care se centrează această lege.

În condiţiile economiei de piaţă legea valorii şi preţului ne arată că:

a) ***producţia şi circulaţia mărfurilor trebuie să aibă la bază*** deopotrivă ***consumul efectiv de muncă (de factori de producţie) şi utilitatea mărfii;***

b) ***mişcarea preţurilor*** (liberalizarea) să se desfăşoare ***în spaţiul definit de evoluţia valorii economice a factorilor***, a utilităţii produselor, a raportului dintre cerere şi ofertă, a raritătii sau abundenţei;

c) ***manifestarea liberă şi relativ echivalentă a schimbului*** de mărfuri trebuie ***să se facă din mişcarea raportului cerere -ofertă*** în aşa fel încât să devină un adevărat barometru al funcţionării mecanismului economiei moderne de piaţă.

În funcţionarea mecanismului de acţiune a legii valorii şi preţului în economia modernă de piaţă trebuie respectate câteva ***principii de bază*** necesare şi importante: principiul ***relativei echivalenţe a schimbului***; principiul ***eficienţei şi rentabilităţii economice*** şi principiul ***motivaţiei economico-financiare*** în orice activitate economică. Pornind de la aceste principii se poate conchide că în procesul producţiei şi circulaţiei mărfurilor, a manifestării lor pe piaţă, ***preţurile vor oscila în jurul preţului de echilibru*** determinat de raportul dintre cerere şi ofertă. Pe această bază, statul, ca agent economic, poate determina anumite politici de distribuire şi redistribuire a veniturilor. De asemenea, pe baza principiului eficienţei prin mecanismul legii valorii în procesul concurenţei are loc selectarea agenţilor economici, verificarea capacităţii competitive a acestora şi autoeliminarea celor incapabili să se ridice la performanţe economice superioare din punct de vedere cantitativ şi calitativ. De aceea, regulile şi legile economiei de piaţă sunt dure şi „reci", „inumane" în goana spre o înaltă performanţă. Dacă economiile centralizate tind spre o omogenizare economică şi socială, spre o performanţă de nivel mediu şi suficienţă relativă, economiile moderne de piaţă, duc nivelul performanţei economi-

Scanned with OKEN Scanner

ce spre cotele maxime de eficienţă care compensează şi costurile inevitabile acestui demers economic (inflaţia controlată, şomajul limitat).

5.2.3. Legea circulaţiei băneşti

În economia de piaţă, adâncirea diviziunii sociale a muncii face ca fluxurile economice între agenţi să se manifeste nu numai în formă natural-materială ci şi în formă bănească, ***banii şi fluxurile băneşti*** având un rol deosebit în finalizarea oricărei activităţi economice. Banii şi funcţiile lor în economia de piaţă îmbracă forme specifice, dând relaţiilor marfaro-valorice noi valenţe şi finalităţi. Încadrându-se în „regulile jocului" legea circulaţiei băneşti crează premisele favorabile pentru o stabilitate monetară care face ca rezultatele economico-financiare să fie reflectarea efortului real depus de participanţii la sistemul competitiv al economiei de piaţă.

Evoluţia economiei de schimb şi în special a economiei de piaţă face ca abordarea legii circulaţiei băneşti să iasă din tiparul reducţionist tehnicist în care a fost încadrat multă vreme, ***acţiunea acestei legi reflectând dependenţa masei monetare de suma preţurilor mărfurilor şi de volumul plăţilor la scadenţă.*** De aceea, problematica legii circulaţiei băneşti trebuie abordată într-o perspectivă mult mai largă şi mai cuprinzătoare, apropiate de dinamica şi modificările înregistrate în economia modernă de piaţă.

Pe ***lângă determinarea cantităţii de bani*** necesară la un moment dat pentru circulaţia mărfurilor, ***legea circulaţiei băneşti face referiri şi la domenii colaterale*** cum ar fi creditul şi finanţele, precum şi la politicile corespunzătoare acestora. Legea esenţializează procese şi tendinţe legate de emisiunea şi circulaţia banilor, de formele şi mecanismele de realizare ale acestora, de structurile şi fluxurile băneşti necesare funcţionării economiei moderne de piaţă. Delimitarea conţinutului legii circulaţiei băneşti, necesită încadrarea sa în contextul general al sistemului de legi proprii economiei moderne de piaţă. Aceasta îşi defineşte conţinutul prin: ***cerinţele ei natural-obiective; principiile*** şi ***normele*** pe care le generează şi le impune activităţii practice; ***pârghiile şi mijloacele specifice*** pe care se sprijină în vederea asigurării operaţionalităţii cerinţelor şi principiilor; ***mecanismele proprii*** prin care se realizează funcţionalitatea sistemului circulaţiei băneşti şi a celor înrudite cu acesta şi ***finalitatea*** acţiunii sale.

Între aceste cerinţe, un rol deosebit revine cerinţelor natural-obiective care se referă la: reflectarea în expresie bănească a tuturor fluxurilor economice ocazionate de producţia şi circulaţia mărfurilor; transformarea fluxurilor natural-materiale în fluxuri băneşti cu respectarea riguroasă a principiului echivalenţei schimburilor de activităţi: asigurarea unei legături organice între dimensiunea, structura şi viteza de circulaţie a masei băneşti pe de o parte şi proporţiile, structura, calitatea şi eficacitatea producţiei şi circulaţiei mărfurilor pe de altă parte; asigurarea stabilităţii relative a circulaţiei băneşti ca factor important de creştere economică şi dezvoltare durabilă; şi în final circulaţia bănească să contribuie substanţial la menţinerea şi funcţionarea tuturor mecanismelor economiei moderne de piaţă, ca factor reglator al pieţei.

Scanned with OKEN Scanner

5.2.4. Legea concurenţei

Între legităţile obiective ale funcţionării şi evoluţiei economiei de piaţă, ***legea concurenţei, are rol de forţă propulsoare***, de ***dinamizare*** a tuturor agenţilor şi activităţilor economice. ***Esenţa*** legii constă în ***stabilirea acelor relaţii care îi determină pe agenţii economici să se preocupe continuu de perfecţionarea activităţii, să promoveze tehnologiile şi produsele care să le asigure o poziţie favorabilă*** faţă de ceilalţi competitori şi deci de a obţine şi o ***rentabilitate ridicată*** în condiţiile unor cereri ridicate. Concurenţa stimulează tendinţa de inovaţie, de înnoire, dar în acelaşi timp şi de sancţionare a celor care nu fac faţă competiţiei, prin autoeliminarea lor ca urmare a slabei eficienţe în combinarea şi utilizarea factorilor de producţie. În economia modernă de piaţă concurenţa se manifestă pe diferite categorii de pieţe atât în cadrul ofertei cât şi în cadrul cererii. Ea determină un adevărat ***sistem competiţional*** în care trebuie să se manifeste performanţa economică şi tehnică în atragerea şi combinarea factorilor de producţie, dar şi în manifestarea consumului pentru produse de înaltă calitate cu utilitate ridicată, eficiente. Piaţa produselor, piaţa serviciilor, piaţa capitalurilor (inclusiv financiară) piaţa forţei de muncă şi piaţa valutară nu pot funcţiona la nivel performant, cerut de mecanismul economiei moderne de piaţă, dacă agenţii economici interesaţi nu se angrenează într-o concurenţă reală, bazată pe respectarea „regulilor jocului".

Privită ca procedeu deschis de comportament, ***concurenţa*** reprezintă ***un puternic factor de stimulare a producătorilor*** de a realiza productivităţi mai ridicate, costuri mai mici, produse sau servicii de calitate superioară. Totodată, concurenţa determină agenţii economici să investească în tehnici şi tehnologii avansate, în ramuri şi domenii unde pot obţine o rată a profitului mai mare. Deci, concurenţa stimulează şi migrarea capitalului dintr-o ramură în alta.

Concurenţa face posibil ca, prin mecanismul preţurilor, al cererii şi ofertei, ***societatea să tindă să producă ceea ce este cerut*** de către consumator, la costurile cele mai scăzute, cu eficienţă ridicată. Prin aceasta, concurenţa contribuie, alături de alte elemente ale mecanismului de piaţă, la repartizarea şi alocarea resurselor de care dispune societatea la un moment dat în funcţie de nevoile reale ale acesteia şi determină producătorii să ofere bunurile şi serviciile solicitate cu minimum de cheltuieli. Astfel, ***mecanismul pieţei concurenţiale asigură nu numai alocarea corespunzătoare a resurselor*** economice, dar şi ***folosirea lor cât mai eficientă***, fiind deci regulator al pieţei.

Concurenţa în economia de piaţă acţionează nu numai ***complex*** dar şi ***contradictoriu*** asupra dezvoltării economice şi a progresului ştiinţific şi tehnic. Dacă în anumite privinţe concurenţa stimulează acumularea, lărgirea proporţiilor producţiei, reducerea costurilor de producţie, introducerea noilor descoperiri tehnico-ştiinţifice etc., din alte privinţe ea poate frâna aceste procese, ca urmare a unor ciocniri de interese, a unor conflicte, care pot duce la risipă de factori de producţie, la unele comportamente ale agenţilor economici în afara regulilor economiei de piaţă. Sunt cunoscute diferitele „războaie" provocate de anumite interese ca: războiul vinului, războiul puilor de găină, războiul circuitelor electronice, al cafelei, al ţiţeiului etc. Când vorbim de concurenţă nu trebuie scăpat din vedere că vorbim de o lup-

Scanned with OKEN Scanner

tă dusă cu mijloace sofisticate, din ce în ce mai perfecționate, între producători, între producători şi consumatori şi între consumatori. Bineînțeles că sunt mijloace economice (şi numai asta dorim) prin care sunt purtați de motivații pozitive şi producătorii, dar şi consumatorii să câştige deopotrivă. Modalitățile prin care se duce lupta de concurență sunt extrem de variate: politica vânzător (de creştere a volumului acestora), politica de diferențiere a produselor; prime acordate vânzătorilor; demonstrații privind calitățile produselor; practicarea unor prețuri promoționale (mult mai mici decât cele de piață); politici de influențare a cererii prin informare detaliată asupra produsului, calității şi avantajelor utilizării lui; convingerea consumatorului în mod direct; condiții avantajoase de vânzare pe credit pe termen lung şi multe altele.

Ansamblul fenomenelor şi proceselor, a acțiunilor menite să stimuleze competiția şi mişcarea concurențială se manifestă în mod obiectiv prin acțiunea ***legii concurenței***, lege de bază a economiei de piață. Această lege ***exprimă relațiile dintre producători***, precum şi dintre ***producători şi consumatori***, în ***vederea asigurării unor condiții tot mai favorabile pentru producerea şi desfacerea bunurilor şi serviciilor***. Acțiunea legii concurenței are un caracter obiectiv, care pune în mişcare procesele producției, repartiției, schimbului şi consumului, determină, prin mecanismele sale, principalele proporții şi echilibrul unei economii naționale. Sfera de acțiune a legii concurenței precum şi formele ei de manifestare, în mod firesc, diferă în timp de la o țară la alta, în funcție de condițiile existente pentru dezvoltarea producției şi a schimbului de bunuri şi servicii.

Acțiunea legii concurenței este subminată în prezent de o serie de fenomene caracteristice etapei actuale, precum intervenția statului în viața economică, care în multe țări a îmbrăcat forma unei planificări supercentralizate, existența noilor grupări monopoliste prin concentrarea producției în câteva corporații gigant naționale şi transnaționale. Cu privire la modul de acțiune a legii concurenței în etapa actuală se remarcă: extinderea sferei de acțiune şi asupra cercetării ştiințifice şi a organizării producției şi a muncii; sub aspectul sferei spațiale ea cuprinde piața mondială; creşterea importanței factorilor extraeconomici în lupta de concurență (corupția, spionajul economic, şantajul, actele de diversiune, furturile de documente etc.). În țara noastră, pe măsura înaintării procesului de privatizare, de diversificare a agenților economici, de restructurare, modernizare şi retehnologizare a ramurilor economiei naționale se crează câmp real de acțiune a legii concurenței, de manifestare a sistemului concurențial caracteristic economiei de piață. Crearea Consiliului Concurenței, are menirea de a supraveghea modul de realizare a concurenței şi de combatere a unor comportamente anticoncurențiale din partea agenților economici.

5.3. Conținutul mecanismului economiei moderne de piață şi necesitatea realizării acestuia în România

Tranziția României la economia modernă de piață se impune prin câteva considerente importante. Mecanismele economiei moderne de piață şi-au verificat viabilitatea în condițiile economiilor țărilor dezvoltate, România trebuind în scurt timp să treacă de la sistemul supercentralizat al economiei planificate

Scanned with OKEN Scanner

la sistemul economic concurenţial capabil de performanţe ridicate. Aceasta este şi o condiţie necesară pentru integrarea ţării noastre în structurile economice europene, condiţie cu atât mai necesară în cadrul tendinţelor de liberalizare a comerţului şi manifestării unei concurenţe aspre pe piaţa mondială. Realizarea economiei moderne de piaţă favorizează şi accesul nostru la valorile economice europene şi mondiale, la tehnicile şi tehnologiile avansate. Deschiderea economiei româneşti spre performanţele economice occidentale duce la creşterea încrederii investitorilor străini în instituţiile statului de drept, în legislaţia care stă la baza dezvoltării şi afirmării economiei moderne de piaţă.

Privită din perspectiva funcţionalităţii sale, ca organism viu, dinamic, economia de piaţă sugerează şi presupune existenţa unui mecanism propriu având o structură internă adecvată, legităţi specifice care îi guvernează conţinutul şi desfăşurarea proceselor caracteristice, principii şi norme după care se realizează automişcarea şi autoreglarea sa.

Mecanismul de funcţionare a economiei exprimă ***gradul de dezvoltare a forţelor de producţie şi a diviziunii sociale a muncii*** în ţară, ***evoluţia relaţiilor de producţie***, a ***suprastructurii şi a structurii sociale, contextul internaţional*** în care se desfăşoară viaţa economică, gradul de pregătire, cultură şi experienţă economică, măsura cunoaşterii şi utilizării legilor economice obiective. Mecanismul de funcţionare al economiei moderne de piaţă trebuie ***să asigure o eficienţă ridicată*** în utilizarea resurselor umane, naturale, financiare, tehnice, ştiinţifice în vederea satisfacerii la o cotă ridicată a cererilor de consum ale societăţii. Mecanismul economiei moderne de piaţă îşi defineşte conţinutul prin ***componentele sale*** astfel:

a) ***structurile de organizare pluralistă a producţiei sociale***, respectiv întreaga reţea de unităţi, instituţii şi organizaţii economice private, publice şi mixte; aceasta constituind scheletul organizatoric în care se derulează viaţa economică;

b) ***principiile, formele şi modalităţile de conducere*** a activităţii economice, respectiv ***latura funcţională a structurilor*** organizatorice, formele şi modalităţile de realizare a conducerii, ***atribuţiile şi competenţele*** pe nivele ierahice, ***sistemul informaţional*** cu componentele sale, ***sistemul de adoptare a deciziilor;***

c) ***sistemul şi mecanismele*** prin ***care se realizează relaţiile de schimb şi cooperare*** între diferite verigi ale economiei (firme, ramuri, subramuri) atât în ce priveşte asigurarea condiţiilor necesare activităţii de producţie, cât şi în ceea ce priveşte valorificarea producţiei, realizarea acesteia;

d) ***sistemul şi mecanismul de reglare a activităţii economice***, respectiv căile şi modalităţile de desfăşurare a procesului de reglare a reproducţiei sociale;

e) ***sistemul de remunerare a muncii***, constând în ansamblul de metode şi instrumente de măsurare şi fundamentare a salariului şi formelor de salarizare;

f) ***sistemul criteriilor de eficienţă*** în diferitele sfere şi la diferitele niveluri ale economiei naţionale, precum şi ***al pârghiilor economico-finan-***

Scanned with OKEN Scanner

ciare, care se utilizează în conducerea, dirijarea şi reglarea activităţii economice.

Aceste elemente, componente ale mecanismului de funcţionare a economiei moderne de piaţă, se structurează şi autonomizează ca ***subsisteme*** ale mecanismului economic general necesar funcţionării economiei naţionale.

Trecerea economiei româneşti la mecanismul economiei moderne de piaţă, ca proces complex şi de durată, este nu numai necesară, dar şi posibilă. Unele din condiţiile necesare s-au realizat, altele se vor realiza pe măsura înaintării tranziţiei. Dintre ***premisele trecerii la mecanismul economiei moderne de piaţă*** remarcăm:

a) ***promovarea pluralismului formelor de proprietate*** şi împletirea armonioasă a acestor forme de proprietate pentru asigurarea condiţiilor sistemului concurenţial, a afirmării liberei iniţiative a fiecărui agent economic;

b) ***descentralizarea conducerii economice***, încât toate unităţile economice, devenite autonome, să-şi bazeze activitatea pe relaţii directe cu ceilalţi agenţi economici, folosind din plin avantajele raporturilor contractuale şi ale pârghiilor economico-financiare;

c) ***aşezarea tuturor unităţilor economice*** cu capital majoritar de stat ***pe principiul rentabilităţii şi eficienţei***, urmând ca cele nerentabile să fie asanate sau restructurate la nivelul unor cerinţe reale, urmând ca personalul disponibilizat să fie reconvertit profesional spre activităţi şi domenii cerute de piaţă;

d) ***crearea unor facilităţi*** din partea statului ***pentru dezvoltarea şi extinderea întreprinderilor mici şi mijlocii***, pe fondul proprietăţii private, care să diversifice numărul agenţilor economici şi să-i protejeze în faţa noilor unităţi economice cu capital majoritar de stat sau a regiilor autonome;

e) ***relaxarea treptată a supravegherii centralizate a preţurilor şi tarifelor*** în funcţie de cerinţele legii cererii şi ofertei, ale legii valorii, pe măsura înlăturării penuriei de resurse şi produse;

f) ***eliminarea caracterului monopolist al producătorului*** faţă de consumatorul individual sau agentului economic consumator;

g) ***crearea şi consolidarea treptată a pieţei financiare şi a instituţiilor corespunzătoare*** pentru susţinerea unei activităţi investiţionale suple şi eficiente, cu eforturi minime din partea statului. Astfel, pe lângă continuarea alocării de la buget a unor investiţii noi, cu caracter strategic şi importanţă din punct de vedere social, o pondere mare trebuie să revină finanţării din veniturile proprii ale unităţilor economice, precum şi finanţării investiţiilor pe bază de credite cu dobândă subvenţionată. De asemenea, se impune ***crearea şi funcţionarea pieţei titlurilor de valoare,*** în scopul atragerii şi plasării eficiente a disponibilităţilor băneşti ale agenţilor economici şi populaţiei;

h) ***realizarea unei puternice infuzii de capital străin*** prin investiţii directe în toate domeniile de activitate economică, mai ales acolo unde sunt necesare ***tehnologii de înaltă tehnicitate***;

Scanned with OKEN Scanner

i) ***extinderea cooperării directe în producţie*** a întreprinderilor româneşti cu ***întreprinderi şi firme străine*** care să pună în valoare capacităţile existente prin modernizarea şi retehnologizarea lor.

Dar, ca aceste aspecte ale mecanismului de funcţionare a economiei moderne să funcţioneze trebuie respectate o serie de principii fundamentale cum ar fi: ***autonomia reală*** a agenţilor economici indiferent de formele de proprietate cărora le aparţin, mărimea şi forma de organizare; ***libera iniţiativă şi concurenţa; autoreglarea mecanismului*** economiei de piaţă prin raportul cerere-ofertă; ***liberalizarea preţurilor*** şi tarifelor; ***intervenţia indirectă***, prin mijloace şi pârghii economico-financiare a ***statului*** în mecanismul economiei moderne de piaţă fără a stingheri funcţionarea celorlalte principii şi mecanisme. Respectarea acestor principii au darul de a asigura cadrul obiectiv al funcţionării legilor economiei de piaţă şi de a stimula funcţionarea şi perfecţionarea cadrului legislativ-instituţional creat în acest scop.

5.4. Crearea unui nou cadru legislativ-instituţional pentru economia românească

Realizarea în ţara noastră a unui mecanism economic adecvat pentru o economie modernă de piaţă, presupune ***crearea unui cadru legislativ-instituţional*** efectiv ***democratic*** şi cu ***o înaltă funcţionalitate***. Pentru aceasta trebuie acţionat în câteva ***direcţii principale*** astfel:

a) realizarea cadrului legislativ-instituţional al vieţii economice trebuie să asigure realizarea intereselor tuturor cetăţenilor conform Constituţiei României adoptată în decembrie 1991. În faţa legii nimeni nu trebuie să fie mai presus de prevederile ei, deci fără privilegii şi discriminări. Vor trebui deci eliminate şi din vechile legi şi legile care au fost adoptate după 1989, prevederile ce duc la avantaje nejustificate pentru cetăţeni şi firmele străine în dauna firmelor româneşti;

b) cadrul legislativ-instituţional de funcţionare a economiei naţionale ar trebui să asigure îmbinarea consecventă a iniţiativei şi răspunderii în toate activităţile în care sunt implicaţi cetăţenii. Se impune în acest sens şi o lege a răspunderii ministeriale, pentru deciziile şi faptele de guvernare sau proceduri de predare-primire a activităţii de gestionare a economiei;

c) cadrul legislativ-instituţional ar trebui să asigure o operativitate maximă în derularea proceselor şi activităţilor economice, prin eliminarea acelor prevederi legale care stimulează birocratismul, abuzurile, condiţionări de tot felul şi în final corupţia. Este astăzi recunoscut că avem un sistem legislativ economic greoi fie prin mijloacele limitate de aplicare, fie prin lipsa unui personal suficient motivat pentru asemenea activitate. Sistemul avizelor exagerate, al aprobărilor de tot felul în derularea unor iniţiative economice au rol descurajant atât pentru cetăţenii români, cât şi pentru cei străini dornici să facă afaceri în România;

d) stabilirea prin lege a unor modalităţi de cunoaştere a legii de către toţi cetăţenii, a cerinţelor esenţiale ale acesteia prin prevederi exprese. Totodată, trebuie înlăturat sistemul de instrucţiuni şi norme de aplicare a legilor care

Scanned with OKEN Scanner

de multe ori duce la o interpretare subiectivă, neprincipială a lor, la o aplicare cu rea credinţă de persoane interesate în obţinerea unor avantaje strict personale. Este imperios necesar şi instituirea unui sistem de educaţie legislativă începând cu legea fundamentală a ţării, Constituţia, şi terminând cu legi pe diferite domenii de activitate;

e) este necesar un control eficient asupra respectării legislaţiei economice şi a funcţionării instituţiilor economice.

Funcţionarea corespunzătoare a economiei naţionale este strâns legată de existenţa unui cadru legislativ-instituţional adecvat noilor condiţii. Aparatul de stat, prin instituţiile sale, constituie o componentă importantă a acestuia, fără de care desfăşurarea normală a vieţii economice şi sociale este afectată. La nivelul instituţiilor fundamentale ale statului se iau decizii de natură politică şi economică de care depind prezentul şi viitorul ţării, viaţa a milioane de cetăţeni.

După anul 1990, aparatul de stat din România, s-a amplificat în mod exagerat şi nejustificat (tabelul 1). Numai în cinci ani (1993-1997) numărul judecătorilor a sporit cu 88 %, iar, ca un paradox, a crescut şi rata criminalităţii cu 64 %[4]. ***Parlamentul contribuie şi el la umflarea aparatului de stat, prin structura sa bicamerală***, foarte costisitoare pentru ţară, o povară insuportabilă şi cu o funcţionalitate redusă. Totodată, au crescut cheltuielile bugetare destinate întreţinerii acestui aparat, consumând o parte tot mai mare din PIB, în dauna unor domenii importante, precum ocrotirea sănătăţii, învăţământul, cultura, cercetarea ştiinţifică. Cheltuielile pentru ***întreţinerea aparatului de stat au sporit simţitor*** în raport cu populaţia, contribudind la creşterea poverii fiscale a cetăţenilor (tabelul 2).

Dimensionarea (umflarea) exagerată a aparatului de stat în perioada postsocialistă, afectează grav rolul multiplu al statului, generând numeroase efecte negative în viaţa economică şi socială a ţării. Această tendinţă a dus la perpetuarea multor manifestări ale centralismului excesiv, la amplificarea birocratismului, la deteriorarea activităţilor economice, în deosebi, prin proliferarea corupţiei.

Tab. 1. Evoluţia aparatului administraţiei de stat, în România postsocialistă

Anul	Mii persoane	Dinamica	Ponderea în pop.ocupată	Nr.loc./ pers.ocupată
1989	53,8	100	0,49	430
1990	88	163	0,81	264
1991	99	184	0,92	234
1992	113	210	1,08	202
1993	117	217	1,16	194
1994	125	232	1,25	182
1995	131	242	1,38	173
1996	125	232	1,33	181
1997	130	242	1,44	173

Sursa: „Economistul" nr. 557, 13.III.2000, p.1.

[4] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Reducerea aparatului de stat şi creşterea funcţionalităţii lui*, în „Economistul" nr. 557 din 13 martie 2000, p. 1,7.

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 2. Cheltuielile bugetare pentru aparatul de stat, în România postsocialistă

Indicatorul	1989	1997
1. Ponderea în P.I.B. (%)	0,74	1,07
2. Ponderea în cheltuielile bugetare (%)	1,93	4,24
3. Cheltuieli/1 mil. locuitori (mil. lei) *	254,1	312,3

*) La preţuri 1989

Sursa: „Economistul" nr. 557, 13.III.2000, p.7.

Politizarea accentuată a instituţiilor de stat de către forţele politice aflate la putere, preocupate în special de realizarea propriilor interese şi nu de realizarea intereselor ţării, cum au promis în campania electorală, a constituit, de asemenea, ***o cauză majoră a lipsei de eficienţă a aparatului de stat***. Reducerea numărului de instituţii de conducere şi, mai ales, a numărului de personal la acest nivel, a devenit un imperativ pentru asigurarea succesului tranziţiei parcurse de Roimânia spre economia de piaţă. În acest scop, se impun câteva ***cerinţe esenţiale***:

a) ***debirocratizarea aparatului de stat prin introducerea unor criterii de performanţă la nivelul administraţiei publice centrale şi delegarea autorităţii,*** cu scopul sporirii eficienţei mecanismului administrativ şi de conducere;

b) ***reforma reală a administraţiei publice locale, a instituţiilor economice, sociale, culturale***, realizarea unei autonomii locale în concordanţă cu principiile fundamentale din Carta Europeană a Autonomiei Locale;

c) ***coagularea unei forţe politice adecvate, responsabile şi loiale principiilor democratice***; numai în felul acesta se va putea trece în mod hotărât la ***reducerea optimă a aparatului de stat şi îmbunătăţirea substanţială a funcţionalităţii sale.***

Creşterea rolului statului în ţările dezvoltate este evidentă şi se leagă de complexitatea vieţii economice şi sociale, de progresul tehnic şi tehnologic, de politicile de reglare a unor procese macroeconomice absolut necesare. Oricum, această latură nu trebuie suprasolicitată, dar nici neglijată până la anulare, îndeosebi în perioada de tranziţie, întrucât efectele negative ar putea deveni insurmontabile. Economia de piaţă având caracter dinamic, cadrul legislativ-instituţional presupune o adaptare continuă la practica vieţii economice şi sociale.

5.5. Necesitatea şi posibilitatea utilizării planificării macroeconomice în ţara noastră

Evoluţiile care au avut loc în tipurile economiei de piaţă din ţările avansate din punct de vedere economic, au impus, în condiţiile concurenţei imperfecte, diferite modalităţi de intervenţie a statului în economie chiar şi sub forma ***planificării macroeconomice***. Planificarea în fond reprezintă o alternativă modernă la metoda de conducere a economiei prin încercări reuşite şi erori succesive. Aceasta reprezintă un subsistem reglator al economiei de piaţă moderne, compatibil cu celelalte subsisteme de reglare, inclusiv cu mecanismul

Scanned with OKEN Scanner

liberei concurenţe, al legii cererii şi ofertei şi al formării preţurilor pe baza acestei legi.[5]

Cu toate că unii oameni politici (şi nu numai) au considerat planul ca fiind vinovat de multe rele manifestate în economia socialistă, nu putem opta pentru o economie modernă de piaţă fără să punem problema unui plan (program) după care să fie ghidată mişcarea economiei naţionale. Aceasta cu atât mai mult cu cât folosirea planului în reglarea vieţii economice este în practica multor ţări capitaliste dezvoltate. Academicianul N.N. Constantinescu arată: „...trebuie să se pună capăt mişcării spasmodice, dezordonate a economiei naţionale cu urmări atât de negative, ca şi lipsei de perspectivă pe care o generează. Desfăşurarea reformei obligă tot mai mult la o strategie concretă şi coerentă prinsă într-un program de dezvoltare economico-sociala, care să ţină seama de particularităţile ţării şi de interesul naţional, de mişcarea celei de a doua revoluţii industriale, de revoluţia managerială şi de integrarea europeană. Pentru aceasta se impune a se urma de urgenţă exemplul Franţei, Belgiei, Olandei, Japoniei ş. a. m. d. şi să fie creat, pe lângă guvern, un organism ce ar putea fi numit Consiliu, Agenţie, Comisariat, Birou sau altcumva pentru coordonarea planificată a dezvoltării economice. Evident această planificare nu trebuie să fie birocratică sau supercentralizată şi în afara pieţei, ci democratică şi desfăşurată cu mijloace oferite de însăşi economia de piaţă. "[6]

În economia modernă de piaţă, ***planificarea*** este un sistem reglator al economiei naţionale, bazat pe decizii raţionale, aflat însă în concordanţă deplină cu regulile acestui tip de economie. Aceasta când ne referim la nivelul macroeconomic. La nivel de întreprindere (microeconomic) ***planificarea*** constă din formularea şi fundamentarea strategiei dezvoltării viitoare a întreprinderii şi din elaborarea prognozelor, planurilor şi programelor menite să orienteze factorii implicaţi în direcţia transpunerii în viaţă a strategiei adoptate democratic şi dimensionate realist.

Din punctul de vedere al economiei naţionale, ***planificarea*** reprezintă o formă complexă de politică de dezvoltare economică. Aceasta este în fond o politică naţională de orientare de către stat prin pârghii economico-financiare, a economiei naţionale, impusă de necesitatea coerenţei în alocarea resurselor umane, materiale şi financiare existente la un moment dat.

Astăzi, în condiţiile unei concurenţe acerbe şi a unor imperfecţiuni ce pot greva mecanismul de funcţionare a economiei moderne de piaţă, este de neconceput orice demers macroeconomic fără planificare. ***Planificarea macroeconomică vizează,*** în principal, următoarele ***aspecte: corelarea obiectivelor*** de atins şi a mijloacelor ce pot fi folosite; ***eşalonarea*** cât mai bună în timp a tuturor acestora; stabilirea nivelurilor orientative şi ***a termenelor*** la care acestea trebuie îndeplinite; ***fundamentarea măsurilor economice*** menite a influenţa agenţii interesaţi să acţioneze cu intenţii şi interese dorite; ***urmărirea modului de realizare a celor previzionate*** şi ***corectarea*** a ceea ce s-a dovedit necorespunzător apreciat şi dimensionat.

Cu toate că subsistemul planificării macroeconomice s-a impus în toate ţările, sferele de cuprindere, ***formele şi metodele de planificare diferă subs-***

---

[5] *Economie politică* (Economics), ASE, Bucureşti, 1992, p. 348

[6] N.N. Constantinescu, *Reformă şi redresare economică*, Editura Economică, Bucureşti, 1995, p. 11-12

Scanned with OKEN Scanner

tanțial de la o țară la alta, de la o etapă istorică la alta. Planificarea se prezintă sub mai multe forme: a) ***planificare indicativă***, prin care statul stabileşte ce trebuie de făcut pentru atingerea obiectivelor incluse într-o strategie de dezvoltare economico-socială; statul, prin instituții specializate nu face decât să explice şi să convingă agenții economici în realizarea obiectivelor propuse; b) ***planificare incitativă***, este aceea în care realizarea obiectivelor de plan, stabilite democratic, este susținută de puterea publică prin acordarea de avantaje acelor agenți economici care realizează planul şi prin penalizarea acelora dintre ei care nu se încadrează în indicatorii stabiliți pe bază de parteneriat; c) ***planificarea imperativă*** (sau directivă) este aceea unde statul întocmeşte şi ordonă realizarea planului, întreprinderile trebuind să execute ordinele statului. Aceasta se întâmplă în economia centralizată pe fondul existenței proprietății de stat atotcuprinzătoare.

Într-o serie de state cum ar fi Germania, SUA, Marea Britanie ş. a., deşi nu se întocmesc planuri la nivel național, se realizează o strânsă coordonare a deciziilor adoptate separat de administrațiile publice cu cele luate de agenții economici privați, această coordonare fiind denumită adesea ***planificare informală.***

Accentuarea complexității activității economice în economia modernă de piață, a dus inevitabil, la ***creşterea rolului economic al statului*** prin transformarea acestuia într-un agent economic autonom, capabil să intre în relații de colaborare şi cooperare pe bază de parteneriat economico-social cu ceilalți agenți economici. De aceea, ca ***urmare a creşterii rolului factorului conştient***, statului i-a revenit sarcina de a asigura desfăşurarea ***fără restricții*** a vieții economice. Planificarea macroeconomică nu înseamnă nicidecum ***o negare*** a mecanismului economiei de piață şi nici o alternativă viitoare la mecanismul spontan al legii cererii şi ofertei, ci, dimpotrivă, între aceste două subsisteme există ***compatibilitate istorică*** dar şi ***complementarități*** benefice prezente şi viitoare în serviciul tuturor agenților economici.

Planificarea macroeconomică desemnează existența unor organisme statale specializate capabile să elaboreze planuri orientative şi să fundamenteze alte instrumente de planificare, iar, în final, să contureze ***planul*** ca document de stat cu indicatori orientativi stabiliți democratic pentru toți agenții economici. În lumea capitalistă există organisme statale, de planificare, investite cu atribuții precise de ordin metodologic şi practic. Astfel, în Franța există Comisariatul General al Planului; în Olanda, Biroul Central de Planificare; în Anglia, Consiliul Național pentru Dezvoltare Economică; în Japonia, Agenția de Planificare Economică şi exemplele ar mai putea continua.

Planul, ca document oficial, cuprinde ***indicatori referitori la tendințele normale ale sensului şi dimensiunilor evoluției economiei naționale în orizontul de timp adoptat, la măsurile specifice de politică economică, la finalitatea socială a întregului sistem de indicatori de plan.***[7]

Planificarea a devenit o metodă modernă de conducere a vieții economice, în perioada postbelică, extinzându-se în multe țări. Complexitatea structurilor economiilor naționale, amplificarea relațiilor internaționale, apariția problemei mondializării (economice, politice, tehnologice), au impus în fiecare țară utilizarea

[7] Idem, *Economics*, ASE, Bucureşti, 1992, p. 349

Scanned with OKEN Scanner

planificării macroeconomice de către factorii de decizie. Japonezul Saburo Okita, un mare specialist în domeniu, sublinia „nevoia de a reconcilia mecanismele microeconomice de piață cu planificarea macroeconomică". Totodată, aprecia că „problemele macroeconomice interne şi problemele economice globale nu pot fi rezolvate prin simple mecanisme de piață"[8]. Planificarea macroeconomică a permis multor țări cu economie dezvoltată să realizeze creşteri economice susținute în condiții de echilibru general relativ, să atenueze şi să prevină unele crize economice, cu efecte pozitive asupra bunăstării sociale.

Planificarea imperativă din țările socialiste se deosebea mult de planificarea macroeconomică orientativă din țările capitaliste dezvoltate, pentru primul tip de planificare fiind caracteristică o fundamentare mai puțin riguroasă, afectată mult de procesul de politizare şi birocratizare la toate nivelele vieții economice şi sociale. Cu toate acestea, utilizarea metodelor de planificare macroeconomică a contribuit la menținerea unui anumit echilibru în economiile țărilor socialiste, la realizarea unor creşteri economice importante, mai ales în anii '60 şi '70.

După 1989, forțele politice care şi-au asumat conducerea țării, au stabilit ca obiectiv fundamental: „tranziția de la economia planificată la economia de piață". Însă, teoria economică a lămurit de mult această problemă şi realitatea din multe țări infirmă o asemenea viziune, de opoziție, între planificare şi economia de piață. ***Plecând de la o concepție nefundamentată*** asupra relației plan-piață, ***oamenii politici, inclusiv cei de la putere, au abandonat planificarea macroeconomică***, lăsând cale liberă unui mecanism de funcționare a economiei naționale preponderent spontan. Urmarea acestei situații a fost accentuarea dezechilibrelor din ansamblul economiei româneşti, multiple şi tot mai agravante, care a generat o stare incontrolabilă de haos.

Luând în considerare experiența ultimului deceniu din tranziția noastră postsocialistă, inclusiv privind rolul instituțiilor fundamentale ale statului în acest proces complex, precum şi ***experiența pozitivă acumulată în multe țări dezvoltate cu economie de piață matură, se impune cu stringență reabilitarea planificării macroeconomice în România.***

Necesitatea trecerii la planificarea economiei naționale a fost subliniată şi de unii specialişti străini.Astfel, Bruce Overson (vicepreşedinte şi manager general la firma Pacific Bell – S.U.A.), aprecia că „România trebuie să-şi fixeze priorități clare şi să nu încerce totul pentru a nu realiza nimic"[9]. Un alt manager important, Kuruku Kunihiro (director executiv la Sacuru Bank Ltd –Hong Kong) îndemna: „Creați o divizie de planificare a economiei naționale care să planifice, pe câțiva ani, pașii tranziției la economia de piață"[10].

Aplicarea metodelor moderne de planificare orientativă în țara noastră nu presupune reeditarea unor practici depăşite şi ineficiente ale planificării supercentralizate din perioada socialistă, ci folosirea acestor instrumente de conducere în concordanță cu mecanismele economiei de piață. În acest context, forțele politice ce dețin puterea în România ar trebui să acționeze în câteva direcții principale, şi anume:

---

[8] S. Okita, *Cu fața spre secolul 21*, Ed. Ager – Economistul, Bucureşti, 1992, p. 35.
[9] Economistul nr. 334, 1993, p. 4.
[10] Economistul nr. 360, 1993, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

a. ***planificarea macroeconomică ar trebui utilizată pentru concretizarea adecvată a obiectivului fundamental al procesului de tranziţie parcurs de ţara noastră.*** Tranziţia are ca dobiectiv principal trecerea de la sistemul socialist supercentralizat la un alt sistem economico-social, care să asigure o eficienţă economică ridicată, echitate socială corespunzătoare, bunăstare materială şi respectarea exigenţelor ecologice. Totodată, economia de piaţă nou creată trebuie să asigure, prin performanţele ei, integrarea economică favorabilă a ţării pe plan european şi mondial. Derularea obiectivelor şi sarcinilor stabilite pentru fiecare etapă, în succesiunea lor logică, trebuie să constituie atribute ale planificării (programării) macroeconomice, în atingerea cu o coerenţă sporită a scopului propus;

b. ***planificarea macroeconomică să devină metoda principală pentru realizarea echilibrului macroeconomic în cursul tranziţiei.*** Realizarea unui nou echilibru relativ, între procesele economice fundamentale, presupune depăşirea unor dezechilibre acumulate până în prezent între sectoare şi ramuri ale economiei naţionale, între judeţele şi localităţile ţării, prin utilizarea adecvată a planificării macroeconomice. Obiectivul menţionat (atingerea echilibrului relativ) se poate înfăptui prin acţiunea conjugată a tuturor factorilor – intervenţia statului în economie, mecanismele spontane ale pieţei – iar mijloacele principale pentru derularea acestei acţiuni vizează folosirea adecvată a pârghiilor economico-financiare în cadrul unei planificări riguros fundamentate;

c. ***planificarea macroeconomică ar trebui să contureze o perspectivă generală pentru activitatea fiecărui agent economic***, care să-i permită să acţioneze cu o şansă mai mare de reuşită şi cu un risc mai mic. Pentru fiecare întreprindere această perspectivă este orientativă şi nu obligatorie. Aşadar, planificarea macroeconomică trebuie să ofere un teren favorabil fiecărui agent economic să acţioneze cu o eficienţă sporită, să nu afecteze cu nimic iniţiativa şi răspunderea întreprinderilor;

d. ***planificarea macroeconomică trebuie să definească perspectiva realizării intereselor şi aspiraţiilor tuturor cetăţenilor României*** în perspectiva trecerii de la sistemul socialist supercentralizat la economia de piaţă. Pentru înfăptuirea unei astfel de strategii, adoptată de către forţele politice ale ţării, este necesară implicarea majorităţii cetăţenilor, încât dificultăţile obiective ale tranziţiei să devină suportabile, iar cele subiective mult limitate şi înscrierea, în acest fel, a societăţii româneşti pe un trend pozitiv.

Desigur, ***reabilitarea planificării macroeconomice şi utilizarea ei în direcţiile menţionate cere iniţiativă şi răspundere din partea forţelor politice aflate la putere***, dar şi din partea opoziţiei. Totodată, se impune reconsiderarea unor măsuri şi practici economice din perioada postsocialistă. Este de aşteptat ca, în cursul elaborării şi adoptării unei strategii de dezvoltare a României în perspectivă (condiţie impusă de aderarea ţării la U.E.) şi ţinând seama şi de experienţa ultimilor ani, când economia se află în derivă (declin şi dezechilibru), să se acorde atenţia cuvenită şi planificării macroeconomice.

Scanned with OKEN Scanner

5.6. Bugetul de stat al României. Rolul său complex în mecanismul de funcţionare a economiei naţionale

Funcţionarea mecanismului economiei naţionale, cu asigurarea tuturor corelaţiilor în plan economic şi social, ***reclamă afirmarea rolului bugetului de stat ca instrument de realizare a politicii fiscale şi monetare.*** Creşterea cheltuielilor publice şi atenuarea recesiunilor, redistribuirea veniturilor de către stat, încercarea de a controla şi „ajusta" mersul economiei, de a evita şocurile, de a reglementa economia în ansamblu etc. sunt condiţionate în mare măsură de bugetul de stat. În condiţiile economiei moderne de piaţă, ***bugetul de stat reprezintă un instrument de stabilizare a economiei,*** prin care forţa publică influenţează cererea globală, volumul producţiei şi nivelul general al preţurilor şi asigură protecţia socială. În acelaşi timp, bugetul de stat este o formă concretă de manifestare a finanţelor şi de înfăptuire a politicii financiare a statului, constituind mijlocul principal prin care se formează veniturile statului şi prin care se efectuează cheltuielile publice.

Satisfacerea cerinţelor economice şi sociale crescânde ale societăţii au făcut ca ***prin intermediul bugetului de stat să se redistribuie*** între ***33-40%*** din produsul intern brut.

Activitatea bugetară şi organizarea financiară a statului sunt reglementate de reguli precise înscrise în legi şi acte normative. În conformitate cu acestea ***bugetul are o structură proprie***, variabilă de la o ţară la alta, în funcţie de mai mulţi ***factori*** structura formelor de proprietate în economie, gradul de descentralizare a activităţii economice, rolul impozitelor şi taxelor în constituirea fondurilor economice, rolul impozitelor şi taxelor în constituirea fondurilor de resurse financiare pentru acoperirea unor cheltuieli bugetare de interes general.

Bugetul de stat se prezintă sub forma unei ***balanţe*** care cuprinde ***două mari capitole***: pe de o parte, ***veniturile*** sau încasările băneşti ale statului şi, pe de altă parte, ***cheltuielile*** prevăzute a se efectua, în perioada respectivă.

Veniturile bugetare ce se constituie conform ***Legii finanţelor*** publice cuprind veniturile ***curente*** şi veniturile ***din capital***. La rândul lor, veniturile curente pot fi: ***fiscale*** şi ***nefiscale.*** În categoria ***veniturilor fiscale*** sunt cuprinse impozitele directe (impozitul pe profit şi impozitul pe salarii) şi impozitele indirecte (taxa pe valoare adăugată, accizele şi impozitele pe circulaţie şi taxe vamale). Între ***veniturile nefiscale*** avem: vărsămintele din profitul net al regiilor autonome şi vărsămintele de la instituţiile publice (taxe de metrologie, taxe consulare, taxe pentru brevete de invenţii şi mărci, taxe pentru protecţia mediului şi alte taxe pentru diferite servicii). Veniturile obţinute din operaţiuni de capital în cadrul instituţiilor publice rezultă din valorificarea unor bunuri ale instituţiilor publice şi din valorificarea unor stocuri de la rezerva de stat şi de mobilizare.

Cheltuielile bugetare se grupează după mai multe ***criterii,*** în funcţie de care se înscriu în legea bugetului de stat care se apobă anual de parlament. Aceste cheltuieli pot fi: ***ordinare*** şi ***extraordinare***, ***curente*** şi de ***capital***. Prin această lege se pot face cheltuieli pentru plata bunurilor şi serviciilor achiziţionate de stat, plata salariilor şi pensiilor cuvenite funcţionarilor publici, plata dobânzii aferente datoriei publice, acordarea unor subvenţii întreprinzătorilor particulari ş. a.

Scanned with OKEN Scanner

După destinaţia lor economică, ***cheltuielile bugetare*** servesc pentru asigurarea: serviciilor publice generale ocazionate de funcţionarea autorităţilor publice, preşedenţiei României, autorităţilor legislative, judecătoreşti şi altor organe ale autorităţilor publice şi executive; apărării ordinii publice şi siguranţei naţionale; cheltuielilor social-culturale din învăţământ, sănătate, cultură, religie, sport şi tineret, aistenţă socială, alocaţii, pensii, ajutoare şi indemnizaţii; funcţionării serviciilor pentru dezvoltarea publică, locuinţe, mediu şi ape; acţiuni economice din industrie, agricultură, silvicultură, transporturi şi comunicaţii, cercetare ştiinţifică etc. Cheltuielile bugetare mai cuprind împrumuturile acordate pentru obiective aprobate prin convenţii bilaterale şi guvernamentale şi pentru acoperirea dobânzilor aferente datoriei publice. Pentru acţiuni neprevăzute ocazionate de calamităţi şi alte riscuri, bugetul de stat cuprinde o serie de fonduri de rezervă la dispoziţia guvernului.

În structura sa bugetul este o ***previziune***, deoarece conţinutul lui este reprezentat prin ceea ce se anticipează în perioada respectivă, atât la venituri, cât şi la cheltuieli. Execuţia bugetară, într-o perioadă sau alta, se poate prezenta în una din următoarele trei situaţii: ***echilibrată*** atunci când cheltuielile sunt egale cu veniturile prevăzute; ***excedentară*** când veniturile realizate în perioada respectivă sunt mai mari decât cheltuielile; ***deficitară*** în cazul în care cheltuielile sunt mai mari decât încasările bugetare realizate.

Atunci când execuţia bugetară este echilibrată, funcţionarea economiei naţionale se realizează sub semnul echilibrului şi eficienţei, al bunei gestionări a patrimoniului naţional. Totuşi, practica economică demonstrează şi necesitatea unor deficite bugetare, care pot fi un motiv de relansare economică, de reaşezare a structurilor instituţionale şi economice pe alte baze şi criterii. Totul este ca acest deficit să fie controlat, dirijat şi adaptat la potenţialul economic uman şi financiar încă neutilizat. Un anumit deficit bugetar poate contribui la stimularea consumului suplimentar cu efecte favorabile asupra ocupării forţei de muncă şi a creşterii veniturilor, prin faptul că acesta poate fi acoperit prin mijloace neinflaţioniste, bunăoară creditul public, şi crează o posibilitate de plasare a unor excedente băneşti de la populaţie şi agenţi economici, prin pârghii instituţionale şi nu prin mecanisme forţate de creşterea preţurilor. Lansarea unor investiţii publice poate reechilibra oferta de bunuri şi servicii în comparaţie cu nevoile de consum (cererea solvabilă) ale populaţiei. Este de preferat ca deficitul bugetar să nu fie acoperit prin emisiuni suplimentare de bani fară acoperiri în produse şi servicii.

Elaborarea şi execuţia bugetului de stat este influenţată de concepţiile politice, economice şi sociale specifice fiecărei perioade, ca şi de interesele grupurilor care exercită puterea politică. Abordarea economică a conceptului de buget subliniază corelaţiile macroeconomice şi, în special, legătura cu nivelul şi evoluţia produsului intern brut. În teoria economică modernă, ***bugetul este considerat ca o variabilă esenţială în determinarea produsului intern brut şi a nivelului folosirii resurselor naţionale.*** În acest context, politica bugetară a statului generează numeroase dispute, iar efectele acesteia sunt, adesea, contradictorii. Un anumit nivel al ***produsului intern brut*** şi măsura în care acesta este repartizat pentru ***formarea brută de capital şi consum*** determină nivelul indicatorilor bugetari şi constituie baza evoluţiei favorabile a economiei în viitor.

Scanned with OKEN Scanner

În perioada de tranziție la economia de piață, ***în România*** rolul şi locul bugetului de stat s-a schimbat într-o măsură importantă, devenind însă, ***un buget de supraviețuire*** (tabelul 3).

Tab. 3. Locul bugetului de stat în economia românească postsocialistă (%)

Anul	Dinamica:				Ponderea în PIB		
	PIB	Venituri bugetare[1]	Cheltuieli bugetare[1]	Sold bugetar[2]	Venituri bugetare	Cheltuieli bugetare	Sold bugetar
1989	100	100	100	–	43,5	36,0	7,5
1990	102	84	103	100	35,8	36,2	-0,4
1991	97	50	66	403	22,5	24,4	-1,9
1992	85	44	64	830	22,6	27,0	-4,4
1993	80	35	54	461	18,9	21,0	-2,6
1994	84	34	51	772	17,8	22,0	-4,2
1995	92	38	56	839	17,7	21,8	-4,1
1996	110	43	66	1183	16,9	21,7	-4,8
1997	99	40	58	800	17,5	21,1	-3,6

1) Față de 1989 = 100; 2) Față de 1990 = 100
Surse: *Economistul* nr. 565, 23.III.2000, p. 1.

Din analiza datelor statistice se desprind câteva observații care vin în susținerea afirmației de mai sus, şi anume:

a) ***în anii '90, involuția veniturilor şi cheltuielilor bugetului de stat a fost mult mai accentuată decât căderea înregistrată de PIB***; un motiv fiind renunțarea clasei politice la utilizarea bugetului de stat ca principal instrument pentru dezvoltarea economico-socială a țării în perioada tranziției spre economia de piață;

b) ***în toată această perioadă (1990-2000) veniturile bugetare au fost insuficiente pentru acoperirea cheltuielilor sociale***; în felul acesta, multe sectoare din sfera nematerială (educație, sănătate, cultură ş.a.) şi cea materială (productivă) şi-au diminuat activitatea, cu urmări negative asupra progresului economic şi social;

c) ***bugetul s-a încheiat*** în fiecare din acești ani, ***cu un însemnat deficit bugetar;*** aceasta a generat efecte negative pentru țară şi cetățeni, prin creşterea datoriei publice interne şi externe, o povară în plus pentru economie şi oameni;

d) ***repartizarea*** corespunzătoare a ***veniturilor bugetare pe destinații*** (domenii) a devenit ***o problemă insolubilă la nivelul parlamentului,*** datorită creşterii economice negative; dinamica pozitivă, susținută şi cu o rată înaltă a PIB este, aşadar, esențială şi pentru dimensionarea la nivelul cerințelor a bugetului de stat.

În țara noastră se impune cu stringență necesitatea trecerii de la un buget de stat redus, ca pondere în PIB şi în mărimi absolute, - buget de supraviețuire sau austeritate – la un buget de stat îmbunătățit valoric şi structural, un buget flexibil, care să constituie un instrument eficace de stimulare a dezvoltării economice. Experiența țărilor dezvoltate ar fi utilă în acest sens, deoarece ***bugetele de stat*** ale acestora sunt, totodată, ***mijloace importante de reglare economică***, concentrând o parte importantă din PIB. Astfel, ponderea veniturilor statului în produsul intern brut se situează între 35 % şi 52 % în țări ca Austria, Franța, Germania,

Scanned with OKEN Scanner

Italia, iar ponderea cheltuielilor bugetare raportată la acelaşi indicator variază între 46 % şi 62 %. Prin urmare, aceste ţări utilizează importante fonduri de la buget pentru dezvoltarea economică.

Pentru creşterea rolului de instrument economico-financiar a bugetului de stat, de transformare în buget ce asigură creşterea economică susţinută, se impune reconsiderarea acestuia din punct de vedere structural.

După anul 1990 s-a schimbat raportul dintre veniturile fiscale şi cele nefiscale, în defavoarea celor din urmă (tabelul 4). Subaprecierea sursei veniturilor nefiscale a generat insuficienţa crescândă a veniturilor bugetare şi înregistrarea unor mari deficite bugetare, din cauza utilizării ineficiente a resurselor din sectorul public şi proasta gestionare a PIB-ului provenit de aici; există un management necorespunzător la nivel microeconomic şi macroeconomic în legătură cu activităţile ce se desfăşoară în sectorul public. Venituri bugetare suplimentare ar apărea, dacă guvernanţii renunţă la atitudinea de neglijare a sectorului de stat şi la neglijarea gestionării lui riguroase.

Tab. 4. Structura veniturilor bugetului de stat în România (%)

Categorii de venituri	1989	1997
Total venituri	100[x]	100
1.Venituri fiscale	68,3	91,4
- impozite directe	18,8	46,8
- impozite indirecte	49,5	44,6
2.Venituri nefiscale	26,8	3,3
3.Alte venituri	4,8	5,2

x) Fără veniturile asigurărilor sociale de stat.
Sursa: *Economistul* nr. 565, 23.III.2000, p. 6.

Structura diferitelor categorii de cheltuieli bugetare reflectă, de asemenea, situaţia economică şi politică promovată în acest domeniu. De exemplu, ***cheltuielile bugetare pentru dezvoltarea economică-socială s-au diminuat continuu în ultimii ani***, în mod nejustificat, periclitând sectoare importante ale producţiei materiale, care nu dispun de fonduri de investiţii absolut necesare pentru echipamente şi tehnologii performante (tabelul 5).

Tab. 5. Structura cheltuielilor în bugetul de stat în România (%)

Categorii de cheltuieli bugetare	1989	1997
Total cheltuieli	100[1]	100
1. Autorităţi publice	1,6	3,5
2. Apărare, ordine publică şi siguranţă	4,8	14,2
3.Social – culturale	25,5	31,4
– Învăţământ	6,9	13,5
– Sănătate	7,8	8,3
4.Dezvoltare economico-socială	66,8	15,8
– Cercetare ştiinţifică	3,5	1,4
Alte cheltuieli	1,3	33,0[2]

1) Fără cheltuieli de asigurări sociale; 2) 17,4 % dobânzi şi alte cheltuieli pentru datoria publică, iar 13,0% - transferuri din buget.
Sursa: „*Economistul*" nr. 565 din 23 martie 2000, p.6.

Scanned with OKEN Scanner

Totodată, nici celelalte categorii de cheltuieli bugetare nu au acoperit necesităţile (învăţământ, sănătate, cercetare ştiinţifică), fiind reduse ca volum, întrucât produsul intern brut are o valoare scăzută.

Aşadar, trecerea la o nouă structură a bugetului de stat înseamnă ***reconsiderarea rolului important pe care îl au cheltuielile pentru dezvoltare economico-socială şi cercetare ştiinţifică*** în ansamblul acestora.

În cadrul bugetului general consolidat sunt incluse şi bugetele locale, care se întocmesc şi execută de către administraţiile publice locale (comună, oraş, judeţ, sectoare ale municipiului Bucureşti, municipiul Bucureşti), în condiţiile autonomiei teritoriale, reglementată pe plan european prin Carta Europeană a Autonomiei Locale.

Odată cu tranziţia spre economia de piaţă, s-a realizat o modificare importantă a raportului dintre bugetele locale şi bugetul de stat (tabelul 6).

Tab. 6. Evoluţia raportului dintre bugetele locale şi bugetul de stat în România (%)

Indicatorul	1989	1997
1.Ponderea în PIB a veniturilor bugetului de stat	43,5	17,5
2.Ponderea în PIB a veniturilor locale	3,5	4,2
3.Raportul între veniturile bugetare locale şi veniturile bugetare centrale	1/12,4	1 /4,2
4.Ponderea în PIB a cheltuielilor bugetului de stat	36,0	21,1
5.Ponderea în PIB a cheltuielilor bugetelor locale	1,9	4,1
6. Raportul între cheltuielile bugetelor locale şi cheltuielile bugetului de stat	1/18,9	1/5,1

Sursa: „Economistul" nr. 565, 22.III.2000, p.6.

Suportul financiar al autonomiei locale este încă insuficient, 80,6 % din veniturile locale au provenit în anul 1997 de la bugetul de stat, prin subvenţii şi defalcări din impozitul pe salarii.

În opinia unor specialişti, ***veniturile locale ar creşte substanţial prin renunţarea la subvenţii de la bugetul central de stat şi includerea completă a impozitului pe salarii în veniturile bugetare locale***[11].

Modul de organizare şi desfăşurare a procesului bugetar în România trebuie adaptat practicilor în materie din ţările cu economie de piaţă matură. Totodată, se impune lărgirea competenţelor administraţiei locale de stat, în vederea obţinerii de surse suplimentare de venituri, ceea ce este de natură să îmbunătăţească cantitativ şi calitativ serviciile publice şi să contribuie la creşterea eficienţei utilizării fondurilor publice bugetare.

[11] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Bugetul de stat, instrument principal pentru dezvoltarea economico-socială a ţării*, în „Economistul" nr. 565 din 23 martie 2000, p. 1,6.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 6-a

PIAŢA PRODUSELOR. SISTEMUL DE PREŢURI

Autori: prof. dr. Elena Niculescu
prof. dr. Niculae Niculescu

6.1. Conţinutul şi trăsăturile principale ale pieţei produselor
6.2. Comerţul interior şi restructurarea lui în perioada de tranziţie
6.3. Bursele de mărfuri şi rolul lor în economia românească actuală
6.4. Esenţa şi funcţiile preţurilor în economia de piaţă
6.5. Mecanismul formării preţurilor în economiile moderne de piaţă
6.6. Categoriile de preturi practicate in economia contemporana. Liberalizarea preţurilor în economia românească.

Scanned with OKEN Scanner

Tratarea problemelor teoretice ale economiei de piață, impune precizarea că piața constituie elementul său central, de unde pleacă și vin informațiile economice care stau la baza deciziilor agenților economici. Ca urmare, piața, concurența, cererea și oferta, prețul sunt noțiuni fundamentale, fără de care nu poate fi analizat, cunoscut și înțeles sistemul economic în întregul său.

6.1. Conținutul și trăsăturile principale ale pieței produselor

6.1.1. Piața produselor: concept și trăsături

Condiția fundamentală a existenței societății omenești o constituie obținerea de bunuri necesare traiului. În cadrul economiei de schimb, accesul la bunurile materiale se realizează, în cea mai mare parte și din ce în ce mai mult, prin intermediul schimbului. Bunurile care fac obiectul schimbului ajung de la producător la consumator prin vânzare – cumpărare.

În condițiile economiei moderne, ***forma specifică de organizare și realizare*** a proceselor de vânzare – cumpărare de bunuri o constituie ***piața produselor*** (piața mărfurilor). Ea include produsele destinate, prin intermediul văzării – cumpărării, populației, unităților economice sau instituțiilor, fiind, ***nemijlocit legate de trebuințele acestora și de posibilitățile de a le satisface***, respectiv de esența activității economice.

În limbaj curent, piața produselor reprezintă locul public, acoperit sau sub cerul liber, unde se vând și se cumpără mărfuri.

În sens științific, ***piața produselor exprimă relațiile economice dintre oameni***, care se desfășoară într-un anumit spațiu economic și ***în cadrul cărora se confruntă cererea de bunuri materiale cu oferta, se formează prețurile și au loc acte de vânzare – cumpărare.*** În prezent ea a devenit o rețea complexă ce cuprinde vânzători și cumpărători din întreaga lume, fără a mai fi necesară întâlnirea fizică a participanților la schimb, ci doar a cererii cu oferta prin intermediul ordinelor scrise, telexuri, telefaxuri.[1]

Participanții la relațiile de vânzare – cumpărare sunt, pe de o parte, ***ofertanții***, adică producătorii de factori de producție, de bunuri de consum, distribuitorii de astfel de bunuri materiale, iar pe de altă parte, sunt ***purtătorii cererii***, cumpărătorii de bunuri. Aceștia reprezintă „centrii distincți de decizie" care se opun unul altuia prin propriul interes, sau sunt legați în același timp, printr-o solidaritate funcțională.[2]

Numărul participanților la schimb poate fi ***mare*** – noțiunea de piață a produselor fiind legată de cea de mulțime, masă; poate fi ***mic*** – respectiv două-patru unități participante pe piață și chiar unul singur.

Sub aspectul ***comportamentului participanților***, piața produselor poate fi:

---

[1] G.A. Frois, *Economie politique. Economics*, Paris, 1988, p. 249

[2] J.K. Galbraith, N. Salinger, *Almost Everyone's Guide to Economics*, Houghton Miffu Co Boston, 1978, p. 3.

Scanned with OKEN Scanner

a) ***fluidă***, atunci când nu există restricţii la intrarea sau ieşirea de pe piaţă. Pentru producători ideea de fluiditate ţine de mobilitatea specifică a factorilor de producţie;

b) ***rigidă***, determinată de elementele de constrângere ce pot să apară pe acest segment al pieţei.

Din punct de vedere al ***mediului,*** piaţa produselor poate fi:

a) ***transparentă***, atunci când toţi subiecţii posedă o perfectă cunoaştere a elementelor pieţei produselor (bursele de mărfuri sunt considerate a fi pieţe perfect transparente);

b) ***opacă***, cu diverse grade, în care accesul la informaţie din partea agentului economic este foarte dificil.

După ***natura produselor***, delimităm:

a) ***pieţe agroalimentare***;

b) ***pieţe industriale.***

După ***modul de organizare şi desfăşurare a schimbului***, piaţa produselor include:

a) ***comerţul interior şi exterior***;

b) ***bursele de mărfuri.***

Obiectul schimbului pe piaţa produselor îl constituie ***bunul material.*** Bunurile materiale au, pe de o parte, o ***determinare existenţială***, fiind identităţi cuantificabile, iar pe de altă parte, o ***determinare economică***, racordată la factori de satisfacţie şi de producţie, care intră în circuitul marfar sau cel puţin capătă expresie marfară.[3]

Bunurile materiale ***după destinaţia lor*** (productivă sau neproductivă) structurează piaţa produselor în:

a_1) ***piaţa mijloacelor de producţie***, caracterizată:

– printr-un grad ridicat de concentrare a activităţii datorită numărului limitat de parteneri;

– printr-o preponderenţă a mobilurilor raţionale de manifestare a cererii;

– printr-o corelaţie relativ strânsă între cerere şi ofertă.

a_2) ***piaţa bunurilor de consum*** caracterizată prin:

– arie geografică foarte întinsă;

– în calitate de cumpărători apar atât populaţia, cât şi unităţi economice;

– corelarea cererii cu oferta are o mobilitate mult mai ridicată.

Structura interioară a pieţei produselor este deosebit de complexă (fig. 1), fiind alcătuită din numeroase subdiviziuni şi segmente de piaţă, determinate de:

---

[3] E. Dobrescu, T. Postolache, *Consemnări economice*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1990, p. 97-103

Scanned with OKEN Scanner

– diversitatea largă a produselor ce formează obiectul actelor de vânzare-cumpărare;
– natura diferită a partenerilor ce apar în relaţiile de piaţă;
– condiţiile particulare în care se formează şi se confruntă oferta cu cererea.

Dincolo de complexitatea structurii sale interne, ***piaţa produselor se prezintă ca un tot unitar***. Diferitele segmente de piaţă sunt părţi interdependente ale întregului, care se influenţează reciproc.

Piaţa produselor este prin excelenţă ***dinamică***. Succesul sau eşecul, în cadrul pieţei, este rezultanta unui ansamblu de factori – unii aleatori sau imprevizibili.

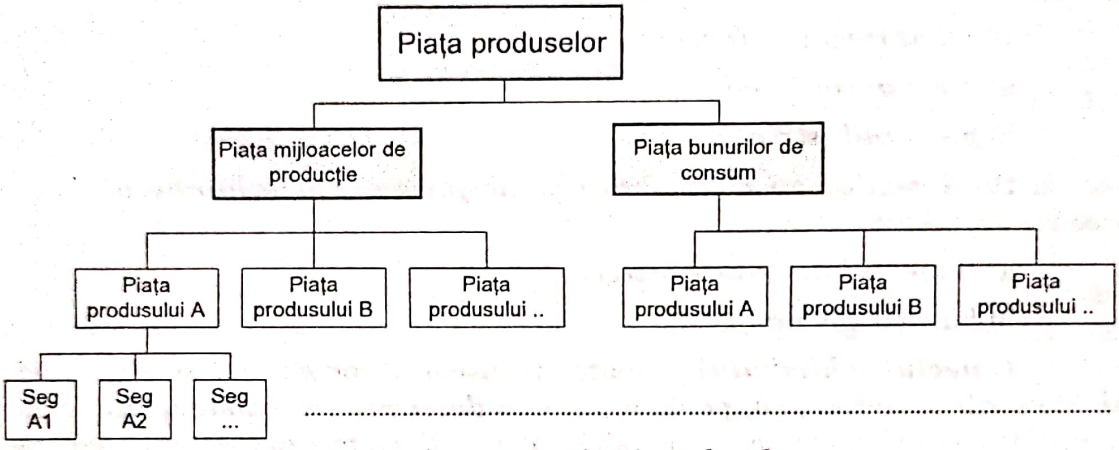

Fig.1. Structura pieţei produselor

Dintre factorii mai importanţi care explică dinamica pieţei produselor subliniem:

– categoria de nevoi cărora se adresează produsele (nevoi de primă necesitate, nevoi secundare sau periferice) şi durata de întrebuinţare, a cărei întindere ţine de natura sau specificul destinatarului şi intensitatea sau gradul de solicitare la care sunt supuse;

– gradul de accesibilitate a produselor (relaţia între venit şi preţ, între preţ şi calitate, între preţul unui produs şi preţul produselor cu care se află în substituţie sau asociere);

– vârsta produselor (produse cu ciclu de viaţă scurt, lung, etern etc.);

– raportul resurse – nevoi, influenţează considerabil mobilitatea pieţei produselor;

– politica economică a statului, care prin instrumentele sale specifice poate influenţa pozitiv sau negativ dimensiunea pieţei produselor.

6.1.2. Rolul şi funcţiile pieţei produselor

Considerată, în accepţiunea teoriei economice clasice, ca fiind „mâna invizibilă" care reglementează activitatea economică, „forţa impersonală" ce acţionează dincolo de capacitatea de intervenţie a agenţilor economici, ***piaţa mărfurilor apare,*** pentru subiecţii relaţiilor de schimb, ***ca o „ameninţare", ca o „forţă arbitrară"*** care determină preţul şi venitul.

Rolul pieţei produselor în sistemul economic bazat pe libera iniţiativă decurge din ***funcţiile*** pe care le îndeplineşte, cu abateri mai mari sau mai mici.

În primul rând, ***ea realizează contactul permanent dintre producători şi consumatori, dintre ceea ce se oferă şi ceea ce se cere***, la un moment dat, evidenţiind concordanţa sau neconcordanţa dintre ofertă şi cerere, dintre producţie şi consum.

Prin informaţiile pe care le oferă privind volumul, structura şi nivelul calitativ al cererii, piaţa produselor:

– determină orientarea agenţilor economici spre activităţi economice capabile să satisfacă superior trebuinţele consumatorului şi să maximizeze profitul acestora;

– stă la baza deciziilor agenţilor economici privind investiţiile de capital, cantitatea şi structura producţiei, schimbului şi consumului;

– asigură şi orientează alocarea şi utilizarea eficientă a resurselor economice umane, materiale şi financiare.

Pe de altă parte, confruntarea permanentă a ofertei cu cererea este capabilă să determine:

– principiile de prioritate în producerea bunurilor prin răspunsul la întrebările: ce şi cât să se producă?;

– metodele de organizare şi de combinare a factorilor de producţie, prin răspunsul la întrebarea: cum să se producă?;

– persoanele şi categoriile de persoane care au acces la aceste bunuri, prin răspunsul la întrebarea: pentru cine să se producă?.

În al doilea rând, prin piaţa produselor (şi evident şi a celorlalte segmente ale pieţei globale) ***activitatea economică se autoreglează***, în sensul că, sistematic producţia se aliniază la mobilitatea cererii. Sensul său autoreglator constă în faptul că tocmai pe piaţă, prin infinitatea actelor de vânzare-cumpărare (ce cuprinde atât populaţia, cât şi agenţii economici) se modelează structura şi dinamica producţiei, a ofertei de bunuri economice. Prin intermediul pârghiilor economice (preţul, profitul, salariul, dobânda etc.), piaţa furnizează agenţilor economici informaţii asupra raportului cerere-ofertă; tendinţa de creştere a preţurilor şi a ratei profitului, de pildă, constituind semnale ale pieţei, stimulează sporirea ofertei de bunuri de un fel sau altul şi corelarea ei cu cererea.

În al treilea rând, piaţa produselor asigură ***echilibrul economic pe termen lung***, în principal, ***echilibrul ofertă-producţie şi cerere-consum***, astfel încât se realizează, ceea ce preconizau economiştii clasici: transformarea intereselor proprii ale indivizilor în cea mai bună opţiune pentru societate privind folosirea resurselor existente la un moment dat şi realizarea unei economii moderne, deversificate, inovatoare şi eficiente, în care dezvoltarea economică să fie cu adevărat creatoare de bunuri, bază a creşterii nivelului de viaţă al oamenilor.

În concluzie, ***piaţa produselor*** (împreună cu piaţa serviciilor) reprezintă cea mai ***importantă componentă a mecanismului economiei de piaţă***, întrucât pe acest segment de piaţă, se finalizează activitatea agenţilor economici. Aici,

Scanned with OKEN Scanner

este sancţionată calitatea activităţii prestate de producător, se materializează oferta şi cererea, se evidenţiază echilibrele şi decalajele.

Îndeplinirea rolului şi funcţiilor pieţei produselor cere asigurarea şi respectarea următoarelor ***condiţii:***

a) ***autonomia de decizie*** a agenţilor economici, libertatea economică în ceea ce priveşte alocarea şi utilizarea resurselor, organizarea şi conducerea procesului economic, precum şi valorificarea rezultatelor economice. Alinierea operativă şi eficientă a producţiei la cererea de bunuri materiale – ţinând seamă de informaţiile pe care piaţa le oferă sistematic – necesită o largă iniţiativă, posibilităţi nelimitate de mişcare autonomă, directă, a firmelor fără îngrădiri birocratice din partea statului. Garanţia acestui proces este oferită de ***proprietatea privată***, care reprezintă fundamentul ***economiei de piaţă***, întrucât ea generează ***iniţiativa particulară, mecanismul concurenţial*** şi ***apariţia unei economii eficiente***;

b) ***pârghiile economice ale pieţei*** – preţurile, profitul, salariile, dobânda – ***să reflecte fidel modificările din economie***, astfel încât funcţionarea lor să permită pieţei realizarea funcţiei de regulator principal al activităţilor agenţilor economici;

c) ***reglementarea indirectă a activităţilor economice*** de ***către stat***, prin intermediul politicii bugetare şi fiscale, sociale, de investiţii, monetare şi de credit etc.

În concluzie, cunoaşterea proceselor de dezvoltare economico – socială, pe plan naţional şi la scară mondială, nu este posibilă fără studierea şi ***înţelegerea pieţei*** în toate ipostazele în care aceasta s-a impus în viaţa popoarelor, dar mai ales în cea de ***mecanism prin care se realizează reglarea şi autoreglarea proceselor care caracterizează viaţa economică***. Această cerinţă este cu atât mai evidentă şi stringentă, cu cât piaţa contemporană se prezintă ca un ***sistem complex***, format din numeroase componente interdependente şi care acţionează, totodată, în strânsă legătură cu celelalte componente ale sistemului economico – social. În cadrul sistemului de pieţe se întrepătrund numeroase fluxuri economice (aici cu sensul de pieţe), începând cu cel de mărfuri şi servicii şi continuând cu cel de monedă şi cu mişcarea resurselor financiare ale unei ţări. ***Locul central*** în cadrul sistemului de pieţe ***revine pieţei produselor.***

6.2. Comerţul interior şi restructurarea lui în perioada de tranziţie

O componentă principală a activităţii pe care agenţii economici o desfăşoară în cadrul pieţei produselor este reprezentată de procesul de comercializare. În economia modernă, situaţiile când producătorul îşi vinde direct mărfurile fabricate sunt tot mai rare. Producătorul lumii moderne apelează tot mai mult la serviciile comerţului.

Comerţul are un conţinut complex, reprezentând, înainte de toate, arta de a cumpăra şi de a vinde mărfuri, de a convinge şi negocia în acest scop. ***Comerţul cu mărfuri*** are în vedere ***ansamblul actelor de vânzare-cumpărare*** a produselor naturale, transformate sau fabricate.

Scanned with OKEN Scanner

În sens restrâns, comerţul constituie o activitate economică „neproductivă", pentru că nu produce sau nu transformă bunurile materiale, aşa cum face agricultura sau industria. Dar, comerţul „produce" o paletă largă şi eterogenă de ***utilităţi economice indispensabile*** – transportul, stocarea, pregătirea mărfurilor pentru vânzare etc. – pe care le pune permanent la dispoziţia consumatorilor şi/sau utilizatorilor în condiţii corespunzătoare nevoilor lor.

Din punct de vedere ***juridic, comerţul defineşte transferul titlurilor de proprietate*** asupra bunurilor economice, respectiv efectuarea transferului succesiv al dreptului de proprietate de la producător la utilizator, prin intermediul actelor de vânzare-cumpărare.

Ca ***fază intermediară între producţie şi consum, comerţul*** este chemat să asigure echilibrul necesar în cadrul pieţei produselor şi fluiditatea actelor de vânzare-cumpărare. Din această perspectivă, comerţul apare ca o funcţie a vieţii economice ce are în vedere corelarea cererii consumatorilor şi/sau utilizatorilor cu oferta de bunuri economice.

În sens larg, obiectul comerţului devine tot mai mult ***activitatea de punere a produsului la dispoziţia consumatorului, prin cercetarea pieţei şi dimensionarea nevoilor reale şi potenţiale ale acestuia***. Înseamnă că, activităţilor de intermediere a actelor de vânzare – cumpărare, ca şi celor legate de distribuţia fizică, li se adaugă noi activităţi: cercetarea pieţei, informarea şi educarea consumatorilor, crearea de noi trebuinţe, promovarea unei game largi de servicii legate de folosirea produselor, publicitatea, crearea cadrului ambiental necesar actului de vânzare – cumpărare etc.

În concluzie, ***comerţul*** trebuie înţeles ca fiind o ***activitate creatoare*** de ***utilităţi puse în serviciul consumatorilor*** şi/sau utilizatorilor, cuprinzând un segment important al fluxului monetar din fiecare ţară.

Comerţul, prin complexitatea activităţilor sale, are un rol important atât în raport cu producătorii, cât şi cu utilizatorii finali sau intermediari,[4] îndeplinind mai multe funcţii:

a) ***schimbarea proprietăţii asupra produsului,*** prin transferul succesiv al dreptului de proprietate de la producători către intermediari sau consumatorii finali;

b) ***cumpărarea – vânzarea produselor***, funcţie ce permite realizarea (sub formă bănească) a valorii materializate în mărfuri, în vederea recuperării cheltuielilor făcute cu producerea şi circulaţia lor. Vânzarea încheie ciclul economic pe care îl parcurg mărfurile şi confirmă transferul lor din sfera circulaţiei în cea a consumului, unde vor satisface o paletă largă de trebuinţe;

c) ***stocarea mărfurilor*** – activitate cu impact important în echilibrarea producţiei cu consumul, a ofertei cu cererea, în adaptarea permanentă a producţiei la dinamica nevoilor;

d) ***formarea sortimentelor comerciale, asortarea şi ambalarea mărfurilor*** ce urmeaza a fi puse la dispoziţia consumatorilor. Importanţa acestei

[4] Vezi în acest sens D. Patriche, coordonator, *Bazele comerţului*, Ed. Didactică şi Pedagogică, R.A. Bucureşti, 1995, p. 26

funcţii decurge din faptul că o serie de mărfuri (îndeosebi cele destinate populaţiei) nu pot intra în consum decât în urma unor operaţiuni prealabile de pregătire: porţionarea, dozarea şi preambalarea, sortarea, asigurarea condiţiilor de păstrare pentru menţinerea calităţii, demontarea şi asamblarea, etalarea; operaţiuni necesare pentru realizarea vânzării;

e) ***organizarea corespunzătoare a mişcării mărfurilor*** – cu ajutorul acestei funcţii, urmărindu-se asigurarea cu mărfuri a tuturor segmentelor de consumatori, indiferent de zona geografică unde trăiesc, a întregului spaţiu ce separă producţia de consum;

f) ***crearea condiţiilor de realizare efectivă a actului de vânzare – cumpărare***, prin asigurarea unei reţele corespunzătoare de unităţi (magazine, automate, puncte de depozitare etc.), a bazei tehnico – materiale şi a personalului specializat, astfel încât cumpărătorul să-şi aleagă produsele necesare;

g) ***asigurarea promovării produselor*** prin diferite modalităţi (publicitate, merchandising etc.) care să ducă la transformarea consumatorilor potenţiali în consumatori efectivi;

h) ***cercetarea permanentă a nevoilor consumatorilor*** în vederea dimensionării cererii de mărfuri şi fundamentării riguroase şi oportune a politicilor comerciale.[5]

În condiţiile ţării noastre, comerţul poate să devină – în contextul formării mecanismelor de piaţă – un puternic factor de redresare a economiei naţionale şi un instrument autentic de civilizare a modului nostru de trai. Realizarea acestui deziderat reclamă, cu deosebire, ***restructurarea şi racordarea întregii activităţi comerciale*** la evoluţia de ansamblu a modernizării societăţii româneşti.

Necesitatea restructurării activităţii comerciale trebuie pusă în legătură cu numeroase aspecte, cum sunt:

– modificările intervenite în structurile de proprietate;
– restructurarea puterii de cumpărare a populaţiei, a gusturilor şi exigenţelor acestora;
– renunţarea la dirijismul practicat de stat in cadrul economiei naţionale;
– tendinţa de încadrare a comerţului în mediul creat de noua linie arhitectonică a urbanisticii moderne.

În condiţiile ţării noastre, ***restructurarea comerţului constituie un proces deosbit de complex ce însumează numeroase acţiuni***: organizarea pe principii comerciale atât a schimbului de bunuri de consum, cât şi a celui cu mijloace de producţie, modernizarea puternică a reţelei comerciale; specializarea activităţii comerciale,[6] realizată atât prin prisma unui prag de profitabilitate normal, dar şi prin perspectiva interesului general al consumatorului; concentrarea activităţii comercianţilor atât pe orizontală dar şi pe verticală pentru siguranţa formelor de distribuţie; civilizarea actului de cumpărare etc.

---

[5] Subliniem că această funcţie, ca şi precedenta, nu reprezintă o exclusivitate a comerţului, dar în condiţiile contemporane implicarea este tot mai necesară şi aceasta cu atât mai mult cu cât nu produsele ridică probleme ci vânzarea lor pe piaţă.

[6] Avem în vedere aici, mai ales, comerţul cu amănuntul, ca verigă finală a distribuţiei, prin care se realizează contactul cu consumatorul. Dar nu ignorăm comerţul de gros şi de mic gros.

Scanned with OKEN Scanner

Era de aşteptat ca tranziţia postsocialistă să influenţeze favorabil evoluţia comerţului nostru interior. Este adevărat că, magazinele, mai ales cele din oraşe, au devenit elegante şi sunt relativ bine aprovizionate cu mărfuri, provenind în deosebi din import. Dar, tot atât de adevărat este că, puterea de cumpărare a majorităţii cetăţenilor a scăzut cosiderabil, că majoritatea întreprinderilor autohtone şi-au restrâns foarte mult producţia, iar multe au fost chiar închise.

Ca urmare, în anii '90, ***volumul comerţului cu amănuntul a înregistrat o puternică involuţie*** (tabelul 1).

Tab. 1. Evoluţia comerţului cu amănuntul în România postsocialistă (%)

Anul	Ritmul[1]	Dinamica[2]	Reducerea[3]		Pond.sect. priv.
			Anuală	Cumulată	
1990	17,2	117	17	-	0,8
1991	-25,5	87	-13	4	21,7
1992	-17,3	72	-28	-24	45,8
1993	- 7,6	67	-33	-57	65,0
1994	8,5	72	-28	-85	71,1
1995	24,6	90	-10	95	74,3
1996	7,9	97	- 3	-98	76,7
1997	-28,8	69	-31	-129	81,8

1) Faţă de anul anterior = 100; 2) Faţă de 1989 = 100.

Surse: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1998, p. 597; *Evoluţia principalilor indicatori economico-sociali în perioada 1989-1995*. CNS, 1996, p. 44.

Datorită ritmurilor negative din anii 1991-1993, precum şi a celor înregistrate după '96, volumul comerţului cu amănuntul s-a situat, aproape în toată perioada postsocialistă (excepţie face numai anul 1990), sub nivelul din '89. Ca urmare, în perioada 1991-1997, reducerile cumulate ale volumului comerţului cu amănuntul au reprezentat 129% faţă de volumul realizat în anul 1989, ceea ce a echivalat cu o reducere corespunzătoare a consumului populaţiei, precum şi cu o comprimare şi mai accentuată a producţiei autohtone, îndeosebi a celei industriale (având în vedere ponderea crescândă a produselor străine din comerţul nostru interior).

Începând din 1993, ***sectorul privat a devenit preponderent în volumul comerţului cu amănuntul*** din ţara noastră, iar această poziţie s-a accentuat apoi continuu. ***Însă,*** preponderenţa sectorului privat, neînsoţită de alte condiţii pozitive (îndeosebi de relansare a producţiei autohtone şi creşterea puterii de cumpărare a cetăţenilor) ***n-a putut asigura stoparea involuţiei comerţului cu amănuntul.*** Şi în acest domeniu, absolutizarea rolului privatizării, de către mulţi oameni politici, şi-a confirmat inconsistenţa.

În perioada postsocialistă, ***au survenit schimbări importante*** în structura organizatorică şi cea materială a ***comerţului nostru interior*** (tabelul 2).

În ansamblul comerţului interior s-a conturat tendinţa creşterii ponderii comerţului cu ridicata şi a reducerii ponderii comerţului cu amănuntul. Începând din 1994, comerţul cu ridicata a devenit precumpănitor în volumul comerţului nostru interior. Aceasta evidenţiază amplificarea rolului activităţii comerciale în realizarea legăturilor dintre producători şi consumatori, oferind unele posibilităţi pentru eficientizarea acestor legături, mai ales prin uni-

Scanned with OKEN Scanner

tăţile specializate pentru comerţul de en-gross. Însă, preponderenţa comerţului cu ridicata reflectă şi proliferarea intermediarilor dintre producători şi consumatori, ceea ce afectează interesele ambelor categorii sociale, favorizând operaţiunile speculative. Or, fără stoparea acestei tendinţe, România nu poate ajunge la un comerţ civilizat, asemănător cu cel din ţările dezvoltate europene.

Tab. 2. Structura comerţului interior al României (%)

Anul	Total comerţ interior		Comerţ cu amănuntul	
	Com. cu ridicata	Com. cu amănun.	Mărf.alim.	Mărf.nealim.
1993	48,4	51,6	45,3	54,7
1994	54,5	45,5	41,4	58,6
1995	57,0	43,0	37,6	62,4
1996	56,0	44,0	34,4	65,6
1997	54,7	45,3	34,6	65,4

Sursa: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1998, p. 597-598.

În ansamblul comerţului cu amănuntul, în anii '90, ***s-a conturat o tendinţă de reducere a ponderii mărfurilor alimentare, în favoarea celor nealimentare.*** În 5 ani (1993-1997), amploarea acestei modificări a atins 10,7 procente. O asemenea tendinţă se manifestă în majoritatea ţărilor, însă mai intens în ţările dezvoltate. Dar, la noi, tendinţa menţionată trebuie apreciată în raport cu perpetuarea unui consum alimentar deficitar pentru o parte crescândă a populaţiei, precum şi în raport cu creşterea galopantă a preţurilor la ambele categorii de mărfuri.

Evoluţia comerţului cu amănuntul, în perioada postsocialistă, se caracterizează şi prin perpetuarea şi chiar accentuarea decalajelor în profil teritorial (tabelul 3).

Tab. 3. Gruparea judeţelor după nivelul vânzărilor cu amănuntul pe locuitor

Grupa de judeţe[1]	Numărul judeţelor		Pond.în total vânzări	
	1989	1995	1989	1995
Total judeţe[2]	41	41	100,0	100,0
1. Până la 75 %	9	15	11,7	20,6
2. 75,1 – 90 %	11	11	20,8	18,8
3. 90,1 – 105 %	15	8	33,0	17,4
4. 105,1 – 120 %	4	3	12,9	8,8
5. Peste 120 %	2[2]	4[2]	21,6	34,4

1) Faţă de media pe ţară a vânzărilor de mărfuri cu amănuntul pe locuitor = 100; 2) Inclusiv municipiul Bucureşti.

Surse: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1990, p. 578-583; *Date curente CNS.*

În anul 1995, nivelurile judeţene ale comerţului cu amănuntul pe locuitor se înscriau între 46 (în judeţul Giurgiu) şi 147 (în judeţul Timiş), decalajul dintre cele două extreme fiind de 1/3,2. Faţă de 1989, decalajele s-au accentuat între numeroase judeţe, cu deosebire între judeţele din prima grupă şi cele incluse în ultima grupă. Ca urmare, în timp ce la cele 15 judeţe din prima grupă a revenit doar 1/5 din totalul vânzărilor de mărfuri cu amănuntul, cele 3 judeţe din ultima grupă (Argeş, Constanţa, Timiş) şi municipiul Bucureşti au concentrat peste 1/3 din totalul vânzărilor respective. Asemenea decalaje evidenţiază o ten-

Scanned with OKEN Scanner

dinţă de polarizare a judeţelor sub aspect economic, ceea ce nu apropie, ci, dimpotrivă, îndepărtează România de o economie modernă de piaţă.

O problemă care solicită o strategie aparte de restructurare a comerţului nostru este şi cea privitoare la ***originea (proveniența) fondului de marfă existent pe piața produselor***. Aşa cum arată realitatea, pe piaţa produselor din Romania se manifestă o anumită exagerare pentru aducerea şi comercializarea mărfurilor din import în dauna produselor autohtone.

Pentru a determina, însă, creşterea ponderii produselor româneşti în cadrul comerţului nostru interior este necesar să se acţioneze, prioritar, în direcţia ***îmbunătăţirii calităţii*** şi a ***reducerii costurilor*** acestora, ca modalităţi sigure şi operaţionale pentru ***asigurarea competitivităţii*** lor atât pe piaţa internă, cât şi pe cea externă.

Abordarea problemelor de restructurare a comerţului nostru interior necesită, în altă ordine de idei, şi ***materializarea unor aspecte complexe ce decurg din procesul de modernizare a oraşelor noastre***; fiind vorba, înainte de toate, de aprovizionarea cu mărfuri şi servicii capabile să satisfacă atât nevoile şi exigenţele consumatorilor, cât şi scopurile întreprinzătorilor comerciali. În acest context se detaşează ***urbanismul comercial***, chemat să asigure acea viziune unitară globală cu privire la funcţiile comerciale ale oraşului, comerţul contribuind într-o manieră proprie la înfrumuseţarea străzilor, la diversificarea şi însănătoşirea vieţii sociale.

Nu în ultimul rând, restructurarea comerţului românesc, în perioada de tranziţie, implică şi ***reajustarea cadrului legislativ pentru a se asigura atât concurenţa loială, cât şi protecţia consumatorului***. În acest sens se impune promovarea Hotărârii de Guvern privind Regulile de proliferare şi localizare a comerţului cu amănuntul, care va statua şi obligativitatea obţinerii autorizaţiei de vânzare pentru fiecare unitate componentă din patrimoniul unităţilor comerciale. În acelaşi timp, devine imperios necesară o intervenţie efectivă şi constantă a statului inclusiv în plan legislativ pentru protecţia consumatorului, cunoscut fiind faptul că unii consumatori (mai ales interni) nu manifestă grija cuvenită pentru asigurarea unei calităţi corespunzătoare a bunurilor şi serviciilor destinate vânzării şi a unui preţ strâns corelat cu calitatea şi costurile acestora.

6.3. Bursele de mărfuri şi rolul lor în economia românească actuală

6.3.1. Bursa de mărfuri: concept, trăsături şi structură

Bursele de mărfuri clasice sunt ***pieţe organizate***, care asigură concentrarea cererii şi ofertei pentru anumite categorii de produse şi servicii în scopul efectuării de tranzacţii în condiţii de concurenţă şi libertate contractuală.

Menirea lor este de a pune în legătură – direct sau prin intermediari specializaţi – un număr cât mai mare de agenţi economici interesaţi în comerţul cu anumite mărfuri – producători, comercianţi, armatori, expeditori, asiguratori etc. – creindu-se, totodată, condiţiile materiale şi informaţionale necesare pentru încheierea şi executarea tranzacţiilor.

Scanned with OKEN Scanner

Bursele sunt pieţe libere, în sensul că ***asigură confruntarea directă şi deschisă a cererii şi a ofertei disponibile*** pentru mărfurile respective. Prin urmare, nu pot fi tranzacţionate pe pieţele bursiere decât acele mărfuri pentru care există o concurenţă care este liberă, adică un număr suficient de mare de ofertanţi şi cumpărători, astfel încât să nu apară posibilitatea unor concentrări în scopul manipulării preţului; ***bursa este opusă***, prin esenţa sa, ***ideii de monopol.***

Verigă importantă a economiei de piaţă, ***bursa[7] este o instituţie organizată şi supravegheată de stat***, prin care se realizează schimburi comerciale (tranzacţii) cu mărfuri sau valori fără prezentarea, predarea şi plata concomitentă a obiectului tranzacţiei.

Bursa este o piaţă organizată, în sensul că ***tranzacţiile se realizează conform unor principii, norme şi reguli cunoscute şi acceptate de participanţi.*** Organizarea pieţelor bursiere se realizează atât prin ***cadrul legal*** stabilit în fiecare ţară pentru activitatea bursieră, cât şi prin ***regulamentele bursiere*** – expresie concentrată şi consacrată a normelor şi a uzanţelor în afaceri. Totodată, ***tranzacţiile bursiere*** se efectuează întotdeauna ***prin firme specializate*** (de tip broker/dealer) şi prin intermediul unui ***personal specializat*** (agenţii de bursă), care asigură stabilirea contactului între cerere şi ofertă ce se manifestă pe piaţă.

Bursa de mărfuri este piaţa unde se tranzacţionează mărfuri fungibile înrudite calitativ, substituibile şi perfect conservabile, după o procedură specială care se desfăşoară, pe baza unui program prestabilit, într-un loc cunoscut, în prezenţa cumpărătorilor sau a reprezentanţilor acestora, sub supravegherea unor autorităţi.

La bursa de mărfuri se negociază:

– produse agroalimentare (grâu, porumb, orez, soia...);
– metale (cupru, aluminiu, zinc...);
– produse tropicale (cafea, cacao, zahăr...);
– produse de origine minerală (petrol);
– unele produse cu grad ridicat de perisabilitate (ouă, carne).

Negocierea ***nu se realizează*** asupra unor bunuri fizice, individualizate şi prezente ca atare la locul contractării (ca în cazul licitaţiilor clasice), ci pe baza unor documente reprezentative („hârtii"), care consacră dreptul de proprietate asupra mărfii şi constituie imaginea comercială a acesteia (o anumită cantitate de marfă de o anumită calitate). ***Aşadar, bursa de mărfuri este o piaţă dematerializată unde se încheie contractul dintre părţi, identificarea şi circulaţia mărfurilor realizându-se în afara acestei pieţe.***

O marfă poate face obiectul tranzacţiilor la bursă numai dacă sunt îndeplinite următoarele ***condiţii:***

---

[7] Denumirea de bursă provine de la numele familiei veneţiene Della Borsa care, în secolul al XIV-lea organizează, pentru prima dată în Flandra, o instituţie unde se negociau atât mărfuri, cât şi hârtii de valoare. Ulterior, sunt înfiinţate burse cu profile distincte la Anvers-1531, Londra-1564, Paris-1724, apoi la Lyon, Hamburg şi în alte centre. În prezent, cele mai puternice şi reprezentative organizaţii de acest fel funcţionează la New York, Londra, Paris, Milano, Munchen, Tokio etc. Cea mai mare bursă de mărfuri din lume pentru contracte futures este cea de la Chicago, înfiinţată în 1848.

Scanned with OKEN Scanner

a) oferta este amplă şi provine de la un număr suficient de mare de ofertanţi;
b) cererea este solvabilă şi relativ constantă;
c) preţurile nu fac obiectul unor măsuri administrative de control;
d) este asigurată transparenţa informaţiilor privind piaţa;
e) produsul să se preteze la o standardizare precisă sub aspectul calităţii, asigurând garanţia că între ceea ce s-a negociat în contract şi ceea ce se va livra şi recepţiona nu există nici o deosebire.[8]
f) produsul să fie depozitabil (excepţie fac ouăle, cornutele vii, etc. care se livrează fără a fi depozitate).

Bursa de mărfuri este o piaţă reprezentativă servind drept reper pentru toate tranzacţiile care se efectuează cu acele mărfuri pentru întreaga activitate economică şi sursă a informaţiei de bază pentru agenţii economici. Aici se stabileşte ***preţul*** (aşa numitul curs al bursei) ***pentru mărfurile negociate – element esenţial*** pentru tranzacţiile comerciale care se desfăşoară în ţara respectivă, iar în cazul marilor burse, în întreaga lume.

În concluzie, bursele de mărfuri sunt pieţe specifice, mecanisme de concentrare a cererii şi ofertei pentru anumite categorii de mărfuri în scopul realizării de tranzacţii într-un cadru organizat şi în mod operativ, în condiţii de liberă concurenţă.

Participanţii la bursele de mărfuri pot fi grupaţi în următoarele categorii: a) oameni de afaceri, comercianţi, producători şi consumatori, care vând sau cumpără mărfuri cu livrare promptă şi plata cash; b) producători, consumatori, comercianţi, bănci, care investesc în mărfuri ce urmează să fie livrate la termen; c) comercianţi, producători şi consumatori, care folosesc bursele de mărfuri pentru a încheia operaţiuni de hedge (de acoperire) pentru a evita fluctuaţiile de preţ între data contractării şi cea a livrării mărfurilor; d) speculatorii, care îşi riscă banii în vederea obţinerii de profituri; c) mijlocitorii şi speculatorii – primii încheie tranzacţii pentru evitarea sau reducerea riscurilor provenite din fluctuaţiile de preţ, ultimii acceptă riscul ce decurge din operaţiunile de bursă în scopul obţinerii de profit.

Bursele de mărfuri au o ***structură*** deosebit de ***complexă***.

a) În funcţie de ***gama şi varietatea tranzacţiilor încheiate***, delimităm două grupe de burse de mărfuri:

– ***bursele generale,*** care tranzacţionează mărfuri deosebit de eterogene (cum sunt cele din Amsterdam, Rio de Janeiro);

– ***bursele specializate,*** care au ca obiect o gamă determinată de mărfuri, uneori chiar o singură marfă (Bursa de metale de la Londra, Bursa de bumbac de la New York).

b) După ***forma de organizare***, delimităm:

– ***burse private,*** înfiinţate şi organizate de particulari, dar cu aprobarea statului pe teritoriul căruia îşi desfăşoară activitatea;

---

[8] Dacă cerealele (grâu, porumb, orz etc.) se pretează la o standardizare calitativă şi constituie o marfă de bursă, tutunul se diferenţiază foarte mult după soi, an de recoltă, din care cauză nu se tranzacţionează la bursă.

Scanned with OKEN Scanner

– ***burse înfiinţate şi administrate de stat.***

c) După criteriul de ***admitere a participanţilor***, subliniem:

– ***bursele la care participarea este nelimitată,***[9] cu condiţia respectării dispoziţiilor de funcţionare. Accesul este gratuit sau cu taxă de frecventare;

– ***bursele la care accesul este limitat*** numai membrilor acestora sau acelora care au obţinut autorizaţii speciale din partea conducerii burselor.[10]

Indiferent de criteriul de structurare folosit, la fiecare bursă de mărfuri regăsim două piete: ***piaţa pentru mărfuri disponibile*** („spot") gata de a fi livrate operativ şi ***piaţa la termen*** („futures").

„Piaţa la termen" reprezintă raţiunea de a fi a bursei şi presupune vânzarea-cumpărarea de contracte standard pentru mărfuri cu livrare la termen (până la un an sau chiar mai mult). Participanţii la un astfel de comerţ sunt în măsură să determine preţul viitoarelor contracte, folosind atât operaţiuni de hedge, care le permit producătorilor să se acopere împotriva riscurilor determinate de fluctuaţiile de preţ şi să fabrice mărfuri competitive.

După ***modul în care pot fi încheiate***, tranzacţiile şi prin aceasta şi cotaţiile la bursă sunt de două feluri:

a) ***cu livrare imediată***, pentru disponibilul existent în momentul încheierii tranzacţiilor;

b) ***livrabile la scadenţă sau la termen***, care reprezintă cea mai specifică formă de realizare a afacerilor, când cumpărătorul şi vânzătorul îşi acordă reciproc credit, livrarea şi plata făcându-se la termene convenite. Acest gen de tranzacţii permite realizarea unor jocuri la bursă, vânzări şi revânzări în vederea obţinerii de câştiguri, rezultate din diferenţa de preţ sau la cotaţiile de bursă.

6.3.2. Funcţiile burselor de mărfuri. Rolul lor în economia românească actuală

Bursele de mărfuri – ca pieţe caracteristice economiei de piaţă şi ca formă de organizare a comerţului internaţional – au un rol deosebit de important, cu multiple şi profunde implicaţii asupra dezvoltării vieţii economice contemporane. Rolul bursei de mărfuri poate fi pus în evidenţă de ***funcţiile sale:***

a) ***exercită influenţă determinantă asupra comerţului internaţional cu produse de bază*** (cereale, bumbac, cafea, zahăr, lână, zinc, cositor, produse petroliere, metale preţioase etc.);

b) ***informează participanţii la bursă asupra disponibilităţilor de marfă şi asupra dimensiunilor cererii la scară mondială***; aceste informaţii reprezentând un adevărat ghid în programarea acţiunilor viitoare;

---

[9] Nu au dreptul de participare la bursă persoanele care au comis un delict de înşelăciune

[10] Vezi, în acest sens, Alexandru Puiu, *Managementul în comerţul internaţional*, Ed. Didactică şi Pedagogică, 1981, p. 336; A. Deteşan, G. Ilinca, G. Lupu, *Reglementări şi uzanţe de comerţ exterior*, supliment la „Revista economică", 1987.

Scanned with OKEN Scanner

c) ***realizează stabilizarea preţurilor***, fiind în acelaşi timp un ***barometru*** extrem de sensibil al stării economiei, al volumului tranzacţiilor şi evoluţiei cursurilor;

d) ***favorizează libera concurenţă,*** apropiindu-se tot mai mult de conţinutul concurenţei perfecte;

e) ***înlătură o parte însemnată din riscul de producţie şi din riscul comercial,*** mai ales prin operaţiunile de „hidging";

f) ***diminuează considerabil cheltuielile de transport***, (mărfurile „deplasându-se" direct de la producător la consumator).

g) ***minimizarea riscurilor de preţ***, funcţie realizată prin operaţiuni specifice de bursă, aşa numitele ***operaţiuni de acoperire.***

Bursele ***oferă facilităţi de tranzacţionare şi siguranţă contractuală***, permiţând încheierea operativă pe baza de liberă concurenţă a contractelor, precum şi executarea riguroasă a acestora prin intermediul unui mecanism funcţionabil, fiabil în condiţii oferite atât de părţi, cât şi de instituţiile implicate.

Bursele reprezintă ***adevărate centre ale vieţii comerciale***, asigurând colectarea şi difuzarea informaţiilor privind piaţa bunurilor cu care lucrează. Ele au propriile lor bănci de date, fiind concomitent receptoare şi generatoare de fluxuri informaţionale; ele culeg, sintetizează şi distribuie informaţiile din băncile de date. Datorită ponderii ridicate ale tranzacţiilor încheiate la unele burse de mărfuri în cadrul comerţului internaţional cu anumite produse, unele dintre acestea se numesc ***pieţe caracteristice***. Ele dau nota dominantă atât în ceea ce priveşte cantităţile de mărfuri oferite, cât şi în stabilirea preţurilor.

Activitatea bursieră din ţara noastră cunoaşte mai multe momente importante, dintre care, menţionăm anii primului deceniu al secolului XX, marcat de creşterea continuă a volumului tranzacţiilor şi, mai ales, perioada de după primul război mondial, caracterizată prin entuziasm şi atracţie deosebită faţă de aceste operaţiuni. Întreaga perioadă 1919 – 1925 a fost caracteristică pentru o „piaţă a tourului", creşterea fiind impulsionată, pe rând, de diferite categorii de valori (acţiuni ale societăţilor de transport, bancare şi de asigurare). Din 1926, scăderile încep să reapară la acţiuni şi, treptat, celor şapte ani de piaţă în creştere le urmează alţi şapte (1926 – 1932) de scăderi dezastruoase, încât, de la o bursă în plină fierbere se ajunge la un număr de operatori ce „puteau fi uşor număraţi".

Noua lege bursieră votată în 1929, cunoscută sub denumirea de „***Legea Madgearu***", prin reglementările sale, era de natură să mărească credibilitatea bursei, ca şi influenţa sa în lumea de afaceri şi comercială.

Economia planificată de ***comandă***, însă, ***a exclus***, întotdeauna ***bursa,*** exagerându-se voit dificilele probleme cu care piaţa bursieră s-a confruntat în îndelungata sa existenţă şi ignorându-se, mai ales, rolul ei de regulator al economiei.

În prezent, pentru România formarea şi dezvoltarea unei autentice activităţi bursiere trebuie argumentată sub imperativul restructurării sistemului economic şi cel al creării mecanismelor şi instituţiilor specifice economiei de piaţă. Dacă într-o serie de ţări (Ungaria, Polonia) aflate în procesul de tranziţie au început să funcţioneze burse de valori sau au fost crea-

Scanned with OKEN Scanner

te premise pentru deschiderea acestora (Rusia), ţara noastră se află încă ***într-un stadiu incipient*** al acestui proces, manifestându-se un decalaj semnificativ între proiectele de reformă şi unele măsuri întreprinse în domeniul economiei, în general, şi în domeniul bursier, în special.

Spre deosebire de bursele similare din ţările cu economie de piaţă dezvoltată, care sunt în cea mai mare parte specializate, ***Bursa Română de Mărfuri*** (cu sediul la Bucureşti) – organizată în temeiul ***Legii 31 din 1990 – funcţionează ca o societate pe acţiuni nominative,*** acţiunile fiind purtătoare de dividende. Bursa Română de Mărfuri include trei tipuri de piaţă:

a) ***în piata întâi*** se negociază un număr redus de mărfuri, de mare circulaţie şi vitale activităţii economice. Este vorba de mărfuri fungibile (substituibile, omogene şi standardizabile);

b) ***în piaţa a doua*** se negociază un număr mare de mărfuri fungibile fără a avea aceeaşi continuitate tranzacţională ca cele de pe prima piaţă;

c) ***piaţa a treia*** este o piaţă de licitaţie numai de vânzare, cu preţ de rezervă anunţat, care coincide cu preţul de deschidere.

Bursa Română de Mărfuri nu face tranzacţii în nume propriu, ea nu are brocheri proprii: brocherii aparţin celor 35 de Asociaţii de intermediere bursieră.

Bursa Română de Mărfuri – prin eficacitatea regulilor de desfăşurare a licitaţiilor şi finalizarea operativă a tranzacţiilor – ***este chemată să asigure un principiu ordonator*** în mecanismul spontan al cererilor şi al ofertelor şi un ***cadru organizatoric adecvat***, contribuind astfel la organizarea si civilizarea raporturilor vânzător-cumpărător şi la operativitatea (rapiditatea) mijloacelor de autoreglare impuse de preţuri, la însănătoşirea şi stabilizarea economiei. Acţionând într-o economie aflată în tranziţie, Bursa Română de Mărfuri poate contribui hotărâtor la înviorarea activităţilor, prin funcţia sa majoră de formare a preţurilor corecte; deblocarea financiară; lichidarea stocurilor; identificarea şi punerea în contact a partenerilor comerciali; refacerea unor activităţi economice întrerupte, contribuind astfel la reintegrarea României în structurile continentale, în economia mondială.

În afara acesteia, au luat fiinţă şi burse locale, în diferite oraşe (Bursa „Moldova" din Iaşi) şi chiar burse specializate pe mărfuri (Bursa Agroalimentară din Slobozia, Bursa Lemnului la Piatra-Neamţ).

Activitatea Bursei Române de Mărfuri* este clar ascendentă în timp, urmând obiectivul propus încă de la început şi anume ***formarea unei burse profesioniste***, care să devină un reper pentru comunitatea de afaceri românească, dar şi pentru regiunea Europei Centrale şi de Est. Valoarea totală de tranzacţionare a BRM ***în 1999*** se cifrează la peste ***o mie de miliarde lei,*** iar profitul se ridică la ***855 milioane lei.***

Bineînţeles, nu se poate vorbi de o evoluţie ascendentă constantă în timp. BRM a susţinut prima şedinţă de tranzacţionare la 10 decembrie 1992. Primele contracte tranzacţionate au fost cele cu marfă fizică – ***contractele spot***, pentru ca în 1995 să fie introduse ***contractele forward*** (cu livrare la o dată viitoare). În

* vezi Tribuna Economica 6/2000, p. 26.

Scanned with OKEN Scanner

1997 consemnăm apariţia primului ***cadru legislativ,*** respectiv ***Ordonanţa nr. 69/1997*** privind bursele de mărfuri.

Cel mai important moment din viaţa BRM este introducerea tranzacţiilor cu ***contracte futures***, la 18 noiembrie 1998. BRM beneficiază ***de echipamente electronice de ultimă generaţie***, absolut necesare susţinerii şi dezvoltării activităţii bursiere, ***de personal bine pregătit,*** capabil să susţină activitatea unei burse şi de ***norme şi regulamente competitive,*** care asigură o bună funcţionare a pieţei.

În acelaşi timp, s-au manifestat şi unele obstacole în calea afirmării BRM ca factor dinamizator al creşterii economice. Astfel, ***Ordonanţa nr. 69/1997, primul cadru legal*** pentru bursele de mărfuri, nu ***a fost niciodată pusă în aplicare. Mediul economic fragil***, caracterizat printr-o continuă scădere a producţiei, adâncirea deficitului comercial şi absenţa unei strategii de privatizare şi restructurare a economiei, şi-***a pus amprenta pe activitatea BRM.*** Pe lângă rezultatele slabe ale economiei, bursa s-a confruntat în continuare ***cu blocaje ale iniţiativelor sale*** din partea organelor administraţiei publice centrale, cu ***inerţia regiilor autonome,*** cu reticenţa societăţilor comerciale private.

În ceea ce priveşte ***mentalitatea,*** s-a depăşit etapa de teamă a oamenilor pentru ceva total necunoscut. În schimb, se manifestă o anumită neînţelegere generată de eşecurile de până acum ale iniţiativelor legate de economia de piaţă.

6.4. Esenţa şi funcţiile preţurilor în economia de piaţă

Funcţionarea economiei de piaţă este condiţionată de existenţa ***preţurilor care reprezintă cea mai complexă formă de măsurare economică în expresie monetară a bunurilor reproductibile.*** Preţul se prezintă ca un fenomen de o foarte mare complexitate, fiind rezultatul intersectării unei multitudini de factori dinamici.

În procesul definirii preţului – ca şi în cel al valorii economice – se manifestă o multitudine de opinii.

Preţul poate fi definit ca fiind măsurarea unui bun material sau serviciu în expresie monetară.[11] Conform teoriei obiective a valorii, preţul este expresia monetară a valorii mărfurilor, aceasta având la bază munca încorporată în marfă. Conform concepţiei subiective a valorii, preţul exprimă utilitatea marginală a produsului convertită în unităţi monetare. Aceasta (teoria marginalistă) îşi concentrează atenţia asupra raritătii bunurilor, a măsurii în care acestea, direct sau indirect, satisfac nevoile; preţul apărând în acest context ca un „indice de raritate". Sintetizând multitudinea de concepţii, se poate aprecia că ***preţul este un instrument complex de măsurare monetară (bănească), care reflectă, în mări-***

[11] Charles Gide spunea că „preţul este un raport din care unul din cei doi termeni este întotdeauna moneda". (Vezi Charles Gide, *Curs de Economie politică*, ediţia a opta, vol.I, Bucureşti, 1925, p. 432); iar un autor contemporan sublinia că „preţul este numarul de unităţi monetare care trebuie dat în contrapartidă, cu unitatea de cantitate dintr-un bun". (Vezi A. Page, *Economie politique*, vol. I, sixieme edition, 1981, Dalloz, Paris, p. 136). În sens general, preţul exprimă cantitatea de marfă sau de monedă care trebuie plătită pentru achiziţionarea (cumpărarea) unor bunuri materiale şi servicii în cadrul tranzacţiilor bilaterale de piaţă – vezi *Economie politică*, note de curs, vol.III, Academia de Studii Economice, Bucureşti, 1991, p. 51.

Scanned with OKEN Scanner

mea lui, atât cheltuielile de muncă efectuate pentru obţinerea bunului, cât şi utilitatea acestuia, cererea şi oferta, raritatea, ca şi alte variabile (unele neeconomice).[12]

În mecanismul economiei de piaţă, preţurile joacă un rol deosebit, oferind o paletă largă de informaţii necesare în procesul decizional al agenţilor economici şi pentru întregul sistem economic.

Prin evoluţia lor, preţurile semnalizează producătorilor, preferinţele cumpărătorilor potenţiali, iar acestora din urmă le arată modificările intervenite în condiţiile de combinare şi consumare a factorilor de producţie. Preţurile sunt cele care reglează priorităţile în producerea bunurilor economice, orientează agenţii economici în alocarea factorilor de producţie de care dispun, potrivit cerinţelor reflectate de volumul şi structura cererii solvabile.[13]

Aşadar, preţul nu reprezintă doar o categorie valorică; ***el are importante funcţii economice***, relevând rolul său de pârghie economică de mare însemnătate. De regulă se apreciază că preţurile îndeplinesc următoarele funcţii.

a) ***Funcţia de calcul, de măsurare a cheltuielilor şi rezultatelor,*** prin intermediul preţurilor capătă expresie monetară atât cheltuielile, cât şi veniturile agenţilor economici şi devine posibilă evidenţierea dimensiunilor diverselor activităţi la nivel microeconomic şi macroeconomic. Din acest punct de vedere, preţul apare ca instrument de analiză şi fundamentare a deciziilor economice.

b) ***Funcţia de informare***, în principal, cu privire la: situaţia pieţei, abundenţa sau raritatea factorilor de producţie, raportul dintre cererea şi oferta de bunuri materiale şi servicii. Mişcarea preţurilor orientează sistematic atât opţiunile, cât şi deciziile producătorului privind producţiile cele mai utile şi investiţiile cele mai eficiente, cât şi opţiunile şi deciziile consumatorilor privind cumpărarea cea mai avantajoasă a bunurilor de care au nevoie. Astfel preţul apare ca ***„un sistem de semnale"*** care coordonează şi face coerente deciziile agenţilor economici – producatori şi consumatori, ca ***o modalitate*** de împărţire între consumatori a unei cantităţi limitate de bunuri materiale şi între producători a unei oferte limitate de factori de producţie.[14]

c) Privit în legatură cu cererea şi oferta, preţul îndeplineşte şi ***funcţia de corelare*** dintre cele două categorii ale pieţei. Prin jocul preţurilor pe piaţă – în funcţie de cerere şi ofertă – sunt corectate şi eliminate dezechilibrele ce apar, se realizează preţul de echilibru şi cantitatea de echilibru pentru fiecare marfă.

d) ***Funcţia de stimulare a agenţilor economici***; preţul reprezentând un element motivaţional puternic, pe de o parte, al acţiunilor permanente ale producătorilor pentru reducerea costurilor şi creşterea rentabilităţii, îmbunătăţirea calităţii produselor şi aliniera lor la cerinţele reale ale pieţei, pentru perfecţionarea condiţiilor de producţie şi de distribuţie a mărfurilor, iar pe de altă parte, al opţiunilor consumatorilor privind bunurile capabile să satisfacă superior nevoile lor şi dirijarea presiunii acestora asupra producătorilor.

---

[12] Gh. Creţoiu, V. Cornescu, I. Bucur, *Economie politică*, Ed. Tempus, Bucureşti, 1992, p. 125

[13] Vezi *ABC-ul economiei moderne de piaţă*, Casa de Editură şi Presă „Viaţa Românească", Bucureşti, 1991, p.137-138

[14] R. Barre, *Economie et politique*, tome I, PUF, Paris, 1976, p. 522 – 562

Scanned with OKEN Scanner

e) ***Funcţia de recuperare a costurilor şi de distribuire a veniturilor.*** Preţul, prin nivelul său, trebuie să asigure pentru agenţii economici ofertanţi acoperirea costurilor, recuperarea cheltuielilor făcute cu obţinerea de bunuri economice. În afara acestei cerinţe minime, nu poate fi vorba de continuarea activităţii economice. În plus, preţul trebuie să aibă un asemenea nivel încât să permită şi obţinerea unui profit considerat normal de către întreprinzător. Pentru că preţul de vânzare este dat de condiţiile pieţei, iar pentru aceeaşi marfă costurile diferă de la un agent economic la altul, în funcţie de calitatea activităţii desfăşurate, venitul încasat prin intermediul preţului va fi mai mare pentru cei care au costuri mai mici şi invers. Astfel, prin intermediul preţurilor se realizează o distribuire/redistribuire a veniturilor întreprinzătorilor şi se asigură motivaţia reducerii costurilor.

Preţul poate îndeplini în mod real şi operaţional funcţiile menţionate ***numai în măsura în care acesta se fundamentează pe costurile efectuate*** pentru producerea şi desfacerea mărfurilor. În caz contrar, preţul devine factor de destabilizare a economiei, de deteriorare a raporturilor de piaţă.

În concluzie, preţul, prin funcţiile ce le îndeplineşte, devine unul din principalele instrumente de funcţionare a economiei de piaţă.

6.5. Mecanismul formării preţurilor în economiile moderne de piaţă

Înţelegerea mecanismului formării preţurilor, a mişcării lor pe piaţă necesită nu numai cunoaşterea esenţei şi funcţiilor acestora dar şi analiza ***tipurilor de preţ***. Tipologia preţurilor în economia de piaţă cunoaşte o paletă largă de forme, reflectând configuraţia pluralistă a acestei economii.

După modul cum se formează şi se stabilesc preţurile, delimităm:

a) ***preţuri libere***, sunt cele care se formează în condiţiile concurenţei deschise, libere, fără ca agenţii economici să le influenţeze, mişcarea lor fiind în funcţie de mişcarea cererii şi ofertei;

b) ***preţurile administrate***, stabilite de către firmele ce controlează piaţa şi de către stat. Ele sunt predominante în economiile moderne de piaţă. Stabilirea lor urmăreşte, de regulă, maximizarea vânzărilor de către firme în scopul obţinerii profiturilor scontate. Pe de altă parte, în ţările cu economie de piaţă, nu poate fi pierdut din vedere ***rolul reglator pe care-l pot avea diferite instituţii de stat, la nivel naţional sau local***, îndeosebi pentru produsele ale căror costuri, calitate şi exigenţă constituie factori de echilibru şi eficienţă pe ansamblul economiei, de stimulare a iniţiativei particulare, de menţinere la anumite cote suportabile a costurilor sociale.

După nivelul costurilor, utilizate la determinarea lor, delimităm:

– preţuri ce se stabilesc pornind de la costurile marginale (cum sunt cele din agricultură, silvicultură şi industria extractivă);

– preţuri în a căror determinare se porneşte de la costurile medii (folosite pentru ramurile industriei prelucrătoare).

În funcţie de natura şi obiectul schimbului există:

a) preţuri industriale;

Scanned with OKEN Scanner

b) preţuri agricole;

c) preţ de deviz (pentru lucrări de construcţii);

d) preţ al pământului etc.

După stadiile schimbului, avem:

a) preţuri cu ridicata;

b) preţuri cu amănuntul.

O formă importantă a preţului este şi ***preţul marginal***; el este considerat a fi preţul care acoperă cheltuielile de producţie ale ultimei partide de marfă absorbită de piaţă.

Multiplele forme ale preţului din perspectiva criteriilor enunţate duc la concluzia că, în condiţiile economiei contemporane funcţionează un ***sistem de preţuri***, expresie a forţei subiecţilor de pe pieţele bunurilor economice şi ale factorilor de producţie implicaţi în obţinerea lor, toate reflectând configuraţia pluralistă a acestei economii.

Formarea preţurilor a constituit, din totdeauna, un proces deosebit de complex şi complicat, determinat de numeroşi factori generatori de impacte economice, tehnice, politice, geografice, naturale, conjuncturale etc.

Între aceşti factori, trebuie reţinuţi; ***valoarea mărfii, puterea de cumpărare a banilor; raportul dintre cerere şi ofertă*** pentru produsele respective; ***politica economică*** în domeniul ***preţurilor*** promovată de către firme şi de către stat.

Literatura de specialitate reţine cu deosebire ***două modalităţi fundamentale de stabilire a preţurilor*** prin care se evidenţiază interdependenţele dintre forţele pieţei şi preţul bunurilor: ***unul pentru o piaţă cu concurenţă perfectă şi altul pentru o piaţă de monopol.*** Modelele amintite realizează o asemenea simplificare a realităţilor pieţei, încât ipotezele pe care se bazează sunt departe de a reflecta şi caracteriza situaţiile concrete. Incontestabil este, însă, faptul că libera concurenţă perfectă şi monopolul generalizat nu funcţionează în mod exclusiv. Din această cauză este greu de acceptat existenţa unor reguli general-valabile în materie de preţuri pentru toate tipurile de economie (economie de piaţă, economie de comandă şi economie în tranziţie) şi pentru diferitele tipuri de pieţe (piaţa concurenţei pure, piaţa concurenţei monopoliste, piaţa concurenţei oligopoliste şi piaţa monopolului pur-reglementat sau nereglementat); mecanismul formării preţurilor se va „alinia" de fiecare dată cerinţelor tipului de economie şi, evident, tipului de piaţă, dar şi numeroşilor ***factori cu acţiune directă sau indirectă***.

Majoritatea specialiştilor consideră drept factor fundamental în formarea şi mişcarea preţurilor ***raportul dintre cerere şi ofertă***. Alături de acest rol atribuit factorului amintit considerăm că, raportul cerere-ofertă ca şi evoluţia lui se cere a fi înţeles şi/sau mai ales ca ***factor de adaptare*** corectă a preţurilor la cerinţele pieţei; piaţa, categoriile sale corelative neputând soluţiona întreaga problematică a formării preţurilor, mai ales în ţările cu economie de tranziţie.

În al doilea rând, preţul şi cantitatea de bunuri economice necesare depind nu numai de cerere şi ofertă. Există şi alţi factori, cum sunt: costul de producţie,

Scanned with OKEN Scanner

gradul de tehnicitate a produsului, calitatea acestuia, capacitatea de cumpărare a monedei, diversitatea condiţiilor de livrare a mărfurilor între partenerii tranzacţiilor de piaţă, uzanţele comerciale, locale etc., care, chiar dacă nu se adaugă cererii şi ofertei, acţionează asupra preţului; unii având un rol deosebit de important în formarea lui.

În al treilea rând, alături de jocul pieţei, care, în condiţiile economiei de piaţă, are un rol principal în formarea preţurilor, ***prezenţa statului, intervenţia sa în domeniul preţurilor*** este o realitate incontestabilă în toate ţările. Dacă în ţările dezvoltate, statul îndeplineşte un rol important în domeniul preţurilor, cu atât mai mult se impune un asemenea rol în cursul tranziţiei fostelor ţări socialiste spre economia de piaţă; iar modalităţile de intervenţie a statului, deşi variate în timp şi spaţiu, trebuie subordonate, în primul rând, intereselor economice naţionale.

Creşterea rolului agenţilor economici în stabilirea preţurilor nu poate – şi nici nu trebuie – să ducă la subaprecierea sau chiar negarea rolului important al statului în cadrul acestui proces.

Pentru ţara noastră, implicarea adecvată a statului în procesul de formare a preţurilor este cerută şi, în acelaşi timp şi determinată atât de calitatea sa de factor economic (fiind cel mai mare agent economic din ţară), cât şi de cea de factor politic (inclusiv prin elaborarea şi aplicarea unei politici corespunzătoare în domeniul preţurilor).

În această dublă calitate, ***statul***, prin instituţii specializate şi instrumente specifice, ***trebuie să-şi manifeste prerogativele reglatoare în materie de preţuri în economia românească***, astfel încât acestea să ***se întemeieze preponderent, pe costuri şi calitate***. Din această perspectivă se impune un ansamblu de măsuri:

a) ***îmbunătăţirea cadrului legislativ-instituţional cu privire la preţuri***, prin ***adoptarea unei legi adecvate*** şi crearea unui organism de specialitate subordonat însă direct Guvernului. În agricultură, ramurile de vârf ale tehnicii, cercetare ştiinţifică, unele domenii ale exportului, importului etc., statul să poată interveni, astfel încât producţia să devină elastică la preţuri. În plus, ***statul trebuie să-şi poată onora misiunea şi în planul politicii sociale pentru toate categoriile populaţiei,*** (care au plătit întotdeauna efectele unor erori de politică macroeconomică), precum şi pentru a diminua profiturile nejustificat de mari ale unor întreprinzători cu poziţie de monopol sau oligopol;

b) ***asigurarea setului de informaţii cu privire la costuri şi calitatea mărfurilor*** (atât din economia României, dar şi din cea a unor ţări dezvoltate, îndeosebi din Uniunea Europeană), care să permită o orientare corespunzătoare a agenţilor economici în procesul de formare a preţurilor;

c) ***abrogarea reglementării cu privire la liberalizarea adaosului comercial şi stabilirea unor limite superioare*** ale lui, diferenţiate însă pe categorii de mărfuri;

d) ***întărirea disciplinei în domeniul preţurilor***, astfel încât acestea să poată îndeplini normal, şi în economia românească, importante funcţii caracteristice pentru o economie de piaţă;

Scanned with OKEN Scanner

e) ***politica de preţuri*** din ţara noastră să capete un rol activ în echilibrarea ***raportului cerere-ofertă*** cu atât mai mult cu cât în perioada postdecembristă s-a supraapreciat rolul cererii şi ofertei în formarea preţurilor. Această atitudine a generat efecte din cele mai nefavorabile asupra ***evoluţiei preţurilor, majoritatea agenţilor economici subapreciind importanţa creşterii productivităţii muncii şi a reducerii costurilor în strategiile lor de fundamentare a acestora***. Mai mult, dezechilibrele dintre cerere şi ofertă au fost larg utilizate de agenţii economici pentru creşterea continuă a preţurilor în economia românească. Pe de o parte, mărfurile importate (din grupa celor insuficiente pe piaţa internă) se vând la preţuri net superioare fără a avea suport în calitate; pe de altă parte, mulţi producători şi/sau distribuitori autohtoni menţin, cu bună ştiinţă, oferta la un nivel inferior cererii pentru a-şi justifica acţiunile de creştere a preţurilor. Ori, o asemenea politică de preţuri, nu numai că nu contribuie la echilibrarea raportului dintre cerere şi ofertă, dar perpetuează şi adânceşte dezechilibrele dintre cele două categorii corelative ale pieţei.

Echilibrarea raportului dintre cerere şi ofertă impune unele reconsiderări cu privire la politica de preţuri[15].

În primul rând, ***raportul cerere-ofertă trebuie să influenţeze favorabil şi deopotrivă interesele agenţilor economici ca şi ale întregii populaţii; statul intervenind*** printr-o astfel de politică de preţuri, ***încât raportul dintre cerere şi ofertă să tindă spre echilibru*** la marea majoritate a bunurilor economice.

În al doilea rând, ***printr-o politică de preţuri adecvată, echilibrarea raportului cerere-ofertă trebuie realizată în dinamică***. În acest scop, ***este necesar ca legea cererii şi a ofertei să fie utilizată în strânsă legătură cu legea creşterii productivităţii muncii şi legea valorii.***

În al treilea rând, ***în echilibrarea raportului cerere-ofertă*** trebuie ***să se aibă în vedere şi caracterul concurenţial al economiei de piaţă;*** ca urmare ***o politică de preţuri adecvată va trebui să ia în considerare şi interdependenţa dintre legea cererii şi ofertei şi legea concurenţei.***

6.6. Categorii de preţuri practicate în economia contemporană. Liberalizarea preţurilor în economia românească

Indiferent de modul în care iau naştere, liber sau administrat, ***baza de formare a preţurilor o constituie costul de producţie***, însăşi mărimea profitului inclusă în preţ determinându-se în funcţie de cheltuielile efectuate. În acest sens, corespunzător factorilor de producţie de care se ţine seama, s-au impus două variante:

- ***mecanismul monofactorial,*** în care mărimea profitului se stabileşte în funcţie de anumite cote, proporţionale cu salariul;

[15] Problema în discuţie este tratată pe larg de prof. univ. dr. ec. I.D. Adumitrăcesei şi N.G. Niculescu în *Unitate pentru interesele ţării!*, Ed. Neuron, Focşani, 1995, p. 116-126

Scanned with OKEN Scanner

- ***mecanismul multifactorial***, în care profitul se determină prin cote care se aplică mai multor mărimi (cost total; salarii plus amortizări; capital fix plus capital circulant).

Spre deosebire de prima variantă, cea de-a doua prezintă avantajul includerii în baza de calcul a profitului a mai multor elemente importante de cheltuieli.

Faptul că preţurile pot fi puternic influenţate de politica economică dovedeşte că acestea nu sunt pe deplin rezultatul pieţei libere, al cererii şi ofertei, că în economia contemporană preţul reprezintă şi un important instrument de care dispun statul şi firmele şi pe care acestea îl folosesc cu scopul de a realiza anumite obiective.

În practica economică, cele mai întâlnite categorii de preţuri sunt:

a) ***preţul normativ*** este cel avut în vedere de producător pentru unitatea de produs şi care este format din costul de producţie plus un anumit profit;

b) ***preţul pieţei*** este preţul la care se vând şi se cumpără mărfurile în funcţie de jocul cererii şi al ofertei; este o mărime dinamică cu fluctuanţă mare, destul de greu de anticipat;

c) ***preţul de echilibru*** este cel care se formează în cazul în care cererea este egală cu oferta.

În condiţiile unei elasticităţi normale a pieţei şi a lipsei unor factori perturbatori (stocuri, substituienţi etc.) la un moment dat, atunci când cererea şi oferta devin egale se formează preţul de echilibru.

În cadrul pieţei pot exista:

- ***cerere elastică,*** în care modificarea cantităţii achiziţionate este mai mare decât modificarea preţului;
- ***cerere normală***, unde modificarea cantităţii achiziţionate este aproximativ egală cu modificarea preţului;
- ***cerere rigidă***, în care modificarea cantităţii achiziţionate este mai mică decât modificarea preţului.

Pe piaţa concurenţială, agenţii economici nu pot să acţioneze direct asupra preţurilor, ci în mod indirect, prin cantităţile de bunuri produse sau cerute.

În aceste condiţii, nivelul preţului oricărui bun este rezultatul confruntării dintre ***cererea totală*** (suma tuturor cantităţilor solicitate de consumatori) şi ***oferta totală*** (suma tuturor ofertelor individuale). La un moment dat, atunci când este satisfăcută şi cererea şi oferta (C = O) se formează ***preţul de echilibru***, preţ care permite realizarea celui mai mare volum de vânzări şi cumpărări.

Pe piaţă, această realitate este însă mai greu de atins fiind frecvente situaţiile în care cantitatea oferită este, fie mai mare, fie mai mică decât cantitatea cerută. Dezechilibrul cerere-ofertă face ca preţurile de piaţă să fie, după caz, mai mari sau mai mici decât preţul de echilibru.

În cazul în care preţul de piaţă este mai mare decât cel de echilibru, numărul cumpărătorilor scade, ofertanţii pentru a stimula vânzarea acceptă reducerea preţurilor, care ating iarăşi nivelul preţurilor de echilibru.

Scanned with OKEN Scanner

d) ***preţul marginal*** este preţul la care se vinde ultima unitate de marfă dintr-o speţă oarecare cerută pe piaţă. Fiind determinat de costul marginal, acest preţ trebuie să asigure recuperarea cheltuielilor de producţie cele mai ridicate înregistrate de agenţii economici ce produc în condiţii naturale nefavorabile;

e) ***preţul de transfer*** reprezintă „preţul special de decontare" la care se realizează produsele şi serviciile din cadrul unei firme.

Tendinţa de descentralizare a sectorului monopolist din ţările capitaliste, precum şi a întreprinderilor gigant din fostelel ţări comuniste a dus la apariţia unui lanţ de unităţi autonome intermediare, puternic integrate, însă, pe verticală. În condiţiile în care autonomia acestor subdiviziuni structurale echivalează cu ieşirea din entitatea tehnico-economică respectivă, una din principalele probleme care apare în acest caz este aceea a mecanismului prin care se realizează legăturile economice dintre verigile componente. Principalul instrument folosit este *preţul de transfer*, ca preţ de decontare în interiorul firmei.

Sublinem că, pe baza acestor preţuri nu se fac plăţi reale, ci numai măsurări (cuantificări) ale costurilor de producţie înregistrate de diferitele verigi integrate.

Cât priveşte fundamentarea nivelului acestui preţ, aceasta se face atât pe baza costului de producţie, cât şi a preţului de negociere.

În ţara noastră, modalităţile practice de formare a preţurilor au suferit schimbări esenţiale în ultimii ani, devenind tot mai instabile. Cauzele ţin nu atât de dinamica progresului tehnico-ştiinţific, cât mai ales de influenţele profunde ale măsurilor economice, juridice şi instituţionale generate de tranziţia la mecanismele pieţei. Ca urmare, ***pentru economia românească***, devine ***necesară***, dar şi posibilă, ***fundamentarea unei politici de preţuri riguroase***, capabile să susţină procesul de relansare economică. Dintre elementele – cu consecinţe deosebit de negative asupra economiei – care solicitau restructurarea procesului de formare a preţurilor din economia României postdecembriste se detaşau:

a) favorizarea unor consumuri specifice ridicate, prin aprovizionarea întreprinderilor cu energie şi materii prime la preţuri mai mici decât cele plătite de stat furnizorilor interni şi externi;

b) nestimularea creşterii eficienţei economice în toate ramurile, prin înregistrarea – numai datorită preţurilor utilizate – a unor mari pierderi în multe unităţi din agricultură şi industria extractivă, ca şi a unor mari beneficii în multe unităţi din industria prelucrătoare;

c) accentuarea dezechilibrului dintre cerere şi ofertă la foarte multe mărfuri, datorită incapacităţii preţurilor de a influenţa pozitiv evoluţia acestei corelaţii.

Efectele negative menţionate, ca şi altele, au impus, după adoptarea orientării României spre economia de piaţă, restructurarea sistemului de preţuri moştenit din perioada socialistă. În acest scop, guvernele din perioada postdecembristă au conceput şi realizat procesul tranziţiei României spre economia de piaţă şi ca un proces de ***liberalizare a preţurilor.***

O analiză atentă a procesului de liberalizare a preţurilor din ţara noastră, arată că, acesta ***s-a realizat haotic,*** ducând la apariţia unei economii supraevaluative, distorsionată.

Scanned with OKEN Scanner

În primul rând, ***liberalizarea preţurilor s-a realizat îndeosebi sub aspect administrativ***, fără ***elaborarea şi adoptarea unor norme privind formarea şi funcţionarea preţurilor***, astfel încât fiecare preţ sau tarif să se integreze în sistemul echilibrelor economico-financiare ale economiei naţionale şi mondiale. Ca urmare, în stabilirea preţurilor pe piaţa internă, a sporit considerabil rolul agenţilor economici (fără ca ei să fi înţeles faptul că preţul reprezintă o normă socială privind cheltuiala de muncă necesară, profitul şi calitatea, valoarea de întrebuinţare a produsului) şi s-a redus foarte mult rolul statului, deşi acesta a continuat să fie proprietarul majorităţii industriei şi a altor ramuri economice. Autonomia agenţilor economici în fixarea preţurilor a coincis cu scăderea abruptă a producţiei şi a productivităţii muncii. Ca urmare, preţul a devenit astfel depozitul încăpător pentru nemuncă, scheme supraponderale, salarii în discordanţă cu eficienţa, producţie nevandabilă, adaosuri speculative, regii de monopol etc

În al doilea rând, ***liberalizarea preţurilor s-a realizat fără asigurarea unor condiţii elementare pentru ca preţurile să poată îndeplini funcţiile caracteristice unei economii de piaţă.*** Pe de o parte, în momentul declanşării liberalizării preţurilor (noiembrie 1990) la foarte multe mărfuri exista o discrepanţă deosebit de puternică între cerere şi ofertă. În virtutea acestei situaţii preţurile au înregistrat creşteri anormale cu încălcări ale corelaţiilor fundamentate ce trebuie să existe între cost – calitate – preţ; procesul de formare a preţurilor, în această etapă de tranziţie, fiind departe de respectarea „regulilor de joc ale pieţei".

Pe de altă parte, liberalizarea preţurilor s-a realizat în condiţiile inexistenţei concurenţei şi a conservării monopolului de stat, ceea ce a favorizat extinderea utilizării preţurilor de monopol şi oligopol, ca şi a preţurilor de speculă. Ca urmare, în economia românească, încă nu s-a ajuns la o ***evoluţie ondulatorie a preţurilor*** (caracteristică pentru economia de piaţă), ci continuă evoluţia lor ascendentă.

În al treilea rând, ***liberalizarea preţurilor s-a îmbinat cu devalorizarea accentuată a monedei naţionale şi deteriorarea continuă a cursului valutar,*** pe baza înrăutăţirii situaţiei României în cadrul relaţiilor economice internaţionale şi a unei gestionări neriguroase a importantei rezerve valutare de la sfârşitul lui 1989. În consecinţă, efectele negative ale liberalizării preţurilor şi ale devalorizării leului s-au potenţat reciproc, generând cele mai grave forme ale inflaţiei – slumpflaţia şi stagflaţia şi au îndepărtat momentul restabilirii echilibrului relativ între cerere şi ofertă.

În al patrulea rând, ***efectele generate de creşterea continuă a preţurilor pentru populaţie au fost compensate de stat doar parţial*** şi în măsură descrescândă, prin indexarea salariilor, pensiilor, alocaţiilor, burselor şi altor venituri. Ca urmare, creşterea preţurilor a fost însoţită, pe de o parte, de ***scăderea continuă a veniturilor reale*** pentru cea mai mare parte a populaţiei, iar pe de altă parte, de creşterea considerabilă a inclinaţiei marginale spre consum, creştere generată de presiunea foarte mare a nevoilor de consum nesatisfăcute în mod sistematic şi de neîncrederea în moneda naţională, care îi determină pe consumatori să scape de ea pe calea sporirii consumului propriu.

Rezultă că, datorită modului cum a fost concepută şi realizată liberalizarea preţurilor în economia românească, acest proces nu a asigurat îndeplinirea adecvată de către preţuri a funcţiilor lor caracteristice unei economii de piaţă. Pentru ma-

Scanned with OKEN Scanner

joritatea întreprinderilor industriale, agricole şi de construcţii, preţurile nu au devenit încă un instrument care să le orienteze spre o activitate cât mai eficientă, inclusiv prin normalizarea aprovizionării şi desfacerii. Pentru majoritatea mare a populaţiei, preţurile nu au devenit încă un instrument care să influenţeze îmbunătăţirea consumului şi aceasta în ciuda creşterii înclinaţiei marginale spre consum; liberalizarea preţurilor (creşterea lor exagerată) influenţând negativ evoluţia structurii consumului – preponderent fiind consumul alimentar în detrimentul celui nealimentar şi al serviciilor. Nu în ultimul rând, preţurile nu au devenit încă un instrument care să influenţeze favorabil evoluţia în dinamica şi structura comerţului exterior al României, concordante cu interesele de ansamblu ale ţării.

Pornind de la aceste neajunsuri ale preţurilor liberalizate, neajunsuri apărute pe fondul ignorării realităţilor economiei româneşti şi conceperii defectoase a procesului de liberalizare, sistemul de preţuri format trebuie să îndeplinească următoarele ***condiţii***:

a) să se integreze cât mai riguros în cerinţele şi mecanismele economiei naţionale, care pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp, sunt mecanisme de echilibru (evident, dinamic);

b) nivelul preţurilor să reflecte, de fiecare dată, costurile de producţie, astfel încât, în condiţii de concurenţă reală, ele (preţurile) să corespundă posibilităţilor cererii şi să fie competitive;

c) pentru produsele noi, nivelul preţurilor se cere a fi corelat şi cu calitatea acestora, asigurându-se premise pentru reducerea cheltuielilor de producţie şi a costului vieţii;

d) să permită lichidarea monopolului şi crearea condiţiilor pentru o concurenţă loială între toţi agenţii economici;

e) să asigure apropierea şi corelarea strânsă a preţurilor interne cu preţurile de pe piaţă mondială; altfel impactul procesului de liberalizare a preţurilor la realizarea programului de reformă a economiei româneşti se va reduce simţitor.

În acest context, considerăm că, la fundamentarea preţurilor trebuie să aibă prioritate ***costurile de producţie şi calitatea produselor***. Fundamentarea preţurilor pe baza costurilor de producţie şi a calităţii produselor generează multiple efecte cu impact deosebit pentru economia românească actuală, respectiv:

a) permite utilizarea cu eficienţă crescândă a resurselor economice asigurând agenţilor economici condiţii pentru a obţine un profit ridicat pe o cale sănătoasă şi de largă perspectivă; ***singura cale de reducere a preţului o reprezintă reducerea costului de producţie*** (evident în condiţiile în care, volumul beneficiului se preconizează a fi relativ constant sau oscilând în funcţie de rentabilitatea medie pe economie). De altfel, în condiţiile asigurării unui echilibru dinamic între cerere şi ofertă, există posibilitatea reală ca un nivel prea ridicat al preţurilor să nu fie acceptat de piaţă; producătorul acţionând rapid şi eficient asupra nivelului de preţ, prin intermediul costului de producţie ;

b) influenţează favorabil evoluţia cererii şi satisfacerea superioară a nevoilor consumatorilor prin depăşirea evoluţiei inflaţioniste a preţurilor, prin trecerea de la evoluţia continuu ascendentă a lor la o evoluţie ondulatorie. În acest context, creşterea productivităţii muncii reprezintă factorul potenţial al creşterii volumului

Scanned with OKEN Scanner

producției, al reducerii costului de producție și implicit al reducerii prețului de producție;

c) pe măsura reducerii costurilor și îmbunătățirii calității, mărfurile românești devin mai competitive asigurând premisele participării sporite și eficiente a României la relațiile economice internaționale;

d) prețurile bazate pe costurile de producție (evident, în funcție și de raportul conjunctural dintre cerere și ofertă) și pe calitatea produselor (având în vedere că îmbunătățirea reală a calității, se reflectă în valoarea de întrebuințare a mărfurilor, în valoare și în preț) sunt ***criteriul exclusiv*** al ierarhizării producătorilor, a selecției lor naturale, la piață, ca urmare a rezultatelor obținute.

Pe de altă parte, în procesul stabilirii prețurilor bunurilor și serviciilor, agenții economici trebuie să ia în considerare și ***nivelul prețurilor acestora de pe piețele interne și internaționale.*** În raport cu mărimea prețurilor pieței, se pot delimita ***trei variante strategice*** de acțiune:

a) practicarea unor prețuri mai scăzute decât cele de pe piață, întâlnită în situațiile în care concurenții sunt bine cunoscuți, există un grad relativ ridicat de certitudine în ce privește capacitatea concurențială a firmei, manifestată prin nivelul relativ redus al costurilor și intenția de a cuceri un segment cât mai mare al cererii. În această variantă strategică intră mai ales bunurile de consum alimentare;

b) folosirea unor prețuri apropiate sau egale de nivelul celor existente pe piață, respectiv alinierea vânzătorilor la prețurile principalului producător (price leader), evitându-se astfel neplăcerile generate de sistemul de concurență (strategie pretabilă cu deosebire produselor industriale);

c) practicarea unor prețuri peste nivelul pieței, mai ales la produsele de lux sau mărci de produse cu calități deosebite, comparativ cu cele ale concurenților.

În cazul economiei noastre naționale, din perspectiva variantelor strategice menționate, concurența se manifestă destul de timid datorită poziției de monopol (mai mică sau mai mare) a producătorilor interni asaltați deocamdată de producții externe similare permise încă de politica valutară. Aici se cere a se lua în considerare și dimensiunea și tendințele concurenței străine. O bună parte a produselor de import se vând la prețuri mai scăzute decât cele produse în țară, realizate cu costuri ridicate. Pe de altă parte, slaba activitate investițională în România (atât a agenților interni, cât și a celor străini) imprimă o intensitate modestă procesului de înnoire a produselor și tehnologiilor – proces, de altfel, cu pondere însemnată în elaborarea strategiilor de preț. Aceasta face ca modificarea prețurilor numai în sens ascendent să fie pusă doar pe seama influenței factorilor pur inflaționiști, fără efect pozitiv asupra creșterii ofertei de bunuri economice. Ca urmare, ***creșterea rolului agenților economici în formarea prețurilor nu poate exclude rolul statului din acest proces.***

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 7-a

PIAŢA SERVICIILOR ŞI TURISMULUI

Autori: *lect.dr. Vadim Dumitraşcu*
conf. dr. Bogdan Andronic

7.1. Conceptul şi structura serviciilor
7.2. Particularităţile pieţei serviciilor în economia românească postsocialistă
7.3. Conţinutul şi trăsăturile pieţei turismului. Piaţa turismului în România
7.4. Conţinutul şi fundamentarea tarifelor pentru servicii

Scanned with OKEN Scanner

După al doilea război mondial, sectorul serviciilor a cunoscut o puternică expansiune, îndeosebi în primul deceniu. Indisolubil legată de această tendinţă în condiţiile sistemului de pieţe din fiecare ţară, a căpătat un loc tot mai important piaţa serviciilor, a căror aspect principal urmează a fi analizat în cadrul acestei teme.

7.1. Conceptul şi structura serviciilor

Deşi dobândesc o pondere tot mai importantă în economiile moderne, încă nu s-a ajuns la o definiţie unică a serviciilor. Cu toate că definiţiile serviciilor sunt încă ezitante, opiniile specialiştilor converg într-o concluzie comună ce reflectă punctul de vedere al marketingului clasic: serviciile sunt acele activităţi economice care adaugă un plus produsului, care îl diferenţiază în raport cu produsele concurente, care sporesc valoarea percepută declient şi care contribuie la formarea aşa-numitului produs global. Evident, caracteristicile serviciilor sugerate de această definiţie sunt asociate direct unui produs deja existent, rezultând că serviciile sunt activităţile, satisfacţiile sau beneficiile oferite spre vânzare sau furnizate în strânsă legătură cu vânzarea unor produse. Însă o atare abordare este restrictivă, excluzând anumite aspecte esenţiale ale serviciilor şi prezentându-le ca pe un domeniu economic secundar. Termenul de servicii acoperă un spectru larg şi diversificat de activităţi economice care au o serie de calităţi particulare ce le separă de alte sectoare. ***Serviciile reprezintă acele activităţi distincte, identificabile, prin esenţă intangibile, care produc satisfacţiile dorite şi nu sunt obligatoriu legate de comercializarea unui produs.*** Astfel, prestarea unui serviciu poate să implice sau nu utilizarea unor bunuri tangibile, materiale, dar chiar şi atunci când astfel de bunuri sunt utilizate, nu are loc un transfer de proprietate asuspra acestora. ***Baza economică a serviciilor o constituie cunoaşterea avansată, informaţiile complexe şi competenţele „tehnice" specializate.***

Kotler consideră că „serviciul este orice activitate sau prestaţie pe care o persoană o poate realiza pentru alta şi care este esenţialmente intangibilă şi nu decurge dintr-un drept de proprietate asupra unor bunuri. Furnizarea lui poate fi sau nu legată de un produs fizic"[1].

Pentru a preciza ***natura economică*** a serviciilor este utilă prezentarea ***caracteristicilor lor generale***:

1. Intangibilitatea

Serviciile sunt frecvent intangibile şi neobservabile direct. De cele mai multe ori neavând o formă materială, ele nu pot fi percepute cu ajutorul simţurilor şi chiar nu pot fi definite mental. De altfel, există câteva „trepte" ale intangibilităţii serviciilor[2]:

– serviciile care facilitează accesul la bunuri corporale: distribuire, depozitare, transporturile, ipotecile, serviciile financiare etc.;

– serviciile care sporesc valoarea de utilitate a unor bunuri corporale: design, reparaţii, asigurări, mentenanţă, îngrijire etc.;

[1] Kotler P., „Principles of Marketing", Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1982.
[2] Wilson A., „The Marketing of Professional Services", McGraw-Hill, London, 1972.

Scanned with OKEN Scanner

– serviciile „pure", absolut intangibile: telecomunicaţiile, consultanţă în afaceri, cercetare, pază, cultură şi educaţie, recreere, plasare a forţei de muncă, agenţii devoiaj sau de turism etc.

Caracterul intangibil al serviciilor este definitoriu pentru alte aspecte importante ale serviciilor: dificultatea standardizărilor; inexistenţa transferurilor de proprietate; imposibilitatea brevetării; imposibilitatea stocării; simultaneitatea prestării şi consumului lor.

2. Inseparabilitatea producţiei şi consumului serviciilor

În majoritatea cazurilor serviciile sunt consumate, total sau parţial, în momentul prestării lor şi nu pot fi delimitate de persoana furnizorului. Şi clienţii sunt implicaţi nemijlocit în procesul de prestare a serviciilor, constituind simultan „materia primă" şi „produsul final" obţinut.

Această particularitate modifică semnificativ modul de distribuţie a serviciilor. Pentru ca serviciile să poată fi produse şi consumate corespunzător, distribuţia lor determină o suprapunere a locurilor şi momentelor de timp în care au loc interacţiunile dintre consumatori şi prestatori.

3. Imposibilitatea stocării

Faptul că serviciile nu pot fi depozitate în scopul unei vânzări ulterioare, determină ca ele să fie consumate în momentul în care au fost produse. Această particularitate atrage dificultăţi în managementul sistemelor de prestare a serviciilor, caracterul sezonier şi fluctuaţiile cererii accentându-le. În unele situaţii este necesară găsirea unor capacităţi suplimentare de producere a serviciilor, fie se întreprind acţiuni în vederea redistribuirii sau chiar a descurajării cererii. În alte cazuri, este necesară restrângerea capacităţilor sau asigurarea unor măsuri de atragere a unor noi categorii de clienţi.

4. Eterogenitatea serviciilor

Serviciile, în comparaţie cu produsele, sunt mult mai puţin uniforme şi standardizabile. Neomogenitatea serviciilor rezultă din orientarea lor rmult mai precisă spre nevoile particulare ale fiecărui consumator şi din dificultăţile legate de aprecierea calităţii de către client. Acelaşi serviciu, produs în locuri diferite sau chiar în acelaşi loc, dar în momente de timp diferite, poate prezenta deosebiri calitative importante.

5. Imposibilitatea protejării prin brevete

De regulă, imitarea serviciilor de către concurenţi este relativ uşoară, diferenţierea putându-se realiza doar pe baza imaginii de marcă. Riscul copierii serviciilor rezultă din caracterul imaterial al acestora şi, în consecinţă, din perceperea eminamente subiectivă a calităţii lor.

6. Imposibilitatea transmiterii dreptului de proprietate

Este semnificativ faptul că, în servicii, clientul are acces la anumite facilităţi sau beneficiază de o activitate sau baza materială fără, însă, a obţine dreptul de proprietate asupra acestora.

Scanned with OKEN Scanner

7. Dificultatea determinării preţului de vânzare a serviciilor

Implicarea decisivă a factorului uman prin elemente greu de cuantificat – cunoaşterea, informaţii, calificări, expertiză etc. – şi eterogenitatea serviciilor fac extrem de dificilă stabilirea unor preţuri reale pentru aceasta. De aceea, tarifele serviciilor se constituie într-un domeniu distinct al preţurilor, guvernat de legităţi şi corelaţii specifice prin care se încearcă să se ţină seama de particularităţile economice ale serviciilor.

Rezumând caracteristicile de bază ale serviciilor într-o definiţie, acestea pot fi prezentate ca ***un ansamblu de activităţi ce pot fi oferite ca o marfă comercializabilă, a cărei producţie şi consum au loc concomitent şi la care clientul participă direct, intantigilă, ce nu poate fi analizată sau experimentată înainte de cumpărare, dar care permite satisfacerea unor nevoi şi dorinţe ale clienţilor***[3].

În economia modernă totalitatea activităţilor economice corespunzătoare serviciilor s-a configurat într-un **sector economic distinct – sectorul terţiar,** care dobândeşte un rol şi o importanţă crescândă. Mai mult, activităţile de natura serviciilor care susţin producţia materială, fiind integrate acesteia, sunt cuprinse în ramurile respective. Prin urmare, se poate aprecia că sfera serviciilor este mai largă, mai cuprinzătoare decât sfera sectorului terţiar, înglobând o serie de activităţi nemateriale desfăşurate în sectoarele primar şi secundar.

În ceea ce priveşte structura sectorului terţiar, în prezent se profilează tendinţa scindării acestuia în[4]**:** terţiar propriu-zis (terţiar I) – restaurante, hoteluri, servicii de curăţătorie, spălătorie, reparaţii, întreţinere, servicii de coafură şi decoraţiuni etc.; quaternar (terţiar II) – transport, comerţ, comunicaţii, servicii financiare şi de management etc.; quintar (terţiar III) – sănătate, cultură, educaţie, recreere etc. Turismul, în virtutea particularităţilor sale, face parte din sectorul terţiar III, dar poate fi tratat şi ca un domeniu distinct.

Locul serviciilor în economie este rezultatul unui proces evolutiv complex, al mutaţiilor înregistrate în viaţa economică şi socială. Dezvoltarea şi diversificarea structurilor economice, ritmul şi amploarea progreselor ştiinţifice şi tehnologice, asimilarea acestora de către realităţile social-economice au stimulat afirmarea şi intensificarea serviciilor în derularea proceselor economice.

În majoritatea ţărilor dezvoltate ale lumii, economia serviciilor nu constituie doar o condiţie în care ramuri de servicii precum asigurările, serviciile financiare, transporturile şi telecomunicaţiile, serviciile de întreţinere, consultanţă şi de inginerie se dezvoltă nelimitat. La fel de important este faptul că în cadrul industriilor prelucrătoare şi chiar în agricultură, majoritatea operaţiunilor desfăşurate şi a funcţiilor îndeplinite implică activităţi de servicii.

Sfera serviciilor este alcătuită dintr-o mare varietate de activităţi, rezultat al cuprinderii largi a acesteia şi a diversităţii domeniilor de referinţă. Acest sector este constituit din ramuri care, prin natura lor întrunesc caracteristicile serviciilor – transport, telecomunicaţii, comerţ, sănătate, educaţie etc. – şi care alcătuiesc structura de referinţă a terţiarului, dar şi alte activităţi din celelalte sectoare

---

[3] Gafencu-Zait A., „Introducere în marketingul serviciilor", Ed. Univ. „Al. I. Cuza", Iaşi, 1996, p.8.
[4] Gafencu Zait A., *op. cit.*, p.3.

Scanned with OKEN Scanner

ale economiei, cum ar fi: management, cercetare-proiectare, prelucrarea şi gestiunea informaţiilor, consultanţă etc., care devin activităţi autonome ce îmbracă forma serviciilor.

Natura foarte diferită a acestor activităţi, precum şi faptul că se întâlnesc în toate domeniile vieţii economice şi sociale, fiind marcate de particularităţile acestora, se reflectă în diversitatea sferei serviciilor, făcând aproape imposibilă abordarea ei globală, nediferenţiată. Necesitatea clasificării decurge, în acelaşi timp, şi din dinamismul ridicat al serviciilor, caracterizat nu numai printr-o creştere cantitativă ci, în special prin diversificarea lor tipologică. ***Nevoia grupării serviciilor, a elaborării unui sistem unitar, coerent de ordonare a lor, trebuie corelată cu particularităţile producţiei şi consumului acestora.***

Delimitarea serviciilor pe domenii omogene diferă de la o ţară la alta. După 1990, România a adoptat Clasificarea Activităţilor din Economia Naţională (CAEN) care oferă o structură a activităţilor pe cinci trepte (secţiuni, subsecţiuni, diviziuni, grupe, clase) după principiul omogenităţii, folosind următoarele criterii: natura serviciului, modul de utilizare, materia primă, procesul tehnologic, organizarea şi finanţarea producţiei.

În afară de clasificările internaţionale şi naţionale ale serviciilor există o varietate de sisteme de structurare care folosesc ***criterii speciale*** cum ar fi:

- Natura producătorului sau consumatorului;
- Tipul nevoii satisfăcute;
- Funcţia îndeplinită;
- Faza procesului reproducţiei sociale în care este implicat serviciul etc.

De exemplu, pe ***criteriul funcţiilor economice îndeplinite***, respectiv al ***rolului avut în circuitul produlcţiei şi în sfera reproducţiei sociale,*** serviciile sunt identificate astfel:

- Servicii ale distribuţiei: transport, comunicaţii, depozitare, comerţ en-gros şi cu amănuntul;
- Servicii de afaceri: finanţe, asigurări, bănci, cercetare-dezvoltare, publicitate şi marketing, gestiunea informaţiilor, contabilitate, management, servicii juridice, inginerie şi mentenanţă tehnologică.
- Servicii sociale (sau colective): sănătate, educaţie, apărare şi ordine, salubritate etc.
- Servicii personale: hoteluri şi restaurante, reparaţii, turism, îngrijire personală, servicii casnice, decoraţiuni etc.

Având în vedere ***participarea serviciilor la crearea bunurilor materiale şi mai puţin forma de exteriorizare a acestora***, serviciile pot fi grupate în materiale şi nemateriale, pure şi asociate bunurilor tangibile.

Un alt criteriu de grupare al serviciilor este ***prezenţa pe piaţă a acestora sau natura relaţiilor de piaţă implicate de producerea şi consumul lor.*** Astfel, serviciile se împart în:

- Servicii market sau comerciale;

Scanned with OKEN Scanner

- Servicii non-market sau non-comerciale.

Serviciile market sunt cele prestate şi însuşite prin intermediul actelor de vânzare-cumpărare, iar serviciile non-market sunt produse şi distribuite prin mecanisme din afara sistemului pieţii. Această a doua categorie este alcătuită în special din servicii publice, guvernamentale, culturale sau furnizate de organizaţii non-profit. Distincţia între market şi non-market este estompată şi predispusă diverselor interpretări, mai ales prin faptul că unele servicii trec dintr-o categorie în alta, modificându-se fie statutul lor juridic, fie modalităţile de plată.

Anumite clasificări ale serviciilor folosesc drept ***criteriu de structurare beneficiarul (utilizatorul)*** acestora:

- Servicii care afectează bunurile: transportul, curăţenia, reparaţii, întreţinere bunuri şi locuinţe;
- Servicii care afectează persoanele, subîmpărţite în servicii care vizează condiţia fizică (transport de pasageri, frizerie-coafură, îngrijirea sănătăţii, sport etc.) sau intelectuală (comunicare, educaţie, cultură etc.);
- Activităţi care influenţează atât condiţia bunurilor, cât şi a persoanelor sau sunt asociate cu producţia intermediară (serviciile financiare, de exemplu).

Ulterior la această clasificare s-a mai adăugat încă o categorie şi anume cea a ***serviciilor legate de informaţie*** (telecomunicaţii, prelucrarea datelor, asigurări, bănci, contabilitate, servicii juridice, administraţie).

Având acelaşi criteriu de referinţă – beneficiarul – o altă clasificare grupează serviciile în:

- Prestaţii detinate consumului intermediar (producţiei sau agenţilor economici);
- Prestaţii destinate consumului final (al gospodăriilor sau persoanelor).

Serviciile intermediare sunt activităţi de natura serviciilor integrate în procesele de producţie materială. Ele nu pot fi departajate de sistemele tehnice şi fluxurile de fabricaţie şi nu prezintă utilitate în afara acestora. Din această categorie fac parte: depozitarea şi stocarea, transporturile, asigurările şi reasigurările, finanţele, serviciile juridice şi contabile, cercetarea-proiectarea, managementul, etc. În prezent se profilează tendinţa ca o parte tot mai mare din valoarea economică a bunurilor materiale să fie asigurată de aceste servicii.

Serviciile finale sunt destinate consumului direct al persoanelor, gospodăriilor şi indivizilor sau creează condiţii favorabile pentru desfăşurarea normală a acestuia, fiind din acelaşi motiv, un element esenţial al calităţii vieţii.

Un alt sistem de clasificare a serviciilor, având o însemnătate aparte pentru modul de organizare a fluxurilor de prestare, urmăreşte dacă desfăşurarea acestora se bazează în principal pe:

– echipamente (curăţătorii, spălătorii, transporturi, telecomunicaţii etc.);

Scanned with OKEN Scanner

– personal (servicii juridice, servicii recreative, culturale şi sportive, management, contabilitate etc.).

Tendinţa actuală este ca serviciile să fie asigurate într-un cadru de prestare compus atât din personal înalt clasificat, cât şi din echipamente high-tech (servicii financiare, gestiunea informaţiilor, televiziune şi radiodifuziune, supraveghere automatizată a proceselor, cercetare-proiectare etc.).

Un alt criteriu de structurare a serviciilor ia în considerare prezenţa clientului, precum şi modul activ sau pasiv de implicare a acestuia în realizarea prestaţiei.

7.2. Particularităţile pieţei serviciilor în economia românească post-socialistă

Abordată ca o categorie economică, piaţa serviciilor este formată din cele două componente – cerere şi ofertă. Prin urmare, ***piaţa serviciilor reprezintă sfera economică în care nevoile de consum pentru servicii sunt sintetizate sub forma cererii, iar producţia sub forma ofertei.*** Din confruntarea celor două laturi, prin intermediul actelor de vânzare-cumpărare, rezultă tranzacţiile de piaţă.

Sub aspect conceptual, nu există diferenţe între piaţa serviciilor şi cea a bunurilor. Ca şi în cazul pieţii bunurilor există piaţa potenţială a serviciilor şi piaţa reală, piaţa internă şi piaţa externă, piaţa vânzărilor (când oferta este mai mică decât cererea) şi piaţa cumpărătorilor (când cererea estemai mică decât oferta), piaţa nouă şi piaţa de testare etc.

Piaţa serviciilor nu include întregul domeniu al serviciilor, existând şi servicii non-market, - serviciile publice sau private care nu se comercializează, dar şi serviciile gratuite pe care le fac oamenii reciproc.

În sectorul serviciilor comensurarea indicatorilor care reflectă proporţiile, structura şi fluctuaţiile pieţii este mai dificilă decât în cazul bunurilor[5]. De exemplu, pentru cuantificarea ofertei serviciilor de transport sunt folosiţi indicatori cum ar fi: numărul mijloacelor de transport, capacitatea şi tipul acestora, numărul de lucrători etc.; pentru cuantificarea cererii numărul de pasageri, cantitatea şi tipul mărfurilor de transportat etc.; iar pentru a exprima volumul tranzacţiilor realizate: numărul de călători, km. sau numărul de tone-km. transportate, numărul de vehicule în circulaţie, valoarea cheltuielilor sau încasărilor, consumul de combustibil etc.

În afară de aspectele cantitative, în sfera serviciilor o importanţă deosebită o deţin elementele calitative, a poziţiei unei firme de servicii pe piaţă. Aceste elemente sunt greu de estimat, dar au o semnificaţie aparte în aprecierea competitivităţii relative a firmelor. De exemplu, în transporturi, aceste criterii sunt: rapiditate, regularitate, confort, siguranţă, punctualitate etc.

Adevăratul specific al plieţii serviciilor se referă la modul de manifestare a concurenţei. Una din principalele forme ale concurenţei este concurenţa prin preţuri, ceea ce implică estimarea valorilor de utilitate şi a ra-

[5] Ionică M., Minciu R., Stănciulescu G., „Economia serviciilor", Editura Uranus, Timişoara, p. 75.

Scanned with OKEN Scanner

– personal (servicii juridice, servicii recreative, culturale şi sportive, management, contabilitate etc.).

Tendinţa actuală este ca serviciile să fie asigurate într-un cadru de prestare compus atât din personal înalt clasificat, cât şi din echipamente high-tech (servicii financiare, gestiunea informaţiilor, televiziune şi radiodifuziune, supraveghere automatizată a proceselor, cercetare-proiectare etc.).

Un alt criteriu de structurare a serviciilor ia în considerare prezenţa clientului, precum şi modul activ sau pasiv de implicare a acestuia în realizarea prestaţiei.

7.2. Particularităţile pieţei serviciilor în economia românească post-socialistă

Abordată ca o categorie economică, piaţa serviciilor este formată din cele două componente – cerere şi ofertă. Prin urmare, ***piaţa serviciilor reprezintă sfera economică în care nevoile de consum pentru servicii sunt sintetizate sub forma cererii, iar producţia sub forma ofertei.*** Din confruntarea celor două laturi, prin intermediul actelor de vânzare-cumpărare, rezultă tranzacţiile de piaţă.

Sub aspect conceptual, nu există diferenţe între piaţa serviciilor şi cea a bunurilor. Ca şi în cazul pieţii bunurilor există piaţa potenţială a serviciilor şi piaţa reală, piaţa internă şi piaţa externă, piaţa vânzărilor (când oferta este mai mică decât cererea) şi piaţa cumpărătorilor (când cererea estemai mică decât oferta), piaţa nouă şi piaţa de testare etc.

Piaţa serviciilor nu include întregul domeniu al serviciilor, existând şi servicii non-market, - serviciile publice sau private care nu se comercializează, dar şi serviciile gratuite pe care le fac oamenii reciproc.

În sectorul serviciilor comensurarea indicatorilor care reflectă proporţiile, structura şi fluctuaţiile pieţii este mai dificilă decât în cazul bunurilor[5]. De exemplu, pentru cuantificarea ofertei serviciilor de transport sunt folosiţi indicatori cum ar fi: numărul mijloacelor de transport, capacitatea şi tipul acestora, numărul de lucrători etc.; pentru cuantificarea cererii numărul de pasageri, cantitatea şi tipul mărfurilor de transportat etc.; iar pentru a exprima volumul tranzacţiilor realizate: numărul de călători, km. sau numărul de tone-km. transportate, numărul de vehicule în circulaţie, valoarea cheltuielilor sau încasărilor, consumul de combustibil etc.

În afară de aspectele cantitative, în sfera serviciilor o importanţă deosebită o deţin elementele calitative, a poziţiei unei firme de servicii pe piaţă. Aceste elemente sunt greu de estimat, dar au o semnificaţie aparte în aprecierea competitivităţii relative a firmelor. De exemplu, în transporturi, aceste criterii sunt: rapiditate, regularitate, confort, siguranţă, punctualitate etc.

Adevăratul specific al plieţii serviciilor se referă la modul de manifestare a concurenţei. Una din principalele forme ale concurenţei este concurenţa prin preţuri, ceea ce implică estimarea valorilor de utilitate şi a ra-

[5] Ionică M., Minciu R., Stănciulescu G., „Economia serviciilor", Editura Uranus, Timişoara, p. 75.

Scanned with OKEN Scanner

rităţii serviciilor care constituie obiectul tranzacţiilor de piaţă. Or, în ce priveşte serviciile, aceste aprecieri sunt greu de făcut, deoarece serviciile nu sunt omogene, deci nu sunt comparabile. De aceea, concurenţa prin preţuri pe piaţa serviciilor dobândeşte forme specifice, preţul pentru servicii având o puternică determinantă psihologică, subiectivă, depinzând în mod decisiv de aspectele calitative şi de caracterul relaţiilor între prestator şi client. În consecinţă, preţurile pe piaţa serviciilor sunt diferenţiate şi fluctuante, iar costul de producţie, deseori, nu este cel mai important factor de influenţă al acestora. ***Rezultă că şi echilibrul pe piaţa serviciilor este mult mai sensibil în comparaţie cu pieţele de bunuri.***

Ţinând cont de faptul că ***investiţiile*** efectuate în scopul creării capacităţilor de producţie a serviciilor ***au un caracter foarte specific***, echipamentele, dotările tehnice şi, adesea, calificările personalului fiind dificil de reorientat pentru alte utilizări economice, în multe sectoare ale serviciilor structurile concurenţiale de piaţă sunt de tip monopolist sau oligopolist. Particularităţile acestor structuri sunt legate, în principal, de dificultăţile privind intrarea în ramură şi mobilitatea capitalurilor.

Probabil, cea mai răspândită formă de manifestare a concurenţei pe piaţa serviciilor este diferenţierea prin caracteristici ale serviciilor care corespund mai bine nevoilor specifice ale clientului. De asemenea, relaţia personală pe care prestatorul o întreţine cu clientela sa, atmosfera de curtoazie, amplasarea geografică sunt tot atâtea criterii pentru o poziţionare strategică mai bună şi pentru dobândirea unor avantaje concurenţiale reale.

Piaţa serviciilor este o piaţă caracterizată prin costuri tranzacţionale relativ ridicate, datorate, în primul rând, transparenţei limitate. Deficitul de informaţii despre calitatea, cantitatea, preţurile şi alte aspecte importante ale dinamicii pieţii este dat de caracterul imaterial al serviciilor.

Concluzionând, se poate afirma că ***piaţa serviciilor***, de regulă, ***este caracterizată prin structuri concurenţiale imperfecte***, de tip oligopolistic sau de concurenţa monopolistică, iar trăsăturile sale cele mai obişnuite sunt neomogenitatea produselor, intrarea şi ieşirea de pe piaţă şi mobilitatea capitalurilor deseori îngrădite, informarea limitată a consumatorilor şi concurenţilor.

Ca şi ansamblul economiei naţionale româneşti, ***piaţa serviciilor este caracterizată prin dominaţia unităţilor economice aparţinând sectorului public,*** deşi ponderea acestora în cifra de afaceri globală diferă în funcţie de categoria serviciilor considerată. Astfel, în cazul serviciilor prestate pentru populaţie unităţile cu capital de stat deţin 60,7 %, cele private – 18,1 %, cele mixte – 15,6 %, iar cele cu proprietate cooperatistă şi obştească – 5,6 %. Cifra de afaceri realizată în cazul serviciilor de piaţă prestate pentru agenţii economici are următoarea structură în funcţie de forma de proprietate: unităţile de stat – 68,4 %, private – 14,7 %; mixte – 15,2 %, cooperatiste şi obşteşti – 1,7 %. Cu toate acestea, ***pe piaţa serviciilor de transporturi, poştă şi telecomunicaţii se observă un oarecare echilibru între formele de proprietate.*** Astfel, unităţile de stat participă cu 34,5 % în cifra de afaceri, cele private cu 35,9 %, mixte cu 29,5 %, iar cele cooperatiste şi obşteşti cu 0,1 %. Datele prezentate descriu situaţia pieţei serviciilor la nivelul anului 1998. Creşterea ponderii sectorului privat pe piaţa transporturilor şi telecomunica-

Scanned with OKEN Scanner

ţiilor se explică prin privatizările Romtelecom şi a celor mai multe societăţi de transporturi cu capital de stat, precum şi prin dezvoltarea explozivă a serviciilor de telefonie mobilă şi poştă electronică, ai căror promotori activi au fost în special firmele private.

Variaţia indicilor serviciilor de piaţă reprezintă o ilustrare elocventă a corelaţiei strânse existente între dinamica economică generală şi tendinţele de evoluţie a pieţei serviciilor. Astfel, în contextul relativei macrostabilizării din perioada 1994-1996, având ca moment de referinţă anul 1993, indicele serviciilor de piaţă a fost de 147,7 în anul 1995 şi 155,1 în anul 1996. Degradarea continuă şi accentuată a situaţiei economice de ansamblu, începând cu anul 1997, s-a manifestat şi în domeniul serviciilor. În acest fel, indicele serviciilor a scăzut semnificativ până la 123,3 în anul 1997 şi, în continuare, până la 108,9 în anul 1998.

Indicatori ca numărul unităţilor economice şi cifra de afaceri realizată pot constitui repere esenţiale în analiza pieţei serviciilor (tabelul 1).

Tab. 1. Dimensiuni ale pieţei serviciilor, în anul 1998

Categorii de servicii	Numărul întreprinderilor	Cifra de afaceri fără TVA (mil. lei)
Servicii pentru populaţie	18.228	12.298.647
Servicii pentru agenţii economici	12.281	11.734.765
Transporturi, poştă, telecomunicaţii	11.315	38.827.132
TOTAL	41.824	62.850.544

Sursa: *Anuarul Statistic al României*, 1998.

Din punct de vedere al numărului de unităţi cele trei mari categorii de servicii au ponderi diferite în numărul total de întreprinderi ce formează sectorul serviciilor (servicii pentru populaţie – 43,5 %, servicii pentru agenţi economici – 29,3 %, transporturi, poştă, telecomunicaţii – 21,2 %). Deşi unităţile prestatoare de servicii pentru populaţie sunt cele mai numeroase, ponderea lor în cifra de afaceri a sectorului nu este ridicată – 18,2 %, întreprinderile prestatoare de servicii pentru agenţii economici având 17,7 %, iar prestatorii de servicii de transport, poştă şi telecomunicaţii – 64,1 %. Diferenţele sunt şi mai importante sub aspectul cifrei de afaceri realizată în medie de o întreprindere de servicii. Pe ansamblul sectorului serviciilor acest indicator este de 1502,7 mil. lei /1 întreprindere de servicii. Pe categorii de servicii situaţia se prezintă în felul următor: servicii pentru populaţie – 674,71 mil. /1 întreprindere; servicii pentru agenţii economici – 955,55 mil. /1 întreprindere; transporturi, poştă, telecomunicaţii – 3.431,47 mil. lei/1 întreprindere. Faptul că întreprinderile prestatoare de servicii pentru populaţie şi pentru agenţii economici realizează cifre de afaceri sub media din sectorul serviciilor este o consecinţă a agravării crizei economice, a cărei manifestări concrete sunt degradarea nivelului de trai al populaţiei şi reducerea dinamismului afacerilor, fenomene ce au condus la diminuarea cererii solvabile pentru servicii. Productivitatea medie relativ ridicată specifică întreprinderilor din transporturi, poştă şi telecomunicaţii poate avea la origine următoarele cauze: caracterul relativ neelastic al cererii pentru aceste servicii în raport cu variaţia preţurilor; creşterile considerabile ale tarifelor în perioade relativ scurte de timp, ca urmare a sensibilităţii sporite în raport cu creşterile preţurilor pentru produsele şi servicii-

Scanned with OKEN Scanner

le conexe sau complementare (inflaţie prin costuri); frecventele situaţii de monopol regional sau chiar naţional.

7.3. Conţinutul şi trăsăturile pieţei turismului. Piaţa turismului în România

În sens larg, prin turism se înţelege acţiunea de a călători pentru odihnă şi recreere. Rezultă că turismul reprezintă un ansamblu de activităţi şi tehnici ocazionate de călătoriile şi sejururile de agrement[6].

În ultima perioadă, noţiunea de turism a fost extinsă şi asupra călătoriilor care au ca motivaţie principală participarea la reuniuni ştiinţifice şi culturale, precum şi asupra călătoriilor în interes de afaceri. Includerea călătoriilor care au la bază motive profesionale în sfera turismului, se justifică prin faptul că persoana care merge într-un loc diferit de cel în care îşi are domiciliul permanent, indiferent de scopul principal al călătoriei, utilizează o parte din timpul său liber pentru destindere şi pentru propria sa informare şi cunoaştere.

Oferta unităţilor turistice se compune din combinarea mai multor elemente, în cadru lcărora serviciile joacă rolul principal. Prin natura sa, produsul turistic se consumă „pe loc", consumul serviciului turistic implicând deplasarea la locul de destinaţie. Ceea ce ajunge însă la potenţialii clienţi, în legătură cu produsul turistic, este imaginea acestuia prin intermediul acţiunii de comunicare turistică.

Ca activitate economică, turismul se înscrie în sectorul terţiar al economiei, fapt ce îi conferă dinamism în dezvoltare.

Activitatea de turism este una din cele mai eterogene activităţi economice. În turism, oferta este mai rigidă în raport[7] cu fluctuaţiile cererii, având o capacitate redusă de adaptare la modificările nivelului şi structurii cererii pentru serviciile turistice.

Turismul este puternic integrat în sistemul economic naţional şi este caracterizat prin interdependenţe strânse cu celelalte ramuri ale economiei naţionale. De exemplu, perfecţionarea mijloacelor de transport şi a infrastructurii are o influenţă benefică asupra evoluliei activităţilor turistice. Această relaţie de interdependenţă între turism şi alte sectoare economice poate avea un impact pozitiv semnificativ asupra întregii avuţii naţionale a unei ţări. Astfel, turismul poate fi considerat un veritabil multiplicator în circuitul economic al unei ţări, zone sau punct turistic, prin însăşi structura şi volumul cheltuielilor turiştilor, care se transformă în venituri ale activităţilor economice participante la realizarea produsului turistic.

Uniunea Internaţională şa Organismelor Oficiale de Turism (UIOOT), defineşte ***efectul multiplicator al turismului ca fiind venitul suplimentar realizat de o unitate de cheltuieli ale turistului.***

Acest ***efect multiplicator*** poate fi determinat pe baza relaţiei[8]:

---

[6] Putz E., Pârjol F., *„Economia turismului"*, Edit.Univ. de Vest, Timisoara, p.5.
[7] Olteanu V., Cetina I., „Marketingul serviciilor", Ed. Expert, Bucuresti, 1995, p. 52.
[8] Putz E., Pârjol P., op. cit., p. 11.

$$K = \frac{1}{1 - T_c}$$

unde:

K = multiplicator;

Tc = înclinația marginală spre consumul de produse turistice, definită ca fragment din veniturile suplimentare ale populației realocate în vederea achiziționării de servicii turistice.

Valoarea multiplicatorului depinde de specificul fiecărei situații turistice şi de caracteristicile economiei naționale. În ultimă instanță, structura economică a unei zone este cea care determină mărimea multiplicatorului.

Forme de turism

Structurarea activităților turistice în grupe omogene poate fi realizată utilizând mai multe criterii:

1. ***După locul şi originea turiştilor*** există:

• ***Turism intern***, practicat de cetățenii unei țări în limitele frontierelor ei;

• ***Turism extern***, practicat de cetățenii străini ce vizitează o altă țară şi plecările în scopuri turistice ale cetățenilor autohtoni în afara granițelor țării.

La rândul său, turismul extern poate fi:

• ***Turism receptor***, care cuprinde acele activități din turismul extern care realizează primirea cetățenilor străini într-o altă țară, aceşti cetățeni având domiciliul permanent în țara trimițătoare;

• ***Turism emițător***, reprezintă acea parte a turismului extern care realizează plecările cetățenilor unei țări pentru călătorii în scop turistic în străinătate.

2. După ***gradul de mobilitate a turismului***, există

• ***Turism de sejur***, care include în funcție de utilizarea timpului disponibil pentru călătorii:

– *turism de sejur lung*, când durata sejurului într-o călătorie depăşeşte o lună de zile;

– *turism de sejur mediu*, atunci când durata sejurului într-o călătorie este cuprinsă între 3-30 zile;

– *turism de sejur scurt*, atunci când durata sejurului este de 1-3 zile.

• ***Turism itinerant*** este practicat de turiştii care pe toată durata timpului afectat călătoriei se deplasează în şmod succesiv în diferite localități până să depăşească, în medie, un număr de 4-5 înnoptări într-o localitate.

3. După ***gradul de sezonalitate***, turismul poate fi:

• ***turism de iarnă;***

• ***turism de vară;***

Scanned with OKEN Scanner

• ***turism ocazional***, o formă de turism localizat în timp şi spaţiu, cu fluxuri limitate ca durată, determinate de activităţi recreative specifice, cum ar fi vânătoarea şi pescuitul.

4. După ***modul de organizare a prestaţiilor turistice***, se evidenţiază:

• ***Turism organizat***, în care prestaţiile turistice de care beneficiază turiştii, destinaţia, precum şi perioada călătoriei sunt stabilite din timp pe baza contractuală sau prin alte aranjamente comerciale;

• ***turism neorganizat***, care nu implică o angajare prelabilă a serviciilor turistice, a destinaţiei şi a perioadei de călătorie, turiştii apelând direct la unitatea de turism;

• ***turism semiorganizat***, forma de turism în care o parte din servicii susnt angajate în prealabil, iar restul în momentul efectuării călătoriei.

Intensificarea circulaţiei turistice a determinat apariţia a ceea ce specialiştii numesc „***industria turismului***" şi dezvoltarea pieţei turistice.

Turismul internaţional, ca un element central al „comerţului invizibil", poate fi un punct de plecare pentru relansarea şi dezvoltarea economică a ţărilor primitoare. De aceea, ***rolul pieţii turistice este tot mai pregnant, iar sfera ei de cuprindere, în contextul schimburilor economice internaţionale, se extinde neîncetat.***

Piaţa turistică este zona de interferenţă a serviciilor turistice, concretizate sub forma ofertei turistice şi a nevoilor de consum turistic, concretizate în cererea pentru produsul turistic.

Turistul, care reprezintă „ţinta" ofertelor turistice, este considerat ca un consumator potenţial ce se află în „centrul" pieţei turistice. Precizarea acestui fapt este de maximă importanţă practică, deoarece, deşi serviciile turistice sunt adresate întregii populaţii, sfera consumatorilor nu se identifică cu totalitatea populaţiei. Anumite segmente ale populaţiei sunt absolut neconsumatoare de produse turistice sau absolut neconsumatoare de anumite produse turistice.

Cererea turistică, foarte fluctuantă, variază permanent, generând noi manifestări de nevoi specifice pentru care oferta turistică, mult mai rigidă, nu poate asigura în toate situaţiile posibilităţi de satisfacere a nevoilor de consum turistic. O astfel de cerere, care nu-şi găseşte, într-o perioadă determinată, oferta corespunzătoare, se numeşte ***cerere fără piaţă***. Dar există şi o ofertă turistică care nu va putea fi valorificată într-o perioadă dată şi care se constituie în ***piaţă turistică fără cerere.***

Piaţa turistică este, în egală măsură, mecanismul prin care se manifestă cererea de servicii turistice şi cererea de mărfuri complementare acestor servicii.

Cererea turistică variază ca mod de manifestare, atât în timp, cât şi în spaţiu, în funcţie de formele de turism practicate, de destinaţiile turistice, de durata sejurului, etc. Prin însăşi natura ei, oferta turisticii se adresează turiştilor potenţiali la domiciliul permanent al acestora, iar consumul propriu-zis al serviciilor turistice are loc numai după ce aceşti turişti potenţiali se deplasează la locul

Scanned with OKEN Scanner

de destinaţie a călătoriei lor. Localizarea temporală şi spaţială a ofertei turistice determină caracterul acesteia, care este adus la cunoştinţa turiştilor potenţiali prin folosirea instrumentelor specifice de promovare turistică.

Din punct de vedere spaţial, piaţa turistică poate fi delimitată în piaţă turistică naţională şi piaţă turistică internaţională.

De cele mai multe ori, lansarea pe piaţă a ofertei turistice se face prin intermediul agenţiilor de turism, dar cel care face alegerea finală a produsului turistic este clientul. De aceea, serviciile turistice trebuie, pe de o parte, să corespundă gusturilor, preferinţelor şi posibilităţilor consumatorilor şi, pe de altă parte, aceştia trebuie să fie corect informaţi despre „calitatea" produsului turistic.

Sezonalitatea reprezintă una din caracteristicile principale ale pieţii turistice, cu implicaţii majore asupra modului de organizare şi desfăşurare a activităţii unităţilor de turism, asupra volumului şi calităţii serviciilor prestate şi a eficienţei economice. Sezonalitatea este o problemă a tuturor zonelor primitoare de turişti, manifestându-se însă diferenţiat, în funcţie de condiţiile natural-geografice şi de elementele de atracţie turistică preponderente.

Această particularitate a fenomenului turistic este determinată, în primul rând, de cauze legate de condiţiile climaterice, care fac ca cererile să se manifeste mai intens în anumite sezoane. La acest aspect se adaugă şi subiectivitatea consumatorului, obişnuinţa acestuia de a-şi lua concediu în anumite perioade ale anului, optime din punct de vedere climateric. Sezonalitatea este generată şi de cauze de natură socială, cum ar fi, de exemplu, vacanţele studenţilor şi elevilor.

Caracterul sezonier al consumului turistic face ca în anumite perioade ale anului să se manifeste condiţii de piaţă foarte diferite. În acest fel, în sezonul turistic, deci când cererea creşte, piaţa turistică este o piaţă a vânzătorului, iar în extrasezon piaţa devine o piaţă a cumpărătorului.

Nivelul şi structura ofertei corespunzătoare pieţei turistice din România poate fi caracterizată cu ajutorul unor indicatori, cum ar fi numărul de unităţi turistice sau care deţin capacităţile de cazare existente (tabelul 2).

Tab. 2. Condiţiile ofertei turistice din România

Indicatori	1995	1996	1997	1998
Număr unităţi	2905	2965	3049	3127
Capacitate de cazare exis-tentă (locuri)	289539	288206	287943	287268
Capacitate de cazare în funcţiune (mii locuri-zile)	53540	53639	52027	53164
Gradul de utilizare a capacităţii de cazare în funcţiune	45,0	40,7	37,7	36,1

Sursa: Anuarul statistic al României, 1998.

Creşterea numărului de unităţi turistice în condiţiile în care capacităţile de cazare existente şi în funcţiune rămân relativ constante poate fi explicată inclusiv prin restructurarea prin divizare a fostelor trusturi turistice de stat, dar şi prin apariţia unor unităţi turistice noi, de genul motelurilor, pensiunilor

Scanned with OKEN Scanner

turistice şi agroturistice, a spaţiilor de cazare noi etc. În acelaşi timp, ***reducerea continuă a gradului de utilizare a capacităţilor de cazare evidenţiază un declin durabil al pieţei de turism intern, fiind o manifestare particulară a crizei economice generale.*** Această concluzie este susţinută şi de faptul că în perioada 1995-1998 s-a înregistrat, de asemenea, o scădere continuă a numărului turiştilor cazaţi în structurile de primire turistică cu funcţiune de cazare turistică. Astfel, în 1995 numărul turiştilor cazaţi (mii persoane) a fost de 7.070, în 1996 – 6.595, în 1997 – 6.727 şi în 1998 – 5.552.

Imperativul integrării tot mai strânse a ţării în structurile de cooperare economiei internaţionale implică necesitatea unei evalulări atente şi pertinente a turismului internaţioinal al României. (tabelul 3).

Tab. 3. Turismul internaţional al României

Indicatori	1995	1996	1997	1998
Plecările vizitatorilor români în străinătate	5737	5748	6243	6893
Sosirile vizitatorilor străini în România	5445	5205	5149	4831
Nr. turiştilor străini cazaţi în structurile de primire turistică	766	762	833	810

Sursa: Anuarul statistic al României, 1998.

Datele de mai sus semnalizează ***tendinţa de „subţiere" a fluxului de turişti străini ce vin în România***, cu un impact defavorabil asupra încasărilor valutare realizate şi, în consecinţă, asupra balanţei de plăţi curente. Tabelul de mai sus evidenţiază şi faptul că ***deficitul „balanţei turistice" tinde să se mărească*** în virtutea creşterii de la an la an a numărului de vizitatori români plecaţi în străinătate. ***O atare stare a lucrurilor este în mare parte rezultatul necompetitivităţii infrastructurii ce caracterizează oferta turistică naţională, dar şi a pasivităţii în promovarea produselor turistice româneşti.***

7.4. Conţinutul şi fundamentarea tarifelor pentru servicii

În cadrul sistemului de preţuri, tarifele se prezintă ca o categorie aparte de preţ al serviciilor prestate de către firmele din domeniu. ***Preţurile şi tarifele au aceeaşi natură, iar diferenţele existente se referă, în principal, la modul de formare al tarifelor. Astfel, tarifele sunt stabilite pentru o activitate prestată – serviciul, iar preţul are la bază valoarea de schimb a unei mărfi concretizate într-un obiect material***[9]. De asemenea, o mare importanţă în dimensionarea tarifelor pentru servicii o are faptul că, în timp şi spaţiu, producţia şi consumul de servicii au loc simultan. Producţia de servicii nu are un caracter autonom, ea nu poate fi stocată şi nici conservată, iar consumul de servicii nu este separat de producţia lor, ele neputând circula între prestator şi consumator, ci se consumă prin simpla prestaţie.

[9] Diaconu I. (coord.), „Costuri, preţuri şi tarife în economia modernă", Ed. Expert, Bucureşti, 1997, pp. 426-430.

Scanned with OKEN Scanner

Tarifele pentru servicii pot avea caracterul unor:

- preţuri cu ridicata (pentru serviciile productive);
- preţuri cu amănuntul (pentru serviciile *neproductive*).

Este importantă delimitarea între noţiunea de tarif şi noţiunea de taxă. Substituirea reciprocă între aceste noţiuni se datorează faptului că atât taxele, cât şi tarifele au la bază ideea contraprestaţiei. Delimitarea între tarife şi taxe se face ***după destinaţia lor***:

- taxele se datorează bugetului de stat şi au caracter fiscal; tarifele se încasează de unităţile prestatoare de servicii ca echivalent al valorii prestărilor, asigurând acestora un profit;
- taxele nu evidenţiază costurile; tarifele presupun determinarea, planificarea, urmărirea şi calcularea costurilor prestatorilor;
- taxele, prin prisma organelor care le stabilesc, intră în competenţa administraţiei financiare, pe când stabilirea tarifelor este de competenţa firmelor de servicii.

După sfera de aplicaţie, în delimitarea domeniilor de aplicare a preţurilor şi respectiv a tarifelor apar următoarele aspecte:

- delimitarea se face, de regulă, după natura rezultatului unei activităţi;
- folosind noţiunea de preţ în cazul unor produse de natură corporală;
- folosind noţiunea de tarif în cazul serviciilor.

Excepţiile de la această regulă sunt:

– noţiunea de preţ pentru gazele naturale, pentru confecţiile executate de unităţile cooperatiste atunci când sunt realizate în serie;

– noţiunea de tarif pentru energia electrică, pentru confecţiile unicat executate la comandă.

După natura economică, atât preţurile cât şi tarifele au o bază comună şi li se aplică aceleaşi principii şi procedee metodologice de fundamentare şi negociere.

Particularităţile sunt generate de specificul producţiei sau serviciilor, în felul următor:

- structura serviciilor este mai simplă în raport cu structura preţurilor, deoarece serviciile nu participă în circulaţia mărfurilor şi în consecinţă, costurile lor nu includ cheltuieli de desfacere, după cum în tarif nu poate fi inclus nici adaosul comercial, acesta încasându-se pentru materialele care se decontează separat de tarif la preţurile cu amănuntul;
- structura şi nivelul costurilor serviciilor generate de variaţia mare a nevoilor pentru unele servicii;
- efectuarea unor prestaţii nu numai la sediul firmei de servicii, ci şi la domiciliul consumatorului;
- ponderea mare a manoperei în costurile serviciilor.

Aceşti factori au un impact decisiv asupra nivelului şi structurii costurilor de prestare a serviciilor şi creează posibilităţi de reducere a acestora

Scanned with OKEN Scanner

şi de îmbunătăţire a productivităţii muncii. În cazul tarifelor, ponderea cea mai mare în structura costurilor o au salariile, deoarece cele mai multe servicii sunt mari consumatoare de manoperă înalt calificată.

Fundamentarea tarifelor pentru serviciile realizate de firmele specializate se face ***pe baza următoarelor elemente***:

– costurile, care nu includ însă valoarea materialelor supuse prelucrării şi a pieselor de schimb ce se montează, ce se decontează separat. În situaţiile când beneficiarul asigură materialele auxiliare contravaloarea acestora cuprinsă în tarif se scade;

– profitul firmelor de servicii;

– taxa dpe valoarea adăugată.

Materialele supuse prelucrării, precum şi piesele de schimb ce se montează se decontează la preţuri cu ridicata, pentru serviciile prestate agenţilor economici şi la preţuri cu amănuntul pentru cele furnizate populaţiei.

Formarea tarifelor se află sub incidenţa aceloraşi legităţi ca şi preţurile: raportul cerere-ofertă şi caracterul concurenţei.

Diferenţierea sau elasticitatea tarifelor pentru acelaşi serviciu, servicii similare sau complementare se bazează pe următoarele elemente[10]:

- corelarea tarifelor serviciilor asemănătoare şi complementare;
- reflectarea în tarif a nivelului de execulţie, confort, complexitate a lucrărilor, urgenţă a prestaţiei;
- corelarea tarifelor serviciilor noi cu cele ale serviciilor existente;
- incidenţa impozitelor indirecte asupra nivelului tarifelor.

Sistemul tarifelor în România

În economia românească, ***tarifele se grupează în funcţie de particularităţile consumului şi de natura procesului de prestare a serviciilor***, astfel:

a) Tarifele pentru servicii personale tradiţionale

Printre aceste servicii se numără: serviciile personale de sănătate şi igienă corporală, de reparaţii, servicii casnice, comenzi pentru confecţii, încălţăminte, etc.

Criteriile de diferenţiere a acestor servicii sunt:

– frecvenţa prestaţiilor;
– condiţiile de execuţie solicitate de beneficiar;
– nivelul execuţiei;
– tipul sau modelul prestaţiei solicitate.

b) Tarifele pentru serviciile cu caracter de masă

Din această categorie fac parte: tarifele transporturilor; tarifele telecomunicaţiilor; tarifele activităţilor de gospodărie comunală; tarifele activităţilor hoteliere etc.

---

[10] Moşteanu T. (coord.), *„Preţuri şi concurenţă"*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1997, pp. 339-340.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste servicii sunt caracterizate printr-o muncă repetitivă de mare productivitate, se bazează pe o dotare tehnică specifică, realizează un volum mare de prestaţii cu caracter de masă.

De exemplu, ***în transporturi, elementele principale de fundamentare a tarifelor sunt:*** distanţa şi greutatea expediţiei, care au o influenţă considerabilă asupra costurilor (km sau tona-km, care se constituie în unităţi de măsură a prestaţiilor). Specificul transporturilor feroviare constă în aceea că între nivelul costurilor ce stau la baza tarifelor şi distanţă există o relaţie de inversă proporţionalitate. În transporturile auto de călători, tarifele se stabilesc în funcţie de tipul mijlocului de transport şi distanţă. La transporturile de cantitate se stabileşte tariful în funcţie de greutatea tarifară a încărcării şi baremul tarifar, în care se încadrează încărcătura şi distanţa tarifară.

Tarifele pentru transporturi în condiţii şi cu mijloace speciale se practică în cazul transporturilor cu autovehicule taxi, trailere, tractoare rutiere etc. Nivelul tarifului se diferenţiază în funcţie de tipul mijlocului auto, parcursul efectuat şi timpul de staţionare. Se pot aplica majorări, reduceri de tarife sau trafic pentru activităţi complementare.

Tarifele pentru transporturile navale interne se diferenţiază şi ele în funcţie de operaţiunile de transportare efectuate, de manipulare a mărfurilor, de transport fluvial de mărfuri în tarif intern, de pilotaj, cheiaj, manevră etc.

Tarifele se diferenţiază la fiecare categorie de operaţii tarifare în funcţie de grupele de mărfuri, de distanţă şi termenele de încărcare-descărcare.

În mod similar se fundamentează tarifele şi pentru celelalte servicii cu caracter de masă.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 8-a

PIAŢA INFORMAŢIILOR

Autori: *conf.dr. Steluţa Buda*
ing. ec. Traian Dobre

8.1. Informaţia – o marfă specială
8.2. Protecţia proprietăţii intelectuale în epoca contemporană şi realizarea acestui proces în România
8.3. Piaţa informaţiilor şi evoluţia sa în ţările dezvoltate
8.4. Organizarea şi funcţionarea pieţei informaţiilor în România

Scanned with OKEN Scanner

Pentru economia de piaţă, cu atât mai mult pentru ţările aflate în tranziţie spre acest sistem social-economic (cum este şi ţara noastră), ***piaţa informaţională*** este o piaţă nouă, în formare.

De aceea, conturarea unor apecte privind acest tip de piaţă, în cadrul temei care urmează, considerăm că, prezintă importanţă atât din punct de vedere teoretic cât şi practic.

8.1. Informaţia – o marfă specială

Informaţia reprezintă unul dintre conceptele fundamentale ale societăţii contemporane. Termenul desemnează ***elementele noi în raport cu alte cunoştinţe prealabile*** despre realitatea înconjurătoare cuprinse în semnificaţia unui ***simbol*** sau ***grup de simboluri*** (mesaj vorbit, text scris, date numerice, indicatori economico-sociali, etc.) care:

– ***constituie o noutate***;

– ***prezintă interese pentru primitor***;

– ***sporesc gradul de cunoaştere al acestuia***[1].

Deci, ***informaţiile reprezintă datele noi ale cunoaşterii umane privind orice domeniu al naturii şi vieţii economico-sociale.***

În sens larg putem spune că ***informaţia*** este o ***comunicare***, o ştire care face cunoscut cuiva starea şi condiţiile de desfăşurare a unor procese şi fenomene economice, sociale, politice, ştiinţifice, tehnice, culturale, etc.

Informaţiile au avut un rol imens în evoluţia societăţii omeneşti, străbătând întreaga sa istorie fără întrerupere.

Ele sunt rezultatul creaţiei intelectuale a omului în domeniul ştiinţific, industrial, literar, artistic, etc.

Informaţiile au devenit, în societatea modernă, ***una din principalele resurse*** care asigură desfăşurarea eficientă a activităţii umane în toate domeniile: ştiinţă, economie, ocrotirea sănătăţii, cultură, învăţământ, etc. Întregul univers al activităţii şi existenţei umane este străbătut de către un volum imens de informaţii.

Succesul agenţilor economici în mediul concurenţial al economiei de piaţă, depinde de capacitatea managerilor de a ***culege, selecta*** şi ***prelucra*** informaţiile din mediul înconjurător. Totalitatea informaţiilor culese, prelucrate şi utilizate de către o unitate economico-socială constituie conţinutul esenţial al sistemului informaţional de management al acesteia (SIM).

La constituirea SIM o contribuţie deosebită şi-a adus-o revoluţia ştiinţifico-tehnică contemporană, declanşată după al doilea război mondial şi ale cărei ritmuri s-au accentuat puternic în ultimele două decenii. În această perioadă a fost creat şi perfecţionat, în etape succesive şi suportul material al SIM până la actualele generaţii de calculatoare.

---

[1]. L.Tövissi, *Restructurarea fluxurilor informaţionale în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă*, T.E. 19 din 1991, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

Realizările ştiinţei şi ale cunoaşterii umane, în general, alcătuiesc stocul de informaţii disponibile şi refolosibile. Aceste informaţii se găsesc ***integrate în fiinţa umană*** sub formă de cunoştinţe şi experienţă, iar altele sunt ***depozitate pe suporţi materiali,*** precum hârtia, filmul, discul, benzi magnetice, circuite integrate, etc. Perfecţionarea suporţilor de depozitare, prin crearea ultimelor generaţii de calculatoare şi constituirea băncilor de date, fac informaţia disponibilă uşor accesibilă utilizatorilor, sporind, astfel, rolul informaţiei în activitatea umană, în general, şi în cea economică în special.

Informaţia, în societatea contemporană, care tinde a deveni informaţională, constituie o resursă tot mai importantă.

Această situaţie obligă societatea modernă să acţioneze pe două planuri:

1. pentru producerea de noi informaţii.

2. pentru asigurarea cadrului şi mijloacelor moderne de culegere, stocare, prelucrare şi utilizare a informaţiilor disponibile.

Informaţia reprezintă ***nu numai o resursă*** importantă care stă la baza desfăşurării activităţii umane ci şi ***un rezultat***, un produs al acestei activităţi.

Producerea informaţiilor se realizează prin activităţile de cercetare ştiinţifică, de cunoaştere, în general, desfăşurate asupra naturii şi vieţii economico-sociale.

Informaţiile sunt rezultatul creaţiei intelectuale a omului şi al procesului de inovare, desfăşurat de acesta.

„Originea informaţiei se află în psihicul uman, care constituie locul de întâlnire al conştiinţelor şi realităţii şi are loc punerea în formă comunicabilă a realităţii înconjurătoare".[2]

Informaţiile produse se prezintă într-o multitudine de forme, şi anume: invenţii, inovaţii, raţionalizări, studii şi documentaţii, programe de calculator, sisteme moderne de organizare şi management, proiecte Know-how, studii de fezabilitate, asistenţă tehnică, consultanţă, etc. Toate acestea reprezintă bunuri create în sectorul producător de informaţii al economiei naţionale, şi anume ***sectorul quaternar***. Acesta reprezintă sectorul cel mai tânăr dar care cunoaşte o dezvoltare tot mai accentuată în economiile moderne orientate spre informatizare. În ţările dezvoltate acest sector înregistrează ritmuri de creştere mult superioare celorlalte sectoare din economie (primar, secundar, terţiar).

Astfel, în economia modernă, se înregistrează tendinţa deplasării surselor de creare a avuţiei din zona activităţilor productive în sens tradiţional (care se bazează pe dialectica dintre maşină şi acţiunea umană), către sfera creaţiei intelectuale.

Inovaţia, creaţia intelectuală în general, tinde să devină principala sursă generatoare de venituri, în condiţiile în care durata de viaţă a produselor şi serviciilor se reduce tot mai mutl. Se întrevede, astfel, naşterea unei economii bazate pe creaţie şi inovare, care presupune schimbări radicale în activitatea şi viaţa omului – ***economia informaţională***.

---

[2] Şt. Stössel şi D.S. Ogodescu - *Omul şi universul informaţional*, Ed. Facla, 1978, p. 148

Scanned with OKEN Scanner

Conştiente de rolul crescând al informaţiei în realizarea progresului economico-social ţările dezvoltate şi chiar unele în curs de dezvoltare alocă importante resurse financiare, materiale şi umane activităţilor creatoare de informaţie, în special cercetării ştiinţifice şi progresului tehnic.

Datele ştiinţifice arată că ***în ţările dezvoltate cotele din P.I.B raportate pentru finanţarea cercetării ştiinţifice*** şi a ***progresului tehnic ajung să egaleze bugetul anual al ţărilor în curs de dezvoltare.***

Cea mai costisitoare dintre activităţile generatoare de informaţie s-a dovedit a fi activitatea de inovare (de aplicare în practică a descoperirii ştiinţifice). Se consideră că raportul dintre cheltuielile necesare pentru cercetarea pură şi cea orientată, respectiv cercetare aplicativă şi aplicare experimentală este de 1/3, 1/6 şi 1/100[5]. Costul ridicat al obţinerii informaţiei se datoreşte faptului că, vremea cercetătorului singuratic, care cu mijloace modeste realiza descoperiri epocale, a trecut. Acum este necesară organizarea muncii de cercetare şi creaţie în colective capabile să folosească tehnica şi tehnologia modernă, asigurându-se în continuare, libertate deplină de gândire şi acţiune cercetătorului.

„Creatorul este o forţă de muncă înzestrată cu calităţi deosebite. El nu suportă rutina şi convenienţa"[3], susţine Hamberg.

Subliniem, de asemenea, preocuparea în tot mai multe ţări de ***elaborare a unor strategii privind activităţile generatoare de informaţii***, în special cele de inovare şi de integrare în strategiile de dezvoltare micro şi macro economico-sociale. ***Cercetarea ştiinţifică şi inovarea au devenit activităţi cu caracter strategic.***

Importanţa strategică a activităţilor generatoare de informaţie ştiinţifică şi tehnică a determinat guvernele multor ţări, în special ale celor dezvoltate să acţioneze în sensul ***instituţionalizării acestor activităţi***, respectiv al creării unor organisme guvernamentale cu scopul de a stimula. orienta şi coordona desfăşurarea acestora. Acest fapt reflectă conştiinţa guvernelor ţărilor lumii că, producerea şi folosirea de informaţie a devenit o componentă a politicii lor interne şi externe, care orientată şi fructificată cu pricepere poate constitui o pârghie deosebit de importantă pentru accelerarea dezvoltării economico-sociale şi pentru creşterea competitivităţii pe plan intern şi internaţional.

Aceasta deoarece, în economia modernă „câmpul de concurenţă s-a mutat tot mai mult din domeniul preţurilor, care înăspresc rivalităţile dintre marile firme, în cel al inovării, care evită sau atenuează pe cât posibil rivalităţile şi fac profitabilă activitatea firmelor, mai ales a celor care adoptă o strategie în această direcţie"[4].

De asemenea, tot în sensul stimulării şi protejării activităţilor de cercetare ştiinţifică şi inovare, ca principale activităţi generatoare de informaţii, guvernele ţărilor menţionate au adoptat şi alte măsuri cum sunt: măsurile comerciale de promovarea inovaţiilor, de protejare faţă de concurenţă, de protecţie a proprietăţii intelectuale, etc.

---

[3] Hamberg Daniel – *Essays on the Economics of Research and Developement*, New York, Randon House, 1996, p. 132

[4] Aurel Iancu – *Tratat de economie*, vol. 3, Ed. Expert, Bucureşti, 1992, p. 210

Scanned with OKEN Scanner

Informaţia este deci, un bun produs de către om prin activităţile de creaţie intelectuală, în cadrul cărora un loc principal îl ocupă cercetarea ştiinţifică şi inovarea. Acest produs al muncii omeneşti ***îmbracă*** în societatea contemporană ***forma de marfă*** deoarece:

- ***este destinat satisfacerii unor nevoi sociale***, nevoile diverşilor utilizatori ai acestui produs deosebit al minţii omeneşti;

- ***circulă*** de la producători la cei care au nevoie de el pentru a-l utiliza ***prin acte de vânzare-cumpărare.***

Informaţia are un anumit ***cost de producere***, o anumită ***valoare şi preţ***, caracteristici care sunt proprii produselor care îmbracă forma de marfă.

În acest sens amintim că în urmă cu mai mult de un deceniu Jorge Sabato a atras atenţia asupra faptului că „tehnologia ca structură sistematică de cunoştinţe şi infomaţii este ceva care poate fi produs şi vândut”[5], deci o marfă care participă la circuitul economic.

În lumea contemporană există instituţii care au ca activitate producerea de informaţii (cunoştinţe şi tehnologie) pentru scopuri comerciale. Aceste instituţii pot fi considerate nişte „fabrici” de informaţie sau firme care obţin profituri din capacitatea lor de-a produce, apropria şi comercializa informaţia.

Deci, ***informaţia este o marfă***, dar ***o marfă specială***, cu trăsături distincte faţă de celelalte bunuri – marfă (produsele şi serviciile).

Aceste particularităţi privesc atât ***producerea informaţiilor*** cât şi ***gestionarea***, ***circulaţia*** lor pe piaţă şi ***consumul***.

Astfel, ***producerea informaţiilor*** prin actele de cercetare, cunoaştere şi inovare ***este un proces continuu şi nelimitat***. El a însoţit întreaga evoluţie a societăţii omeneşti, stând la baza progresului şi dezvoltării acesteia. În felul acesta stocul de informaţie se îmbogăţeşte neîntrerupt pe măsură ce procesul cunoaşterii umane evoluează.

Ca ***bun economic, informaţia*** nou produsă are ***caracter de unicat***. Ea nu se reproduce prin simpla repetare a procesului care a creat-o.

Informaţia, este, de asemenea, ***un bun necorporal***, care nu se materializează (concretizează) prin sine însuşi, ci se manifestă prin intermediul altor elemente concrete ale vieţii economico-sociale. Astfel, informaţia încorporată în diferite produse şi servicii nu se vizualizează precum elementele de ordin material, consumate pentru producerea acestora.

Caracterul de bun unicat, realizat cu mari costuri, prin actul creaţiei intelectuale, face ca informaţia să fie supusă unor reguli specifice de gestionare şi protecţie. Astfel, informaţia face obiectul proprietăţii intelectuale aflate sub protecţia unor legi special adoptate în acest sens.

Circulaţia pe piaţă a mărfii-informaţie, are, de asemenea, un caracter specific, fiind ***supusă unor reglementări contractuale speciale***. Informaţia produsă este ***practic inepuizabilă***. De aceea, vânzarea informaţiei unui cumpă-

[5] J. Sabato – *Empressas y Fabricas de Tehnologia Programa Regional de Desarrollo ientifico y Technologica* – OEA – 1972

rător nu-l deposedează pe autor de utilitatea acesteia sau de posibilitatea de a-l vinde şi altor beneficiari (practic nelimitaţi). Această caracteristică a informaţiei face ca reproducerea ei nici să nu fie necesară.

Consumul informaţiei are de asemenea, un caracter deosebit. Prin consum informaţia nu se uzează fizic şi nu se distruge fiind, de asemenea, inepuizabilă. Ea rămâne permanent o resursă disponibilă şi utilizabilă la parametrii iniţiali. Doar dinamica cunoaşterii umane generatoare de noi informaţii poate determina un proces de perimare al acesteia similar uzurii morale.

Recunoaşterea faptului ca informaţia este o marfă, constituind obiect al comerţului, face necesară regândirea conceptului de transfer de tehnologie sau transfer de informaţie. Folosirea termenului de ***transfer*** în locul celui de ***comerţ*** ascunde faptul că tehnologia deci şi informaţia pe care o conţine este un bun economic care poate fi comercializat pe piaţă, supusă aceloraşi probleme ca şi celelalte mărfuri.

Acest fapt minimizează caracterul economic al informaţiilor atât ca resursă cât şi ca bun economic. Fluxurile lor sunt reduse, astfel, la probleme de ordin legislativ, de transfer al instrumentelor legale referitoare la dreptul de proprietate, neglijându-se forţele şi legile economice ale pieţii, care stau la baza întregului proces al circulaţiei informaţiilor.

8.2. *Protecţia proprietăţii intelectuale în epoca contemporană şi realizarea acestui proces în România*

Creaţia intelectuală a constituit dintotdeauna principalul factor al progresului şi civilizaţiei. Pe măsură ce societatea a conştientizat acest lucru a luat măsuri de stimulare şi recompensare a efortului creativ al membrilor săi, precum şi de protejare a proprietăţii asupra creaţiilor intelectuale realizate.

Menţionăm că, ***proprietatea intelectuală*** se referă la ***drepturile legale asupra creaţiilor intelectuale*** realizate prin activităţile desfăşurate în domeniul ştiinţific, industrial, literar şi artistic, grupate în două mari categorii şi anume:

Drepturile de proprietate industrială care se referă la creaţiile din domeniul ***ştiinţific şi industrial.***

Drepturile de autor care protejează creaţiile literare şi artistice.

Sistemul drepturilor de proprietate intelectuală cuprinde un ansamblu complex de reglementări juridice, acorduri particulare şi practici prin care societatea recunoaşte şi protejează dreptul exclusiv al indivizilor şi instituţiilor de a produce, utiliza şi comercializa ***creaţia intelectuală.***

Ipotezele care stau la baza acestui sistem sunt de natură economico-socială, deşi, implicaţiile economice şi sociale sunt adesea neglijate, şi anume, se consideră că inventatorii şi inovatorii vor promova interesele generale ale societăţii dacă sunt recompensaţi în mod corespunzător[6].

La acestea se adaugă argumentele bazate pe ***drepturile naturale ale omului*** şi anume:

---

[6] Florin I. Bonciu – *Noile tehnologii şi comerţul internaţional*, Bucureşti, 1992, p. 167

Scanned with OKEN Scanner

– orice om are un drept natural de proprietate asupra propriilor idei care nu pot fi apropriate de alţii;

– fiecare persoană are dreptul să primească recompense pentru serviciile aduse societăţii.

În ambele cazuri se consideră că acordarea unor drepturi de exclusivitate privind folosirea creaţiei intelectuale, autorilor acesteia, constituie recompensa cea mai adecvată.

Poate mai mult decât proprietatea asupra bunurilor economice corporale, ***proprietatea intelectuală*** este cea care asigură nu numai ***posibilitatea obţinerii unor recompense materiale***, deci de natură economică, ci ***şi a unor importante satisfacţii umane***, contribuind la manifestarea şi recunoaşterea personalităţii indivizilor în societate.

Legile privind protecţia proprietăţii intelectuale dau o expresie statutară drepturilor morale şi economice ale autorilor pentru creaţiile lor, precum şi drepturile publicului de a avea acces la aceste creaţii. Ele reprezintă un act deliberativ al politicii guvernamentale de a promova creativitatea şi circulaţia liberă a informaţiilor.

Dintre titlurile de protecţie prin care se realizează protecţia proprietăţii intelectuale, pe plan internaţional, amintim:

Brevetul de invenţie, Certificatul de model de utilitate, Certificatul de utilitate, Certificatul adiţional, Certificatul de autor, Micul brevet, Anunţul constitutiv de drepturi, etc.[7]

Dreptul de proprietate intelectuală stimulează investiţiile şi activităţile în domeniul cercetării – dezvoltării; încurajează investiţiile pentru aplicarea

---

[7] ***Brevetul*** este cel mai utilizat titlu de protecţie pentru o invenţie.
El reprezintă un act juridic oficial acordat în baza unor legi, de un organ de stat unic şi care conferă titularului sau, pe teritoriul ţării în care se află organul de stat respectiv, pe o durată limitată, dreptul exclusiv de exploatare şi comercializare precum şi dreptul de a interzice terţilor să utilizeze sau să comercializeze invenţia fără consimţământul autorului.
Brevetul adiţional este un titlu de protecţie pentru invenţii de perfecţionare a unor invenţii pentru care există deja un titlu de protecţie în vigoare.
Brevetul comunitar – titlu de protecţie pentru invenţii care va fi eliberat de Oficiul European de Brevete şi care conferă titularului drepturi exclusive de exploatare a invenţiilor brevetate, pe o perioadă limitată de timp şi pe teritoriul ţărilor membre ale Uniunii Europene.
Certificatul de model de utilitate este un titlu de protecţie care se referă la unelte de lucru, organe de maşini, obiecte de folosinţă uzuală (ciocane, foarfece, obiecte de mobilier, ceasuri, etc.). Acest titlu de protecţie este prevăzut în Convenţia de la Paris iar în literatura de specialitate mai este cunoscut sub denumirea de „micul brevet".
El este întâlnit în legislaţia multor ţări printre care Japonia, Germania, Italia, Grecia, China, Statele membre OAPI, Brazilia, Polonia, Filipine, Venezuela, etc.
Durata de valabilitate a certificatului este, în general, de 10 ani, dar ea diferă de la ţară la ţară.
Certificatul de autor este un titlu prin care, în unele ţări (Cuba, Republica Coreea, Vietnam, unele state din CSI, etc) este reglementată protecţia invenţiilor.
Certificatul de autor a fost introdus cu ocazia promulgării de către Lenin în iunie 1919 a Decretului privind invenţiile şi se acorda pe teritoriul RSFS Rusă pentru orice invenţie recunoscută ca utilă de către Comitetul pentru Invenţii şi descoperiri.
În prezent se constată o tendinţă tot mai accentuată de renunşare la folosirea acestui titlu de protecţie a proprietăţii industriale.

Scanned with OKEN Scanner

industrială a invenţiilor; protejează întreprinderile împotriva concurenţilor neloiali, etc.

De asemenea, publicarea oficială a brevetelor de invenţie, ca o condiţie a obţinerii dreptului de proprietate, face să crească sursele mondiale de informaţii ştiinţifice şi tehnice.

Drepturile de proprietate intelectuală se caracterizează prin faptul că prezintă anumite limite referitoare la durata de timp şi spatiu în care sunt aplicabile, precum şi în legătură cu obiectul reglementărilor lor.

Există diferenţe însemnate între ţări în această privinţă. În ţările membre OECD durata de protecţie variază între 15 şi 20 de ani. În alte ţări această durată poate fi doar de 5 ani. SUA pentru copyright (dreptul de reproducere) acordă protecţie pe viaţă plus 50 de ani pentru toate lucrările care pot fi astfel protejate, inclusiv programele de calculator (software), în timp ce Convenţia Europeană acordă protecţie doar pentru 30 de ani, iar celelalte ţări pentru 20 de ani.

De asemenea, nu există o unitate de vederi privind ***momentul de când se calculează durata protecţiei.*** În unele ţări acest moment se consideră momentul completării cererii de către autorul invenţiei sau operei de artă (cum este şi cazul ţării noastre), iar în altele, cel al acordării protecţiei.

Diferenţierile privind durata dreptului de proprietate se accentuează şi prin existenţa unor perioade de graţie, în anumite ţări, prin care se acordă protecţie inventatorilor care şi-au publicat deja descoperirile. Astfel de perioade de graţie sunt acordate în SUA, Japonia şi Canada, în timp ce în ţările europene nu sunt recunoscute.

Drepturile de proprietate intelectuală sunt limitate şi teritorial. Astfel ele există şi pot fi exercitate numai pe teritoriul ţărilor care le-au acordat. Legile care reglementează dreptul de proprietate intelectuală sunt legi naţionale.

Subliniem faptul că între reglementările naţionale privind protecţia proprietăţii intelectuale există importante ***diferenţieri în ceea ce priveşte întinderea drepturilor*** de proprietate, ***durata şi amploarea*** acestora, ***aspectele procedurale*** privind ***solicitarea*** şi ***acordarea*** dreptului de proprietate, ***mecanismele de garantare*** a respectării dreptului de proprietate, politicile complementare care au atingere asupra dreptului de proprietate, etc. Aceste deosebiri îngreunează circulaţia internaţională a creaţiilor intelectuale şi dezvoltarea pieţii mondiale a informaţiilor. Dar, aceste creaţii ale minţii omeneşti trec cu uşurinţă graniţele ţărilor într-o ***lume a interdependenţelor***, cum este cea contemporană. Această circulaţie a informaţiilor între ţările lumii constituie un proces necesar şi pozitiv care trebuie încurajat.

În acest sens, multe ţări au adoptat tratate, convenţii şi înţelegeri multilaterale în diverse domenii ale proprietăţii intelectuale. Cele mai importante dintre acestea sunt: Convenţia de la Paris pentru protecţia proprietăţii industriale din 1883 şi Convenţia de la Berna pentru protecţia proprietăţii literare şi artistice din 1886.

Aceste convenţii, precum şi alte înţelegeri internaţionale sunt administrate de către Organizaţia Mondială a proprietăţii Intelectuale (OMPI) organ specializat al ONU, cu sediul la Geneva. De asemena, o serie de articole ale Acordului

Scanned with OKEN Scanner

General pentru Tarife şi Comerţ (GATT) conţin şi prevederi referitoare la protecţia drepturilor de proprietate intelectuală. Pe plan european funcţionează în acest domeniu Convenţia Europeană a Patentelor, administrată de către Biroul European al Patentelor.

Există, ***în prezent o preocupare susţinută pentru internaţionalizarea sistemului drepturilor de proprietate*** atât în sensul armonizării prevederilor legale, cât şi în ceea ce priveşte termenii care descriu rolul economic pe care proprietatea intelectuală îl joacă în cadrul comerţului internaţional, în special în comerţul cu tehnologie de vârf. În privinţa internaionalizării sistemului de protecţie a proprietăţii intelectuale nu există o unitate de vederi şi de interese pe plan internaţional, dar negocierile care au loc în cadrul organismelor special create în acest sens au ca scop realizarea acesteia.

Astfel, ţările industrializate, cu o poziţie de lider în planul descoperirilor ştiinţifice şi al inovărilor sunt interesate în crearea unui sistem internaţional de protejare a drepturilor de proprietate intelectuală. Ele consideră că problemele care afectează comerţul internaţional cu informaţii se situează cel puţin în două planuri şi anume:

– în unele ţări nu există prevederi legale privind protecţia proprietăţii intelectuale, sau aceste prevederi sunt insuficiente şi/sau inadecvate;

– aceste prevederi există, dar mijloacele pentru asigurarea respectării lor sunt ineficace.

În ceea ce priveşte ţările în curs de dezvoltare şi, în general, ţările aflate în linia a doua a procesului tehnic contemporan", privesc acordarea de drepturi de proprietate străinilor ca o ameninţre la adresa independenţei economice şi a propriei lor dezvoltări.

Sistemul drepturilor de proprietate intelectuală trebuie însă şi modernizat, nu numai internaţionalizat, deoarece ritmul foarte accentuat al inovărilor, mai ales în ultimele decenii, a făcut ca acest sistem să fie depăşit, cu atât mai mult cu cât el este tributar în mare măsură, principiilor şi procedurilor legale constituite în secolul trecut sau în primele decenii ale secolului nostru.

Sistemul de protecţie a proprietăţii intelectuale trebuie ***să fie dinamic***, deoarece el este o reflectare a procesului creativ al societăţii, deci a unui proces foarte dinamic.

De asemenea, el trebuie să răspundă unor obiective economico-sociale şi unor situaţii socio-economice specifice fiecărei perioade.

În ceea ce priveşte ţara noastră, subliniem preocupările existente în epoca modernă pentru protecţia proprietăţii intelectuale, România fiind printre primele ţări europene care şi-au creat un cadru juridic în acest scop. Astfel, prima lege a mărcilor de fabrică şi de comerţ din România datează din 1879, primul proiect de lege privind brevetele de invenţie a fost publicat în 1880, iar prima lege în acest sens apare în 1906. De asemenea, România, la începutul acestui secol, a aderat atât la Convenţia de la Paris cât şi la cea de la Berna.

În prezent ţara noastră se află într-un proces dificil şi complex de trecere de la un sistem economico-social care nu preţuia proprietatea intelectuală şi care ignora drepturile ce revin creatorilor. Patrimoniul intelectual al ţării a fost deper-

Scanned with OKEN Scanner

sonalizat, pus gratuit la îndemâna unităţilor socialiste şi de aceea adesea risipit. Desconsiderarea proprietăţii intelectuale s-a datorat şi lipsei oricăror stimuli concurenţiali, precum şi practicii copierii unor produse şi tehnologii noi prin mijloace neloiale.

Prin urmare, în domeniul drepturilor de proprietate intelectuală ca şi în cel al proprietăţii, în general, trebuie să aibă loc schimbări radicale, atât de natură legislativă cât şi de concepţie şi atitudine.

Domeniul proprietăţii intelectuale, în prezent, este parţial reglementat în România. Au fost adoptate într-o manieră modernă, concordanţă cu legislaţia internaţională, o serie de legi cum sunt:

Legea brevetelor de invenţie nr. 64/1991, care abroga Legea 62/1974, precum şi alte acte emise pentru aplicarea acesteia.

Legea desenelor şi modelelor industriale nr.129/1992.Legea drepturilor de autor şi a drepturilor conexe nr. 8/1996.

Unele activităţi specifice domeniului nu sunt încă reglementate prin legi moderne, aflându-se sub incidenţa unor legi vechi, necorepunzătoare cerinţelor economiei moderne de piaţă. Această situaţie relevă necesitatea urgentării completării sistemului legislativ astfel încât acesta să acopere în întregime problematica drepturilor de proprietate intelectuală.

Adoptarea unei ***legislaţii*** corespunzătoare trebuie să fie însoţită însă de ***măsuri şi mijloace adecvate*** care să asigure ***respectarea acesteia***.

Rezolvarea acestor probleme este de natură să influenţeze favorabil activitatea unităţilor economice şi nu numai în domenii cum sunt:

– Elaborarea strategiei de dezvoltare.

– Fundamentarea legislaţiei de organizare.

– Evaluarea patrimoniului propriu şi al societăţilor concurente.

– Achiziţionarea şi protecţia unor noutăţi de natura invenţiilor sau inovaţiilor.

– Reglementarea drepturilor de proprietate intelectuală poziţionează mai bine creatorul în raport cu întreprinderea în care lucrează.

De asemenea, ea poate influenţa favorabil fluxul investiţiilor străine şi al informaţiilor, precum şi participarea competitivă a României la comerţul mondial.

8.3. Piaţa informaţiilor şi apecte ale evoluţiei sale în ţările dezvoltate

Informaţiile, rezursă vitală a progresului societăţii contemporane, circulă şi sunt pretutindeni.

În această eră a comunicării nimic nu rămâne pentru mult timp ascuns. În sesiuni de comunicări ştiinţifice, târguri şi expoziţii, publicaţii de specialitate, documentaţii tehnice, bănci de date, etc., poţi găsi orice informaţie care îţi este necesară.

Scanned with OKEN Scanner

Aşa cum subliniam în cadrul primului capitol, ***informaţia este o marfă***. Prin urmare, există şi o ***piaţă a informaţiilor***, în care ele circulă de la producător la utilizator, prin actele de vânzare-cumpărare.

Subliniem de la început, faptul că, în literatura de specialitate, mai ales cea românească, informaţiile despre această piaţă care, are ca obiect chiar informaţiile, sunt foarte puţine.

Piaţa informaţiilor, ca şi piaţa, în general, poate fi definită ca fiind ansamblul actelor şi relaţiilor de vânzare-cumpărare a acestei mărfi speciale în legătură organică cu spaţiul fizic şi economico-social în care ele au loc. Ea are caracteristicile şi funcţiile pieţei în ansamblul său, ca mecanism principal al economiei moderne de piaţă şi este supusă acţiunii aceloraşi legi economice.

Reamintim, însă, faptul că, ***informaţia este o marfă specială. Prin urmare şi procesul circulaţiei*** acesteia pe piaţă ***îmbracă anumite particularităţi.***

Pentru înţelegerea mecanismului şi trăsăturilor specifice acestui tip de piaţă, precum şi a situaţiei acesteia în ţările dezvoltate vom analiza în continuare cele trei componente de bază ale pieţei şi anume: oferta de informaţii, cererea şi principalii factori de mediu.

În ceea ce priveşte ***oferta de informaţii*** ca totalitate a informaţiilor disponibile şi folosibile, remarcăm faptul că, ea ***cunoaşte un intens proces de creştere***, urmare a dezvoltării accentuate a activităţilor producătoare de informaţii (cercetare ştiinţifică, inovare, creaţie intelectuală în general). Astfel, conform unor studii, efectuate în Franţa, cantitatea de informaţii s-a dublat între 1970 şi 1980 şi de atunci sporeşte cu un ritm mediu anual de 30%.

De exemplu, în domeniul biotehnologiilor sunt publicate două milioane de articole anual în peste 60.000 de reviste.[8]

Creşterea ofertei de informaţii, în special în ţările dezvoltate, se datorează sporirii accentuate a rolului acesteia de resursă a dezvoltării economico-sociale precum şi măsurilor luate în acest sens de la nivel guvernamental până la nivel microeconomic (măsuri la care s-a făcut referire în cap.I). În aceste condiţii problema care se cere tot mai mult rezolvată, în special de către beneficiarul informaţiei (purtătorul cererii) este cea ***a selectării informaţiilor*** pentru a o descoperi cu mai multă uşurinţă, pe cea necesară, dintr-o multitudine de date de natură diferită.

În ceea ce priveşte ***cererea solvabilă*** de informaţii, aceasta se apreciază a fi încă la începuturile formării sale, existând rezerve deosebite pentru creşterea ei.

Astfel, unul din factorii care ar stimula creşterea cererii de informaţii îl constituie rezolvarea problemei, semnalate mai înainte, a ***selectării informaţiilor***. În acest sens, ţările dezvoltate cheltuiesc mari resurse financiare, conştiente fiind de importanţa acestui proces în dezvoltarea pieţii informaţiilor.

De exemplu, Ministerul industriilor din Japonia cheltuieste anual peste două miliarde de dolari pentru a selecta tot ceea ce se spune sau se scrie în materie de ştiinţă, tehnică, industrie, finanţe, economie, în întreaga lume.

---

[8] M. Drăgănescu – *Piaţa tehnologiilor*, T.E. 1/91, p. 39

Scanned with OKEN Scanner

Mulţi manageri sunt sufocaţi şi derutaţi de avalanşa informaţională. Problema se poate rezolva şi unii au şi găsit soluţia prin a şti ce cauţi, pentru ce ai nevoie şi să nu stochezi pasiv orice fel de informaţie.

Un alt factor care frânează creşterea cererii solvabile de informaţii este preţul foarte ridicat al acestei mărfi. Puţini întreprinzători, încă, sunt dispuşi să plătească, chiar în ţările dezvoltate, acest preţ, deşi, este mai scump să nu cumperi o asemenea marfă decât să dai un preţ mare pe ea.

Apreciem că acest nivel al preţului informaţiilor este urmarea, în principal, a doi factori, şi anume: costul ridicat al producerii informaţiilor prin actele creaţiei şi cunoaşterii umane, pe de o parte, iar, pe de alta parte, utilitatea mare a acestei mărfi care reduce considerabil necesarul de materie şi energie în câmpul activităţii şi existenţei umane.

De asemenea, procesul formării şi creşterii cererii de informaţii poartă amprenta particularităţilor acestei mărfi speciale. Astfel, odată cumpărată, o asemenea marfă poate satisface nevoia de consum pe orice durată de timp (până la deprecierea ei morală), fără ca actul cumpărării ei de către utilizator să se repete. Prin urmare, menţinerea sau dezvoltarea pieţei unei informaţii se poate face numai prin găsirea de noi beneficiari, nu şi prin stimularea cererii celor existenţi.

La acest aspect se adaugă şi reducerea ciclului de viaţă al informaţiilor prin ritmul tot mai accentuat al producerii de noi informaţii care, le depreciază moral pe cele dintâi, readucându-le utilitatea şi valoarea, acţionând astfel restrictiv asupra creşterii cererii.

În termeni specifici se pune şi problema raportului dintre cerere şi ofertă pentru acest tip de marfă. Astfel, o informaţie produsă satisface orice nivel al cererii atât în timp cât şi în spaţiu. Nu se pune problema epuizării ei şi a imposibilităţii acoperirii cererii. Deci, cererea pentru o anumită informaţie nu poate fi mai mare decât oferta. Aceasta nu înseamnă că nu poate să existe nevoie de informaţie nesatisfăcută din anumite cauze, care determină nemanifestarea acesteia sub forma cererii solvabile cum ar fi:

Nu există pe piaţă, încă, informaţiile de care avem nevoie

Nu există mijloacele necesare pentru selectarea şi achiziţionarea informaţiei care ne interesează (mijloace financiare, materiale sau umane).

Lipsa interesului pentru cunoaşterea şi însuşirea, cu respectarea legii, a noilor informaţii.

Având în vedere faptul că, cererea de mărfuri dimensionează potenţialul pieţii putem afirma că piaţa informaţiilor chiar şi în ţările dezvoltate este încă într-un proces de formare.

De asemenea, o influenţă importantă asupra pieţii informaţiilor o au şi ***factorii mediului social-economic***. Dintre aceştia menţionăm următorii pe care îi considerăm mai importanţi:

1. ***Asigurarea protecţiei proprietăţii intelectuale,*** a cărei obiect este constituit din informaţii, prin legi speciale adoptate în acest sens, care să statueze drepturile producătorilor şi accesul publicului larg la această marfă

Scanned with OKEN Scanner

specială. Protecţia proprietăţii intelectuale prin lege reglementează şi facilitează, astfel, circulaţia informaţiilor de la producător la utilizator. (Detalierea acestei probleme a fost făcută la cap. II.).

*2. **Informaţia ca bun necorporal (imaterial) are nevoie de mijloace şi canale specifice de depozitare, selectare şi circulaţie.*** Deci, crearea şi dezvoltarea pieţii informaţiilor presupune existenţa şi folosirea acestor mijloace speciale care asigură circulaţia informaţiilor şi care constituie infrastructura sistemului de comunicaţie. În continuare, facem referire la principalele componente ale sistemului amintit şi situaţia lor în ţările dezvoltate şi anume:

*a. **Presa scrisă*** este unul din mijloacele cele mai accesibile, dar se pune problema ce anume trebuie citit, cum selectăm informaţiile.

În ceea ce priveşte presa cotidiană în ţările occidentale au luat o mare dezvoltare societăţile care realizează reviste ale presei zilnice, pe care le transmit abonaţilor. Prin folosirea unor mijloace informatice şi de comunicare moderne aceste informaţii ajung chiar la începutul zilei. Cum presa naţională nu este suficientă pentru informare, în Franţa de exemplu, există un săptămânal care publică o selecţie de articole traduse din presa mondială şi care au un succes deosebit.

Revistele de specialitate din ţară şi străinătate sunt de asemenea, o alta cale foarte importantă de transmitere a informaţiilor. Este adevărat că numărul acestora a crescut foarte mult încât urmărirea lor este destul de dificilă. De aceea, în cadrul întreprinderilor ele pot fi repartizate pe colaboratori sau grupe de colaboratori care să le urmărească şi să reţină prin mijloace moderne informaţia (fotocopierea) care prezintă interes.

*b. **Publicarea brevetelor de invenţie şi a tuturor normelor şi reglementărilor de standardizare,*** calitate, de respectare a condiţiilor de mediu, etc., constituie de asemenea, o sursă importantă de informare.

Brevetul de invenţie, se detaşează ca important mijloc de obţinere a informaţiilor cu respectarea drepturilor de proprietate deoarece:

– conţine cele mai noi informaţii în legătură cu un anumit domeniu;

– prezintă o evoluţie a tehnicii în domeniul respectiv pe lângă noutatea revendicată;

– descrierea brevetului de invenţie este redactată conform legii într-o formă corectă şi completă, ajutându-l pe cititor să înţeleagă mai uşor informaţia transmisă.

c. O altă cale eficace de circulaţie a informaţiilor în societatea modernă, o constituie ***expoziţiile, târgurile şi reuniunile internaţionale***, prilejuri de prezentare a informaţiilor de ultimă oră, de stabilire a contactelor cu beneficiarii potenţiali şi chiar de negociere şi realizare a unor tranzacţii cu această marfă.

*d. **Mijloacele audio-vizuale ca telefonul, radioul şi televizorul*** care au cunoscut urmare a dezvoltării industriei electronice şi mai ales microelectronice, o deosebită dezvoltare şi modernizare. Şi în acest caz se pune problema selectării de către fiecare persoană fizică sau juridică a informaţiilor de care are nevoie. În ţările

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltate existenţa numărului mare de programe (radio şi televizor) a permis o anumită specializare a acestora pe diferite genuri de informaţii.

e. ***Băncile de date la care sunt interconectate sisteme de calculatoare cu o mare răspândire geografică***, se apreciază a fi calea cea mai modernă şi eficientă de circulaţie a informaţiilor. Practic, societatea informaţională nu poate exista fără informatizarea activităţilor desfăşurate de om prin crearea reţelelor complexe de calculatoare care să lărgească continuu accesul la informaţia de ultimă oră. Reţelele naţionale şi internaţionale de informaţii sunt capabile să reducă considerabil distanţele, să concentreze timpul şi prin aceste procedee să întărească unitatea continentelor şi a lumii întregi.

Menţionăm, în acest sens, reţeaua de calculatoare INTERNET la care şi România conectează tot mai multe calculatoare şi care tinde a deveni o reţea de calculatoare mondială. Societatea informaţiei trebuie să fie „globală", sublinia preşedintele Comisiei Europene, Jacques Santer, cu ocazia Salonului mondial TELECOM '95, organizat la Geneva de către Uniunea Internaţională a Telecomunicaţiilor (U.I.T.), organizaţie specializată a ONU. Tot cu această ocazie s-a semnalat că „ţările industrializate domină comunicaţiile"[9], fapt pentru care se impun măsuri care să stopeze această tendinţă şi care să asigure posibilitatea întregii lumi, la informare şi dezvoltare.

Analizând principalele componente ale pieţii informaţiilor, concluzia care se impune este aceea că piaţa informaţiilor este o piaţă nouă, în formare, chiar şi în ţările dezvoltate, aşa cum în formare este şi societatea informaţională. Ţările dezvoltate, însă, iau măsuri susţinute care să impulsioneze şi să accelereze dezvoltarea pieţii informaţiilor.

Astfel, în ţările dezvoltate producerea şi circulaţia informaţiilor, în special prin activitatea de inovare, constituie o coordonată principală a politicii guvernamentale cuprinse în conceptul de ***„politica inovaţiei"***. Acest concept s-a conturat la începutul anilor '80 (ani care marchează declanşarea unei noi etape a revoluţiei ştiinţifico-tehnice contemporane) şi cuprinde un complex de mijloace prin care organismele statale, din ţările dezvoltate cu economie de piaţă, intervin în vederea stimulării şi prin urmare a dezvoltării acestor activităţi. Politica inovaţiei în ţările dezvoltate şi-a extins continuu sfera sa de cuprindere ajungându-se de la finanţarea tradiţională a cercetării – dezvoltării naţionale, la elaborarea şi finanţarea unor proiecte de C – D cu participarea comună a mai multor ţări, cum sunt proiectele de C – D elaborate la nivelul Uniunii Europene.

Din ansamblul mijloacelor intervenţioniste ale statului incluse în politica de inovaţie din ţările dezvoltate, cele mai importante sunt[10]:

1. Finanţarea din resurse publice a unei însemnate părţi a cheltuielilor de C – D naţionale şi anume cca. 1/3 – 1/2 din totalul acestor cheltuieli, în condiţiile în care resursele de finanţare ale marilor firme industriale sunt de mărimi impresionante.

2. Sprijinirea promovării inovaţiei în întreprinderi şi instituţii, respectiv crearea unui mediu stimulator pentru aplicarea inovaţiilor prin informarea

---

[9] Hanganu.G – *Invenţia românească a strălucit la Geneva*, „Economistul" nr. 601/1995, p. 11.
[10] Sorin Stan – *Inovaţia în structura mecanismelor economiei de piaţă*, T.E 37/1991, p. 8-9.

Scanned with OKEN Scanner

acestora asupra inovaţiilor existente, formarea personalului de C – D şi a celui auxiliar, acoperirea cheltuielilor de deplasare a cercetătorilor la congrese, simpozioane, conferinţe cu caracter ştiinţific, finanţarea activităţilor conexe care asigură o mai bună folosire a inovaţiilor în toate ramurile de activitate, etc.

3. Sprijinirea finanţării unor programe de cercetare-dezvoltare, iniţiate prin asocierea dintre întreprinderi industriale şi chiar Universităţi. Cheltuielile foarte mari de cercetare precum şi caracterul interdisciplinar al acestei activităţi impun fie realizarea unor cercetări comune, fie cooperarea tehnică, fără să existe o separaţie rigidă între aceste forme de cooperare.

4. Iniţierea, coordonarea şi finanţarea unor programe de cercetare-dezvoltare transfrontaliere prin concentrarea resurselor de finanţare ale întreprinderilor, administraţiilor de stat şi ale bugetului unor organisme economice internaţionale. Astfel, în cadrul Uniunii Europene, sprijinirea activităţii de inovare prin cooperare transfrontalieră s-a realizat prin iniţierea şi finanţarea a două programe-cadru, care asigură baza definirii şi realizării unei politici comunitare în domeniul cercetării şi tehnologiei.

Remarcăm, de asemenea, în ţările dezvoltate, rolul pozitiv şi crescând al pieţii informaţiilor în sistemul general al pieţelor. Astfel, buna funcţionare a celorlalte tipuri de piaţă (piaţa produselor, piaţa serviciilor şi turism, piaţa forţei de muncă, piaţa monetar-valutară, piaţa capitalului) depinde tot mai mult de fluxurile de informaţii care circulă, de volumul şi calitatea acestora, deci de piaţa informaţiilor, aşa cum rezultă şi din schema care urmează.

Influenţa tot mai puternică în sens pozitiv a pieţii informaţiilor asupra celorlalte pieţe nu exclude, însă, şi rolul negativ pe care îl pot avea unele informaţii rău intenţionate sau necorespunzător selectate şi folosite. Preîntâmpinarea unor astfel de situaţii nefavorabile depinde de capacitatea beneficiarilor de informaţie în special a managerilor, de a detecta informaţia nouă, de a o selecta, interpreta şi folosi în interesul lor.

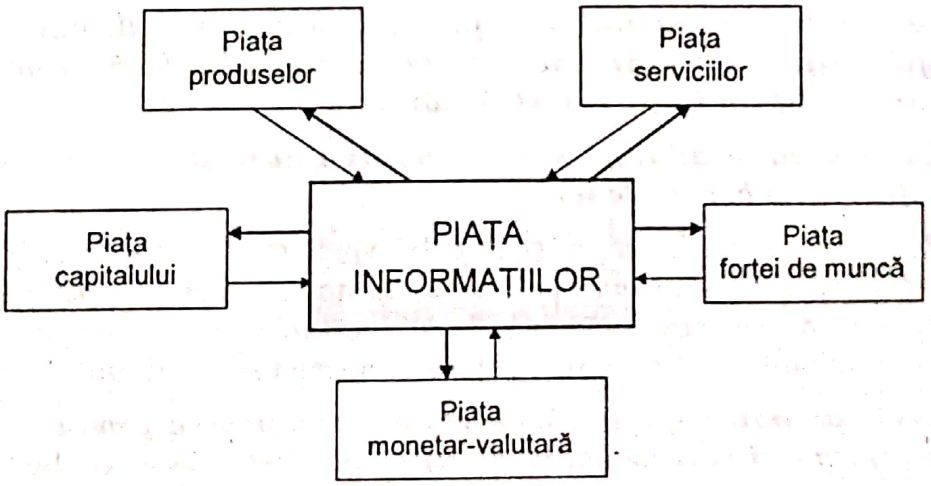

Fig. 1. Locul pieţii informaţiilor în sistemul de pieţe

8.4. Organizarea şi funcţionarea pieţii informaţiilor în România

Crearea, în ţara noastră, a economiei moderne de piaţă presupune şi organizarea acestui nou şi modern tip de piaţă cu impact tot mai important asupra celorlalte segmente ale pieţii şi anume piaţa informaţiilor.

Informaţiile, ca rezultat al creativităţii româneşti, în perioada conducerii centralizate, erau considerate bunuri ale tuturor, asftel încât ele circulau, în cea mai mare parte gratuit, de obicei pe cale verticală (ierarhică). Producerea de informaţii prin actele cercetării ştiinţifice şi ale progresului tehnic ca şi prin activităţile literare şi artistice era inclusă în general, în sarcinile de serviciu. Producătorul informaţiilor nu putea dispune liber de acest produs special al muncii lui, utilizându-l personal sau înstrăinându-l prin vânzare-cumparare. Informaţiile obţinute nu făceau obiectul proprietăţii producătorului, proprietatea intelectuală nefiind recunoscută şi protejată prin legi specifice.

Rezultă că, piaţa informaţiilor în România este la începutul constituirii sale. Comerţul cu invenţii româneşti, la ora actuală, este nul[11], afirma directorul general Margareta Oproiu al ROMINVENT S.A., firmă specializată în apărarea drepturilor de proprietate industrială şi în consilierea deţinătorilor acesteia în vederea negocierii unor afaceri în ţară şi străinătate.

Dintre cauzele care determină această situaţie pot fi semnalate următoarele:

O importanţă insuficientă acordată prezentării la expoziţiile intenaţionale (Ex. la expoziţia de la Geneva din 1993 s-au prezentat invenţii depăşite care nu au putut intra în competiţie cu exponatele celorlalte ţări, la fel şi la Expoziţia din Maroc – susţine tot directorul general al ROMINVEST S.A.).

Expoziţiile internationale sunt prilejuiri deosebite pentru încheierea de contracte pentru afaceri. La noi în ţară nu există încă preocupări pentru selecţionarea ultimelor noutăţi şi ajungerea lor la locul competiţiei.

O altă cauză este indiferenţa manifestată, încă de către proprietarii informaţiilor (titularii de brevete, de exemplu) faţă de posibilitatea vânzării acestora in ţară şi străinătate.

La acestea se adaugă şi nepriceperea autorilor de invenţii de a negocia afaceri cu brevetele lor.

Românii care atâţia ani nu şi-au putut vinde produsele inteligenţei lor riscă să-şi vândă valoroasele invenţii pe mai nimic, apreciază specialiştii în domeniu. Deşi, aflate în mediu concurenţial, nucleele de cercetare şi inovare nu sunt convinse că valoarea şi calitatea mărfii-informaţie trebuie afirmate şi susţinute.

Deci, am putea spune că societatea românească produce un mare volum de informaţii care se poate constitui în ofertă, deoarece, România dispune de un important potenţial de cercetare ş inovare, constituit prin investiţii mari realizate în acest domeniu timp de mai multe decenii. Problema care se pune cu mare urgenţă este cea a restructurării acestui potenţial, a reorientării şi utilizării lui eficiente în strânsă concordanţă cu cerinţele restructurării industriei româ-

[11] C.Amariţei – *Are piaţă aurul cenuşiu românesc?*, „Economistul" nr. 348, august 1993.

Scanned with OKEN Scanner

neşti şi a înfăptuirii reformei economico-sociale în ansamblul său. ***Românii deţin importante stocuri de „aur cenuşiu", trebuie doar să înveţe să-l vândă, să facă afaceri cu el.*** În susţinerea ideii noastre amintim rezultatele Salonului Internaţional al Invenţiilor de la Geneva organizat în 1995 şi la care a participat şi România cu exponate aparţinând unor institute şi centre de cercetare, firme private şi inventatori. Creatia românească a înregistrat un adevărat record primind 30 de medalii dintre care 9 de aur, 14 de argint, 5 argint aurit şi 7 de bronz. ***„Suntem printre primii posesori de invenţii, dar ultimii lor beneficiari"*** – susţine autorul unui articol din ziarul Economistul[12].

Analiza activităţilor de cercetare ştiinţifică şi inovare din România, ca activităţi generatoare de informaţii ştiinţifico-tehnice, evidenţiază faptul că în perioada sistemului socialist, dincolo de multiplele deficienţe, acest sector dispunea de un important potenţial tehnico-material concretizat într-o amplă reţea de unităţi de cercetare ştiinţifică şi proiectare şi, mai ales, de valoroase resurse umane, a căror creativitate şi competenţă a fost recunoscută şi pe plan internaţional[13].

După 1989 clasa politică nu a tratat cu importanţa cuvenită activitatea de cercetare-inovare, activitate cu rol decisiv în crearea unei economii moderne şi competitive. Acest fapt a dus la reducerea considerabilă a resurselor financiare destinate acestui sector de activitate de la 2,59 % din PIB în 1989, la 1,3 % din PIB în 1998, în condiţiile reducerii continue şi accentuate a PIB[14].

Ca urmare, a avut loc un proces de restrângere substanţială a dimensiunilor activităţii de cercetare-dezvoltare în România postsocialistă, concretizat în reducerea numărului de persoane ocupate la 1000 locuitori de circa 3,4 ori în perioada 1989-1998, iar numărul celor cu studii superioare a scăzut la jumătate (tabelul 1).

Tab. 1. Resursele umane ale cercetării-dezvoltării din România

Indicatori	1989	1998	% 1998/1989
1. Numărul de salariaţi din activitatea de C-D la 1000 loc.	7,3	2,1	28,7
2. Numărul de salariaţi cu studii superioare din activi-tatea de C-D la 1000 loc.	2,6	1,3	50

Sursa: calculat după *Anuarul Statistic al României*, 1990, p. 186, 189, 205, 245, 256, 527 şi *Anuarul Statistic al Roimâniei*, 1990, p. 56, 276.

Astfel, în ţara noastră ocuparea forţei de muncă în activitatea de C-D este mai redusă nu numai faţă de ţările U.E., ci şi faţă de majoritatea ţărilor foste socialiste; numărul de salariaţi din activitatea de C-D la 1000 persoane ocupate în România reprezenta 66 % faţă de Austria (1993), 31 % faţă de Franţa (1994), 33 % faţă de Germania, 61 % faţă de Italia (1994), 55 % faţă de Bulgaria (1996), 79 % faţă de Polonia (1995), 81 % faţă de Ungaria (1995)[15].

---

[12] M. Iordănescu – *Suntem printre primii posesori de inovaţii, dar ultimii lor beneficiari*, „Economistul" nr. 610/1995, p. 1-2

[13] N.G. Niculescu, Steluţa Buda, *Progres tehnic + Management modern = Eficienţă economică;* Ed. Economică, Bucureşti, 2000, p. 66-69; 74.

[14] N.G. Niculescu, Steluţa Buda, *Op. cit.*, p. 74 şi Anuarul Statistic al României, 1999, p. 273, 330.

[15] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Valorificarea adecvată a potenţialului de cercetare-dezvoltare;* Economistul nr. 534/2000, p. 1, 6.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte rezultatele activităţii de cercetare-inovare, care se constituie în ofertă de informaţii ştiinţifico-tehnice, situaţiile sunt diferite, chiar contradictorii (tabelul 2).

Tab. 2. Rezultatele cercetării-dezvoltării din România în perioada postsocialistă

Indicatori	1989	1998	% 1998/1989
1. Număr de cărţi şi broşuri tipărite (titluri) la 1000 persoane ocupate*	37,7	182	483
2. Număr reviste, ziare şi alte periodice apărute la 1000 persoane ocupate	6,1	45	738
3. Număr brevete acordate la 1000 persoane ocupate	40,6	14,5	36

*) Salariaţi cu studii superioare.
Sursa: calculat după *Anuarul Statistic al României*, 1990, p. 186, 188, 203, 205; *Anuarul Statistic al României*, 1999, p. 276, 301-302.

Se remarcă sporirea considerabilă a numărului de cărţi, broşuri, reviste şi ziare după 1989, datorită, în special, creşterii posibilităţilor şi libertăţii unităţilor de cercetare-dezvoltare şi învăţământ, privind valorificarea rezultatelor cercetării ştiinţifice prin publicare, precum şi libertăţii de exprimare prin presă, în toate domeniile.

O evoluţie nefavorabilă a avut-o, însă, numărul brevetelor de invenţie acordate, care s-a diminuat cu 64 la sută în perioada 1989-1998, ceea ce reflectă o preocupare insuficientă pentru valorificarea rezultatelor cercetării ştiinţifice româneşti şi pentru protejarea lor corespunzătoare, prin titluri de protecţie. Această situaţie are un impact negativ asuspra dezvoltării pieţei informaţiilor ştiinţifico-tehnice şi reclamă măsuri adecvate pentru îmbunătăţirea ei.

Se poate aprecia faptul că, factorul cel mai activ pe piaţa informaţiilor în România este, totuşi, oferta.

Cererea de informaţii este încă într-o stare latentă. Sunt oameni de afaceri, agenţi economici care au conştientizat nevoia informaţiilor, dar căutarea lor cere eforturi deosebite şi puţini se încumetă să le facă.

Trebuie activată cererea de informaţii care se poate realiza şi de către ofertant care printr-o atitudine mai dinamică, mai ofensivă pentru determinarea utilizatorilor potenţiali să recurgă la informaţia necesară, să înveţe să o caute, să o achiziţionze şi să o utilizeze în interesul lor.

În acest sens semnalăm contribuţia Camerelor de Comerţ din România care au creat infrastructura necesară preluării informaţiilor din ţară şi din sistemele internaţionale creînd sistemul informaţiilor de afaceri al Camerelor de Comerţ (SINFOCAM). Acest sistem informaţional realizează şi prelucrarea, selectarea şi gruparea acestora în funcţie de nevoile utilizatorului.

De asemenea, crearea şi dezvoltarea pieţii informaţiilor în România depinde mult de starea infrastructurii sistemului de comunicaţii. Astfel, în România a existat o anumită preocupare pentru crearea unei infrastructuri moderne, dar cu toate acestea avem încă mari decalaje privind înzestrarea populaţiei cu aparate de obţinere a informaţiilor (telefon, radio, televizor). Decalajele cele mai mari faţa de ţările Uniunii Europene sunt cu privire la înzestrarea populaţiei cu aparate telefo-

Scanned with OKEN Scanner

nice (între 65% faţă de Spania şi 82% faţă de Suedia), urmează apoi decalajele cu privire la aparatele de radio (între 2% faţă de Spania şi 7,3% faţă de Regatul Unit). Decalajele în privinţa aparatelor de televiziune sunt ceva mai atenuate (între 0% faţă de Grecia şi 64% faţă de Germania)[16].

Reducerea acestor decalaje trebuie însoţită de îmbunătăţirea programelor acestora care să cuprindă informaţie pertinentă, selectată şi grupată pe diferite categorii în funcţie de nevoile utilizatorilor. Decalaje mari faţă de ţările dezvoltate în domeniul comunicaţiilor le avem însă, în privinţa dotării cu calculatoare şi utilizării acestora în viaţa economico-socială.

Sistemele de calculatoare naţionale şi internaţionale au devenit indispensabile pentru o societate informaţională. Practic, în toate domeniile de activitate se pot înregistra parametri superiori de funcţionare prin conectarea la aceste reţele complexe de calculatoare care lărgesc necontenit accesul la informaţia substanţială şi de ultimă oră.

La Simpozionul organizat de Academia Română cu tema „Cercetare – Dezvoltare în domeniile tehnologiei informaţiilor şi comunicaţiilor", în 1996, au fost semnalate aceste decalaje şi necesitatea depăşirii lor. Astfel, a fost remarcat faptul că România are conectate la reţeaua INTERNET, de o mie de ori mai puţine computere decât S.U.A şi de sute sau zeci de ori mai puţine decât în alte ţări europene. Pe de altă parte, însă, România a fost a cincea ţară din lume care încă din 1957 a creat un calculator. Aceasta înseamnă că reducerea decalajelor, în această direcţie, se poate realiza nu numai prin importuri ci şi prin utilizarea potenţialului propriu de cercetare şi cel al industriei noastre electronice.

Această cale trebuie însoţită de pregătirea forţei de muncă în acest domeniu prin restructurarea corespunzătoare a învăţământului, pregătire care ar asigura producerea şi achiziţionarea de calculatoare corespunzătoare nevoilor fiecărui utilizator, pe de o parte, iar pe de alta parte, folosirea acestora la întreaga lor capacitate.

Subliniem, de asemenea, rolul deosebit pe care poate şi trebuie să îl aibă statul în organizarea şi funcţionarea pieţii infomaţiilor în România, cu atât mai mult cu cât aşa cum arătam, această piaţă este la începutul formării ei.

Dacă în ţările dezvoltate cu economie modernă de piaţă, rolul statului a crescut în această privinţă, cu atât mai mult se pune problema pentru o ţară aflată în tranziţie spre acest sistem social-economic, care, îşi constituie acum piaţa informaţiilor şi care trebuie să-şi definească o politică a inovaţiei precum şi mijloacele realizării ei.

Politica de inovare constituie un suport important al formării acestui nou tip de piaţă.

Rezultatele obţinute de creaţia intelectuală românească, în special de cea ştiinţifico-tehnică, relevează faptul că în România, problematica inovării a devenit o coordonată a politicii guvernamentale. Dintre direcţiile în care statul român a acţionat, în acest sens, menţionăm următoarele, cu rezultate mai importante:

---

[16] I.D. Adumitrăcesei şi N.G. Niculescu – *Reducerea decalajelor în domeniul comunicaţiilor ar dinamiza viaţa noastră economico-socială*, „Economistul" nr. 787/1996, p. 15

Scanned with OKEN Scanner

Adoptarea unui sistem de legi care să asigure protecţia proprietăţii intelectuale şi care să reglementeze producerea, circulaţia şi consumul informaţiilor.

Crearea cadrului instituţional necesar desfăşurării activităţii în domeniul producerii şi al circulaţiei informaţiilor, care s-a concretizat într-o serie de organisme statale cu atribuţii privind organizarea şi coordonarea acestei activităţi.

Elaborarea de strategii şi programe privind activităţile de producere a informaţiilor ştiinţifico-tehnice.

Organizarea finanţării, producerii şi circulaţiei informaţiilor tehnico-tehnice.

S-au conturat astfel, ***trei poli*** pe care se sprijină politica de inovare şi de circulaţie a informaţiilor: ***centrele de inventică şi implementare a invenţiilor*** care reglementează coerent toată creativitatea românească, ***centrele incubatoare de creare şi dezvoltare a noilor tehnologii*** de care agenţii economici au nevoie şi firmele private, deci, ***cercetarea de firmă*** care are ca obiective activităţi de cercetare, dezvoltare şi implimentare a creativităţii româneşti.

Sfera direcţiilor şi căilor de intervenţie a statului în vederea creării şi dezvoltării pieţei infomaţiilor în România, trebuie extinsă, aşa cum arată şi experienţa ţărilor dezvoltate cu economie moderne de piaţă.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 9-a

PIAŢA CAPITALULUI

Autori: *prof. dr. Niculae Niculescu*
asist. drd. Adrian Blănaru

9.1. Conţinutul şi rolul pieţei capitalului în economiile moderne de piaţă
9..2. Necesitatea, funcţiile şi formele creditului
9.3. Dobânda – instrument de reglare a cererii şi ofertei de capital
9.4. Structura pieţei de capital. Bursa de valori şi organizarea ei în economia românească
9.5. Sistemul bancar şi reorganizarea lui în economia României
9.6. Sistemul asigurărilor în economia de piaţă şi reorganizarea lui în ţara noastră

Scanned with OKEN Scanner

În economiile moderne, majoritatea tranzacţiilor economice antrenează fluxuri monetare. Dar, moneda (banii) ca prim termen al tranzacţiei nu exprimă numai valoarea mărfii, nu are exclusiv rol de fluidizare a relaţiilor economice, nu se reduce la funcţia sa de semnal al pieţei sau de bogăţie tezaurizată. Sub formă capitalizată ea determină ritmul, sensul şi proporţiile proceselor economice. De aceea, banii ca marfă de sine – stătătoare, cunosc o mişcare proprie pe o piaţă distinctă – ***piaţa capitalului*** (sau, în sens mai larg, ***piaţa financiară***).

9.1. Conţinutul şi rolul pieţei capitalului în economiile moderne de piaţă

Piaţa financiară este mecanismul prin care activele financiare sunt emise şi introduse în circuitul economic. În viziune sistemică, ea este ***alcătuită din două mari componente: sectorul bancar şi sectorul titlurilor financiare***. De altfel, mişcarea fondurilor în economie se poate realiza în două mari modalităţi:

– prin concentrarea disponibilităţilor băneşti la bănci şi utilizarea de către acestea a resurselor astfel atrase prin creditarea utilizatorilor de fonduri;

– emisiunea de titluri financiare de către utilizatorii de fonduri pe piaţă financiară. În acest caz, în circulaţie se pun titluri financiare, proces ce generează o reţea de relaţii între emitenţii de titluri (care reprezintă cererea de fonduri), şi cumpărătorii acestora, investitorii (care reprezintă oferta de fonduri).

În literatura economică se folosesc noţiuni diferite pentru a descrie ***structura pieţei financiare.*** Astfel, în ***lucrări americane***, ***piaţa de capital***, componentă a pieţei financiare, desemnează atât ***tranzacţiile cu titluri pe termen lung***, cât ***şi pe cele cu instrumente monetare***. În ***literatura franceză***, noţiunii de piaţă financiară îi este preferată cea de ***piaţă a capitalurilor,*** aceasta cuprinzând ***piaţa creditului***, ***piaţa valorilor mobiliare*** (numită, în acest caz, piaţa financiară) şi ***piaţa monetară.***

Ca urmare, ***piaţa financiară*** se află la intersecţia ***ofertei*** de fonduri cu ***cererea*** de fonduri; din acest punct de vedere ea (piaţa financiară) apare ca fiind ***alcătuită tot din două mari segmente***:

– ***piaţa bancară***, adică ansamblul relaţiilor de credit pe termen lung şi pe termen scurt, având la bază active fără caracter negociabil;

– ***piaţa titlurilor financiare*** (sau piaţa financiară în sens restrâns), adică ansamblul tranzacţiilor cu titluri pe termen lung (piaţa de capital) şi cu titluri pe termen scurt (piaţa monetară); fiind alcătuită din piaţa primară şi piaţa secundară (fig. 1).

Scanned with OKEN Scanner

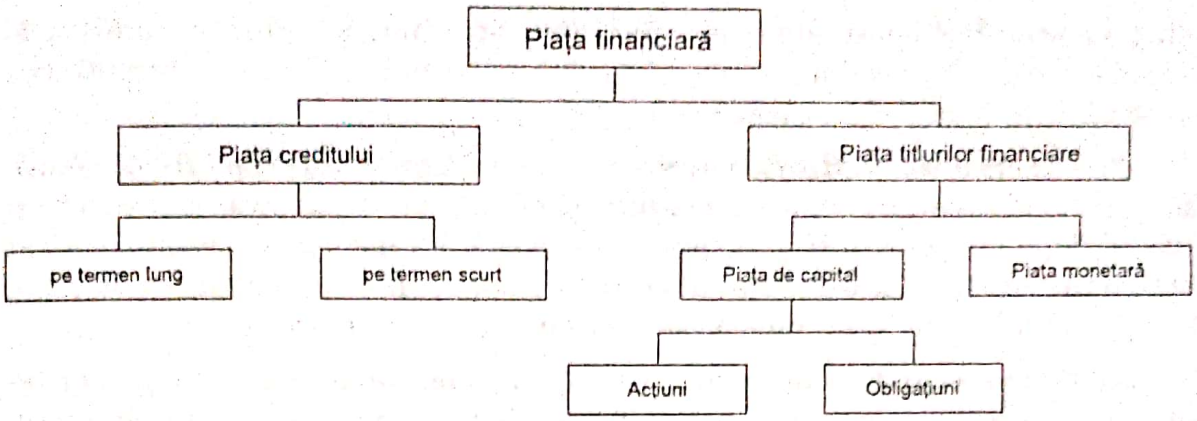

Fig.1. Structura pieţei financiare

Literatura economică românească optează pentru concepţia anglo-saxonă în care piaţa de capital este doar o componentă a pieţei financiare.

Prima componentă, ***piaţa bancară*** cuprinde relaţiile de credit pe termen lung şi pe termen scurt, având la bază active fără caracter negociabil. Societăţile bancare au un rol de absorbţie a excedentului de la cei care economisesc şi vor să aibă posibilitatea retragerii acestuia în orice moment şi acordării lui prin intermediul creditului celor care au nevoie de disponibilităţi monetare.

Piaţa monetară este piaţa pe care se tranzacţionează titlurile financiare pe termen scurt, fiind reprezentată de piaţa interbancară şi piaţa titlurilor de creanţe negociabile.

Pe piaţa interbancară acţionează băncile centrale, băncile comerciale, cele specializate, casele de economii, societăţile de asigurări (ultimele două îndeplinind mai ales rolul de creditor pe această piaţă, dat fiind faptul că atât casele de economii cât şi societăţile de asigurări dispun de importante lichidităţi), trezoreria publică, alte instituţii financiare. O mare parte din acestea operează pe piaţa interbancară pentru a-şi acoperi nevoile de fonduri pe termen scurt. Piaţa titlurilor de creanţă negociabile permite tuturor agenţilor economici şi persoanelor fizice să fie operatori. Pe această piaţă se negociază bonuri de tezaur.

Piaţa de capital reflectă relaţiile de atragere a fondurilor băneşti şi de plasare a acestora pe termen scurt, mijlociu şi lung, precum şi a celor privind emisiunea, plasarea şi negocierea tuturor hârtiilor de valoare. Relaţiile ce iau naştere pe piaţa capitalului, între ofertanţii de fonduri şi cei care solicită fonduri, sunt realizate fie prin intermediul unor instituţii de profil (bănci, burse de valori) fie prin mijlocirea unor persoane fizice (brokeri, curtieri). Apariţia şi extinderea pieţei capitalului sunt determinate, pe de o parte, de creşterea numărului şi volumului operaţiunilor de atragere, de primire de bani şi de emitere a hârtiilor de valoare, iar, pe de altă parte, de creşterea ofertei şi a nevoii de capital şi respectiv, a volumului tranzacţiilor cu hârtii de valoare. Conţinutul pieţei capitalului, ca şi al celorlalte segmente ale pieţei globale (totale) este dat de oferta şi cererea de capital.

Oferta de capital cuprinde totalitatea mijloacelor băneşti disponibile pentru plasament la un moment dat sau într-o anumită perioadă de timp şi la un anumit preţ (dobânda). Ea include: economiile care se formează în perioada

Scanned with OKEN Scanner

dată; capitalul eliberat dintr-un împrumut sau dintr-o utilizare anterioară, transformarea inactivelor, a imobilizărilor în lichidităţi active; capitalurile disponibilizate pentru o perioadă de timp etc.

Cererea de capital defineşte ansamblul nevoilor de capital ale agenţilor economici la un moment dat sau într-o anumită perioadă, având în vedere şi nivelul dobânzii pe care sunt dispuşi s-o suporte. Ea include: capitalul solicitat pentru investiţii; resursele suplimentare necesare pentru funcţionarea normală a capitalului împrumutat; mijloacele necesare pentru formarea de rezerve.

Pe piaţa capitalului, întâlnirea cererii cu oferta are loc în baza unor reglementări specifice, menite să apere interesele tuturor participanţilor la procesul de mobilizare şi utilizare a resurselor respective în condiţiile unei concurenţe loiale. ***Principalul mijloc de concurenţă*** utilizat pe această piaţă îl constituie ***rata dobânzii***, pentru depuneri şi credite, în vreme ce la bursele de valori concurenţa depinde de ***dividentul încasat pe acţiune*** şi, respectiv, de dobânda cuvenită pentru obligaţiuni.

Prin intermediul acestei pieţe, disponibilităţile de fonduri băneşti sunt concentrate către unităţi specializate, în scopul, folosirii lor drept surse de capital; piaţa capitalului răspunzând astfel unor nevoi obiective ale funcţionării vieţii economice.

Piaţa capitalului îndeplineşte mai multe ***funcţii,*** răspunzând astfel unor cerinţe obiective ale funcţionării vieţii economice. Între multitudinea de funcţii ce defineşte rolul pieţei capitalului, două, considerăm că sunt esenţiale:

a) ***asigură finanţarea suplimentară a activităţilor economice***, motiv pentru care (şi din acest considerent) piaţa capitalului mai este denumită şi piaţă financiară. Sursele de finanţare pot fi ***proprii*** (interne) şi surse ***atrase*** (externe).

Sursele proprii sau interne provin, în principal, din ***partea de profit*** care se reinvesteşte pentru dezvoltarea şi modernizarea activităţilor economice şi din ***amortizarea capitalului fix***. Pentru iniţierea (crearea) unei activităţi economice, de către persoanele fizice, sursa proprie poate fi constituită şi din ***economiile personale, moşteniri*** etc.

Sursele atrase sau externe includ: ***sursele directe*** ce constau în emiterea şi vânzarea de hârtii de valoare (în special acţiuni şi obligaţiuni) şi ***sursele indirecte,*** care se realizează prin intermediul creditelor mijlocite de instituţiile financiare specializate sub forma depozitelor monetare.

Izvorul surselor externe îl constituie ***economiile*** realizate de agenţii economici, populaţie şi autorităţi peste nevoile lor de consum şi care pot fi reţinute de posesorii lor sub formă de lichidităţi (opţiune neeconomică) sau pot fi plasate (direct sau indirect) în activităţi economice, transformându-se în active financiare care au capacitatea de a produce în viitor venituri.

În luarea deciziilor de plasament trebuie luate în calcul şi ***riscurile*** ce se pot manifesta pe piaţă, cum ar fi:

- ***riscul de lichiditate*** – apare în cazul în care titlurile deţinute nu pot fi transformate foarte uşor în numerar, devenind neatractive pentru investitori

Scanned with OKEN Scanner

(datorită unor greutăţi financiare ale societăţii emitente, a unui management defectuos etc.);

- ***riscul de creditare*** – situaţie ce poate să apară în cazul în care emitentul obligaţiunilor nu le mai răscumpără sau nu plăteşte dobânda aferentă;

- ***riscul global*** – ce se manifestă în momentul investirii pe o anumită piaţă ce prezintă elemente de instabilitate atât ca urmare a schimbării cadrului legislativ, cât şi a conjuncturii economice, sociale, politice dintr-o anumită zonă;

- ***riscul de piaţă*** – rezultat în urma fluctuaţiilor înregistrate în evoluţia unor titluri de valori mobiliare, precum şi a modificării raportului dintre cerere şi ofertă pe piaţa acelui titlu.

Pentru evitarea unui asemenea cumul de influenţe negative, ***soluţia optimă*** ţine de ***diversificarea formelor de plasament***, astfel încât să se dispună şi de posibilitatea obţinerii, la nevoie, de lichidităţi, să se diminueze riscurile, dar să se poată realiza şi venituri importante din plasamentele respective.

b) ***asigură compensarea excedentului cu deficitul de lichidităţi bancare,*** permiţând mobilitatea capitalului, respectiv deplasarea acestuia de la un posesor la altul. Dar, din punct de vedere fizic, capitalul, în cea mai mare parte, este fixat în bunuri de producţie imobile, lucru ce face imposibilă deplasarea lor, fie şi parţială, prin vânzare şi cumpărare şi aceasta cu atât mai mult cu cât respectivele bunuri sunt în proprietatea unor societăţi comerciale. Ca urmare, mişcarea capitalului poate fi asigurată numai prin ***valori mobiliare***; aceasta reprezentând una din marile avantaje pe care le-a adus crearea titlurilor (hârtiilor) de valoare alături de acela de atragere a disponibilităţilor băneşti în sfera capitalului.

Admiţând, în sens larg, că piaţa capitalului însumează toate posibilităţile de procurare a capitalului şi luând în considerare şi perioada de timp pentru care se solicită şi se oferă capitalul, piaţa capitalului apare alcătuită din două componente principale care se întrepătrund sistematic:

a) ***piaţa capitalului pe termen scurt*** fiind aceea care însumează raporturile ce se formează în procesul atragerii şi plasării fondurilor băneşti pe termen scurt. Ea este, în esenţă, o piaţă interbancară, prin intermediul căreia băncile se împrumută între ele pe termen, de la o zi până la un an, având un rol deosebit în finanţarea activităţilor agenţilor economici, dar şi în operaţiunile de scontare şi rescontare a titlurilor de credit şi procurarea, pe această cale, a unor fonduri lichide înainte de scadenţă;

b) ***piaţa capitalului pe termen mijlociu şi lung***, care însumează relaţiile ce apar în legătură cu plasarea de fonduri pe termen mijlociu (până la 7 ani) şi lung (peste 7 ani). Acest segment de piaţă include: piaţa financiară mobiliară (acţiuni, obligaţiuni şi alte titluri de valoare pe termen lung); piaţa împrumuturilor pe gaj de titluri pe termen lung (lombardul); piaţa ipotecară.

Din punctul de vedere al importanţei titlurilor sau hârtiilor de valoare care circulă pe piaţa capitalului, delimităm:

a) ***piaţa acţiunilor***: cursul (preţul) acţiunilor stabilindu-se în funcţie de cererea şi oferta de acţiuni. Cu deosebire, cursul acţiunilor variază de la o perioadă la alta, în funcţie de rezultatele economice, prezente şi de perspectivă;

Scanned with OKEN Scanner

b) ***piaţa obligaţiunilor***: cursul obligaţiunilor variază în funcţie de evoluţia ratei dobânzilor pe piaţa creditului;

c) ***piaţa ipotecară***. Ipoteca este tot un titlu de valoare obţinut de către o persoană fizică sau juridică de la o bancă specială, în schimbul garantării sumei respective cu o valoare imobiliară (clădire, teren). Dacă suma împrumutată pe această cale nu se restituie la termenul stabilit, valoarea imobiliară trece în proprietatea celui care deţine ipoteca.

Sintetizând piaţa capitalului ca fiind spaţiul economic în care are loc emiterea şi respectiv vânzarea – cumpărarea de titluri de valoare (mai ales acţiuni şi obligaţiuni) ea se constituie, pe de o parte, într-un ***mecanism de susţinere bănească*** a capitalului, iar, pe de altă parte, ca o modalitate de deplasare a capitalului de la un proprietar la altul. Din acest punct de vedere se vorbeşte de piaţa primară a capitalului şi piaţa secundară a capitalului.

9.2. Necesitatea, funcţiile şi formele creditului

Termenul de credit, abordat semantic, are numeroase sensuri economice, fiind utilizat deopotrivă în activitatea comercială, bancară, în contabilitate, dar şi în relaţiile cotidiene (nu numai economice) între oameni; dar cea mai largă utilizare a creditului aparţine domeniului financiar – bancar şi comercial.

Cuvântul credit este de origină latină „creditum", care înseamnă „a avea încredere". Această origine a noţiunii demonstrează că la baza creditului stă, în primul rând, încrederea majoră a celor doi participanţi, debitorul şi creditorul.

În esenţă, ***creditul*** exprimă o relaţie bănească ce ia naştere în legătură cu acordarea de împrumuturi băneşti sau sub formă de bunuri materiale şi servicii unor persoane fizice sau juridice, care urmează a se rambursa ulterior, la o dată numită ***scadenţă***. Această calitate a creditului ţine de funcţia banilor de mijloc de plată şi se concretizează în separarea în timp a actului de transmitere a unei valori şi a celui de transferare a echivalentului acestora[1].

Relaţia bancară de credit incumbă următoarele elemente constitutive:

a) un raport juridic contractual, prin care o persoană, numită creditor, pune la dispoziţia altei persoane, numită debitor, o sumă de bani, un bun material sau serviciu evaluate în bani. Creditul (spre deosebire de relaţia de schimb obişnuită, prin vânzare – cumpărare) aduce în planul relaţiilor economice două subiecte distincte: creditorul – cel care dă cu împrumut sau vinde pe credit şi are de primit o valoare la scadenţă şi debitorul – cel care primeşte împrumutul sau o marfă şi trebuie să restituie suma primită sau să plătească, la scadenţă, valoarea bunului primit;

---

[1] Referindu-se la acest specific, Virgil Madgearu sublinia: „Pe piaţă se schimbă nu numai mărfurile şi serviciile între ele, ci şi bunurile prezente contra unor obligaţiuni viitoare. Baza acestui schimb este încrederea pe care o are o persoană, că pentru o prestaţie actuală, o terţă persoană este dispusă şi este capabilă a face o prestaţiune corespunzătoare în viitor. Aceasta este esenţa creditului". Vezi: Virgil Madgearu, ***Curs de economie politică,*** Institutul de Cercetări Economice, Bucureşti, 1944, p. 200

Scanned with OKEN Scanner

b) suma de bani sau valoarea (preţul) bunurilor se ***rambursează*** creditorului, de către debitor, la o dată numită ***scadenţă***;

c) pentru primirea şi folosirea împrumutului, debitorul plăteşte creditorului un anumit preţ, sub forma ***dobânzii;***

d) creditul are o ***garanţie reală*** (materială) atunci când un bun emitent poate fi vândut în cazul nerambursării creditului, sau ***o garanţie personală***, în cazul în care este suficient angajamentul personal al debitorului.

Garanţiile reale, mai poartă numele de garanţii materiale. Cele mai cunoscute sunt ipoteca şi gajul.

Ipoteca este actul prin care debitorul garantează obligaţiile sale faţă de creditor printr-un imobil din patrimoniul său propriu. Aceasta presupune că la scadenţă, în condiţiile neîndeplinirii obligaţiilor contractuale de către debitor, creditorul poate cere vânzarea bunului ipotecat în vederea recuperării valorii creanţei. Ipoteca este o garanţie fără deposedare (bunul rămâne în posesia debitorului). Avantajul ipotecii este că aceasta este uşor de identificat, proprietatea nu poate fi înstrăinată şi astfel creditorul este protejat. Printre dezavantaje putem enumera faptul că intrarea în posesia sumei, deci valorificarea ipotecii, poate fi întârziată în funcţie de posibilitatea găsirii unui cumpărător (pentru vânzarea bunurilor ipotecate se organizează licitaţii).

Gajul este actul prin care debitorul remite, în favoarea creditorului, un bun mobil ce va intra în posesia acestuia în cazul în care, la scadenţă, debitorul nu onorează plata.

Gajul poate fi: cu ***deposedare*** şi ***fără deposedare***. În cazul gajului fără deposedare, bunurile rămân în posesia debitorului, contractul fiind consensual.

Pentru a accepta un bun drept gaj acesta trebuie să aibă o valoare constantă în timp, care să acopere creanţa garantată şi să fie asigurat (în cazul bunurilor materiale). Bunurile din cazul gajului fără deposedare vor fi verificate la intervale regulate pentru a se vedea dacă sunt păstrate în condiţii optime.

Pot fi gajate şi titluri de credit (în acest caz operaţiunea mai poartă denumirea de ***andosare).*** În cazul documentelor ce nu pot fi transmise prin gir (de ex. acreditivele documentare) gajarea presupune transmiterea dreptului de încasare prin cesiune.

Garanţiile personale reprezintă angajamentele luate de debitori de a plăti. Acest tip de angajamente poate fi luat şi de o terţă persoană, din afara circuitului creditului, ce se obligă să plătească la scadenţă, în cazul în care debitorul nu-şi va onora obligaţiile. Acest tip de garanţie mai poartă numele de garanţie ***solidară sau avalizare.***

Apărut pe o anumită treaptă a dezvoltării raporturilor de schimb şi cunoscând în evoluţia sa numeroase forme, ***creditul joacă un rol deosebit în economia contemporană***; el fiind un factor principal de susţinere a întreprinderilor pentru a depăşi fazele descendente ale evoluţiei economice ciclice şi a se înscrie pe o curbă ascendentă a funcţionării şi modernizării lor. Pe măsura dezvoltării economico – sociale, ***rolul şi importanţa creditului în economia fiecărei ţări au marcat o creştere considerabilă***. El apare, în economia de

piaţă, ca o ***formă specifică*** de mişcare a capitalului dat cu împrumut, şi, în acelaşi timp, ca ***forţă ce dirijează*** resursele, capacităţile de producţie şi eforturile umane spre anumite obiective.

Rolul şi importanţa creditului în economiile moderne de piaţă este reliefat de mai multe ***funcţii***, realizate în concordanţă cu interesele fiecărei ţări, generând deopotrivă avantaje pentru creditor şi debitor, dar şi pentru evoluţia de ansamblu a economiei naţionale respective.

În primul rând, creditul îndeplineşte o ***funcţie distributivă***, mijlocind procesul de mobilizare a resurselor băneşti temporar disponibile în economie, redistribuindu-le apoi prin acordarea de împrumuturi persoanelor fizice şi juridice a căror nevoi sunt mai mari decât posibilităţile proprii de acoperire. Pe baza creditelor acordate întreprinzătorilor, se crează la aceştia o putere de cumpărare suplimentară în vederea lărgirii producţiei şi creşterii cifrei de afaceri, se amplifică forţa productivă a capitalului şi sporeşte eficienţa marginală a acestuia.

În al doilea rând, creditul este un important ***factor al creşterii economice***. Punând la dispoziţia întreprinzătorului, capitalul necesar, creditul asigură transformarea economiilor, altfel sterile, în investiţii, contribuind la consolidarea şi dezvoltarea economiei de piaţă. Pe de altă parte, ***obligativitatea utilizării lui conform destinaţiei stabilite*** la acordare, este de natură să ***diminueze iniţiativele economice păguboase***, nerentabile, să ***stimuleze proliferarea întreprinderilor mici şi mijlocii*** promotoare, de cele mai multe ori, ale inovaţiei, să ***favorizeze concurenţa*** cu toate efectele pozitive asupra consolidării şi dezvoltării economiei de piaţă.

În al treilea rând, ***creditul stimulează desfacerea mărfurilor*** pe o arie mai largă, ***creşterea consumului*** şi alături de alţi factori ***asigurarea stabilităţii*** preţurilor.

În al patrulea rând, creditul îndeplineşte şi o importantă ***funcţie în procesul de reglare a masei monetare***. Prin punerea în circulaţie a banilor de credit sporeşte capacitatea de plată a economiei naţionale.

În al cincilea rând, creditul are un rol important în ***promovarea şi desfăşurarea relaţiilor economice internaţionale.***

Dincolo de locul şi rolul creditului în economiile de piaţă, subliniem şi faptul că abuzul de credit, nerespectarea principiilor ce stau la baza acordării lui generează o serie de dezavantaje, între care mai importante sunt:

– dereglarea masei monetare cu impact asupra inflaţiei;

– disproporţii între ramurile şi sectoarele activităţii economice cu consecinţe grave asupra echilibrului economic;

– exacerbarea operaţiunilor speculative cu efecte negative asupra sistemului bancar prin prăbuşirea în lanţ a băncilor cu toate consecinţele negative pe plan economic, social şi politic.

În concluzie, buna funcţionare a sistemului de credit în economia de piaţă, implică asigurarea şi respectarea cu deosebire a următoarelor ***condiţii:***

Scanned with OKEN Scanner

a) ***juridice,*** adică existența unei legități capabile să reglementeze ansam-blul relațiilor de credit;

b) ***instituționale***, respectiv existența unui sistem bancar solid cu atribuțiuni clare în efectuarea operațiunilor de credit şi în controlul respectării lor;

c) ***social – politice***, adică existența unui cadru general de liniște socială şi politică, altfel se instalează elemente de neîncredere, descurajând atât acțiunea de economisire, cât şi apelul la credite;

d) ***economice***, legate de situația de ansamblu a economiei naționale, de perspectivele ei, de conjunctura economică națională dar şi internațională;

e) ***psihologice***, ce țin de încrederea şi comportamentul agenților economici şi al populației, în şansele oferite de credit.

Creditul a cunoscut şi cunoaşte numeroase ***forme*** apărute tocmai pentru a răspunde cât mai bine necesităților agenților economici, populației şi statului în diverse împrejurări. Raporturile de credit au dus la conturarea următoarelor tipuri de credite: creditul comercial, creditul bancar, creditul obligatar.

Creditul comercial este o practică străveche, care îşi are originea în procesul diviziunii primare a muncii. Acesta se acordă de către furnizor în favoarea cumpărătorului sub forma livrărilor de mărfuri, executărilor de lucrări sau prestărilor de servicii, cu plata la o dată ulterioară, stabilită de comun acord. Necesitatea creditului comercial este determinată de faptul că, unii întreprinzători au deja mărfuri pregătite pentru vânzare sau dispun de capacități pentru executarea de lucrări şi prestarea de servicii, în vreme ce alți agenți economici au nevoie de aceste mărfuri, lucrări sau servicii, dar sunt lipsiți de mijloacele băneşti necesare în acest scop. Deci, interesul părților este comun. Pe de altă parte, se reduc costurile de depozitare şi se înmulțesc cererile pentru lucrări şi prestări de servicii şi, în acelaşi timp, se reduc costurile de procurare a mijloacelor de plată de către cumpărător, acesta putând beneficia de mărfurile sau lucrările executate fără a dispune de sumele necesare plății acestora.

În cazul creditului comercial se realizează un transfer reciproc de resurse. Astfel, pe de o parte, o întreprindere poate primi credite în calitate de cumpărător, iar pe de altă parte, aceeaşi întreprindere poate acorda credite altor cumpărători.

Instrumentele de credit ce stau la baza creditului comercial sunt ***cambia*** şi ***biletul la ordin.*** Acestea au fost reintroduse, după 1989, pe piața românească prin adoptarea de ordonanțe şi legi în măsură să permită circulația lor (O.G. nr. 11/1993 şi Legea nr. 83/1994).

Cambia reprezintă un efect de comerț sau titlu de credit prin care emitentul (trăgător) dă ordin unei alte persoane (tras) să plătească necondiționat o sumă de bani unei a treia persoane (beneficiar) la o anumită scadență şi într-un anumit loc.

Scanned with OKEN Scanner

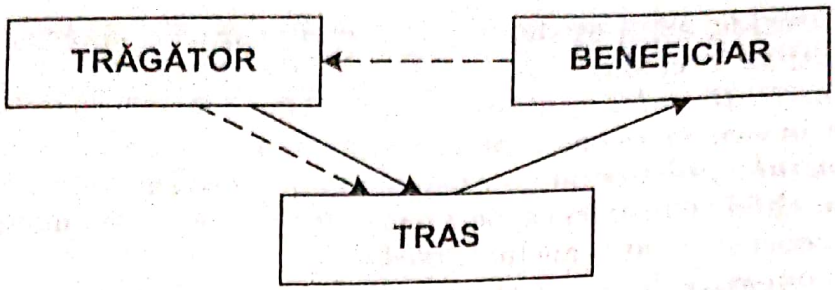

Fig. 2. Circuitul cambial

Legendă:

– – – – – → – circuitul mărfii

——→ – relaţia de credit[2].

Sunt ***situaţii când trăgătorul poate fi aceeaşi persoană cu trasul.*** Caracteristicile principale ale cambiei sunt ***transferabilitatea, negociabilitatea şi răspunderea solidară.*** Prin transferabilitate se înţelege posibilitatea de a transmite cambia de la o persoană la alta înainte de scadenţă, ultimul posesor devenind şi beneficiarul cambiei. În momentul transferului cambia se negociază, în funcţie de rata dobânzii pe piaţă, perioada rămasă până la scadenţă. Toate persoanele din circuitul cambial sunt solidare la plata cambiei. Şi băncile pot fi beneficiare ale acestor cambii. În acest caz, operaţiunea de transfer a unei cambii în favoarea unei bănci, poartă numele de ***scontare.*** Taxa pe care o bancă o percepe în momentul scontării poartă numele de ***taxă a scontului privat.*** La rândul lor, băncile pot ***resconta*** aceste cambii la Banca Centrală plătind o taxă oficială a scontului (taxa de rescont). Prin această taxă, Banca Centrală poate impulsiona sau descuraja politicile de creditare ale băncilor comerciale. Astfel, ***rescontul face parte din politicile monetare antiinflaţioniste*** pe care băncile centrale le pot aplica în vederea impulsionării şi supravegherii economiilor naţionale.

Tab. 1. Evoluţia nivelului taxei scontului şi a gradului deprecierii leului, în România postsocialistă

Anul	Taxa scontului	Rata PC	Rata CS*
1990	3,0	5,1	50,3
1991	18,0	170,2	241,1
1992	50,5	210,2	303,1
1993	70,0	256,1	146,7
1994	65,3	136,7	117,8
1995	39,6	32,3	22,8
1996	35,0	38,8	51,6
1997	47,2	154,8	132,5
1998	38,0	59,1	23,8
1999	35,0	45,8	72,8

*) Calculat prin rap. CS în fiecare an la cel din anul ant.
Sursa: *BNR, Raportul anual 1999*, p. 8[x] – 11[x].

[2] Basno, C., Dardac,N. – *„Operaţiuni bancare"*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti,1995, p. 95.

Scanned with OKEN Scanner

Începând din 1991, BNR a menținut taxa scontului (TS) la niveluri ridicate şi foarte ridicate, variind între 18 % (în 1991) şi 70 % (în 1993)[3]. Prin această politică, băncile comerciale au fost determinate să practice rate ale dobânzii şi mai înalte, cu adevărat cămătăreşti, să se orienteze, în mare măsură, spre operațiuni speculative, îndepărtându-se astfel de menirea lor firească de a credita economia reală. S-a motivat că, prin politica BNR s-ar fi împiedicat accentuarea inflației şi a deprecierii cursului de schimb. Însă, realitatea a infirmat această justificare. În anii când TS a fost mai mare (1991-1994, 1997) şi ratele prețurilor de consum ale (PC) şi cursului de schimb (CS) au înregistrat nivelurile cele mai înalte. Dimpotrivă, în anii cu reduceri mai substanțiale ale TS şi nivelurile ratelor PC şi CS au fost mai mici.

Creditul bancar reprezintă creditul acordat de către bănci întreprinderilor sau persoanelor fizice, care au nevoie de anumite disponibilități monetare, pe o perioadă determinată, în schimbul unei remunerații numite ***dobândă.*** La baza acordării acestor credite se află depozitele constituite de agenți economici şi populație, tendința fiind chiar de a transforma resursele pe termen scurt în credite pe termen lung, aceste credite fiind generatoare de lichidități la termene constante (rate), asigurându-se, astfel, un flux monetar continuu.

Creditul obligatar are la bază relația dintre stat sau agenți economici, în calitate de debitori, pe de o parte, şi de creditori, pe de altă parte. Caracteristic acestui tip de credit este faptul că debitorii emit obligațiuni, acestea fiind înscrisuri ce consfințesc datoria pe care debitorul o are de plătit creditorului, având la bază promisiunea scrisă de a plăti o sumă de bani determinată. Aceste obligațiuni beneficiază de o dobândă atractivă, fixă, plătită la intervale regulate.

Unul din cei mai importanți emitenți de obligațiuni este statul, prin reprezentantul său Ministerul Finanțelor. Datorită faptului că statul este cel care le garantează, acestea sunt foarte căutate atât de persoane fizice, cât şi de bănci (prin aceste investiții, băncile îşi creează posibilitatea de a avea acces la lichidități într-un timp cât mai scurt, prin vânzarea acestora pe piața interbancară).

Întreprinderile sunt interesate în emiterea de obligațiuni, deoarece acestea permit accesul destul de facil la un capital disponibil, dar nu oferă creditorilor posibilitatea de a interveni în managementul societății, deținerea obligațiunilor dând doar posibilitatea obținerii de către investitori a unor sume suplimentare prin dobânzile oferite.

O altă clasificare este în funcție de ***durata acordării creditelor***. Deosebim, astfel, ***credite pe termen scurt***, (care au scadența până la un an sau 18 luni în unele țări), ***credite pe termen mediu*** (între 4 şi 7 ani; acest tip de credit se acordă pentru activitatea de import/export sau pentru activitatea de investiții, rambursarea făcându-se în tranşe lunare sau trimestriale) şi ***credite pe termen lung*** (cu scadența peste 7 ani; se acordă pentru investiții pe termen lung, cu durata de folosință îndelungată). În cazul acestor tipuri de credite se mai poate practica şi o ***perioadă de grație***, axată pe etapele inițiale de utilizare a obiectului procurat cu ajutorul creditului (în această perioadă nu se plătesc rate şi nici dobânzi).

[3] BNR, *Raportul anual 1999*, p. 10[x] – 11[x].

După debitorul băncii creditele pot fi: credite acordate persoanelor juridice, credite acordate persoanelor fizice, credite acordate altor bănci şi credite acordate statului.

Dintre creditele acordate persoanelor juridice (agenţilor economici) amintim: ***cele pe termen scurt*** – de capital (pentru procurarea activelor circulante), liniile de credit (care pot fi reînnoibile, beneficiari fiind cei cu bonitate bună şi clienţi stabili ai băncii), credite pentru stocuri şi cheltuieli constituite temporar (aprovizionări în avans, întârzieri nejustificate), credite pentru stocuri şi cheltuieli sezoniere de materii prime şi produse, credite pentru producţia de export şi exportul de produse, credite de scont, credite pentru mărfurile vândute cu plata în rate, credite pentru facilităţi de cont (acordate pentru o perioadă foarte scurtă de timp), credite de factoring; ***creditele pe termen mediu şi lung***: credite pentru activităţi de leasing, credite pentru dezvoltare în co-finanţare cu alte societăţi bancare, credite pentru investiţii în completarea capitalului propriu, credite pentru procurarea titlurilor de valori mobiliare.

Dintre creditele acordate persoanelor fizice putem enumera: creditele ipotecare (pentru construcţii sau cumpărări de locuinţe; se acordă pe termen îndelungat, în general, 20-25 ani; la baza acestui tip de credit se află ipoteca pe imobil construit sau achiziţionat), ***linii de credit pentru credit carduri*** (plafonul este stabilit de către bancă în funcţie de bonitatea fiecărui client), ***credite pentru autoturisme*** şi alte bunuri de folosinţă îndelungată, ***credite pentru studii.***

Politica bancară, promovată în România în perioada postsocialistă s-a caracterizat prin ***subcreditarea economiei reale***, contribuind substanţial la involuţia accentuată a economiei româneşti (tabelul 2).

Tab. 2. Relaţia dintre creditul intern net şi PIB, în România postsocialistă

Anul	Raportul CIN[x] /PIB	Rata PIB
1990	0,7	-5,6
1991	0,60	-12,9
1992	0,29	- 8,8
1993	0,21	1,5
1994	0,18	3,9
1995	0,24	7,1
1996	0,29	4,1
1997	0,19	-6,9
1998	0,22	-5,4
1999	0,21	-3,2

[x] Creditul intern net.

Surse: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1995, p. 367, 728.
Anuarul statistic al României, 1999, p. 328, 653; *BNR, Raport anual 1999*, p. 8[x] – 9[x].

În anii '90, s-a manifestat o insuficienţă tot mai mare a volumului creditului faţă de nevoile economiei reale, ceea ce este evidenţiat prin tendinţa generală de scădere a raportului dintre volumul creditului intern şi PIB de la 0,71 în 1990 la 0,21 în 1999. În anii când această tendinţă a fost mai accentuată

Scanned with OKEN Scanner

(1990-1992, 1997-1999), PIB a înregistrat rate negative. Dimpotrivă, atunci când raportul menţionat a cunoscut chiar şi o uşoară ameliorare (1995-1996), ratele PIB au devenit simţitor pozitive. Evoluţia corelaţiei dintre creditul intern şi PIB atestă că subcreditarea a fost un factor principal generator al involuţiei economiei româneşti postsocialiste.

Paralel cu restrângerea exagerată a volumului creditului intern, în perioada postsocialistă au survenit modificări substanţiale şi în structura acestui credit (tabelul nr. 3).

Tab. 3. Structura creditului intern net, în România postsocialistă (%)

Categoria	1990	1996	1998
Total	100,0	100,0	100,0
A. Credit neguvernamental	112,1	85,3	72,7
1.Credit în lei	108,3	53,9	29,8
– pe termen scurt	71,8	45,0	23,8
– pe termen mediu-lung	36,5	8,9	6,0
2. Credit în valută	3,8	31,4	42,9
B. Credit guvernamental	-12,1	14,7	27,3
1. Datoria publică	0,5[1]	0,5	0,2
2. Depozite ale fondului pt. ajutorul de şomaj	-0,7	-0,1	-0,1
3. Certificate de trezorerie	-	12,0	18,6
4. Alte credite guvernamentale	-	3,6	-
5. Alte fonduri extrabugetare	-9,9[2]	-3,5	-6,6
6.Obligaţiuni în valută	-	1,3	5,6
7. Contul general al Trezoreriei statului	-	0,9	Sub –0,1
8. Alte titluri de stat	-	-	10,0
9. Alte depozite publice	-2,0	-0,1	0,3

1) Bugetul de stat; 2) Pensia suplimentară

Surse: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1995, p. 728; *Anuarul statistic al României*, 1999, p. 653.

În primul rând, s-a redus simţitor ponderea creditului neguvernamental (destinat economiei reale) în favoarea creditului guvernamental (utilizat pentru acoperirea deficitelor bugetare şi a unor pierderi preluate cu uşurinţă la datoria publică). În al doilea rând, în cadrul creditului neguvernamental s-a redus considerabil ponderea creditului în lei în favoarea creditului în valută, ca urmare a scăderii încrederii în moneda naţională şi a accentuării dolarizării economiei româneşti. Începând cu 1997, raportul dintre cele două componente principale ale creditului neguvernamental s-a inversat: ponderea creditului în lei s-a redus la 45%, iar cea a creditului în valută a urcat la 55%[4]. În al treilea rând, în ansamblul creditului neguvernamental acordat în lei s-a redus simţitor ponderea creditului pe termen mediu-lung, ceea ce a comprimat posibilitatea multor agenţi economici de a realiza investiţii. În 1990, această categorie de credit reprezenta peste 1/3 din totalul creditului în lei, iar în 1998 doar 1/5[5].

[4] Stabilit după *Anuarul statistic al României*, 1999, p. 653.

[5] Idem.

Scanned with OKEN Scanner

După aria geografică creditele pot fi: ***interne***, în cazul în care atât creditorul, cât şi debitorul sunt din ţară şi ***internaţionale***, ce se contractează pe piaţa externă, debitorii şi creditorii locuind în ţări diferite.

În funcţie de calitatea lor, creditele pot fi : ***performante*** (când toate tranşele sunt achitate la zi) şi ***neperformante***, nerambursate la scadenţă (când se întâmpină greutăţi în recuperarea valorii creditelor).

Din punct de vedere al băncilor, acordarea tuturor acestor tipuri de credite implică asumarea unor riscuri ce decurg din neonorarea la scadenţă a obligaţiilor de către debitori. David L. Eyles, de la Mallou Bank, SUA, afirmă următoarele: *„creditul este bun doar două zile din viaţa sa: în ziua în care a fost aprobat şi în ziua în care a fost rambursat. În restul timpului creditul este sub supraveghere, căci atunci se manifestă* ***riscul***"[6].

De aici reiese faptul că una din cele mai importante atribuţii ale managerilor unei bănci este controlul calităţii portofoliului de credite. Un portofoliu de credite slab calitativ poate conduce chiar la falimentul unei bănci, având în vedere că acordarea de credite este una din principalele activităţi ale unei bănci.

Ca măsuri de evitare a riscului de creditare se impun, pe de o parte, diversificarea portofoliului de credite, în acest sens funcţionând chiar şi reglementările Băncii Naţionale care interzic acordarea de credite unui singur client în valoare mai mare de 20 % din capital şi rezerve. De asemenea, trebuie evitată acordarea de credite cu predilecţie către o anumită ramură sau sector de activitate economică, fluctuaţiile înregistrate putând conduce la creşterea gradului de risc de creditare. Băncile trebuie să supravegheze activitatea agenţilor economici şi pe parcursul derulării creditelor, prin efectuarea chiar de controale inopinante (mai ales în cazul verificării periodice a stării materiale a garanţiilor, a îndeplinirii scopului creditelor), iar în cazul neîndeplinirii obligaţiilor contractuale să întrerupă contractele de credit şi chiar să execute garanţiile pentru recuperarea valorii creditelor.

9.3. Dobânda – instrument de reglare a cererii şi ofertei de capital

Aşa cum s-a subliniat mai sus, orice credit este ***purtător de dobândă***. Dobânda este un concept care reflectă numeroase aspecte din viaţa economică, motiv pentru care, în teorie şi în practică i se acordă o însemnătate deosebită. Ea constituie un punct de referinţă în plasarea disponibilităţilor băneşti şi în „incitaţia" de a investi. Din acest considerent (şi nu numai), dobânda constituie un instrument cu numeroase valenţe în încercările de dirijare a evoluţiei economiei de piaţă. Despre dobândă, P. Samuelson spune că este „preţul specific" plătit pentru „a treia mare categorie de factori de producţie: capitalul"[7].

Dobânda reprezintă deci ***suma ce revine proprietarului oricărui capital antrenat (sub formă de împrumut) într-o activitate economică oarecare*** sau, altfel spus, preţul folosirii capitalului şi totodată remunerării riscului pe care-l implică împrumutul respectiv. Rolul capitalului în activitatea economică este acela de a contribui la sporirea producţiei, la creşterea producti-

[6] Roxin, L. – „Gestiunea riscurilor bancare", E.D.P., Bucureşti, 1997, p. 36.
[7] Paul Samuelson, ***Economics***, Eleventh Edition, Mc Grow-Hill Book Company, 1980, p. 557

Scanned with OKEN Scanner

vităţii, indiferent de sursa de proveniență: proprii sau împrumutate. Ca urmare, ideea de dobândă a fost generalizată la totalitatea resurselor utilizate în calitate de capital. În această accepțiune, dobânda este un „excedent, ce revine sub formă de venit oricărui posesor a unui capital antrenat într-o activitate economică"[8]. Dobânda este recompensa ce revine posesorului de capital pentru aportul adus la producție: ea este „prețul pentru a pune economia în serviciul investiției"[9].

Prin urmare, dacă pentru resursele împrumutate este justificată dobânda, atunci judecând economic, ea se cuvine şi resurselor proprii folosite în calitate de capital, pentru că tocmai speranța obținerii unui echivalent cu dobânda pieței justifică utilizarea lor în scopuri investiționale.

Se desprinde concluzia că, dobânda nu este o caracteristică doar a capitalului de împrumut, ci a oricărui capital, prin a cărui folosire sporesc resursele viitoare.

Dacă posesorul capitalului este şi întreprinzător, el îşi va însuşi în mod direct, din vânzarea produselor remunerația capitalului echivalentă cu dobânda pieței; dacă el dă cu împrumut, va primi dobânda de la debitor ca venit indirect.

Pentru debitor, dobânda este un cost, o plată inclusă în costul de producție. El plăteşte dobânda pentru a intra în posesia resurselor care este mai de preț decât stapânirea viitoare a lor. „Atâta timp cât oamenii cred că îşi pot spori productivitatea în viitor, prin intrarea în prezent în stăpânirea resurselor şi crearea de capital din ele, vor fi dispuşi să plătească o primă pentru a obține resursele acum, în loc să aştepte până le vor câştiga"[10].

În sfârşit, dacă se are în vedere că obiectul tranzacției de împrumut îl constituie banii priviți ca lichiditate, ***dobânda*** reprezintă ***prețul renunțării la lichiditate***, cerut de cel ce acordă creditul sau prețul consimțit a fi plătit de cel ce face împrumutul pentru procurarea lichidității.

Mărimea dobânzii se exprimă cu ajutorul a doi indicatori:

a) ***masa dobânzii*** (D');

b) ***rata dobânzii***, respectiv venitul anual exprimat în procente **(d').**

$$D = C.d' \times t \quad \textbf{iar} \quad d' = \frac{D}{C} \times 100$$

în care: C, reprezintă capitalul avansat, respectiv, creditul acordat iar t, reprezintă timpul pentru care se acordă.

Aceasta este formula dobânzii, adică a plății pentru serviciul adus de un capital împrumutat pentru o perioadă de un an de zile. Dacă un credit se acordă pe mai mulți ani, dobânda anuală se capitalizează, respectiv se adaugă

---

[8] ***Economie politică – Note de curs***, vol. II, Academia de Studii Economice, Bucureşti 1991, p. 94

[9] Page Andre, ***Economie politique***, vol. II, Dalloz, Paris, 1978, p. 90

[10] Heyne, Paul, ***Modul economic de gândire***, Editura Didactică şi Pedagogică, 1991, Bucureşti, p. 204

Scanned with OKEN Scanner

anual la creditul acordat iniţial[11]; calculându-se dobândă la dobândă. În acest caz, pentru calcularea sumei totale pe care debitorul o datorează creditorului la expirarea termenului prevăzut se foloseşte ***relaţia dobânzii compuse***:

$$D = (1 + d')^n$$

d' = rata dobânzii anuale; n = numărul de ani pentru care se acordă creditul sau

$$D = S_n - C;\ S_n = C\ (1+d')^n$$

în care: S_n = suma totală pe care debitorul o va plăti creditorului după ***n*** ani.

Dobânda îndeplineşte un rol important în mecanismul de funcţionare a economiei, fapt pus în evidenţă de următoarele ***funcţii***:

a) influenţează repartizarea factorilor de producţie, orientându-i către activităţile care asigură utilizarea lor cu eficienţă ridicată;

b) constituie o modalitate de stimulare a agenţilor economici în economisirea unei părţi însemnate din veniturile lor;

c) oferă băncilor posibilitatea recuperării cheltuielilor efectuate şi obţinerii unui profit normal;

d) reprezintă o importantă pârghie în redistribuirea venitului.

Ca element al contractului de credit, dobânda este o mărime variabilă în timp, fiind influenţată de numeroşi ***factori:***

a) Un prim factor cu audienţă şi acceptabilitate generală, este ***productivitatea capitalului***, care diferă de la o perioadă la alta. Or, întreprinzătorul când îşi propune să mobilizeze un capital suplimentar trebuie să evalueze realist posibilitatea de rentabilitate, respectiv dimensiunea profitului, atunci când negociază nivelul dobânzii, întrucât el va trebui sa remunereze corespunzător pe deţinătorul de capital. Pe de altă parte, şi deţinătorii de capitaluri – proveniţe în mare măsură din economii – în calitate de creditori trebuie să aprecieze gradul real de productivitate a capitalului, atunci când îşi formulează pretenţiile cu privire la dobânzi, creând condiţii ca întreprinzătorii să continue să existe şi să poată astfel fructifica şi în viitor capitalul oferit. Se impune deci, o înţelegere realistă a relaţiei dintre rata profitului şi rata dobânzii; creditul poate fi avantajos şi pentru creditori şi pentru debitori dacă rata dobânzii este mai mică decât rata profitului.

b) Factorul esenţial în determinarea nivelului dobânzii este raportul dintre ***ofertă şi cererea de credite***. În teoria modernă a dobânzii nivelul acesteia este considerat a fi rezultatul tensiunii dintre cererea şi oferta întregii mase de bani aflate în circulaţie.

Oferta de credite este dată, înainte de toate, de nivelul economisirii în ţara respectivă, de opţiunile tradiţionale ale populaţiei pentru economii. Evoluţia nivelului de economisire poate fi stimulată de nivelul dobânzii, dar oricare ar fi nivelul dobânzii, există un nivel dat al economisirii. La aceşti factori se adaugă şi ***stabilitatea economică şi politică*** care are un rol deosebit în formarea capitalu-

[11] Acest lucru este valabil dacă în contractul de acordare a creditului nu se menţionează că anual creditorul va ridica dobânda ce i se cuvine.

Scanned with OKEN Scanner

lui; orice fenomen de instabilitate politică şi de dezechilibru economic, în special inflaţia, diminuează nivelul economisirii şi influenţează negativ dimensiunile resurselor de creditare.

Cererea de credite este intercondiţionată de cei trei mari debitori: guvernul, agenţii economici şi familiile, deopotrivă influenţaţi de evoluţia activităţilor economice şi de tendinţele de dezvoltare a investiţiilor.

Nivelul dobânzii – în urma confruntării celor două categorii corelative ale pieţei de credite (sau a capitalului de împrumut) – este dat de punctul de intersecţie dintre curba cererii şi curba ofertei de capital de împrumut. Punctul de intersecţie unde cererea este egală cu oferta determină dobânda de echilibru (figura 3).

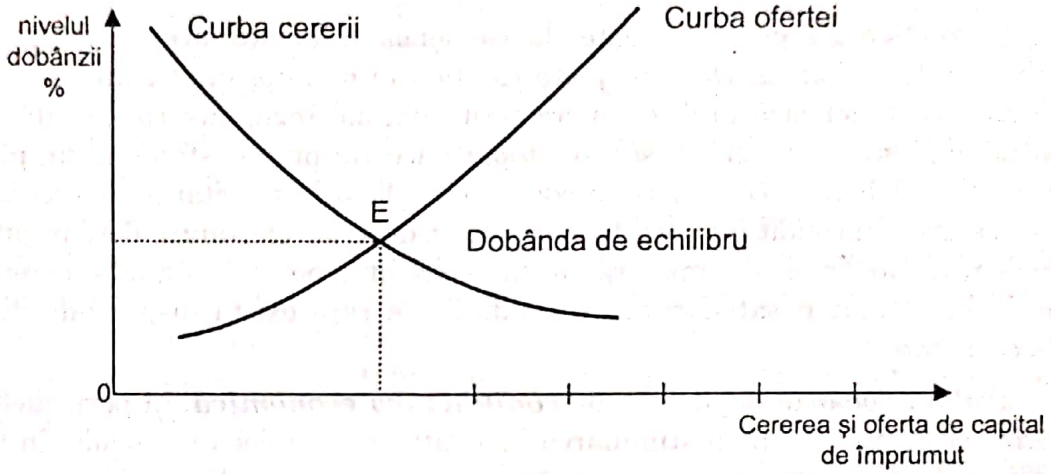

Fig. 3. Formarea dobânzii de echilibru

Aşa cum se observă din figură, dacă rata dobânzii scade, pe piaţă se vor satisface toate cerinţele de capital, dar dacă rata dobânzii creşte, creşte oferta de capital şi evident scade cererea.

c) Un alt factor general ce determină nivelul dobânzii este ***lichiditatea***; stabilirea nivelului dobânzii în cadrul contractului de credit fiind şi o expresie a compromisului între creditorii care doresc o cât mai ridicată lichiditate şi debitorii interesaţi în a plăti cât mai puţin.

d) ***Riscul nerambursării*** reprezintă un alt factor general al nivelului dobânzii. Rambursarea la termen a împrumutului constituie o condiţie a perpetuării raporturilor de credit şi a sistemului de credit ca şi o cerinţă generală care poate fi asigurată prin măsuri de evitare şi/sau de acoperire a eventualului risc. Din aceste considerente se impune şi separarea elementelor de structură ale dobânzii în:

– dobânda pură care este costul utilizării capitalului şi

– plata necesară pentru recuperarea riscului nerambursării, respectiv pentru acoperirea pagubelor suferite pe această cale.

O asemenea considerare a riscului şi a soluţiilor de acoperire motivează o politică personală a băncilor în domeniul dobânzilor, orientată după gradul de risc pe care îl presupune fiecare credit acordat şi, evident, funcţie de condiţiile reale pe care le are fiecare debitor. Pe de altă parte, şi deponenţii care asigură partea pre-

Scanned with OKEN Scanner

cumpănitoare a resurselor băncilor, sunt, în mai toate ţările, asiguraţi prin instituţii speciale pentru redobândirea integrală a sumelor depuse. În acest sens, pentru determinarea riscului de credit şi limitarea acestuia, Banca Naţională a României a stabilit pentru societăţile bancare româneşti obligativitatea clasificării creditelor acordate în una din următoarele cinci categorii: standard, în observaţie, substandard, îndoielnic şi pierdere. La încadrarea creditelor în una din cele cinci categorii, băncile trebuie să ţină seamă de performanţele financiare ale clientului lor, precum şi de capacitatea acestuia de a-şi onora datoria la scadenţă.

e) Dinamica ratei dobânzii este influenţată şi de ***inflaţie***. De regulă, inflaţia determină majorarea ratei dobânzii în vederea compensării reducerii puterii de cumpărare a banilor; dar poate duce şi la sporirea ofertei de capital de împrumut, având în acest caz ca efect tendinţa de scădere a ratei dobânzii.

f) ***Politica guvernului*** poate, de asemenea, influenţa într-un sens sau altul evoluţia ratei dobânzii. Dacă pe piaţa capitalului de împrumut sunt preponderenţi factorii ce acţionează în direcţia creşterii ratei dobânzii, guvernul poate, prin instituţiile abilitate, interveni în sensul stopării acestui proces, stabilind un plafon maxim al ratei dobânzii. Dar, efectele pot fi contradictorii: solicitanţii de credite îşi vor spori cererile în condiţiile unei dobânzi mai reduse iar ofertanţii, descurajaţi de reducerea ratei dobânzii, vor micşora oferta de credit generând în final o cerere de credite de împrumut nesatisfăcută, în condiţiile în care există disponibilităţi băneşti în economie.

g) Rata dobânzii depinde şi de ***conjuncturа economică***; în perioadele de ***relansare*** economică, pentru stimularea investiţiilor, rata dobânzii scade, în timp ce în perioadele de recesiune aceasta creşte.

În consecinţă, ***dobânda*** trebuie privită cel puţin din următoarele puncte de vedere:

a) ***al deponenţilor***, dobânda formându-se nu numai în funcţie de inflaţia anticipată ci şi funcţie de costul de oportunitate al renunţării la valută, care este direct proporţional cu deprecierea aşteptată a monedei noastre naţionale;

b) ***al băncilor comerciale***, ratele înalte în termeni reali ale dobânzilor au efecte pozitive asupra capitalului acestora şi a fenomenelor selecţiei (debitorii cei mai buni fiind nevoiţi să suporte, prin costurile mari, lipsa de performanţă a debitorilor rău-platnici);

c) ***al solicitanţilor de credit***. În primul rând, creşterea dobânzilor obligă pe orice solicitant să reconsidere celelalte alternative de finanţare: din profitul propriu, prin arierate faţă de alte firme sau prin arierate faţă de buget. În al doilea rând, imposibilitatea eschivării întreprinderilor de la obligaţiile lor faţă de furnizori şi faţă de buget permite să se deruleze procesul de restructurare. În al treilea rând, chiar dacă pentru unele întreprinderi, rău platnice, creşte dependenţa faţă de subvenţiile bugetare, subvenţionarea se va face transparent, asigurând acel zid de protecţie între părţile mai puţin viabile din economie şi sectorul bancar;

d) ***al economiei naţionale*** în ansamblu: o dobândă real-pozitivă constituie o condiţie de bază pentru remonetizarea economiei, pentru creşterea creditului intern şi pentru îmbunătăţirea comportamentului agenţilor economici în direcţia diminuării imobilizărilor de stocuri.

Scanned with OKEN Scanner

9.4. Structura pieţei de capital. Bursa de valori şi organizarea ei în economia românească

Percepută ca fiind piaţa capitalurilor pe termen lung, locul unde se emit şi se tranzacţionează valorile mobiliare (ce reprezintă instrumentul de legătură între emitenţi şi investitori), piaţa de capital se divide, în funcţie de emisiunea şi comercializarea titlurilor, în: ***piaţa primară*** şi ***piaţa secundară.***

Piaţa primară este piaţa pe care se realizează emisiunea şi plasarea titlurilor mobiliare, în vederea atragerii capitalurilor disponibile ***pe termen lung.*** La această piaţă apelează colectivităţile publice şi private atunci când doresc să obţină resursele financiare necesare dezvoltării lor. În schimbul obţinerii acestor resurse, emitenţii pun la dispoziţia investitorilor titlurile mobiliare ce conferă anumite drepturi acestora. Aceste titluri se particularizează prin faptul că sunt lichide, ele putând fi oricând vândute de către posesori. Odată cu vânzarea titlurilor pe piaţa primară, emitenţii acestora transferă şi riscurile aferente noilor posesori.

Actorii pieţii primare de capital sunt: ***investitorii,*** ce pot fi persoane particulare, societăţi comerciale, societăţi bancare, case de pensii private, societăţi de asigurări, case de economii; ***emitenţii***, în rândurile acestora intrând agenţii economici, statul, colectivităţi publice locale, întreprinderi de stat; ***intermediarii,*** aceştia având ca principal scop plasarea titlurilor emise prin reţeaua proprie, pentru aceasta negociind un comision. Putem enumera aici societăţile bancare (ce dispun de o reţea amplă de unităţi proprii şi de un sistem informatic eficient), societăţi de valori mobiliare etc.

Emitentul trebuie să îndeplinească anumite ***condiţii*** stipulate în legile ţării respective pentru a putea beneficia de acest drept. Astfel, ofertantul de capital trebuie să cunoască situaţia financiară a societăţii emitente, programul de dezvoltare propus de aceasta, eventualele garanţii de care beneficiază, descrierea titlului mobiliar emis.

În fluxul de distribuţie un rol foarte important îl au ***intermediarii***, care stabilesc prin negocieri cu societatea emitentă modul de plasare a titlurilor, tehnicile specifice de plasare, precum şi comisionul ce revine intermediarului. Uneori intermediarii se obligă să plaseze un anumit număr de titluri, cele nevândute după un anumit moment fiind cumpărate chiar de către intermediari. De asemenea, aceştia se obligă să verse societăţii emitente fondurile băneşti obţinute în urma plasării acestor valori mobiliare.

Tot în cadrul acestei pieţe se stabilesc, ţinând cont de dispoziţiile legale în vigoare, numărul de titluri emise, valoarea nominală a unui titlu, tipul titlului.

Piaţa secundară de capital are în componenţa ei ***bursele de valori mobiliare*** şi ***pieţele extrabugetare***. Această piaţă oferă posesorilor de titluri posibilitatea tranzacţionării lor, fără a mai aştepta scadenţa lor pentru primirea de dividende sau dobânzi.

Piaţa secundară este, în primul rând, oglinda stării economice, sociale şi politice a unei ţări. Pe această piaţă, cererea şi oferta se manifestă liber, neîngrădit, dând posibilitatea participanţilor de a avea o imagine exactă asupra situaţiilor financiare a diferitelor societăţi emitente.

Scanned with OKEN Scanner

Şi pe această piață un rol foarte important îl dețin ***intermediarii***, vânzarea – cumpărarea de titluri neputându-se efectua decât prin intermediul societăților specializate agreate de către societatea de bursă. Aceştia tranzacționează atât în numele şi contul clientului, cât şi în nume şi cont propriu.

Valoarea mobiliară cu venit variabil – ***acțiunea*** – este un titlu negociabil la bursă care atestă participarea deținătorului la capitalul firmei ce a emis titlul şi pe baza căreia deținătorul primeşte o parte corespunzătoare din venitul acesteia sub forma dividendelor (sau suportă o parte din pierderi).

Constituirea societăților pe acțiuni, ca şi sporirea capitalului unei companii prin emisiune de noi acțiuni, reprezintă modalități de mobilizare de fonduri disponibile de pe piață. De regulă, acționarii nu răspund de patrimoniul social al societății decât în limita aportului de capital. Atunci când o persoană cumpără acțiuni ale unei societăți, ea dobândeşte anumite drepturi:

- dreptul de vot – este dat de numărul de acțiuni deținute, permițându-i chiar să controleze gestiunea şi să se implice în managementul firmei atunci când numărul de acțiuni deținute depăşeşte un anumit procent. Există situații când o societate are un ***acționar unic,*** acesta deținând 100% din acțiuni;

- dreptul de participare la profit – se manifestă în cazul în care societatea înregistrează profit, acționarului revenindu-i o parte din acesta (în funcție de numărul de acțiuni deținute) sub formă de dividende;

- dreptul de participare la majorarea capitalului social, având prioritate atunci când sunt emise noi acțiuni;

- dreptul la repartizarea activului şi lichidarea acestuia în cazul desființării societății;

- dreptul de a lua cunoştință despre situația financiară a firmei, situație ce rezultă din bilanț, balanțe, cont de profit şi pierderi.

După modul de identificare, acțiunile pot fi :

- ***nominative*** – individualizarea se face prin înscrierea numelui acționarului şi nu permit altei persoane decât cea trecută pe titlu să beneficieze de drepturile aferente acestuia;

- ***la purtător*** – nu se specifică expres numele posesorului, individualizarea realizându-se numai prin seria acțiunii. Acestea pot fi transmise fără restricții, posesorul lor fiind recunoscut drept acționar.

Din punctul de vedere al dreptului de proprietate, acțiunile pot fi:

- ***obişnuite*** – asigură drepturi depline şi egale deținătorilor, aceştia putând participa şi la conducerea societății;

- ***preferențiale*** – au un grad de risc mai scăzut, dar drepturile conferite sunt parțiale. Acest tip de acțiuni pot să cuprindă şi anumite clauze, printre care amintim clauza de răscumpărare, de cumulativitate, de convertibilitate.

Prin ***clauză de răscumpărare*** se înțelege posibilitatea oferită emitentului de a retrage acțiunile preferențiale în condițiile în care ratele dobânzilor pe piață au devenit mult mai mici decât rata dobânzii la aceste acțiuni. Datorită acestui

Scanned with OKEN Scanner

fapt investitorii sunt prudenţi în a cumpăra acţiuni preferenţiale ce conţin clauza de răscumpărare.

Clauza de cumulativitate. Aceasta permite posesorului să-şi primească dividendele şi pentru anii în care societatea a înregistrat pierderi. Acest lucru se va întâmpla în primul an când se înregistrează profit în contul societăţii emitente. Plata acestor dividende se va face înaintea plăţii dividendelor pentru acţiunile obişnuite.

Clauza de convertibilitate permite posesorilor de acţiuni preferenţiale să-şi convertească acţiunile deţinute în acţiuni ordinare în orice moment doresc, luând în calcul o anumită rată de conversie stabilită în prealabil de Adunarea generală a Acţionarilor.

Piaţa de capital înregistrează tranzacţii financiare atât cu ***titluri de proprietate*** (reprezentate de ***acţiuni***), cât şi cu ***instrumente de credit*** pe termen mediu şi lung, sub forma ***obligaţiunilor.*** Prin emiterea acestor obligaţiuni, emitenţii beneficiază de capitaluri băneşti pe care le pot utiliza în activităţi profitabile din care pot obţine un profit net.

Obligaţiunile se caracterizează prin faptul că sunt răscumpărate la scadenţă, iar pe toată perioada împrumutului emitentul se obligă să plătească o anumită dobândă, indiferent de situaţia sa financiară. De aceea se mai numesc şi ***titluri de valoare cu venit fix.***

De aceste împrumuturi pot beneficia statul, instituţii publice, autorităţile locale, societăţi comerciale private şi de stat, instituţii financiare. Statul se implică în emiterea acestor titluri de credit în special pentru acoperirea deficitelor bugetare.

Pe baza unui proces de economisire anterior, persoanele fizice şi juridice pot investi în obligaţiuni de stat şi private.

Emisiunile de obligaţiuni pot fi făcute atât în ţară, cât şi în afara graniţelor ţării. Cele plasate în exterior sunt atractive pentru emitenţi deoarece dau posibilitatea obţinerii unor venituri în valută liber convertibilă.

O trăsătură principală a obligaţiunilor este aceea că, spre deosebire de acţiuni unde investitorul avea dreptul la dividende, dar şi dreptul de vot şi posibilitatea de a se implica în managementul firmei respective, obligaţiunile dau o mai mare independenţă emitenţilor deoarece nu includ dreptul de participare la gestionarea şi conducerea societăţii sau a instituţiei respective.

Rambursarea unui astfel de împrumut poate fi parţială sau totală. Rambursarea parţială presupune că în fiecare an, până la scadenţă, emitentul plăteşte investitorilor o anumită sumă de bani – ***anuitate.***

Există mai multe tipuri de obligaţiuni, respectiv:

a) ***obligaţiuni ordinare***, pentru care în momentul emisiunii se stabileşte nivelul dobânzii anuale şi suma ce se va rambursa. Ele sunt utilizate în condiţii de relativă stabilitate monetară. În perioadele de puternică eroziune monetară, fixitatea dobânzii şi a mărimii sumei de rambursat reprezintă inconveniente care pot îngreuna plasarea împrumuturilor obligatare, motiv ce explică căutarea unor

Scanned with OKEN Scanner

corective şi apariţia de noi forme de obligaţiuni cu caracteristici ce se abat de la cele clasice;

b) ***obligaţiuni cu dobândă variabilă***, emise pentru o durată de până la 15 ani, se caracterizează prin aceea că asigură obţinerea de către deţinător a unui venit variabil determinat de o dobândă pe baza convenită, care este de regulă dobânda pe termen scurt, la care se adaugă o marjă determinată în funcţie de calitatea împrumutătorului;

c) ***obligaţiuni convertibile***, sunt o combinaţie între o obligaţiune şi o acţiune şi aduc posesorului lor un venit fix sub formă de dobândă, dându-i, în acelaşi timp, dreptul de a le preschimba la un preţ prestabilit în acţiunile firmei care a lansat împrumutul;

d) ***obligaţiuni indexate***, caracterizate prin aceea că nivelul anual al dobânzii şi suma de rambursat la scadenţă se modifică în funcţie de un indice determinat. Apariţia obligaţiunilor indexate a fost determinată de deprecierea monedei; deţinătorii de obligaţiuni, chiar dacă încasează o dobândă nominală ridicată, ei se găsesc în fapt în situaţia de a avea o rată reală negativă, adică înregistrează o pierdere a puterii de cumpărare. Prin indexare se protejează subscriitorii de efectele inflaţiei, dobânda anuală are o putere de cumpărare constantă, iar suma primită la scadenţă asigură o putere de cumpărare egală cu cea avută în momentul emiterii obligaţiunii;

e) ***obligaţiuni ipotecare*** în virtutea căreia datoria este ipotecată pe activele firmei emitente;

f) ***obligaţiune asigurată***, garantată cu titluri asupra unor terţi, deţinute de emitent şi depuse la un garant.

g) ***obligaţiuni participative***. Acestea dau posibilitatea majorării ratei dobânzii şi a valorii de rambursare în funcţie de rezultatele financiare obţinute de către debitor pe perioada împrumutului. Avantajul este că oferă un câştig minim prin dobânda fixată, în cazul în care societatea emitentă nu realizează câştiguri financiare, astfel protejându-l pe cel care investeşte în aceste obligaţiuni.

În sfera valorilor mobiliare, alături de acţiuni şi obligaţiuni se înscriu şi noile produse financiare, respectiv:

– acţiunile cu divident prioritar, fără drept de vot;
– certificatele de investiţii cu dividente în avans, lipsite şi ele de dreptul de vot.

Toate aceste valori mobiliare (acţiuni, obligaţiuni, titluri de stat) nu ar avea căutare dacă nu ar exista posibilitatea tranzacţionării lor. Tocmai acest rol îl îndeplineşte piaţa secundară de capital prin intermediul:

– burselor de valori şi pieţelor extrabursiere.

Bursele reprezintă o piaţă pe care se întâlnesc cererea şi oferta şi care, prin principiile şi normele specifice de funcţionare, oferă posibilitatea realizării tranzacţiilor atât cu mărfuri, cât şi cu valori mobiliare. Volumul mare de informaţii (economice, sociale, financiare) care se regăsesc la nivelul bursei vin în ajutorul celor ce doresc să investească, scutindu-i pe aceştia de a vizita fiecare întreprindere în vederea luării unei decizii.

Scanned with OKEN Scanner

Avantajaţi sunt şi agenţii economici sau instituţiile care au nevoie de disponibilităţi băneşti şi care, prin intermediul acestei pieţe, pot lua cunoştinţă despre diferite surse de finanţare. Astfel, aici se reunesc comercianţii, industriaşii, agricultorii, bancherii, societăţile de asigurări, instituţiile publice locale şi statul în vederea negocierii valorilor publice şi private, a mărfurilor, devizelor, acoperirii riscurilor etc.

Prima bursă se pare că a apărut în Flandra, Belgia de astăzi, denumirea de bursă venind de la numele unei familii – der Bursen -, care a înfiinţat, pentru prima dată, o instituţie în care se negociau hârtii de valoare şi metale preţioase.

Înfiinţarea acestor instituţii financiare s-a extins în centrele comerciale foarte importante, mai ales acolo unde existau întreprinderi puternice şi stabile din punct de vedere financiar. A apărut astfel Bursa din Amsterdam (1611), Bursa din Frankfurt (specializată la început pe tranzacţii cu obligaţiuni). În prezent, cele mai importante burse de valori din lume sunt cele din New York (NYSE – New York Stock Exchange – a avut o foarte mare contribuţie la industrializarea Statelor Unite ale Americii), Tokyo Stock Exchange Co, Chicago, Londra (cea mai importantă bursă europeană), Paris, Melbourne, Yokohama.

Bursele de valori evidenţiază, în cadrul economiilor de piaţă, un ansamblu de ***funcţii***, cu rol de reglare a cererii şi ofertei de titluri. Între acestea, cele mai importante sunt:

a) asigură ***transformarea operativă***, într-un termen scurt a ***capitalului real în capital bănesc*** (şi invers), mobilizarea rapidă a unor importante resurse pentru activitatea de investiţii;

b) este ***o piaţă indispensabilă pentru transferarea unor capitaluri individuale*** dintr-o întreprindere în alta sau dintr-o ţară în alta. Bursa favorizează procesul de concentrare a puterii economice, controlul asupra unor societăţi pe acţiuni asigurându-se prin deţinerea pachetului acţiunilor de control;

c) constituie ***adevărate „barometre"***, care prin informaţiile pe care le oferă, indică starea economiei; volumul tranzacţiilor la bursă şi evoluţia cursurilor titlurilor, reacţionând brusc, uneori cu anticipaţie, la modificarea conjuncturii economice. Adeseori, scăderea bruscă a cursurilor este semnalul declanşării unei crize, după cum ridicarea lor este anticiparea unui reviriment.

Bursele pot fi constituite sub forma asociaţiilor comerciale sau a societăţilor pe acţiuni. În ţările latine, statul se implică foarte puternic în organizarea, supravegherea şi funcţionarea bursei. Spre deosebire de acestea, ţările anglo-saxone permit instituţiei bursiere să se autoreglementeze şi autoguverneze. Marea majoritate sunt asociaţii fără scop lucrativ (NYSE, TSE, Nasdaq, Oslo).

Persoanele care se asociază în vederea constituirii unei burse de valori poartă denumirea ***de membri ai bursei***. În funcţie de reglementările specifice fiecărei instituţii bursiere, pot avea această calitate numai persoanele juridice, cum este cazul burselor japoneze sau pot fi admise şi persoanele fizice (exemplu, bursa din New York).

Nu se poate deveni membru al bursei în orice condiţii. Pentru aceasta firmele trebuie să aibă ca obiect de activitate efectuarea de operaţiuni cu titluri

Scanned with OKEN Scanner

financiare; un anumit nivel minim al capitalului; personalul să fie calificat în efectuarea operaţiunilor specifice; să achite o anumită cotizaţie.

Bursa din New York este o instituţie „închisă", numărul membrilor fiind limitat (1.366). Un loc între membrii bursei poate fi obţinut prin cumpărare, închiriere, moştenire.

Întâlnim şi burse „deschise", în care numărul de locuri nu este limitat (Nasdaq, Stock Market). În cadrul acestor burse activează membrii fondatori (cei care au participat la înfiinţarea ei) şi membrii asociaţi.

Pot fi membri ai bursei băncile, societăţile financiare, statul, agenţii oficiali (cei care fac parte din Asociaţia bursei – dacă este o asociaţie fără scop lucrativ).

O altă clasificare a membrilor bursei cuprinde ***membri plini*** şi ***membri afiliaţi***. Calitatea de membru plin se atribuie unei firme care îşi numeşte reprezentanţii autorizaţi să negocieze şi să încheie tranzacţii în numele lor.

Membrii afiliaţi se particularizează prin aceea că nu au drept de vot şi nu pot să participe la distribuirea fondurilor constituite prin subscripţii.

În anumite cazuri sunt admişi şi membrii afiliaţi străini. Aceştia trebuie însă propuşi de un membru plin.

Organele de conducere sunt formate din Asociaţia bursei sau Adunarea Generală (pentru societăţile pe acţiuni). Acestea se întrunesc periodic, dar de minimum două ori pe an. Între Adunările generale conducerea permanentă este asigurată de către Comitetul bursei care se mai întâlneşte şi sub alte denumiri: Consiliul Directorilor (NYSE), Comitetul guvernatorilor (TSE).

Acesta elaborează structura organizatorică, angajează cadrele de conducere, supraveghează modul de funcţionare a bursei, elaborează statutul şi regulamentul de funcţionare.

Un caracter special îl au organismele consultative (comitete), ce asigură consultanţă de specialitate în cadrul bursei. Cele mai des întâlnite sunt comitetul de disciplină, comitetul pentru operaţiuni noi pe piaţa bursieră, comisia de arbitraj, comisia de supraveghere.

Ordinele de vânzare/ cumpărare nu pot fi executate de către investitori sau societăţi emitente. Această operaţiune de intermediere este realizată de către firme specializate numite şi societăţi de bursă sau agenţi oficiali.

Aceşti agenţi de schimb pot acţiona în calitate de vânzători pentru clienţii care cumpără şi cumpărători pentru clienţii care vând şi poartă numele de ***dealeri*** sau pot interveni pe piaţa bursieră în numele şi contul clienţilor şi în acest caz se numesc ***brokeri***. Aceştia din urmă pot fi brokeri de comision (când lucrează la o firmă de brokeraj) şi brokeri independenţi (figura 4).

Scanned with OKEN Scanner

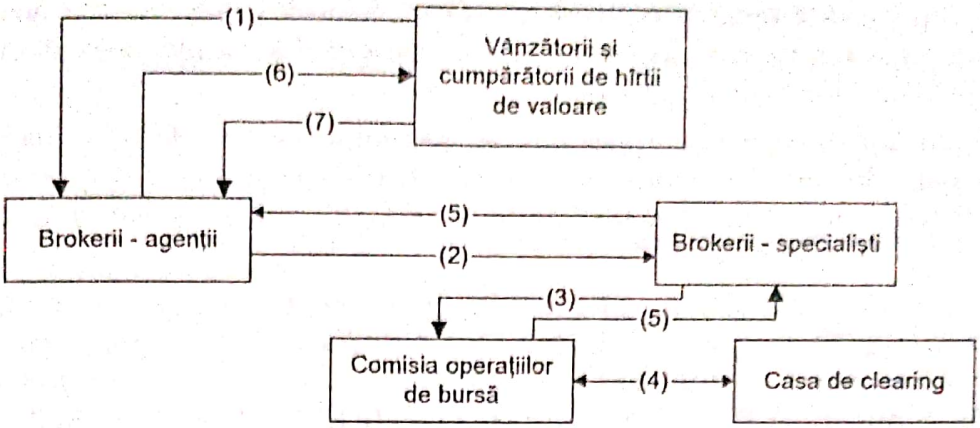

Fig. 4. Fluxul tranzacţiilor la bursa de valori

Legendă:

1) Vânzătorii şi cumpărătorii adresează ordine de vânzare-cumpărare de hârtii de valoare.
2) Brokerii – agenţi colectează ordinele şi le transmit brokerilor specialişti.
3) Brokerii – specialişti centralizează ordinele de vânzare-cumpărare şi procedează la executarea lor prin intermediul comisiei operaţiilor la bursă în cadrul căreia se deschide cotarea şi se determină cursul.
4) Intervenţia casei de clearing în scopul echilibrării tranzacţiilor.
5) Confirmarea executării ordinelor de vânzare-cumpărare.
6) Brokerii – agenţi informează clienţii în legătură cu executarea ordinelor.
7) Vânzătorii predau titlurile şi încasează banii, cumpărătorii efectuează plata şi primesc titlurile, după care brokerii – agenţi contabilizează operaţiunile ca fiind încheiate.

Principalele ***operaţiuni*** întâlnite la bursele de valori sunt:

a) operaţiuni la vedere;
b) operaţiuni la termen;
c) operaţiuni cu opţiuni;
d) operaţiuni cu indici bursieri.

a) ***Operaţiunile la vedere*** mai poartă denumirea şi de operaţiuni cu numerar şi presupun că schimbul titlurilor pe bani are loc imediat – la cursul existent în momentul tranzacţiei -, sau cu o amânare de câteva zile.

b) În cazul ***operaţiunilor la termen***, în momentul încheierii tranzacţiei se convine asupra numărului de titluri financiare ce vor fi tranzacţionate, asupra cursului la care se va realiza operaţiunea. Execuţia contractului are loc ulterior, la o dată convenită, numită scadenţă (dată de lichidare). Aceasta are loc o singură dată pe lună (a şasea şedinţă bursieră înainte de sfârşitul lunii calendaristice în care s-au emis ordinele);

c) Printr-o ***operaţiune cu opţiuni*** se înţelege plata prealabilă a unui drept de opţiune ce poate fi exercitat la finele contractului. Opţiunile pot avea ca suport acţiuni, obligaţiuni, indici bursieri, mărfuri, valute etc. Cumpărătorul unei opţiuni are dreptul, dar nu şi obligaţia, ca la sfârşitul perioadei să ceară onorarea contractului de către vânzător. Pentru acest privilegiu el plăteşte anticipat o primă, pe care o încasează, în orice condiţii vânzătorul.

d) ***Operaţiuni cu indici bursieri.*** Indicii bursieri sunt produse sintetice care reflectă evoluţia pieţelor de valori mobiliare. Atunci când cererea de valori mo-

Scanned with OKEN Scanner

biliare pe o anumită piaţă este superioară ofertei, indicele bursier specific acelei pieţe înregistrează o creştere. Aceasta demonstrează că fluctuaţiile indicelui bursier sunt oglinda fidelă a realităţilor pieţei.

Indicii bursieri sunt alcătuiţi pe baza unui eşantion de valori mobiliare aparţinând celor mai reprezentative societăţi tranzacţionate la bursa respectivă, societăţi aparţinând unor domenii diferite: comercial, servicii, industrial, transporturi etc.

La început indicii au fost folosiţi numai pentru acţiuni, în prezent ei regăsindu-se şi pe pieţele de obligaţiuni sau titluri emise de fondurile mutuale. Dintre indicii pentru acţiuni mai cunoscuţi putem aminti: Dow Jones Industrial Average, Standard & Poor's 500, Nasdaq 100, NIKKEI, FTSE, DAX, BET.

Există şi indici mai complecşi, ce au în componenţă valori ale multor societăţi de pe o anumită piaţă bursieră. Aceştia prezintă un avantaj deoarece oferă o imagine mai exactă asupra pieţei respective (TOPIX – Japonia, NYSE – New York, FTSE 100 – Londra).

Piaţa de capital românească este reprezentată de Bursa de Valori Bucureşti (BVB) şi de piaţa extrabursieră RASDAQ. Mai există Bursa Monetar financiară şi de mărfuri Sibiu, precum şi alte burse de mărfuri, de o importanţă relativ redusă, cu caracter regional.

Începuturile activităţii bursiere la noi în ţară sunt situate în prima jumătate a secolului al XIX-lea, când au apărut şi primele reglementări privind activitatea bursieră precum *„Codicele de Comerţ al Ţării Româneşti"*. Un act important în acest domeniu a fost *„Legea asupra burselor, mijlocitorilor de schimb şi mijlocitorilor de mărfuri"* emisă la 1 iunie 1881, ce a oferit cu adevărat un cadru organizatoric activităţii bursiere de la noi. Bursa din Bucureşti a fost deschisă oficial la 1 decembrie 1882 şi a funcţionat până în 1947.

În acel moment erau cotate la bursă 93 de societăţi aparţinând domeniului bancar (cele mai multe), petrolier, chimic, transporturi, telecomunicaţii etc.

În anul 1995 Bursa de Valori Bucureşti a fost redeschisă pe baza deciziei nr. 20/21.04.1995 a Comisiei Naţionale a Valorilor Mobiliare – CNVM. BVB este o bursă cu licitaţie publică, autofinanţată. Pentru a fi membru al Bursei de Valori Bucureşti societatea de valori mobiliare trebuie să îndeplinească anumite ***criterii:***

– 75% din active să fie financiare;

– să aibă un capital minim subscris şi vărsat, cote ce se stabilesc de către CNVM;

– activitatea desfăşurată să fie exclusiv în domeniul valorilor mobiliare.

Activitatea de decizie este apanajul Asociaţiei bursei care adoptă bugetul, bilanţul contabil, alege membrii în Comitetul Bursei de valori. Acest Comitet asigură conducerea efectivă a bursei, fiind format din 9 persoane.

Celelalte organe de conducere sunt: directorul general, directorul general adjunct, direcţii şi servicii. Pentru anumite situaţii au fost înfiinţate şi comisii cu rol consultativ: Comisia de Înscriere la cota Bursei, Comisia Arbitrală (soluţionează divergenţele apărute între membri, agenţi de valori mobiliare şi clienţi), Comisia de etică şi conduită, Comisia de Tranzacţionare.

Scanned with OKEN Scanner

Printre obiectivele Bursei de Valori Bucureşti putem aminti:

– dirijarea capitalurilor spre cele mai eficiente domenii ale activităţilor economice;

– asanarea economiei de unităţile falimentare sau cu rentabilitate scăzută;

– facilitarea tranzacţiilor corporaţionale şi în special a celor legate de privatizare.

După 1996, activitatea BVB a înregistrat un declin accentuat. Indicele BET (Bucharest Exchange Trading) a coborât de la 1000 puncte în septembrie 1997, sub 200 de puncte în septembrie 2000[12], reducându-se de peste 4 ori în numai 3 ani. Ca urmare, în prezent, activitatea bursei a devenit foarte anemică, trecându-se la restrângerea ei de la 5 la 3 zile pe săptămână, ceea ce evidenţiază fragilitatea accentuată a acestei componente a pieţei noastre de capital.

Comparativ cu alte ţări foste socialiste din Europa Centrală, activitatea pieţei valorilor mobiliare din România este derizorie (tabelul 4).

Tab. 4. Nivelul comparativ al capitalizării bursiere, în 1999

Ţara de referinţă	Volumul – milioane USD–	Pond. în PIB -%-
România	319	0,94
1. R. Cehă	10582	19,74
2. Polonia	26250	17,09
3. Ungaria	16109	32,54

Sursa: Stabilit *după Economistul* nr. 714, 14.10.2000, p.6.

Nivelul foarte scăzut al capitalizării bursiere de la noi evidenţiază atât involuţia accentuată survenită în ansamblul economiei naţionale, cât şi o politică inadecvată a guvernului cu privire la funcţionarea pieţei de capital.

Piaţa extrabursieră din România este reprezentată de RASDAQ (Romanian Association of Securities Dealers Automated Quatations). Aceasta a fost oficializată în septembrie 1996, la început operaţiunile fiind derulate cu acţiunile a trei societăţi. Rolul ei a fost acela de a asigura infrastructura necesară comercializării titlurilor de proprietate şi acţiunilor rezultate din programul de privatizare a peste 5.000 de unităţi de stat. Sistemul de tranzacţionare este de tipul pieţii extrabursiere cu tranzacţionare prin contor, fiind organizată ca o piaţă de dealeri.

Cotarea pe piaţa Rasdaq permite oricând posibililor operatori să aibă cunoştinţă despre oportunităţile de plasament, putând lua decizii pertinente în legătură cu tranzacţiile cele mai avantajoase.

[12] *Economistul* nr. 714, 18, 10, 2000, p.6.

Scanned with OKEN Scanner

9.5. Sistemul bancar şi reorganizarea lui în economia României

Instituţiile economiei de piaţă implicate în asigurarea legăturilor financiare ale întreprinderilor, în folosirea creditului, a pieţei capitalurilor şi a pieţelor monetare sunt băncile şi alte instituţii financiare.

Băncile sunt instituţii economico-financiare specializate care îndeplinesc următoarele ***funcţii*** :

– atrag disponibilităţile monetare ale agenţilor economici şi populaţiei prin efectuarea de operaţiuni de depozit (la vedere sau la termen), pe care le transformă în capital de împrumut sau le plasează în diferite afaceri. Pentru aceste depozite, băncile plătesc o anumită dobândă. De asemenea, persoanele fizice şi juridice au posibilitatea de a depozita la bancă şi anumite obiecte de valoare;

– acordă credite diferiţilor agenţi economici şi persoanelor fizice la solicitarea acestora;

– efectuează decontări între agenţii economici;

– participă la capitalul social al unor societăţi comerciale (pot deţine maximum 20 % din capitalul unui agent economic);

– emit şi pun în vânzare diferite titluri de credit;

– efectuează operaţiuni de scontare şi rescontare a efectelor de comerţ;

– asigură cadrul necesar emisiunii de monedă şi retragerii acesteia;

– realizează intermedierea financiară la nivelul economiei naţionale şi gestionează fluxurile monetare în ansamblul lor;

– participă la tranzacţii externe financiare de plăţi, încheie acorduri internaţionale cu alte instituţii financiar-bancare.

Activitatea bancară în ***România*** a cunoscut trei părţi distincte:

– înainte de al doilea război mondial, un sistem bancar prosper, bazat pe capitalul privat;

– perioada economiei centralizate, bazată pe sistemul bancar tip monobancă ce finanţa nevoile planurilor economice dinainte stabilite;

– perioada de după 1989, în care s-a trecut la descentralizarea sistemului bancar şi adaptarea acestuia la economia concurenţială.

Dacă înainte de 1989, participanţii din sistemul bancar românesc erau ***Banca Naţională a României*** (ce avea ca obiect de activitate şi activităţi bancare specifice unei bănci comerciale), Banca Română de Comerţ Exterior (ce deţinea monopolul în încheierea de tranzacţii şi acorduri valutare), Banca de Investiţii, Banca pentru Agricultură şi Industrie Alimentară (ce se ocupa de finanţarea sectorului agricol) şi Casa de Economii şi Consemnaţiuni (ce oferea servicii financiare în exclusivitate persoanelor fizice), după decembrie 1989, trecerea la reforma economică a însemnat şi adaptarea sectorului financiar la noul climat economic.

Primul pas a fost redefinirea rolului Băncii Naţionale a României. Astfel, aceasta şi-a păstrat doar rolul de Bancă Centrală, activităţile comerciale devenind apanajul Băncii Comerciale Române ce s-a desprins din BNR.

Scanned with OKEN Scanner

Banca Națională a României a devenit ***institutul unic de emisiune*** al statului ce stabilește reglementări în domeniul monetar, de credit, valutar și de profit. Activitatea BNR se bazează în prezent pe Legea nr. 101/1998.

Banca Națională a României, ca bancă centrală, îndeplinește o serie de ***funcții***:

– ***emisiune monetară***. Statul conferă Băncii Centrale privilegiul de emisiune, aceasta răspunzând direct de calitatea circulației monetare și dimensionarea masei monetare și a creditului;

– ***creditare***. Are posibilitatea de a acorda credite de refinanțare băncilor comerciale, atunci când acestea se confruntă cu lipsă de lichidități, dar numai în condițiile respectării politicii monetare;

– ***administrator al rezervelor valutare ale statului***. Prin intermediul acestor rezerve poate interveni pe piața valutară pentru asigurarea stabilității cursurilor valutare. Este reprezentantă legitimă a statului român în relațiile internaționale, aplicând norme de conduită agreate de instituțiile monetare și bancare internaționale la care este membră (Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială, Banca Reglementelor Internaționale, Fondul European de Cooperare Monetară etc.), emite regulamentele în domeniul circulației valutelor în România. Poate aplica sistemul de restricții valutare decise de stat: efectuarea și controlul schimburilor valutare, preluarea în favoarea statului a unor părți din încasările în valută;

– prin emiterea normelor de autorizare, funcționare și supraveghere bancară, joacă rolul de ***bancă a băncilor***. Acest rol mai este reliefat și de obligativitatea deschiderii de conturi de către băncile comerciale la banca centrală. În aprilie 1995, la nivelul Băncii Naționale s-a pus în funcțiune ***Casa de Compensare interbancară***, ceea ce a condus la dezvoltarea unui sistem de plăți cu arhitectură piramidală pe mai multe paliere, adecvat pentru dezvoltarea relațiilor de schimb din economie;

– ***este bancă a statului***, deoarece stabilește și conduce politica monetară. Unul din principalii beneficiari ai creditelor acordate de Banca Națională este statul (împrumuturile acordate statului nu pot depăși dublul capitalului BNR + fondul de rezervă). Această funcție derivă și din faptul că banca centrală are capital integral de stat.

În afară de Banca Națională, în această perioadă de 11 ani, în România au luat ființă un număr însemnat de ***bănci comerciale***, în conformitate cu Legea Societăților Comerciale nr. 31/1990 și Legea Bancară nr. 33/1991.

Din anul 1997 a fost inițiat un proces de reformă a sistemului bancar prin modernizarea și îmbogățirea legislației în domeniu. Astfel, Legea nr. 33/1991 a fost înlocuită cu Legea Bancară nr. 58/1998 și au fost adoptate Legea privind procedura falimentului băncilor (Legea nr. 83/1998) și Legea privind privatizarea societăților bancare la care statul este acționar (Legea nr. 83/1997).

În martie 1999, Société Générale a achiziționat 51% din capitalul majorat al Băncii Române pentru Dezvoltare (fosta Bancă de Investiții). Acest proces de privatizare a fost continuat la Banc Post unde, General Electric Capital împreună cu Banco Portugues de Investimento au achiziționat 45 % din capitalul social. Este în curs de desfășurare și procesul de privatizare a celorlalte bănci cu capital de stat.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, Lazard Fréres este agent de privatizare pentru Banca Agricolă (fosta Bancă pentru Agricultură şi Industrie Alimentară), iar Merryl Lynch este agent de privatizare pentru cea mai importantă bancă românească – Banca Comercială Română.

În vederea pregătirii privatizării băncilor cu capital de stat a fost înfiinţată în 1998, pe baza Ordonanţei Guvernului nr. 51/1998, Agenţia de Valorificare a Activelor Bancare (AVAB), cu rolul de a prelua de la bănci activele neperformante (în special credite), în schimbul cărora sunt emise obligaţiuni de stat (bonuri de tezaur cu scadenţe de un an). AVAB are menirea de a încerca recuperarea acestor active, prin reeşalonarea datoriei sau executarea silită. Toate sumele recuperate de AVAB se constituie în venituri la bugetul de stat (desigur, după acoperirea costurilor de funcţionare). Printre acţiunile AVAB putem menţiona preluarea în 1999 a portofoliului de active neperformante al BANCOREX (o parte din active şi angajaţii, împreună cu un număr important de depozite, fiind preluată de BCR, această bancă primind în compensaţie bonuri de tezaur emise de Ministerul Finanţelor).

În funcţie ***de forma de proprietate*** întâlnim următoarele ***tipuri de bănci***:

a) ***bănci de stat*** – se caracterizează prin faptul că statul deţine totalitatea capitalului social. La noi, băncile din sectorul de stat sunt reprezentate de CEC şi Eximbank. CEC a fost reorganizată ca societate pe acţiuni conform Legii nr. 66/1996, specializată în servicii bancare către populaţie. Eximbank-ul este banca ce are ca principală atribuţie garantarea operaţiunilor de import/export. De cele mai multe ori, băncile de stat sunt bănci specializate, din această cauză şi rentabilitatea este mai redusă.

b) ***bănci private*** – capitalul acestor bănci aparţine unei persoane sau grup de persoane. Sunt societăţi pe acţiuni în care influenţa asupra managementului băncii depinde de numărul şi valoarea acţiunilor deţinute. Capitalul privat al băncilor comerciale din România poate fi: român, străin, român şi străin.

c) ***bănci mixte*** – în cazul acestor bănci statul este unul dintre acţionari, alături de alte persoane sau grupuri de persoane. Caracteristicile acestui tip de bănci depind de ponderea acţiunilor deţinute de stat. Capitalul poate fi de stat şi privat român sau de stat şi privat român şi străin.

În România mai întâlnim şi sucursale ale unor bănci străine: Frankfurt – Bucharest Bank, MISR Romanian Bank, Banque Franco-Romaine, ING Bank NV, National Bank of Greace, Italo-Romena Bank, United Guaranty Bank.

În funcţie de ***rolul pe care îl joacă*** în sistemul bancar, în afară de bănci centrale şi bănci comerciale, mai întâlnim: ***bănci de depozit, bănci de afaceri*** (efectuează operaţiuni de finanţare a afacerilor prin alte resurse financiare decât credite bancare***), bănci ipotecare*** (specializate în acordarea de credite cu caracter ipotecar pentru construirea sau cumpărarea de locuinţe), ***bănci specializate*** (acestea sunt axate pe acordarea de credite pe termen mediu şi lung anumitor ramuri economice).

În prezent, se impune redefinirea activităţii bancare, cerinţă rezultată din conjugarea a ***două grupe de factori***.

Scanned with OKEN Scanner

O primă grupă o formează inovaţiile tehnice şi instituţionaie care afectează funcţionarea băncilor. Este vorba, în principal, de:

a) computerizarea mijloacelor de plată;

b) popularizarea operaţiunilor bancare;

c) deschiderea largă a pieţei monetare spre nevoile economiei naţionale.

O a doua grupă de factori ţine de ***reconsiderarea intermedierilor bancare***, asociate evoluţiei costurilor şi care determină randamentul formelor tradiţionale de activitate bancară.

9.6. Sistemul asigurărilor în economia de piaţă şi reorganizarea lui în ţara noastră

Un loc important în cadrul pieţei globale naţionale – alături de piaţa bunurilor economice, piaţa forţei de muncă, piaţa monetar – valutară şi piaţa financiară – îl ocupă ***piaţa asigurărilor***.

Asigurările s-au născut din necesitatea imperioasă de protecţie a omului şi a bunurilor acumulate de-a lungul timpului împotriva forţelor distructive ale naturii; din nevoia de a se apăra de unele accidente generate de ştiinţă şi tehnică; pentru a se pune la adăpost faţă de unele efecte negative ce pot fi provocate de anumiţi factori economici şi sociali cum sunt: crizele economice, inflaţia, şomajul, conjunctură internaţională, conflictele dintre state etc.; din nevoia constituirii unor mijloace de existenţă în condiţiile pierderii sau reducerii capacităţii de muncă în urma bolilor sau atingerii unei anumite vârste. În vederea ducerii luptei împotriva forţelor distructive ale naturii şi accidentelor s-a ivit necesitatea ***trecerii riscului***, în anumite condiţii, ***asupra unor societăţi specializate în domeniul asigurărilor.***

Pe piaţa asigurărilor se întâlnesc ***cererea de asigurare***, care vine din partea persoanelor fizice şi juridice asigurabile, dornice să încheie diverse tipuri de asigurări, şi ***oferta de asigurare***, susţinută de organizaţii specializate, autorizate să funcţioneze în acest domeniu şi capabile, sub raport financiar, să desfăşoare o astfel de activitate.

Cererea de asigurare constituie elementul hotărâtor, care defineşte dimensiunea unei asemenea pieţe. Ea este determinată, pe de o parte, de puterea economică a persoanelor fizice şi juridice asigurabile iar, pe de altă parte, de convingerea acestora în utilitatea asigurării mijlocite de organizaţiile specializate. Cererea de asigurare se concretizează în ***contracte de asigurare*** după confruntarea ei cu oferta.

Elementele principale ale unui contract de asigurare sunt:

a) ***interesul asigurării*** (cine este purtătorul interesului asigurării, care sunt scopurile urmărite de acesta, natura juridică a interesului asigurării);

b) ***riscul asigurării*** care reprezintă, de fapt, cauza asigurării;

c) ***suma asigurată***, respectiv suma de bani de care răspunde asiguratorul în faţa asiguratului, în cazul producerii unui eveniment acoperit prin asigurare;

Scanned with OKEN Scanner

d) ***prima de asigurare***, determinată pe baza sumei asigurate, reprezintă suma de bani pe care o primeşte asigurătorul de la asigurat în schimbul prestaţiei promise.

Oferta de asigurare este prezentată de ***Societăţile comerciale*** de asigurare cu capital privat, de stat sau mixt, de ***Organizaţiile Mutuale*** de asigurare şi de ***Totine***.

Societăţile comerciale de asigurare, indiferent de forma de proprietate, îşi desfăşoară activitatea potrivit legii, urmărind realizarea de profit. Aceste societăţi sunt obligate să se încadreze în prevederile legale referitoare la mărimea capitalului social minim subscris şi vărsat, mărimea obligaţiilor pe care şi le pot asuma, rezervele de prime şi/sau de daune pe care trebuie să le constituie, modul de ţinere a evidenţei activităţii desfăşurate, forma bilanţului şi a contului de profit şi pierdere care trebuie întocmite şi publicate etc.; societăţile în cauză trebuie să respecte, de asemenea, avizele şi normele organului de stat însărcinat cu supravegherea asigurărilor.

Organizaţiile de asigurare de tip mutual efectuează operaţii de asigurare pentru membrii lor, potrivit statutelor acestora, având la bază principiul mutualităţii; ele urmăresc întrajutorarea membrilor lor, şi nu obţinerea de profit. Fiecare membru al unei organizaţii mutuale are o dublă calitate:

– ***de asigurat***, participând la formarea fondului comun de asigurare, cu contribuţia ce i-a fost stabilită. Din fondul astfel constituit, se acoperă daunele suferite la asigurările de bunuri şi răspundere civilă şi se achită sumele asigurate la asigurările de persoane. La finele anului, se procedează la regularizarea contribuţiilor în funcţie de mărimea reală a daunelor şi, respectiv, a sumelor asigurate, achitate ori rămase de plată, majorându-se sau diminuându-se după caz. În unele ţări, în cazul în care anumite organizaţii mutuale (ca de exemplu cele din agricultură) nu-şi pot acoperi integral cheltuielile legate de asigurare, pe seama contribuţiilor proprii, se primesc subvenţii de la stat.

– ***de asigurator***, care în schimbul contribuţiei încasate de la asiguraţi îşi asumă răspunderea de a acoperi daunele suferite.

Totinele[13] sunt asociaţii constituite pentru o perioadă determinată de timp (10–15 ani) în decursul căreia membrii asociaţiei varsă la fondul comun o cotizaţie anuală, care variază în funcţie de vârstă. La expirarea termenului pentru care a fost constituită asociaţia, suma rezultată din acumularea cotizaţiilor de-a lungul anilor se împarte între membrii supravieţuitori. Asemenea asociaţii se organizează şi pentru cazurile de deces.

Alături de organizaţiile de asigurare frecvent întâlnite în numeroase ţări, există şi organizaţii specifice (în Franţa: Casa Naţională de Prevederi, instituţie publică administrată de Casa de Depuneri şi Consemnaţiuni, având misiunea să ofere rente viagere şi asigurări de viaţă; în Regatul Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord: Organizaţia de asigurare Lloyd's, care cuprinde o corporaţie profesională, o comunitate de subscriitori şi o piaţă de asigurări).

---

[13] Aceste asociaţii îşi datorează denumirea bancherului italian Lorenzo Tonti, din secolul al XVII-lea care le-a introdus în Franţa, după ce le-a experimentat în Italia.

Scanned with OKEN Scanner

Pe ***piaţa asigurărilor***, legătura dintre asiguratori şi asiguraţi se realizează, aşa cum se poate observa în figura nr. 4:

– ***fie direct***, prin personalul de specialitate al societăţilor comerciale de asigurare ori prin membrii organizaţiilor de asigurare mutuală;

– ***fie prin mijlocirea unor agenţi intermediari*** denumiţi: brokeri, curtieri, markeri.

Raporturile dintre asiguratori şi asiguraţi sunt reglementate prin ***contractul de asigurare***. Prin acest act, ***asiguratul*** se obligă să plătească prima de asigurare, iar ***asiguratorul*** se obligă ca, la producerea riscului asigurat, să achite asiguratului sau beneficiarului asigurării, despăgubirea sau suma asigurată.

Piaţa asigurărilor se particularizează de celelalte segmente ale pieţei totale printr-o serie de ***trăsături***. În primul rând, piaţa asigurărilor are un ***caracter*** deosebit de ***complex*** fiind alcătuită din mai multe subramuri sau categorii de asigurări: de viaţă, de persoane, de autovehicule, de transport, maritime, de aviaţie, de incendii, de răspundere civilă etc. fiecare particularizându-se din perspectiva obiectului asigurării, sumelor asigurate, răspunderii asiguratorului şi a primelor de asigurare.

În al doilea rând, piaţa asigurărilor are un ***caracter concurenţial***, dar de un fel aparte, determinat de specificitatea produsului care face obiectul schimbului. Cu excepţia câtorva produse (asigurarea locuinţelor şi altele câteva) celelalte produse sunt lipsite de omogenitate. Spre exemplu, produsul „asigurarea automobilelor pentru avarii (autocasco)" nu poate fi înlocuit cu produsul „asigurarea de răspundere civilă auto" şi cu atât mai puţin cu „asigurarea bunurilor gospodăreşti" ori cu „asigurarea pe viaţă". Înseamnă că o persoană nu poate înlocui o asigurare cu alta, acestea nefiind interşanjabile. Această constatare duce la concluzia că pe piaţa asigurărilor nu se concurează societăţile comerciale de asigurare „în general", ci societăţile cu acelaşi profil, care „vând" acelaşi tip de produs, adică încheie asigurări împotriva aceluiaşi risc.

În al treilea rând, piaţa asigurărilor este ***aproape opacă*** persoanelor fizice sau juridice nefamiliarizate cu problemele asigurărilor, care nu realizează avantajele pe care le poate oferi un contract de asigurare, raportul dintre prima datorată şi indemnizaţia obtenabilă în caz de sinistru.

În al patrulea rând, piaţa asigurărilor ***nu este o piaţă statică, ci una în continuă mişcare***; creşterea sau scăderea numărului organizaţiilor de asigurare fiind rezultatul apariţiei pe piaţă a noi societăţi, asociaţii mutuale sau a altor tipuri de organizaţii paralel cu plecarea (lichidarea, fuzionarea) altora.

Piaţa asigurărilor este supusă unei supravegheri atente din partea autorităţilor publice. Această supraveghere se realizează de către un organ specializat, care funcţionează pe lângă Ministerul Finanţelor, Ministerul Industriei şi/sau Comerţului ori pe lângă altă instituţie a administraţiei centrale de stat.

Scanned with OKEN Scanner

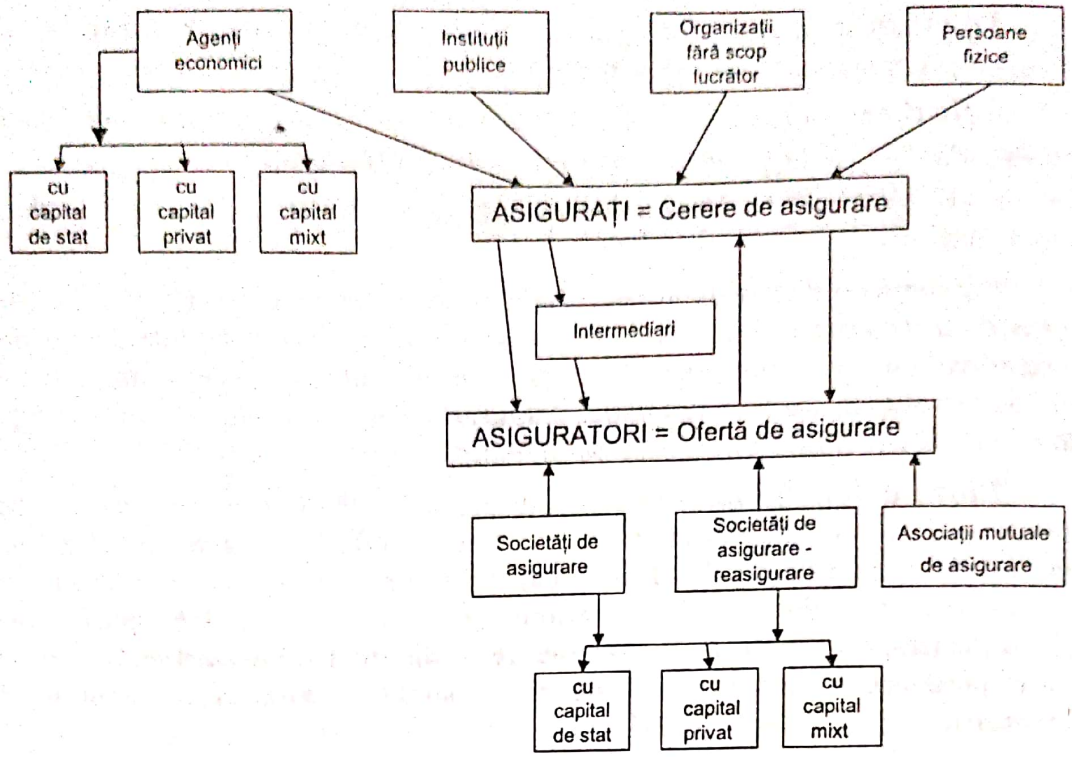

Fig. 5 - Piaţa asigurărilor

În ţara noastră, supravegherea aplicării dispoziţiilor legale cu privire la activitatea de asigurare, a prevenirii stării de insolvabilitate a societăţilor comerciale de asigurare şi a apărării drepturilor asiguraţilor este încredinţată unui oficiu, care funcţionează în cadrul Ministerului Finanţelor.

Ca şi celelalte componente ale sistemului financiar, ***asigurările*** au un rol deosebit în economia naţională, pus în evidenţă de ***funcţiile*** sale:

a) ***Funcţia de repartiţie***, este funcţia principală a asigurărilor şi se manifestă:

– în procesul de formare a fondului de asigurare, la dispoziţia organizaţiei de asigurare, pe seama primei de asigurare (contribuţie) suportate de persoane fizice şi juridice cuprinse în asigurarea ex contracte sau ex lege[14];

– în procesul de dirijare a fondului de asigurare către destinaţiile sale legale.

b) ***Funcţia de control*** – ca funcţie complementară – urmăreşte modul cum se încasează primele de asigurare şi alte venituri ale organizaţiei de asigurare, cum se efectuează plăţile cu titlu de indemnizaţie de asigurare, cheltuielile de prevenire a riscurilor, cheltuielile administrativ-gospodăreşti, corecta determinare a drepturilor cuvenite asiguraţilor, gospodărirea judicioasă a fondului de asigurare,

[14] ***Asigurarea ex contracte*** are la bază principiul ***facultativităţii*** (voluntariatului), adică ea se încheie din proprie iniţiativă, de către persoanele fizice şi juridice interesate, împotriva acelor fenomene (evenimente) care le ameninţă bunurile, viaţa sau integritatea corporală, în scop de indemnizare sau de fructificare (capitalizare).

Asigurarea ex lege are la bază principiul ***obligativităţii***, acţionând fără consimţământul prealabil al asiguraţilor şi fără încheierea unui contract între părţi. Ea acţionează din momentul în care bunurile cuprinse din oficiu în asigurare au intrat în gospodăria unei persoane fizice sau în patrimoniul unei persoane juridice.

Scanned with OKEN Scanner

îndeplinirea integrală şi la termen a obligaţiilor financiare ale instutuţiei de asigurare către stat şi către terţi.

Aşadar, ***asigurarea exprimă relaţii de distribuire şi redistribuire*** a veniturilor societăţii, relaţii care apar în procesul constituirii şi utilizării fondului de asigurare în vederea desfăşurării continue a activităţii economice, asigurării integrităţii bunurilor asigurate, protejării persoanelor fizice împotriva anumitor evenimente care le-ar putea pune în pericol viaţa, precum şi onorării obligaţiilor de răspundere civilă ce revin persoanelor fizice şi juridice faţă de terţi.

Asigurările de bunuri, persoane şi răspundere civilă pot fi clasificate – pentru o mai bună înţelegere a conţinutului şi particularităţilor lor – după mai multe ***criterii.***

a) După ***ramura*** la care se referă, delimităm:

– ***asigurări de bunuri*** care au ca obiect diferite valori materiale aparţinând persoanelor fizice sau juridice. În ţara noastră fac obiectul asigurărilor de bunuri o gamă variată de valori materiale: mijloace de producţie fixe şi circulante, animale domestice, culturile agricole, autovehicolele, navele militare şi fluviale, aeronavele, clădirile, bunurile casnice şi altele;

– ***asigurări de persoane***, au ca obiect persoana fizică în sine, ele încheindu-se în scopul diminuării consecinţelor negative cauzate de calamităţi naturale, accidente, boli etc. sau pentru plata sumelor asigurate în legătură cu producerea unor evenimente în viaţa persoanelor (deces, împlinirea unei anumite vârste etc.);

– ***asigurări de răspundere civilă***, în care caz asiguratorul îşi asumă obligaţia de a plăti despăgubirea pentru prejudiciul adus de asigurat unor terţe persoane.

b) După ***obiectul de activitate*** stabilit prin contractul de societate şi statut, societăţile de asigurări practică 10 categorii de asigurări, iar după ***riscul cuprins în asigurare***, 5 categorii de asigurări.

c) După ***forma juridică de realizare***, asigurările de bunuri, persoane şi răspundere civilă se grupează în:

– ***asigurări prin efectul legii*** (obligatorii) ce izvorăsc din interesul economic şi social al întregii colectivităţi pentru apărarea avuţiei naţionale, menţinerea continuităţii activităţii economice, protejarea victimelor unor accidente;

– ***asigurări facultative*** (contractuale) ce iau naştere în baza contractului de asigurare; ele sunt valabile numai pentru perioada care a fost precizată în contract şi intră în vigoare numai după îndeplinirea condiţiilor contractuale.

d) După ***sfera de cuprindere***, delimităm:

– ***asigurări interne***, au caracteristic faptul că, în general, părţile contractante domiciliază în aceeaşi ţară şi includ, de regulă, asigurările de clădiri, construcţii, culturi agricole, animale aparţinând diferitelor categorii de agenţi economici; asigurările de clădiri, animale, obiecte de uz casnic, autovehicole aparţinând populaţiei; asigurările de persoane; asigurările de răspundere civilă etc.;

Scanned with OKEN Scanner

– ***asigurările externe*** se particularizează prin aceea că apar în legătură cu persoane cu răspundere civilă sau bunuri care ies în afara limitelor teritoriale ale ţării în care se încheie contractul de asigurare.

e) După felul raporturilor ce se stabilesc între asigurător şi asigurat, asigurările pot fi:

– ***asigurări directe*** cărora le este caracteristic faptul că raporturile de asigurare se stabilesc în mod nemijlocit între asiguraţi şi asigurator fie prin intermediul contractului de asigurare, fie în baza legii;

– ***asigurări indirecte sau reasigurări*** care apar ca un raport ce se stabileşte de fiecare dată între două societăţi de asigurare dintre care una are calitatea de reasigurat (cedent) iar cealaltă de reasigurător.

În România, începutul asigurărilor moderne putem să-l localizăm în anul 1871, când a fost înfiinţată prima societate de asigurări românească – ***„Dacia"*** -, până în acel an în ţara noastră funcţionând doar filiale ale unor societăţi de asigurări din străinătate. Printre fondatori putem menţiona şi pe G. Cantacuzino, B. Boerescu (ministru de externe la acea vreme), Th. Mehedinţeanu. La scurt timp după acest debut, mai precis 2 ani mai târziu, M. Kogălniceanu, Prinţul Ghica, Prinţul Ştirbei şi alţii, au pus bazele unei noi societăţi de asigurări – ***„România"*** – care a fuzionat, în 1881, cu societatea „Dacia", noua societate activând sub numele „Dacia – România".

Un alt moment de referinţă în istoria asigurărilor româneşti îl constituie naţionalizarea din iunie 1948, societăţile de asigurare private, printre care putem aminti Asigurarea Românească, Generala, Steaua României (în total 15 societăţi) intrând în proprietatea statului român.

Din 1994, pe piaţă a activat Regia Autonomă a Asigurărilor de Stat. În 1952 s-a înfiinţat Admidnistraţia Asigurărilor de Stat – ADAS, ca o instituţie specializată în operaţiuni de asigurare şi reasigurare. Până în decembrie 1989, nici o altă societate de asigurări nu şi-a putut desfăşura activitatea în România.

Prin Hotărârea Guvernamentală 1279/1990, statul a hotărât desfiinţarea societăţii de asigurări ADAS, activele şi pasivele acesteia fiind împărţite la trei noi societăţi: ASTRA S.A., Asigurarea Românească S.A. (ASIROM) şi CAROM S.A.

În prezent, în România activează foarte multe societăţi de asigurare specializate în diferite operaţiuni specifice (tabelul 5).

În anul 1994 s-a înfiinţat Uniunea Naţională a Societăţilor de Asigurare şi Reasigurare – UNSAR. Aceasta este o organizaţie profesională ce are drept scop:

– promovarea intereselor membrilor şi oferirea consultaţiilor de specialitate acestora;

– creşterea nivelului de pregătire profesională a membrilor săi, prin organizarea cursurilor de specialitate;

– cooperarea cu organizaţii similare din străinătate în vederea colaborării şi implicării societăţilor de asigurare româneşti pe pieţele de asigurări internaţionale;

– colaborarea şi implicarea în elaborarea legislaţiei în sfera asigurărilor în România.

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 5. Capitalul social la principalele firme de asigurări din România, în mai 2000

Societatea	Miliarde lei
AGRAS	22,3
APR	12,9
ARDAF	37,2
ASIROM	29,1
ASIBAN	20,0
ASTRA	50,0
ASITRANS	10,0
ASIT	37,0
EXIMBANK	56,2
GARANTA	13,9
GENERALA ASIGURĂRI	19,8
INTERAMERICAN	48,5
NEDERLANDEN	203,8
OMNIASIG	72,0
SAR TRANSILVANIA	10,0
SARA MERCUR	11,0
UNITA	40,7

Sursa: UNSAR, 2000.

În prezent, societăţile de asigurări ce activează pe piaţa românească sunt în măsură să ofere o paletă largă de produse şi servicii specifice, printre care putem aminti: asigurări de viaţă; de răspundere civilă; maritime şi de transport; de credite; de autovehicule; de persoane altele decât cele de viaţă; de aviaţie; de incendiu; de pierderi financiare din riscuri asigurate şi altele.

Companiile de asigurări şi reasigurări sunt interesate în dezvoltarea permanentă a tehnologiilor informatice, precum şi a gamei de produse şi servicii oferite pieţei în vederea apropierii nivelului pieţei asigurărilor din Europa Centrală şi de Răsărit de cel existent pe piaţa occidentală. Această adaptare la piaţa asigurărilor vest-europeană este unul din factorii ce vor contribui la posibilitatea aderării ţărilor estice la Comunitatea Europeană.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 10-a

PIAŢA FORŢEI DE MUNCĂ. SISTEMUL DE SALARIZARE

Autor: conf.dr. Angela Munteanu

10.1. Conţinutul, funcţiile şi trăsăturile pieţei forţei de muncă
10.2. Cererea şi oferta de forţă de muncă în economia românească
10.3. Cauzele şi formele şomajului în economiile moderne de piaţă. Evoluţia şomajului în România şi protecţia socială a şomerilor
10.4. Conţinutul şi formele salariului. Tendinţele principale ale evoluţiei salariilor în ţările dezvoltate
10.5. Sistemul actual de salarizare din economia românească
10.6. Necesitatea realizării unor corelaţii riguroase între productivitate şi salarii, între salarii şi preţuri

Scanned with OKEN Scanner

Fiind de o natură deosebită, deoarece în sens larg circumscrie omul şi interesele sale, piaţa forţei de muncă deţine un loc principal în cadrul sistemului de pieţe. Cunoaşterea aspectelor principale ale problematicii pieţei forţei de muncă, în condiţiile tranziţiei României la economia modernă de piaţă, este de natură să conducă la adoptarea unor decizii adecvate pentru funcţionarea eficientă a acestei pieţe în ţara noastră.

10.1. Conţinutul, funcţiile şi trăsăturile pieţei forţei de muncă

Piaţa forţei de muncă poate fi definită ca ansamblul relaţiilor economice cu privire la angajarea şi utilizarea forţei de muncă, precum şi cu privire ***la asigurarea protecţiei sociale*** a deţinătorilor acestei mărfi speciale. La fel ca şi în cazul celorlalte pieţe, piaţa forţei de muncă prezintă un conţinut deosebit de complex. Acest conţinut este evidenţiat de ***funcţiile***[1] pe care le îndeplineşte ***piaţa*** forţei de muncă în cadrul unei economii moderne de piaţă.

În primul rând, ***piaţa forţei de muncă asigură realizarea echilibrului dintre necesităţile de resurse de muncă*** ale economiei naţionale ***şi posibilităţile pentru acoperirea lor***. Acest echilibru este rezultanta numeroaselor acţiuni desfăşurate, pe de o parte, de agenţii economici care exprimă cererea de forţă de muncă (unităţile economice, sociale, culturale, administrative), iar pe de altă parte, de agenţii economici care asigură oferta de forţă de muncă (unităţile de învăţământ, populaţia aptă de muncă). Sincronizarea acţiunilor tuturor agenţilor economici în cadrul pieţei forţei de muncă este un proces foarte complex, iar echilibrul ce rezultă între cererea şi oferta de forţă de muncă este destul de fragil.

În al doilea rând, ***piaţa forţei de muncă asigură orientarea utilizării resurselor de muncă*** ale fiecărei ţări ***cu o eficienţă crescândă*** atât prin repartizarea lor pe profesii, ramuri şi localităţi, cât şi prin folosirea lor în cadrul fiecărei unităţi economice şi social-culturale.

În felul acesta relaţiile economice de piaţă determină utilizarea raţională a celei mai importante resurse de care dispune fiecare ţară şi care condiţionează, în cea mai mare măsură, progresul său economico-social. De aceea, orientarea întregului potenţial uman spre o folosire cât mai eficientă constituie principala funcţie a pieţei forţei de muncă.

În al treilea rând, ***piaţa forţei de muncă determină adoptarea şi aplicarea măsurilor de protecţie socială a posesorilor acestei mărfi speciale***. Aceste măsuri sunt, în principal, rezultatul negocierilor dintre agenţii economici în cadrul pieţei, însă ele capătă, de regulă, o consacrare juridică cu valabilitate la scară naţională. Între măsurile de protecţie socială a deţinătorilor forţei de muncă, un loc deosebit de important revine asigurării unui venit alternativ (ajutor de şomaj) persoanelor care au pierdut locul de muncă şi nu au găsit încă altul corespunzător. Acest venit, prin nivelul la care este stabilit, trebuie să asigure atât stimularea fiecărei persoane de a participa la muncă cât şi evitarea constrângerii de a accepta un loc de muncă pentru un salariu situat sub un anumit minim.

---

[1] Vezi în acest sens N. Niculescu, A. Munteanu, *Piaţa forţei de muncă*, Tribuna economică nr. 20/1993, p. 16-17.

Scanned with OKEN Scanner

Funcţiile ce revin ***pieţei forţei de muncă se află într-o strânsă interdependenţă, alcătuind un tot unitar***. Este evident că fără corelarea cererii şi ofertei de forţă de muncă între agenţii economici, nu se poate asigura utilizarea eficientă a resurselor de muncă de care dispune o ţară şi, ca urmare, nici condiţii pentru protecţia socială a deţinătorilor acestei resurse. De aceea, organizarea pieţei forţei de muncă trebuie să asigure condiţii optime pentru îndeplinirea tuturor funcţiilor specifice pentru această piaţă.

În perioada tranziţiei la economia modernă de piaţă,are loc o conturare treptată a funcţiilor pieţei forţei de muncă, o permanentă îmbogăţire a lor în conţinut, pe măsura progreselor realizate în procesul de aşezare a vieţii economice pe baza legităţilor producţiei şi circulaţiei mărfurilor.

În literatura şi practica economică, ***se utilizează mai mult conceptul „piaţa muncii" decât conceptul „piaţa forţei de muncă"***. Plecând de la funcţiile pieţei forţei de muncă, prezentate anterior, există mai multe argumente care justifică opţiunea noastră pentru unul din cele două concepte. Care ar fi principalele argumente?

În primul rând, este necesar să ţinem seama de obiectul tranzacţiilor economice ce se realizează în cadrul pieţei. Dacă se are în vedere că o persoană angajată la o întreprindere primeşte salariul după ce a lucrat o anumită perioadă, s-ar părea că obiectul tanzacţiilor este munca. În realitate, obiectul tranzacţiilor îl formează factorul uman al producţiei, respectiv capacitatea sa de muncă, competenţa de care dispune.

În al doilea rând, ***trebuie să avem în vedere obiectul utilizat de către beneficiar în urma tranzacţiei efectuate*** în cadrul pieţei. În cazul angajării unei persoane la o firmă, aceasta foloseşte munca sau forţa de muncă a persoanei respective? Cum bine se ştie, munca reprezintă tocmai utilizarea forţei de muncă în producţie sau în alte activităţi. Plecând de la faptul că întreprinderea a angajat forţa de muncă, ea urmează să o utilizeze în mod raţional, spre a obţine o eficienţă cât mai înaltă. Însă în economia modernă de piaţă, aceasta nu presupune ca fiecare persoană să efectueze cât mai multă muncă, ci o anumită cantitate de muncă (delimitată după criterii biologice şi economico-sociale), însă cu o productivitate cât mai ridicată.

În al treilea rând, este necesar să ţinem seama de obiectul protecţiei sociale, determinat inclusiv pe baza relaţiilor din cadrul pieţei. În ţările dezvoltate, acest sistem include un ansamblu de măsuri (conturate în cursul unei istorii îndelungate), începând cu interzicerea muncii copiilor, reglementarea muncii femeilor-mame şi continuând cu instituirea concediului de odihnă plătit, ajutorului de boală, ajutorului de şomaj şi multe altele. Este evident că sistemul de protecţie socială vizează direct nu munca, ci forţa de muncă, urmărind să asigure condiţii normale pentru refacerea şi perpetuarea ei la un nivel superior.

Aspectele evidenţiate mai sus ne duc la concluzia ***că realitatea din ţările cu economie modernă de piaţă este reflectată mai riguros prin conceptul piaţa forţei de muncă***.

Dacă în privinţa complexităţii, ***piaţa forţei de muncă*** se aseamănă cu celelalte pieţe, ea ***prezintă***, totodată, şi ***unele trăsături specifice***. Care ar fi acestea?

Scanned with OKEN Scanner

În primul rând, în cadrul interdependenţelor dintre toate pieţele, ***piaţa forţei de muncă generează influenţe mai slabe şi primeşte influenţe mai puternice.*** Ca urmare, această piaţă prezintă o mare sensibilitate faţă de deciziile care se iau pe celelalte pieţe, fiind constrânsă să se adapteze continuu la mişcarea înregistrată pe respectivele pieţe.

În al doilea rînd, ***raportul dintre cerere şi ofertă se manifestă în mod specific pe piaţa forţei de muncă,*** permanent oferta fiind mai mare decât cererea, ceea ce determină existenţa şomajului.

În al treilea rând, ***tranzacţiile de pe piaţa forţei de muncă sunt influenţate de factori extra- economici*** într-o măsură cu mult mai mare decât tranzacţiile de pe celelalte pieţe. Posesorii forţei de muncă acţionează pe piaţă nu numai în calitate de agenţi economici, ci ţinând seama şi de toate celelalte calităţi pe care le au ca oameni. Prin negocierile din cadrul pieţei, posesorii forţei de muncă urmează să-şi realizeze atât aspiraţiile profesionale, cât şi pe cele familiale, sociale, politice. De aceea, factorii social-politici au o mare pondere în deciziile adoptate pe piaţa forţei de muncă.

În al patrulea rând, ***pe piaţa forţei de muncă, intervenţia statului a fost continuă şi crescândă, fiind*** în toate perioadele, mult ***mai puternică decât pe celelalte pieţe.*** Aceasta se explică prin faptul că posesorii forţei de muncă reprezintă majoritatea cetăţenilor fiecărei ţări, iar statul trebuie să asigure realizarea intereselor şi aspiraţiilor acestei majorităţi, mai ales, în condiţiile unei economii moderne de piaţă şi a unui regim politic democratic. Totodată, intervenţia crescândă a statului pe piaţa forţei de muncă este şi în interesul agenţilor economici care solicită şi folosesc resursele de muncă, deoarece această intervenţie asigură calificarea corespunzătoare şi condiţii de viaţă tot mai bune, ceea ce permite forţei de muncă să acţioneze cu o productivitate sporită.

Aspectele prezentate evidenţiază că, prin conţinutul, funcţiile şi trăsăturile ei, ***piaţa forţei de muncă reprezintă o componentă principală a economiei moderne de piaţă.***

În ţările capitaliste dezvoltate, ***s-a conturat*** o ***tendinţă de segmentare a pieţei forţei de muncă, distingându-se*** o ***piaţă primară*** (care include angajările în întreprinderile mari, unde salariile sunt ridicate, iar condiţiile de muncă – bune) ***şi o piaţă secundară***, cu salarii mici, instabile şi discriminatorii. „Segmentarea pieţei forţei de muncă este rezultatul unui proces istoric de segmentare a procesului de muncă atât în interiorul întreprinderilor..., cât şi între acestea”[2].

Trecerea României la o economie modernă de piaţă impune şi existenţa unei pieţe adecvate a forţei de muncă. O asemenea piaţă trebuie să întrunească trăsăturile principale ale pieţei forţei de muncă din ţările capitaliste dezvoltate, îndeosebi din cele europene. În ţările menţionate, după al doilea război mondial, deosebirile dintre interesele agenţilor economici ce se întâlnesc pe piaţa forţei de muncă s-au atenuat simţitor, iar intervenţia statului a asigurat o mai bună corelare a lor. Desigur, nu se pune problema ca România să copie piaţa forţei de muncă dintr-o ţară capitalistă dezvoltată sau alta. Însă ***cunoaşterea experienţei acu-***

[2] F. Pavelescu. *"Spre o segmentare a pieţei forţei de muncă?"*, Tribuna economică nr. 46/1990, p. 24.

Scanned with OKEN Scanner

mulate în aceste ţări poate fi utilă ***pentru formarea, în economia noastră, a unei pieţe a forţei de muncă având trăsături asemănătoare celei din ţările capitaliste dezvoltate, însă rezultând din realităţile româneşti.***

Procesul complex de formare a unei pieţe autentice a forţei de muncă în ţara noastră se află în curs de derulare, fiind marcat de discontinuităţi şi dificultăţi. Noua piaţă a forţei de muncă va trebui să funcţioneze printr-un mecanism alcătuit, în principal, din pârghii economice şi prin manifestarea unei largi autonomii din partea tuturor agenţilor implicaţi în această piaţă. Ca urmare, în perioada următoare, trăsăturile pieţei forţei de muncă se cer afirmate efectiv şi deplin, încât să-i imprime acestei componente a economiei moderne de piaţă o reală funcţionalitate şi operaţionalitate.

10.2. Cererea şi oferta de forţă de muncă în economia românească

Pe piaţa forţei de muncă, la fel ca şi pe celelalte pieţe, acţionează legea cererii şi ofertei. Însă, particularităţile acestei pieţe îşi pun amprenta atât asupra cererii, cât şi asupra ofertei.

Cererea de forţă de muncă include relaţiile privind volumul forţei de muncă şi structura ei pe profesii şi niveluri de calificare, atât pentru fiecare componentă a economiei naţionale, cât şi pe ansamblul ei. Rezultă ***că cererea de forţă de muncă prezintă o deosebită complexitate,*** începând chiar de la nivelul unităţilor economice de bază şi accentuându-se pe măsura înaintării pe structura economiei naţionale, în profil de ramură şi în profil teritorial.

Cererea de forţă de muncă pentru economia naţională ***este determinată de doi factori principali: 1) volumul producţiei,*** care influenţează necesarul de forţă de muncă în sens direct proporţional; 2) ***productivitatea muncii,*** care influenţează acest necesar în sens invers proporţional. Ca urmare, volumul cererii de forţă de muncă poate fi determinat prin relaţia $T = Q/W$, în care: T = volumul de forţă de muncă necesar (exprimat, de regulă în om-ani); Q = producţia; W = productivitatea muncii.

Cererea de forţă de muncă pentru economia unei ţări este o rezultantă a intensităţii cu care se manifestă cei doi factori. Desigur, trebuie avut în vedere că fiecare din cei doi factori prezintă, la rândul său, o deosebită complexitate, condiţionată de mulţi alţi factori.

În ţara noastră, pe măsura înfăptuirii industrializării, în mod firesc, ***cererea de forţă de muncă a cunoscut o creştere continuă în perioada postbelică.*** Însă intensitatea acestei creşteri a prezentat variaţii de la o perioadă la alta (tabelul 1).

Se remarcă reducerea accentuată a sporului de forţă de muncă la nivelul economiei naţionale în perioada 1991-1995, tendinţă care se manifestă şi între anii 1996-1998.

În legătură cu ***evoluţia structurii sporului de forţă de muncă pe ramuri*** ale economiei naţionale, ***se constată o redistribuire*** a acestuia ***din agricultură în favoarea industriei*** şi a altor ramuri. Reducerea puternică a cererii de forţă de muncă din agricultură poate fi pusă în evidenţă prin faptul că populaţia ocupată în această ramură era în anul 1989 cu 46,6% mai mică fa-

Scanned with OKEN Scanner

ţă de 1950[3]. Totodată, ritmul de creştere a cererii de forţă de muncă din industrie, în perioada postbelică, a devansat permanent acelaşi indicator la nivelul întregii economii naţionale, înregistrând valoarea cea mai ridicată (6,45%) în intervalul 1971-1975 şi cea mai scăzută (1,05%) între anii 1986-1990.[4]

Tab. 1. Sporul de forţă de muncă la nivelul economiei naţionale

Perioada	Mii persoane	% faţă de 1950=100.0	Ritmul de creştere a cererii
1951-1955	985,4	112	2,25
1956-1960	175,1	114	0,35
1961-1965	146,3	116	0,30
1966-1970	191,0	118	0,40
1971-1975	275,8	121	0,55
1976-1980	199,3	124	0,40
1981-1985	236,0	126	0,45
1986-1990	253,4	129	0,50
1991-1995	–1166,6	116	– 2,54
1996-1998	-680,0	107	-2,06

Sursa: calculat după *Anuarul statistic al R.S. România*, 1982, p. 60-61; *Anuarul statistic al R.S. România*, 1986, p.70-71; *Anuarul statistic al R.S. România*, 1988, p. 20; *Anuarul statistic al României*, 1990, p. 78; *Anuarul statistic al României*, 1991, p. 98-99; *Anuarul statistic al României*, 1995, p. 145.; *Anuarul Statistic al României*, 1999, p. 114..

În perioada 1991-1998, ***cererea de forţă de muncă pentru industrie a scăzut*** cu 1.486 mii ***persoane***[5], tendinţă evidentă după decembrie 1989, când s-a declanşat, în mod neîntemeiat, un adevărat proces de dezindustrializare a ţării[6]. Acest proces a determinat restrângerea forţată şi cu o puternică intensitate a cererii de forţă de muncă din cadrul industriei. Ca urmare, asigurarea unei evoluţii fireşti a cererii de forţă de muncă pentru industrie este condiţionată de stoparea dezindustrializării ţării şi relansarea activităţii economice în toate ramurile şi întreprinderile viabile. Concomitent cu volumul, este necesar să se modifice şi structura cererii de forţă de muncă pentru industrie, îndeosebi, prin reducerea ponderii ramurilor energo şi materialo intensive, în care valoarea adăugată ce revine la o persoană ocupată este redusă, iar consumurile intermediare sunt deosebit de mari[7].

În agricultură, în perioada 1991-1998 a avut loc o creştere a cererii de forţă de muncă cu 180 mii persoane[8]. Această tendinţă anacronică a fost determinată atât de disponibilizarea unui număr crescând de persoane din construcţii şi industrie care au revenit în agricultură, cât şi de înlocuirea cooperativelor agricole de

[3] ***Anuarul statistic al României***, 1990, p.102-103.
[4] Calculat după ***Anuarul statistic al României***, 1995, p. 145
[5] Calculat dupa Anuarul statistic al României, 1995, p.145 şi Anuarul statistic al României, 1999, p.114.
[6] I.D.Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Ocuparea forţei de muncă*, Economistul nr. 190, 28.IX.1998, p.3.
[7] I.D. Adumitrăcesei, C. Dionisie, *Folosirea resurselor de muncă în contextul integrării europene;* Economistul nr. 606, 19-20.V.2000, p. 6.
[8] Calculat după Anuarul Statistic al României, 1995, p. 145 şi Anuarul statistic al României, 1999, p. 114.

Scanned with OKEN Scanner

producţie cu gospodăriile ţărăneşti, pe baza aplicării Legii fondului funciar, ceea ce a impus folosirea unui volum sporit de forţă de muncă.

Este de aşteptat ca, în perspectivă, să se manifeste şi în ţara noastră o tendinţă de reducere a cererii de forţă de muncă pentru această ramură economică, prin practicarea unei agriculturi moderne, intensive, realizată cu o înaltă eficienţă.

În sensul cel mai general, ***oferta de forţă de muncă*** din fiecare ţară ***este constituită din populaţia aptă de muncă***, plus sau minus soldul migraţiei externe a persoanelor apte de muncă din perioada respectivă. Însă pentru a putea satisface nevoia socială din anumite domenii, această populaţie trebuie să aibă o anumită structură profesională. Ca urmare, în ansamblul ofertei forţei de muncă, se disting ofertele forţei de muncă pentru diferite ramuri, delimitate prin anumite structuri profesionale, formate, în principal,prin procesul de învăţământ.

În cadrul ofertei de forţă de muncă din ţara noastră, ***oferta de forţă de muncă pentru industrie ocupă locul principal.*** În perioada postbelică, sub impulsul cererii crescânde din partea industriei, o parte tot mai mare din resursele de muncă ale ţării au fost orientate spre această ramură. Ca urmare, ***s-a realizat o creştere*** considerabilă ***a ofertei de forţă de muncă pentru industrie.*** Această creştere s-a obţinut prin folosirea următoarelor surse: a) atragerea unui număr mare de persoane din agricultură în industrie, pe baza parcurgerii unor forme simple de calificare; b) atragerea femeilor casnice din mediul urban în industrie, tot pe baza parcurgerii unor forme simple de calificare; c) atragerea crescândă a noilor generaţii în industrie, pe baza parcurgerii unor forme de învăţământ (profesional, liceal, superior).

În deceniile 6 şi 7, creşterea ofertei de forţă de muncă pentru industrie a fost asigurată mai ales pe seama primelor două surse, iar în deceniile următoare, pe prin plan s-a situat ultima sursă.

Pe baza dezvoltării învăţământului, oferta de forţă de muncă calificată pentru industria noastră a cunoscut o evoluţie generală ascendentă (tabelul 2).

Deşi datele folosite prezintă unele lacune,** ele ne permit totuşi, să desprindem unele ***tendinţe principale cu privire la evoluţia ofertei de forţă de muncă calificată pentru industria românească din perioada postbelică.***

În primul rând, efectivul total de forţă de muncă calificată pentru industrie a cunoscut o creştere continuă până în anul şcolar 1993-1994, când a scăzut considerabil, tendinţă care a fost înregistrată şi în următorii ani.

În al doilea rând, în structura ofertei de muncitori calificaţi, începând din anul 1973 se trece de la preponderenţa absolvenţilor de şcoli profesionale la preponderenţa absolvenţilor liceelor industriale, fapt ce se menţine până în anul şcolar 1993-1994. Or, realitatea a demonstrat că pregătirea pentru profesia de muncitor a majorităţii absolvenţilor liceelor industriale a fost inferioară faţă de cea a absolvenţilor de la şcolile profesionale.

În al treilea rând, oferta de cadre tehnico-inginereşti prezintă variaţii de la un an şcolar la altul, existând, în general, un surplus de asemenea specia-

** Anuarele statistice nu cuprind serii complete de date cu privire la efectivul absolvenţilor tuturor tipurilor de învăţământ pentru industrie

Scanned with OKEN Scanner

liști în raport cu nevoile reale ale economiei naționale, aspect care își amplifică dimensiunile în condițiile dezindustrializării țării.

Tab. 2. Evoluția efectivului și structurii absolvenților din învățământul cu profil industrial

Anul școlar	Total absolv.		Pond. în total absolvenților			
	Număr	Dinamică	Școli prof.	Licee ind.	Învăț. de maiștri	Învăț. superior
1950-1951	24.454	100	71,4	20,o	...	8,6
1960-1961	17.794	73	79,3	...	9,7	11,0
1970-1971	52.501	215	74,1	6,1	7,6	12,2
1980-1981	195.701	800	25,4	60,8	5,7*	8,1
1990-1991	273.272	1.117	42,3	50,6	0,4	6,7
1997-1998	1o4.746	428	34,5	51.0	5,2	9.3

* Calculat pe baza efectivului estimat la cca 70% din efectivul total al școlilor de maiștri.
Sursa: calculat după *Anuarul statistic al României*,1993, p. 272-277, 286-287;
Anuarul statistic al României,1999, p.252-255, 265.

După decembrie 1989, corelarea cererii şi ofertei de forță de muncă din cadrul economiei naționale nu s-a îmbunătățit, ci chiar ***s-a deteriorat***. În anul 1995, oferta de forță de muncă depășea 1,1 milioane persoane, iar cererea era sub 100 mii persoane[9], manifestându-se un dezechilibru accentuat între cele două elemente ale pieței, situație evidentă și în prezent.

Corelarea cererii şi ofertei de forță de muncă în economia României, astfel încât să se ajungă la un anumit echilibru între cele două părți ale raportului, constituie una din problemele cele mai complexe și dificile ale tranziției la economia de piață. Soluționarea acestei ***probleme include două obiective contradictorii***: pe de o parte, valorificarea cât mai deplină a ofertei de forță de muncă pentru economia națională, asigurând fiecărei persoane un loc de muncă corespunzător calificării sale; pe de altă parte, dimensionarea cât mai riguroasă a cererii de forță de muncă de către fiecare unitate economico-socială, astfel încât și această resursă economică să fie utilizată în mod rațional. Vizând o anumită perspectivă cu obiective ***orientative*** pentru diferite perioade, ***echilibrarea raportului dintre cererea şi oferta de forță de muncă***, cu ***deosebire în industria noastră, impune a se acționa*** concomitent ***în mai multe direcții***[10]. Care ar fi cele mai semnificative și operante dintre ele?

În primul rând, ***determinarea riguroasă a necesarului de forță de muncă de către fiecare unitate economică***, plecând de la folosirea eficientă a tuturor resurselor din economie – inclusiv a resurselor de muncă ținând seama de cadrul legislativ creat. Astfel, angajarea și concedierea de persoane, în raport cu necesarul de forță de muncă stabilit,va deveni o componentă principală a managementului industrial.

În al doilea rând, în vederea corelării cererii și ofertei de forță de muncă, ***este necesară crearea de noi locuri de muncă***, atât prin extinderea activității

[9] I. Peter, *Considerente privind piața muncii în România*. Tribuna economică nr. 40/1995, p. 26
[10] Vezi A. Munteanu, N. Niculescu, ***Corelarea cererii şi ofertei de forță de muncă***, „Tribuna economică" nr. 4/1993, p. 12-13

Scanned with OKEN Scanner

în unele ramuri industriale rămase în urmă (îndeosebi în ramurile producătoare de bunuri de consum), cât mai ales prin dezvoltarea rapidă a sectorului serviciilor.

În al treilea rând, corelarea ***impune remodelarea structurii profesionale a populaţiei***, prin restructurarea învăţământului nostru, astfel încât oferta de forţă de muncă să se adapteze într-o măsură crescândă la evoluţia conturată pentru cererea de forţă de muncă.

În al patrulea rând, pentru corelarea cererii şi ofertei de forţă de muncă, este necesară ***crearea unui sistem modern şi eficient pentru reorientarea, recalificarea şi reîncadrarea forţei de muncă*** eliberată din industrie, construcţii, precum şi din alte activităţi. Un asemenea sistem trebuie să asigure creşterea mobilităţii profesionale a forţei de muncă în cadrul industriei noastre, precum şi a întregii economii naţionale, ceea ce ar duce şi la micşorarea duratei şomajului pentru multe persoane.

În al cincilea rând, corelarea presupune ***folosirea relaţiilor internaţionale pentru valorificarea***, în alte ţări, ***a unei părţi a forţei de muncă eliberată din industria noastră***, inclusiv prin recalificarea sau specializarea unor persoane în ţările respective.

Acţionându-se prin direcţiile conturate, cât şi prin altele, devine posibilă depăşirea dezechilibului actual dintre cererea şi oferta de forţă de muncă din economia României.

10.3. Cauzele şi formele şomajului în economiile moderne de piaţă. Evoluţia şomajului în România şi protecţia socială a şomerilor

În condiţiile economiei de piaţă, ***existenţa şomajului are o determinare obiectivă***. Acest tip de economie generează, prin mai mulţi factori, o suprapopulaţie relativă, în raport cu posibilităţile existente în fiecare perioadă pentru dezvoltarea economiei unei ţări. Care ar fi principalii factori cu asemenea efect?

În primul rând, ***progresul tehnic şi creşterea productivităţii muncii.*** Acest proces se desfăşoară în mod inegal de la o ramură la alta. Ca urmare, oferta sporită de mărfuri din unele ramuri nu poate fi absorbită de cererea neschimbată corespunzător în alte ramuri, ceea ce impune ca, în ramurile în care productivitatea muncii a crescut mai mult, să fie concediată o parte din salariaţi.

În al doilea rând, ***concurenţa din cadrul fiecărei ramuri.*** Acest factor determină extinderea poziţiei întreprinderilor care realizează costuri mai mici şi o structură sortimentală şi calitativă corespunzătoare a mărfurilor. Ca urmare, multe întreprinderi sunt constrânse să dea faliment, iar salariaţii lor devin şomeri.

În al treilea rând, ***dezvoltarea ciclică a economiei de piaţă***. Acest factor determină ca volumul de forţă de muncă utilizat în economia fiecărei ţări să varieze simţitor de la faza ascendentă (când se fac noi angajări şi se poate manifesta chiar o penurie de forţă de muncă) la faza descendentă (când se fac numeroase concedieri) ale ciclului reproducţiei.

Rezultă că ***existenţa şomajului în ţările cu economie de piaţă este determinată de factorii care asigură evoluţia ascendentă*** a ţărilor respecti-

Scanned with OKEN Scanner

ve. Este evident că ***progresul tehnic şi creşterea productivităţii muncii, concurenţa, succesiunea ciclurilor reproducţiei*** au efecte favorabile pentru societate în ansamblu. Ca urmare, acţiunea şi folosirea acestor factori este acceptată de majoritatea agenţilor economici. Totodată, existenţa şomajului în ţările cu economie de piaţă este recunoscută în teoria şi practica economică, ceea ce constituie punctul de plecare pentru acţiunile întreprinse în direcţia reducerii lui.

Pornind de la cauze, ***se disting următoarele forme de şomaj***: a) ***şomajul tehnologic***, datorat introducerii progresului tehnic; b) ***şomajul ciclic***, legat de faza descendentă a ciclului economic; c) ***şomajul structural***, consecinţa schimbărilor în structura activităţilor economice. La aceste forme se adaugă ***şomajul friţional***, întâlnit în cazul persoanelor aflate în curs de schimbare a locului de muncă sau a celor care urmează să se încadreze pentru prima dată în muncă.

În perioada dezvoltării României pe calea socialismului de tip stalinist, deşi în mod oficial a fost negat, ***şomajul a existat*** în mod ***permanent***, iar ***dimensiunea lui a sporit mereu***, începând din a doua jumătate a deceniului 8 (de când oferta de forţă de muncă calificată a depăşit cererea). În deceniul 9, somajul din economia ţării noastre a inclus două forme principale: 1) încadrarea unui număr exagerat de persoane în întreprinderi de stat, dintre care o parte însemnată era trimisă periodic în concedii fără plată; 2) neîncadrarea unei mari părţi (în anii 1988 – 1989, chiar a majorităţii) din absolvenţii şcolilor profesionale şi liceelor de specialitate şi îndrumarea lor în cu totul alte domenii şi profesiuni decât cele pentru care s-au pregătit (considerându-se, astfel, că li s-au asigurat locuri de muncă). Prin ambele forme menţionate s-a încercat o mascare a şomajului existent în economia românească şi îndeosebi în industrie.

În actuala perioadă de tranziţie a României la economia de piaţă, ***dimensiunea reală a şomajului a ieşit la suprafaţă***, deoarece toate întreprinderile, indiferent de forma de proprietate pe care se bazează, trebuie să desfăşoare o activitate rentabilă. Or, aceasta presupune şi determinarea riguroasă a forţei de muncă utilizate. Ca urmare, excedentul de forţă de muncă existent în numeroase unităţi economice a fost eliberat. De asemenea, trebuie avut în vedere că, pe măsura reorganizării şi retehnologizării multor întreprinderi, va mai deveni disponibilă o parte din forţa de muncă utilizată anterior. Desigur, în perioada trecerii ţării noastre la economia de piaţă, se înfiinţează şi multe întreprinderi noi, mai ales pe baza înfăptuirii privatizării, ceea ce va duce şi la crearea de noi locuri de muncă. Însă, ***este de aşteptat*** ca numărul locurilor de muncă desfiinţate să fie mai mare şi, deci, ca ***dimensiunea şomajului să crească*** în cursul acestei perioade.

Potrivit legii[11], în ţara noastră, ***se includ în categoria şomerilor persoanele*** care şi-au pierdut locul de muncă, ***cu respectarea condiţiilor***: ***să fie înscrise la Agenţiile de ocupare şi formare profesională, să fie apte de muncă şi în vârstă de muncă, să nu fi pierdut locul de muncă pentru abateri disciplinare, să nu aibă un venit verificabil.***

În caracterizarea nivelului absolut al şomajului se foloseşte numărul şomerilor înregistraţi la Agenţiile de ocupare şi formare profesională, iar ***pentru cunoaşterea nivelului relativ se calculează indicatorul rata şomajului***, ca raport între numărul şomerilor înregistraţi şi populaţia activă civilă.

[11] Legea nr. 1/1991 privind protecţia socială a şomerilor şi reintegrarea lor profesională

Scanned with OKEN Scanner

În mod necesar, ***în analiza şomajului trebuie avute în vedere*** – în afară de nivel – ***structura*** (pe grupe de vârstă,sex, profesii) şi ***durata***, reprezentată prin intervalul de timp scurs din momentul pierderii locului de muncă şi până la reîncadrarea în activitate.

În ţara noastră, în anul 1998, numărul total al şomerilor era de 3 ori mai mare faţă de anul 1991, iar rata şomajului a reflectat aceeaşi tendinţă crescătoare până în anul 1995, înregistrând în continuare o reducere până în 1997 (tabelul nr.3). Indicatorul menţionat revine la un nivel relativ ridicat în anul 1998 şi se amplifică în 1999, ajungând la 11,5 %[12] (tabelul 3).

Tab. 3. Şomerii înregistraţi la Agenţia pentru Ocupare şi Formare Profesională şi rata şomajului (la sfârşitul anului)

Indicatori	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Total şomeri – mii persoane	337,4	929,0	1164,7	1223,9	998,4	658,0	881,0	1025,6
Rata şomajului - %	3,0	8,4	10,4	10,9	8,9	6,6	8.9	10,4

Sursa: Anuarul statistic al României, 1995, p. 160 şi *Anuarul statistic al României*, 1999, p. 138.

Comparativ cu unele ţări dezvoltate[13], în România, rata şomajului a înregistrat valori mai mici.

Din punct de vedere demografic, categoriile forţei de muncă cele mai vulnerabile la şomaj sunt femeile şi tinerii. Astfel, ponderea femeilor în totalul şomerilor, deşi, a înregistrat o tendinţă de scădere (61,8% în 1991, 60,6% în 1992, 59,8% în 1993, 56,6% în 1994. 55,2% în 1995; 54,0% în 1996, 48,6 % în 1997 şi 47,3 % în 1998), abia în ultimii ani a fost mai mică decât ponderea populaţiei masculine[14]. De asemenea, în anul 1998, 43,3 % dintre şomerii înregistraţi, beneficiari de drepturi băneşti, erau tineri sub 30 de ani[15].

Sub aspectul structurii socio-profesionale a şomerilor, muncitorii deţin ponderea majoritară pe parcursul întregii perioade analizate. (tabelul 4).

Se constată că, începând cu anul 1992, are loc o creştere continuă a ponderii şomerilor cu studii medii în rândul şomerilor. Totodată, deşi, ponderea şomerilor cu studii superioare a înregistrat o scădere între anii 1991-1993, această tendinţă nu a continuat la nivelul anului 1994, iar în următorii doi ani s-a manifestat o scădere nesemnificativă. În schimb, în anul 1998, ponderea acestei categorii de şomeri a ajuns la nivelul cel mai ridicat din întreaga perioadă postsocialistă, tendinţa de accentuare a şomajului la persoanele cu studii superioare fiind evidentă încă din anul precedent. În realitate, dimensiunea şomajului în cazul specialiştilor de înaltă calificare este mai mare, deoarece unii dintre aceştia s-au „reprofilat" pe alte activităţi, îndeosebi comerciale, iar alţii nu au loc de muncă şi nu sunt înregistraţi ca şomeri. Tot în categoria şomerilor, în sens larg, ar putea fi incluşi specialiştii cu calificare superioară care au părăsit definitiv ţara.

---

[12] România în cifre, CNS, 2000, p.16.

[13] În anul 1997, rata şomajului a fost de 13,2% în Belgia, 12,4% în Franţa, 12,5 % în Germania, 12,3 % în Italia, 20,8 % în Spania (Anuarul statistic al României, 1999, p. 968).

[14] Calculat după Anuarul statistic al Roimâniei, 1995, p. 160-161 şi Anuarul statistic al României, 1999, p. 138-139.

[15] Calculat după Anuarul statistic al României, 1999, p. 138-139.

Scanned with OKEN Scanner

Tab. 4. Evoluţia structurii socio-profesionale a şomerilor (%)

Indicatori	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Total şomeri*	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Muncitori	84,1	87,0	85,6	83,5	81,1	79.7	75,9	74,7
Persoane cu studii medii	12,9	11,1	12,8	14,9	17,4	18,8	21,7	22,8
Persoane cu studii superioare	3,0	1,9	1,6	1,6	1,5	1.5	2.4	2,5

*) Exclusiv cei înregistraţi la Agenţia Naţională pentru Ocupare şi Formare Profesională, dar nu beneficiază de drepturi băneşti.

Sursa: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1995, p. 160-161 şi *România în cifre*, CNS, 2000, p. 15.

Trebuie să menţionăm şi faptul că în România, în totalul şomajului, cel de lungă durată (de peste 12 luni) deţinea în anul 1998 o pondere de 43,7%, din care 23,3% o reprezentau femeile. În privinţa structurii pe grupe de vârstă a persoanelor aflate în şomajul de lungă durată, o proporţie ridicată – 47,7% – aparţinea tinerilor sub 30 de ani[16].

Deşi ***somajul*** este generat de factori cu o influenţă favorabilă pentru dezvoltarea şi funcţionarea economiei de piaţă, existenţa acestui fenomen ***are*** numeroase ***consecinţe*** economice, sociale şi politice ***nefavorabile. De aceea, se impune*** o preocupare cu totul deosebită, din partea factorilor de decizie implicaţi, pentru ***reducerea dimensiunii şomajului***, în cursul unei perioade cât mai scurte. Pentru atingerea acestui obiectiv s-ar putea acţiona pe următoarele căi: 1) racordarea deplină a profilului învăţământului românesc la cerinţele generate de restructurarea economiei naţionale, asigurarea la toate formele de învăţământ a unei pregătiri care să permită o mobilitate profesională cât mai mare şi recalificarea şomerilor în funcţie de exigenţele pieţei; 2) demararea unor lucrări în domeniul construcţiilor publice, dezvoltarea serviciilor şi atragerea de capital străin pentru efectuarea unor investiţii directe, ceea ce ar duce la crearea de noi locuri de muncă; 3) acordarea de credite avantajoase agenţilor economici care angajează şomeri; 4) instituirea unui sistem de sprijinire a şomerilor care pot şi doresc să devină întreprinzători particulari, prin acordarea de consultaţii gratuite, credite ieftine şi alte înlesniri din partea statului; 5) determinarea agenţilor economici cu capital privat să-şi angajeze personalul pe bază de contract de muncă şi nu prin convenţii civile; 6) limitarea cumulului de funcţii pentru asigurarea ocupării locurilor de muncă vacante cu prioritate de către şomeri; 7) participarea ţării noastre la migrarea internaţională a forţei de muncă prin acţiuni de cooperare economică realizate cu diferite ţări şi pe baza liberei iniţiative a unor întreprinzători particulari care angajează personal pentru a lucra în străinătate, dar activitatea acestora trebuie reglementată şi controlată de stat.

Acţionând statornic pe căile menţionate mai sus, precum şi pe altele, ar fi posibilă creşterea gradului de ocupare a forţei de muncă şi reducerea şomajului în ţara noastră.

Deoarece şomajul afectează grav standardul de viaţă pentru o parte însemnată a populaţiei, este necesară înfăptuirea măsurilor preconizate pentru pro-

[16] Calculat după Anuarul statistic al României, 1999, p. 140-141.

Scanned with OKEN Scanner

tecţia socială a şomerilor. Aceste măsuri sunt incluse în Legea nr. 1/1991 privind protecţia socială a şomerilor şi reintegrarea lor profesională.

În ansamblul măsurilor de protecţie socială a şomerilor, pe prim plan se situează ajutorul de şomaj, care constă dintr-o sumă de bani calculată în mod diferenţiat pe categorii de persoane şi vechime în muncă, ca procent din salariul de bază minim pe ţară, brut, indexat, sau din salariul de bază avut în ultima lună, indexat, din care s-a scăzut impozitul aferent. Ajutorul de şomaj se acordă pe o perioadă de cel mult 270 de zile calendaristice.

Persoanele care au beneficiat de ajutor de şomaj şi nu au putut să se încadreze în muncă, fiind lipsite de mijloace de întreţinere, primesc în continuare ***alocaţia de sprijin***,care se acordă pe o perioadă de cel mult 18 luni.

Şomerii primesc, potrivit legii, şi ***sprijin în vederea reintegrării lor profesionale prin calificare şi recalificare***. Fondul pentru ajutorul de şomaj, alocaţia de sprijin şi pentru calificarea şi recalificarea şomerilor este format din următoarele surse:

1) contribuţia de 5% asupra fondului de salarii lunar al tuturor unităţilor economice;

2) contribuţia salariaţilor de 1% asupra salariului tarifar lunar;

3) subvenţii de la bugetul statului pentru completarea necesarului.

În totalul şomerilor din ţara noastră, cu excepţia anului 1992, în întreaga perioadă analizată, şomerii care beneficiază de alocaţie de sprijin şi cei neindemnizaţi reprezintă mai mult de jumătate (tabelul 5). Aceasta reflectă cronicizarea şomajului de lungă durată în economia românească, incapabilă să ofere locuri de muncă unei părţi din populaţia validă.

Tab. 5. Situaţia şomerilor după drepturile băneşti cuvenite (%)

Indicatorul	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Total şomeri	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Beneficiari de ajutor de şomaj	64,9	47.2	41,2	31,8	30,7	49,8	39,3
Beneficiari de alocaţie de sprijin	25,8	44,3	46,1	45,8	39,5	24,7	38,1
Nu beneficiază de drepturi băneşti	9,3	8,5	12,7	22,4	29,8	25,5	22,6

Sursa: calculat după *Anuarul statistic al României*, 1995, p. 160-161; *România în cifre*, C.N.S., 2000, p. 15.

Cuantumul mediu al ajutorului de şomaj a fost de 337.228 lei, iar a alocaţiei de sprijin de 153.117 lei în anul 1998[17].

Pentru sprijinirea încadrării în muncă a tinerilor absolvenţi, prin cadrul legislativ creat[18], ***sunt stimulaţi agenţii economici care îi angajează*** cu contract de muncă, pe durată nedeterminată. Astfel, agenţii economici care angajează absolvenţi primesc pe primele 9 luni de la încadrarea acestora, din fondul de şomaj, 60% din salariul minim pe economie pentru absolvenţii din învăţământul preuniversitar şi respectiv 70% pentru absolvenţii învăţământului superior. În anul 1994, pentru plata absolvenţilor a fost alocat

[17] ***Anuarul statistic al României***, 1995, p. 219

[18] Legea nr.87/1992 şi Ordonanţa Guvernului nr.32/1994.

Scanned with OKEN Scanner

un fond de 42 miliarde lei[19],existând un anumit interes din partea agenţilor economici de a angaja tineri absolvenţi în condiţiile menţionate.

Reintegrarea profesională a şomerilor prin cursuri de calificare şi recalificare a avut o eficienţă redusă. Astfel, în anul 1998, din numărul de 70,8 mii persoane cuprinse în cursuri de calificare şi recalificare, doar 27,2 mii erau şomeri, reprezentând 38,4 la sută din totalul cursanţilor. Având în vedere că pe ansamblul economiei naţioinale, în acelaşi an, existau 1.025,6 mii şomeri, rezultă că dintre aceştia numai 2,6 la sută au beneficiat de cursuri de pregătire profesională. Este semnificativ şi faptul că, din totalul absolvenţilor cursurilor organizate, doar 17,9 la sută s-au încadrat în muncă, ceea ce nu reprezintă un motiv de încredere pentru multe persoane aflate în căutarea unui loc de muncă[20].

Este de aşteptat ca restructurarea economiei româneşti, adecvat cerinţelor unei economii moderne de piaţă, să amplifice dimensiunea şomajului în ţara noastră. Ca urmare, este necesar ca Agenţiile de ocupare şi formare profesională să se implice cu eficienţă crescândăl în adoptarea ofertei la cererea de forţă de muncă, să deblocheze accesul spre dobândirea unor locuri de muncă pentru un număr cât mai mare de şomeri.

10.4. Conţinutul şi formele salariului. Tendinţele principale ale evoluţiei salariilor în ţările dezvoltate

În funcţie de adoptarea conceptului „piaţa forţei de muncă" sau a conceptului „piaţa muncii", în raport de ce se consideră că este marfă pe piaţa respectivă – forţa de muncă sau munca – este şi conţinutul ce se atribuie salariului. În concordanţă cu punctul de vedere susţinut anterior, ***salariul reprezintă*** într-o exprimare foarte generală, ***preţul mărfii forţei de muncă***. Însă, forţa de muncă fiind o marfă specială, determinarea preţului ei este mai complexă decât pentru o marfă obişnuită. În acest sens, P.A. Samuelson, laureat al premiului „NOBEL" pentru economie, arată că: „omul este mai mult decât o marfă. Cu toate că este adevărat că omul închiriază serviciile sale pentru un preţ. Acest preţ, este nivelul salariului, care este de la distanţă cel mai important preţ.[21].

În condiţiile economiei moderne de piaţa, posesorul forţei de muncă, fiind liber din punct de vedere juridic,dar şi economic (fiind lipsit de mijloace de subzistenţă) îşi înstrăinează – pe bază de contract – forţa sa de muncă patronului, menţinându-şi proprietatea asupra acesteia. De fapt, elementele care definesc forţa de muncă şi asupra cărora salariatul îşi păstrează proprietatea sunt: capacitatea de muncă, competenţa de care dispune, dată de calificare, experienţă, preocupare pentru performanţă.

Conţinutul salariului depinde de costul forţei de muncă şi de productivitatea salariatului şi cerinţele asigurării unei vieţi normale, decente, pentru el şi familie. Rezultă că, în conţinutul salariului, sunt incluse nu numai elemente economice, ci şi sociale. Prin conţinutul său, ***salariul exprimă relaţiile între patron şi salariat cu privire la angajarea şi utilizarea forţei de mun-***

---

[19] *Anuarul statistic al României*, 1995, p. 219.
[20] Calculat după Anuarul statistic al României, 1995, p. 160-161.
[21] P.A. Samuelson. *L'Economique*. Libraire A. Colin, Paris,1969, p. 869

Scanned with OKEN Scanner

că în producţie sau alte activităţi, precum şi la repartizarea rezultatelor obţinute prin activitatea respectivă[22]. Relaţiile menţionate diferă nu numai de la o ţară la alta, ci şi în cadrul aceleiaşi ţări, de la o perioadă la alta, influenţând evoluţia salariilor.

Trebuie să remarcăm că ***salariul este un element principal al costurilor de producţie*** efectuate de patron. Ponderea salariului în costul de producţie variază de la o ramură la alta, iar în cadrul aceleiaşi ramuri de la o întreprindere la alta. Cu cât gradul de înzestrare tehnică a muncii este mai scăzut, pondera salariului este mai ridicată.

Pentru desfăşurarea unei activităţi rentabile, cota de salariu pe unitatea de produs trebuie să fie relativ mai mică. Aceasta se poate realiza prin creşterea mai rapidă a productivităţii muncii faţă de salariul mediu.

Salariul constituie, în condiţiile contemporane, pentru toate ţările, principala formă de venit a unei părţi însemnate a populaţiei ocupate. În ţările dezvoltate, salariaţii reprezintă între 65 şi 93% din populaţia ocupată şi ca, urmare, salariul este cel mai important venit pentru marea majoritate a cetăţenilor din aceste ţări.

În România postbelică, ponderea salariaţilor în forţa de muncă a crescut de la 25,3% în 1950 la 73,5% în 1989[23], ajungând la 59,7% în anul 1998[24].

Tendinţa de scădere înregistrată în ultimii ani este determinată de înscrierea României pe traiectoria tranziţiei la economia modernă de piaţă, de adoptarea unor măsuri de restructurare şi privatizare. Însă, tendinţa menţionată nu este de natură să afecteze faptul că salariul este în prezent şi va continua să fie în viitor forma principală de venit pentru populaţia ţării noastre. Dezvăluirea conţinutului salariului sub cele trei aspecte principale ale sale – ca preţ al forţei de muncă, cost şi venit – prezintă atât o deosebită însemnătate teoretică, prin întregirea imaginii asupra acestei categorii economice, cât şi practică, prin posibilitatea armonizării diferitelor categorii de interese economice.

În condiţiile existenţei producţiei de mărfuri şi acţiunii legii valorii, ***salariul îmbracă formă bănească. Salariul prezintă două aspecte: salariul nominal şi salariul real.***

Salariul nominal reprezintă suma de bani pe care o primeşte lucrătorul în schimbul forţei sale de muncă. Mărimea salariului nominal este determinată, îndeosebi, de următorii factori: 1) preţul forţei de muncă, stabilit pe piaţă în funcţie de raportul cerere-ofertă; 2) dezvoltarea ciclică a economiei de piaţă, care determină mişcarea ondulatorie a salariului pe o tendinţă crescătoare sau descrescătoare a activităţii economice; 3) politica de salarizare promovată de firme şi de stat.

Salariul real exprimă cantitatea de bunuri şi servicii ce pot fi obţinute cu ajutorul salariului nominal. Rezultă că nivelul salariului real depinde, în principal, pe de o parte, de mărimea salariului nominal, iar pe de altă parte,de nivelul preţurilor mărfurilor şi al tarifelor pentru servicii. Evoluţia salariului real este direct

---

[22] I.D.Adumitrăcesei, *Salarizarea forţei de muncă*, în „Piaţa forţei de muncă", Ed. Tehnică, Chişinău, 1995, p. 228.
[23] Anuarul statistic al României,1990, p. 102-103.
[24] Anuarul statistic al României, 1999, p. 128.

Scanned with OKEN Scanner

proportională cu modificarea salariului nominal şi invers proporţională cu schimbările intervenite în nivelul preţurilor şi tarifelor.

În perioada postbelică, ***evoluţia salariilor*** nominale şi ***reale în ţările dezvoltate a fost determinată de mai mulţi factori***[25], cum ar fi: 1) dezvoltarea ciclică a economiei, caracterizată prin parcurgerea fazei ascendente a ciclului „secular" în care s-a realizat o creştere economică preponderent intensivă în ritm susţinut – şi intrarea în faza descendentă, începând cu mijlocul deceniului 8, când s-a realizat o încetinire a creşterii economice; 2) sporirea costului forţei de muncă, generată de ridicarea calificării şi cerinţele asigurării unor condiţii normale pentru refacerea şi perpetuarea forţei de muncă la un nivel superior; 3) raportul dintre cererea şi oferta de forţă de muncă, care s-a soldat cu o rată a şomajului relativ scăzută în faza ascendentă a ciclului „secular" şi o rata sensibil crescătoare în faza descendentă; 4) evoluţia preţurilor la bunurile de consum şi a tarifelor la serviciile pentru populaţie a fost diferenţiată între cele două faze ale ciclului „secular"; 5) nivelul impozitelor şi taxelor percepute de stat de la populaţie şi măsurile de protecţie socială, care au influenţat contradictoriu puterea de cumpărare a salariaţilor.

Sub acţiunea factorilor menţionaţi, precum şi a altora, ***s-au conturat câteva tendinţe principale în evoluţia salariilor în ţările dezvoltate.***

În primul rând, are loc ***o creştere a salariilor reale pe termen lung***, creşterea fiind mai accentuată în faza ascendentă a ciclului „secular" şi mai lentă în faza descendentă a acestuia (tabelul 6).

Tab. 6. Ritmul mediul anual al salariului real (%)

Ţara	1961-1973	1973-1985
Franţa	6,0	2,5
RFG	6,2	1,8
Japonia	9,5	2,3
Marea Britanie	3,2	1,5
SUA	2,8	-0,3

Sursa: *Revista economică* nr.2/1986, p. 30.

Succesiunea celor două faze ale cilcului „secular" imprimă o evoluţie ondulatorie salariului real. Evoluţia menţionată este accentuată de manifestarea, pe fondul fiecărei faze a ciclului „secular", a ciclurilor decenale.

În al doilea rând, se remarcă ***o tendinţă de modificare a raportului dintre salarii şi contribuţii asupra lor***, pe de o parte, şi profit, pe de altă parte (tabelul 7).

Tab. 7. Raportul dintre salarii (inclusiv contribuţii) şi profit

Ţara	1955	1965	1975
Franţa	1,56	1,96	1,51
RFG	1,78	1,83	2,49
Japonia	1,13	1,27	1,73
Marea Britanie	3,86	2,88	4,97
SUA	2,76	2,42	3,63

Sursa: calculat după *Capitalismul. Economia şi criza sistemului*, Ed. Politică, 1981, p. 530-531.

[25] I.D. Adumitrăcesei, lucr.cit., p. 240.

Scanned with OKEN Scanner

Rezultă că raportul dintre salarii (inclusiv contribuţii) şi profit înregistrează valori supraunitare în toate ţările analizate. De asemenea, raportul menţionat a cunoscut o tendinţă de creştere continuă în RFG şi Japonia, ţări care aveau un nivel iniţial mai scăzut, iar în celelalte ţări, nivelul a prezentat variaţii în timp. Evoluţia raportului între salarii (inclusiv contribuţii) şi profit în ţările capitaliste dezvoltate reflectă creşterea gradului de echitate în repartiţia valorii nou create între principalele categorii socio-profesionale din aceste ţări, fiind un factor de progres în relaţiile interumane. Probabil că evoluţia favorabilă a raportului dintre veniturile salariale şi masa profitului a continuat şi în deceniile următoare (pentru care nu am dispus de date statistice).

Este semnificativ, însă, că tendinţa menţionată evidenţiază preocuparea din perioada postbelică, pentru promovarea criteriului repartiţiei după rezultate, în vederea evitării blocării funcţionării sistemului economic din ţările capitaliste dezvoltate, prin perpetuarea şi accentuarea inechităţii sociale[26].

În al treilea rând, pe fondul menţinerii unor deosebiri marcante între ***nivelurile salariilor din ţările capitaliste dezvoltate***, s-a conturat o ***tendinţă de apropiere între ele*** (tabelul 8).

Tab. 8. Nivelul relativ al salariului orar în ind. prelucrătoare (faţă de RFG=100)

Ţara	1970	1976	1992
Belgia	81	91	83
Franţa	51	51	61
RFG	100	100	100
Danemarca	137	155	102
Spania	35	45	52
SUA	206	118	87

Sursa: calculat după *Capitalismul. Economia şi criza sistemului*, Ed. Politică, 1981, p. 528, 532; *Economistul* nr. 32/1993, p. 4; *Adevărul economic* nr. 31/1993, p. 2.

Se remarcă o reducere a diferenţelor între salariile din unele ţări: faţă de RFG, nivelul Spaniei a sporit, în timp ce nivelul SUA s-a micşorat. Totodată, diferenţele menţionate au rămas aproximativ constante între alte ţări (între RFG, pe de o parte, Belgia şi Franţa, pe de altă parte). Asemenea tendinţe în evoluţia nivelurilor naţionale ale salariilor se explică prin dezvoltarea inegală a ţărilor, în condiţii specifice.

Tendinţele conturate cu privire la evoluţia salariilor în ţările dezvoltate s-au manifestat cu o intensitate diferită de la o ţară la alta, sub acţiunea conjugată a factorilor de influenţă.

10.5. Sistemul actual de salarizare din economia românească

Realizarea unei economii moderne de piaţă în ţara noastră presupune şi restructurarea relaţiilor de repartiţie, prin folosirea în politica şi practica

[26] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Maximizarea profitului şi echitatea socială;* Economistul nr. 581, 14-15.IV.2000, p.7.

Scanned with OKEN Scanner

economică a criteriului repartiției după rezultate.[27]. O componentă a acestui proces o constituie tranziția de la vechiul sistem de salarizare, bazat pe principiul „repartiției după muncă", ***la un nou sistem de salarizare, având drept criteriu principal repartiția după rezultatele activității***. Prin utilizarea acestui criteriu la determinarea veniturilor, s-ar obține o serie de efecte favorabile: 1)stimularea creşterii producției şi asigurarea echilibrării raportului cerere-ofertă; 2) accentuarea preocupării fiecărui salariat pentru sporirea gradului de folosire rațională a mijloacelor de producție, ceea ce ar influența favorabil evoluția costurilor şi a rentabilității fiecăr ei unități economice; 3) creşterea preocupării personalului fiecărei întreprinderi pentru îmbunătățirea calității produselor şi serviciilor ar putea contribui la sporirea competitivității pe piața internă şi externă; 4) armonizarea intereselor tuturor participanților la activitatea economică – proprietari, manageri, salariați.

Efectele menționate, prin promovarea repartiției după rezultate drept criteriu fundamental la stabilirea salariilor, s-ar resimți pozitiv nu numai la nivel microeconomic, ci şi la nivel macroeconomic, imprimând un curs ascendent evoluției economiei româneşti.

Prin Legea nr.14/1991 a salarizării s-a instituit în România un sistem de salarizare caracterizat prin descentralizarea competențelor, asigurarea autonomiei decizionale a agenților economici în stabilirea şi acordarea drepturilor salariale. Conform legii, ***sunt prevăzute următoarele modalități de stabilire a salariilor*** în țara noastră: 1) salariile pentru personalul societăților comerciale şi a majorității regiilor autonome „se stabilesc prin ***negocieri colective***, sau după caz, individuale, între persoanele juridice sau fizice care angajează şi salariați sau reprezentanți ai acestora, în funcție de posibilitățile financiare ale persoanelor care angajează.[28]; 2) salariile pentru personalul unităților bugetare şi cel al regiilor autonome cu specific deosebit se stabilesc de ***guvern***, după consultarea sindicatelor; 3) salariile pentru personalul organelor puterii legislative, executive şi judecătoreşti se stabilesc ***prin lege***; 4) salariile pentru conducătorii societăților comerciale şi regiilor autonome se stabilesc ***de organele care-i numesc***. Potrivit legii, „salariul de bază se stabileşte pentru fiecare salariat în raport cu calificarea,importanța, complexitatea lucrărilor ce revin postului în care este încadrat, cu pregătirea şi competența profesională".[29]. De asemenea, Legea salarizării prevede că salariul de bază minim este stabilit de guvern după consultarea sindicatelor şi patronatului, dar nu face referire la garantarea plății acestui salar[30]. Prevederile legii vizează şi sistemul de compensare-indexare a salariilor de bază, în contextul creşterii prețurilor şi tarifelor, moderarea creşterii salariilor prin impozite suplimentare şi înghețarea salariilor pentru unele perioade.

Fiecare întreprindere are dreptul să-şi stabilească, prin contractul ***colectiv*** de muncă, ***sistemul propriu de salarizare***, având în vedere legislația în vigoare.

---

[27] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, Unitate pentru interesele țării! ; Ed. NEURON, Focşani, 1995, p. 81-82.

[28] ***Tribuna economică*** nr. 7/1991, p. 20

[29] Idem

[30] Abia din actombrie 1993, prin legea nr. 68, s-a stabilit garantarea în plată a salariului minim în țara noastră.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru măsurarea muncii şi folosirea raţională a forţei de muncă, agenţii economici utilizează un ***sistem propriu de norme de muncă şi normative de personal***. Norma de muncă reprezintă cantitatea de muncă stabilită spre a fi efectuată de un lucrător sau un colectiv de lucrători într-o anumită perioadă. Normele de muncă pot îmbrăca mai multe forme: „norme de timp, norme de producţie, sferă de atribuţii sau alte forme corespunzătoare specificului activităţii: atunci când condiţiile de organizare a muncii o impun se poate preciza şi norma de deservire sau norma de personal".[31] Toate normele au un caracter dinamic, ele trebuie să reflecte în orice moment condiţiile reale de producţie. Pentru a fi stimulative, normele de muncă trebuie să asigure creşterea mai rapidă a productivităţii muncii faţă de cea a salariului mediu.

Sistemul de salarizare din economia noastră cuprinde: salariul tarifar, formele de salarizare, premiile, sporurile, participarea la profit, alte adaosuri stabilite prin contractul colectiv.

Salariile tarifare reprezintă componenta principală a sistemului de salarizare, asigurând stimulentul determinant pentru activitatea depusă.

Pentru muncitorii calificaţi, salariul tarifar se stabileşte pe categorii de încadrare, după reţelele tarifare, diferenţiate în funcţie de calificare, complexitatea lucrării şi greutatea muncii. Pentru aceeaşi categorie „societatea comercială poate să prevadă salarii fixe, sau salarii pe mai multe trepte ori între limite, dacă va considera necesară diferenţierea muncitorilor de aceeaşi calificare".[32] Salariul tarifar pentru muncitorii calificaţi poate fi stabilit şi pe funcţii, îndeosebi în cazul activităţilor la care indicatoarele tarifare de calificare existente sunt pe funcţii (cele din comerţ).

Pentru personalul de conducere, de execuţie şi de deservire generală, salariul tarifar se stabileşte pe funcţii, diferenţiat în raport cu nivelul de pregătire, gradul de complexitate a lucrărilor şi responsabilitatea în muncă. Pentru fiecare funcţie, diferenţierea salariului tarifar se poate realiza pe grade profesionale, pe gradaţii sau între limite.

Formele de salarizare reprezintă modalităţile de realizare a legăturii între nivelul salariilor şi rezultatele activităţii. Pe baza contractului colectiv de muncă, în cadrul întreprinderilor pot fi aplicate acele forme de salarizare care, în funcţie de condiţiile concrete, să asigure creşterea productivităţii muncii şi a calităţii produselor, reducerea costurilor de producţie şi sporirea rentabilităţii. Deoarece ***formele de salarizare au un caracter dinamic şi flexibil***, ele trebuie examinate permanent, revizuite sau chiar înlocuite, în vederea folosirii cu eficienţă crescândă a forţei de muncă, a întregului potenţial productiv. În economia noastră sunt utilizate trei forme principale de salarizare: salarizarea în acord, salarizarea în regie şi salarizarea mixtă.

Salarizarea în acord (cu bucata) se caracterizează prin stabilirea mărimii salariului în raport cu numărul de produse sau operaţiuni efectuate într-o anumită perioadă. După ***modul*** de stabilire şi urmărire a normelor de

---

[31] ***Cadrul orientativ pentru stabilirea drepturilor salariale la societăţile comerciale***, „Tribuna economică" nr. 7/1991, p. 19.

[32] Idem

Scanned with OKEN Scanner

muncă, acordul poate fi individual şi colectiv. După modul de stabilire a tarifului pe produs sau operatiune, acordul îmbracă mai multe forme: a) acord direct, când tariful pe produs sau pe operaţiune rămâne constant, mărimea salariului fiind direct proporţională cu numărul produselor (operatiunilor) executate; b) acord progresiv, când pentru depăşirile de normă tariful se majorează; c) acord global, care presupune asumarea răspunderii prin contract a unei formaţii de lucru pentru realizarea unei producţii sau efectuarea unor lucrări într-un anumit termen, stabilindu-se suma globală cuvenită determinată în raport cu manopera necesară; d) acord indirect, folosit pentru persoanele care deservesc mai mulţi lucrători salarizaţi în acord şi ale căror realizări sunt condiţionate de modul cum sunt deserviţi.

Salarizarea în regie (pe unitate de timp) constă în stabilirea mărimii salariului în raport cu timpul efectiv lucrat (oră, zi, săptămână, lună, etc.).

Salarizarea mixtă îmbină elemente ale salarizării în acord cu ale celei în regie.

Întreprinderile din ţara noastră au posibilitatea să utilizeze şi alte forme de salarizare. Însă, indiferent de formele de salarizare practicate, acestea trebuie să asigure atât creşterea eficienţei activităţii desfăşurate, cât şi stimularea personalului fiecărei unităţi economice.

Premiile reprezintă o componentă a sistemului de salarizare menită să stimuleze creşterea preocupării personalului pentru anumite aspecte calitative ale activităţii. Prin contractul colectiv se stabilesc: obiectivul premierii, sursa fondurilor necesare, limitele premiilor individuale. În cazul unităţilor economice cu capital de stat sau majoritar de stat, în contractul colectiv se specifică şi „procentul concret de constituire a fondului de premiere...ţinând seama de posibilităţile financiare şi de mărimea celorlalte elemente de adaos acordate la salariul tarifar".[33]

Sporurile reprezintă adaosuri la salariul tarifar pentru accentuarea stimulării personalului în anumite direcţii. Principalele categorii de sporuri utilizate în economia noastră sunt: 1) sporul de vechime, acordat pentru vechimea neîntreruptă în aceeaşi unitate; 2) sporul pentru condiţii deosebite de muncă (medii nocive, locuri periculoase, munca de noapte); 3) sporul de şantier, de care beneficiază personalul nelocalnic ce lucrează în exploatările miniere şi pe şantiere.

Participarea la profit, sub formă de dividende, asigură legarea mai strânsă a câştigurilor totale ale angajaţilor de rezultatele obţinute în unitatea în care activează.

Este de aşteptat ca sistemului actual de salarizare din ţara noastră să i se aducă îmbunătăţiri legate, îndeosebi, de folosirea drept criteriu fundamental la determinarea veniturilor a rezultatelor obţinute în activitatea desfăşurată. Pe această bază, ar putea fi stopate şi unele acţiuni revendicative de majorare nefundamentată a salariilor, care afectează echilibrul economic şi social. De asemenea, se impune reducerea decalajelor dintre ramurile economiei naţionale în privinţa nivelurilor salariilor (tabelul 9).

---

[33] Idem, p. 20

Scanned with OKEN Scanner

Unele ramuri ale economiei naţionale sunt favorizate – activităţi financiare, bancare şi de asigurări, transporturi – iar altele sunt defavorizate – agricultură, sănătate şi asistenţă socială, construcţii.

Tab. 9. Evoluţia salariului mediu net lunar în unele ramuri ale economiei naţionale

Ramura	Dinamica % 1998/1989	Nivelul relativ %	
		1989	1998
Total economie	34.759	100	100
Agricultură	33.287	99	73
Industrie - total	35.179	99	105
– Ind. extractivă	41.528	132	161
– Ind. prelucrătoare	32.871	96	93
– Energia electr. şi termică, gaze şi apă	50.632	118	176
Construcţii	27.422	116	95
Transporturi	39.658	104	117
Activităţi financiare, bancare şi de asigurări	93.435	98	265
Învăţământ	36.913	98	101
Sănătate şi asistenţă socială	33.834	95	82

Sursa: Calculat după Comisia Naţională pentru Statistică.*Documentar – Evoluţia principalilor indicatori economico-sociali în perioada 1989-1995*, 1996, p. 60; *Anuarul statistic al României*, 1999, p. 780-783.

Mari discrepanţe în privinţa nivelurilor salariilor se manifestă şi în cadrul industriei, ramurile extractive şi energia electrică detaşându-se faţă de celelalte.

Instituirea negocierilor salariale a generat mari dezechilibre între profesii, ajungându-se ca salariul mediu al unui muncitor din unele ramuri (energie electrică, transporturi) să depăşească salariul mediu al unui specialist din alte ramuri (cercetare, învăţământ, ocrotirea sănătăţii, cultură).

În concluzie, rezultă necesitatea implicării adecvate a statului pentru înlăturarea dezechilibrelor între ramuri şi profesii sub aspectul salarizării şi asigurarea echităţii sociale.

10.6. Necesitatea realizării unor corelaţii riguroase între productivitate şi salarii, între salarii şi preţuri

Analiza corelaţiilor productivitate-salarii şi salarii-preţuri este necesară pentru realizarea în ţara noastră a unei economii cu eficienţă înaltă şi o repartiţie echitabilă a valorii nou create între toţi participanţii la activitatea economică.

Corelaţia productivitate-salarii concretizează cerinţa asigurării unei strânse interdependenţe între rezultatele activităţii economice şi salarii. ***O corelaţie optimă presupune ca dinamica productivităţii muncii să fie superioară celei a salariului mediu***, deoarece, pe baza rezultatelor economice obţinute, este necesar să crească ambele categorii de venituri provenite din rezultatele respective: salariile şi profilul. Numai creşterea mai rapidă a productivităţii muncii faţă de sa-

Scanned with OKEN Scanner

lariul mediu permite reducerea cheltuielilor cu salariile pe unitatea de produs, ceea ce determină micşorarea costurilor şi sporirea rentabilităţii.

În industria noastră, corelaţia dintre dinamica productivităţii muncii şi cea a salariului mediu a înregistrat o evoluţie favorabilă în deceniile 7 şi 8 şi una nafavorabilă în deceniul 9. În anii scurşi după decembrie 1989, această corelaţie s-a deteriorat accentuat, prin declinul productivităţii muncii care nu a putut asigura importantele sporuri de venituri obţinute de salariaţi.

Datorită nerespectării acestei corelaţii, s-a manifestat o tendinţă de creştere a salariilor cu pronunţat caracter inflaţionist. Ca urmare, se impune stoparea acestei evoluţii şi asigurarea unei corelaţii riguroase între dinamica productivităţii muncii şi cea a salariului mediu, fiind imperativ necesare eforturi perseverente din partea tuturor factorilor implicaţi: patronat, sindicate, stat.

Respectarea corelaţiei dintre productivitatea muncii şi salarii prezintă o deosebită importanţă practică atât la nivel microeconomic, cât şi la nivelul întregii economii naţionale. La nivel microeconomic, efectele pozitive se manifestă în planul asigurării unui anumit echilibru între producţie, costuri şi salarii, iar la nivel macroeconomic se poate menţine stabilitatea circulaţiei mărfurilor şi a banilor, evitându-se alimentarea fenomenelor inflaţioniste.

În interdependenţă cu corelaţia dintre productivitatea muncii şi salarii evoluează cea dintre preţuri şi salarii.De fapt, între productivitate, salarii şi preţuri există legături multiple şi complexe care condiţionează atât desfăşurarea vieţii economice, cât şi evoluţia nivelului de trai.

În ţara noastră, în perioada postbelică, corelaţia dintre salarii şi preţuri a fost menţinută sub control de către stat.

În perioada postdecembristă, ***prin „liberalizarea" preţurilor şi salariilor, corelaţia a înregistrat o deteriorare evidentă*** (tabelul 10).

Tab. 10. Corelaţia preţuri-salarii în economia României (1989=100)

Indicatorul	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Dinamica preţurilor de consum	105,1	270,2	838,8	2987,0	7071,9	9830,4	13644,6	34766,4	55313,9
Dinamica salariilor	110,5	220,6	595,7	1766,2	4198,4	7048,9	10710,6	21069,4	34758,8
Indicele puterii de cumpărare (2/1)	1,05	0.82	0.71	0.59	0.59	0,72	0.78	0.61	0.63

Sursa: calculat după Comisia Naţională pentru Statistică. Documentar – *Evoluţia principalilor indicatori economico-sociali în perioada 1989-1995*, 1996, p. 49 şi 60; *Anuarul statistic al României*, 1999, p. 164, 372.

Dinamica mai accentuată a preţurilor faţă de cea a salariilor a determinat scăderea puterii de cumpărare, a salariului real. Corelaţia preţuri-salarii este afectată de o puternică inflaţie, având efecte negative asupra marii majorităţi a populaţiei. În consecinţă, ***se impune să se acţioneze*** pe anumite căi ***pentru echilibrarea corelaţiei*** şi asigurarea unei evoluţii ondulatorii a celor doi termeni ai săi,

Scanned with OKEN Scanner

în funcţie de intensitatea factorilor care influenţează atât mişcarea preţurilor, cât şi a salariilor. Care ar fi principalele căi?[34]

În primul rând, ***stoparea evoluţiei nefavorabile a productivităţii muncii şi asigurarea creşterii*** ei într-un ritm înalt determină, concomitent cu sporirea salariilor, reducerea cotei de salariu pe unitate de produs şi, pe această bază, exercită o influenţă favorabilă asupra traiectoriei costurilor şi preţurilor.

În al doilea rând, ***reducerea*** treptată a ***cheltuielilor materiale*** are efecte favorabile asupra evoluţiei costurilor şi preţurilor, mai ales că ponderea cheltuielilor materiale în costul de producţie este predominantă la majoritatea produselor.

În al treilea rând, ***echilibrarea raportului cerere-ofertă şi manifestarea neîngrădită a concurenţei*** pe piaţă ar putea determina evoluţia ondulatorie a preţurilor şi salariilor.

În al patrulea rând, ***atenuarea inflaţiei şi asigurarea creşterii*** treptate a ***puterii de cumpărare a monedei naţionale*** ar avea o influenţă deosebit de favorabilă asupra evoluţiei preţurilor şi salariilor.

În al cincilea rând, este necesar ca ***statul român să acţioneze*** nu numai ***pentru corelarea*** preţurilor interne cu cele externe, ci şi a ***salariilor***. În timp ce preţurile de pe piaţa noastră internă s-au apropiat simţitor de cele utilizate pe piaţa mondială, salariile continuă să înregistreze un nivel mult inferior celui din ţările dezvoltate.

Acţionându-se pe căile menţionate, precum şi pe altele, prin unirea eforturilor tuturor factorilor de decizie din economia noastră, ar fi posibil să se imprime corelaţiei dintre salarii şi preţuri un curs favorabil, cu efecte benefice pe toate planurile: economic, social şi politic.

[34] I.D. Adumitrăcesei, N.G. Niculescu, *Unitate pentru interesele ţării!* ; Ed. NEURON, p. 90.

Scanned with OKEN Scanner

Tema a 11-a

PIAŢA MONETAR – VALUTARĂ

Autori: ***prof.dr. Niculae Niculescu***
prof.dr. Elena Niculescu

11.1. Esenţa şi funcţiile banilor în economia de piaţă

11.2. Circulaţia banilor şi reglarea ei în economia românească

11.3. Conţinutul, cauzele şi formele inflaţiei în epoca contemporană.

11.4. Caracteristici ale procesului inflaţionist în economia românească postsocialistă.

11.5. Conţinutul pieţei valutare şi organizarea ei în economia României

11.6. Echilibrul monetar-valutar şi necesitatea realizării lui în ţara noastră

Scanned with OKEN Scanner

Funcţionarea categoriilor de pieţe analizate la temele anterioare, este mediată de piaţa monetar-valutară. Aceasta este o piaţă deosebit de complexă, cu o sensibilitate foarte mare la derularea întregii vieţi economice. Cunoaşterea structurii şi funcţionării pieţei monetar-valutare prezintă o mare însemnătate şi pentru economia românească actuală.

11.1. Esenţa şi funcţiile banilor în economia de piaţă

Economia de piaţă implică folosirea generalizată a banilor care, sub o formă sau alta, însoţesc orice acţiune economică; de aceea, definirea şi explicarea rolului lor constituie, la prima vedere, probleme relativ simple. În realitate, problema cea mai disputată între specialişti este legată de ***natura***, ***esenţa banilor***, respectiv, ce sunt banii ?

În concepţia clasicilor economiei politice, ***banii***[1] sunt o ***marfă specială***, care s-a desprins spontan din lumea celorlalte mărfuri în procesul complex şi îndelungat al dezvoltării şi evoluţiei producţiei şi schimbului de mărfuri, pentru a îndeplini un rol deosebit, respectiv cel de ***echivalent general*** al valorii tuturor mărfurilor şi de instrument general al schimbului. Ei reprezintă elementul cheie al economiei de schimb monetare, cel mai înalt produs al dezvoltării schimbului şi a producţiei de mărfuri.

În literatura economică actuală, există diferite opinii cu privire la bani. Astfel, se consideră că banii sunt „un instrument acceptat de toată lumea în schimbul mărfurilor sau serviciilor sau la plata unei datorii".[2] Banii – scria **P. A. Samuelson** – sunt o convenţie socială artificială; de îndată ce bunurile pot fi cumpărate sau vândute pe un lucru dat, publicul va consimţi să se folosească de el pentru cumpărările şi vânzările sale. Oricât ar fi de paradoxal sau nu, banii sunt acceptaţi sau nu pentru că ei sunt acceptaţi.[3] În opinia lui **Costin C. Kiriţescu** banii „reprezintă un instrument social, o formă particulară imediat mobilizatoare a avuţiei sociale, o întruchipare transmisibilă şi omnivalentă a puterii de cumpărare, care conferă deţinătorului dreptul asupra unei părţi din produsul social al ţării emitente".[4]

Ţinând seama de opiniile exprimate în literatura de specialitate, ca şi de realităţile din economia de piaţă actuală, ***banii*** se pot defini ca reprezentând un ***instrument economic general acceptat de măsurare şi de mijlocire a schimburilor***, de ***stingere a datoriilor persoanelor*** fizice şi juridice, ***de transferare a titlurilor de proprietate*** de la o persoană la alta, ei exprimă ***dreptul***

---

[1] Etimologic, noţiunea de monedă (bani) este de origine latină, provenind de la cuvântul „moneta" = „cea care avertizează". Zeiţa Junona a fost supranumită „moneta" pentru că avea să avertizeze mereu pe romani asupra nenorocirilor şi necazurilor ce trebuiau înfruntate (războaie, cutremure şi altele). Legătura etimologică menţionată, deşi nu poate fi logică, ea este interesantă, întrucât emisiunea unei cantităţi de bani corespunzătoare necesităţilor vieţii economice constituie o acţiune dificilă ce trebuie realizată în funcţie de realităţile existente cu anticiparea evoluţiei unor factori de natură economică, psihologică etc. Grecii foloseau denumirea de „moneda". Ambele expresii au pătruns în decursul timpului în ţara noastră, fiind utilizate în egală măsură, sub denumirea generică de bani.

[2] Henri Guitton, ***Economie politique,*** Dalloz, Paris, 1976, p. 11

[3] Paul A. Samuelson, ***L'Economique***, vol. 1, ed. a 8-a, Libraire Armand Colin, Paris, 1982, p. 281

[4] Costin Kiriţescu, ***Moneda – mica enciclopedie,*** Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, p. 63

Scanned with OKEN Scanner

deţinătorilor de a cumpăra bunuri sau alte monede naţionale pe teritoriul ţării emitente.

Banii au apărut în procesul trecerii de la economia naturală la economia de schimb, parcurgând mai multe ***etape***, care pun în relief ***conţinutul şi rolul lor.***

Prima etapă este cea cunoscută sub denumirea de ***bani – marfă***; în cadrul acesteia, raportul de schimb era mijlocit de anumite mărfuri (animale, blănuri, tutun etc.) care aveau utilitate intrinsecă, în afara funcţiei lor de mijlocitor al schimburilor. Pe măsura dezvoltării schimbului de mărfuri, funcţia de echivalent general a revenit în ***exclusivitate metalelor preţioase*** (îndeosebi aurului) datorită proprietăţilor deosebite: omogenitate; divizibilitate; valoare mare într-un volum mic şi inalterabilitate.

Pentru că bucăţile de metal preţios folosite ca bani erau diferite ca mărime (greutate) şi puritate era necesar ca în actul de schimb să aibă loc, de fiecare dată, şi evaluarea acestora. Asemenea dificultăţi ce îngreunau schimbul au fost înlăturate prin emiterea sau baterea de monedă.

Trecerea la ***moneda bătută***, din metale preţioase, a marcat un moment foarte important în evoluţia banilor. După Herodot, baterea primelor monede a avut loc în sec. VII – VI î.e.n. şi, timp de circa două milenii şi jumătate – practic până în sec. al XVII – lea, banii au existat, în principal, sub formă de monede de aur şi argint. ***Moneda metalică*** (din ***aur şi argint***) emisă de către stat, pe bază de monopol, ***reprezintă bani - marfă cu valoare sau utilitate intrinsecă.***

Din sec. al ***XVII-lea***, monedelor metalice aflate în circulaţie li s-au adăugat ***bancnotele (bilete de bancă)*** care erau semne băneşti emise de către bănci.

Etapa banilor de hârtie şi a banilor metalici marchează înlocuirea banilor marfă ***cu semne ale valorii.*** Banii de hârtie, după natura lor economică sunt ***de două feluri***:

– bilete de bancă (bancnote, bani de credit sau monedă de hârtie);

– bani de hârtie propriu-zişi sau hârtie monedă.

În procesul circulaţiei, ***biletele de bancă (bancnotele)*** înlocuiesc banii cu valoare deplină datorită trăsăturilor lor:

a) sunt convertibile la prezentare şi la purtător;

b) se bucură de încredere deplină;

c) sunt emise pe baza unor garanţii sigure şi reale (aur şi creanţe comerciale).

La început, suma bancnotelor nu putea să depăşească stocul de metal preţios deţinut de către băncile care le emiteau; ulterior, pe măsura dezvoltării comerţului, stocul de aur devine tot mai insuficient, iar cantitatea de monedă emisă începe să depăşească acest stoc. Iniţial, emisiunea biletelor de bancă era realizată de către băncile comerciale, apoi a devenit un privilegiu al statului, încredinţat ***Băncii Centrale sau de emisiune***. Până la primul război mondial, bancnotele care se preschimbau pe aur au circulat paralel cu monedele de aur şi de argint; după această dată, convertibilitatea bancnotelor în aur şi argint începe să se restrângă. ***Din 1976 nici o monedă nu mai este convertibilă în aur.*** Fiecare stat îşi defi-

Scanned with OKEN Scanner

neşte moneda naţională în raport cu o valută internaţională forte, numită ***valută de referinţă***.

Banii de hârtie propriu-zişi, sunt ***semne ale valorii*** care, în procesul circulaţiei, înlocuiesc banii cu acoperire în bunuri reale. În principal, ei se caracterizează prin următoarele trăsături:

– au curs forţat, decretat de stat;

– sunt neconvertibili în aur;

– nu reflectă valoarea lor (ca material) sau a aurului, ci semnifică doar ***valoarea bunurilor materiale şi serviciilor*** ce se pot procura cu ajutorul lor.

O altă etapă în evoluţia banilor a fost marcată de utilizarea ***banilor de cont sau a banilor scriptuali***, care ***constau în disponibilităţile băneşti aflate în conturile bancare sau la casele de economii*** pe numele agenţilor economici (persoane, întreprinderi, instituţii). Marile progrese înregistrate în domeniul electronicii, al biroticii, computerizării şi transmiterii informaţiilor au creat premisele tehnice apariţiei unui nou tip de bani şi anume, ***a banilor electronici***, marcând o nouă etapă a evoluţiei banilor în viaţa economică.

Caracterizarea conţinutului banilor necesită cunoaşterea rolului şi a funcţiilor pe care ei le îndeplinesc în cadrul vieţii economice. ***Deşi din 1976 banii au fost rupţi de baza lor aur,*** ei continuă (prin formele actuale de existenţă: bani de hârtie, bani de credit, bani scriptuali, monedă metalică divizionară) să joace un rol important în economia de piaţă, în funcţionarea şi dezvoltarea economiilor naţionale. Ei sunt o categorie economică complexă, ce însumează realităţile vieţii economico-sociale în evoluţia lor.

Reproducând expresia lui **R. Harrod** *„Money is power"*, **François Perroux** adaugă că „moneda este şi o armă de constrângere a altora... şi joacă un rol privilegiat printre instituţiile a căror prezenţă şi funcţionare dinamizează economia".[5] „Alături de capital şi specializare – susţine **P.A. Samuelson** – banii constituie un al treilea aspect al vieţii economice moderne... ***Fluxul de bani este sângele care irigă sistemul.*** Banii ne furnizează, de asemenea, etalonul de măsură a valorilor".[6] Prin intermediul lor, se realizează evidenţa cheltuielilor cu munca vie şi materializată, repartiţia bunurilor produse în societate; constituind în ***acelaşi timp o componentă esenţială a sistemului informaţional economic***. Pentru firme, pentru factorii de decizie din sectorul public sau privat, ***banii*** reprezintă un puternic ***mijloc de control asupra activităţii economice***, un ***instrument*** fundamental de ***cuantificare a eficienţei economice***, de mobilizare a eforturilor pentru desfăşurarea de activităţi utile şi rentabile. „Noi identificăm banii ca un element cheie pentru promovarea eficienţei în producţia şi schimbul de produse şi servicii. Banii ajută la rezolvarea acestor probleme din cauză că sunt un bun care au acceptarea generală ca mijloc de schimb".[7]

Aşadar, banii trebuie înţeleşi ca fiind unul din instrumentele esenţiale de semnalizare a nevoilor economiei, de manifestare a cererii, de măsurare a performanţelor şi neajunsurilor economice. Ei constituie mijlocul principal de

---

[5] François Perroux, ***L'Economie du XX-e siécle***, ed. a II-a, Paris, 1964, p. 481

[6] Paul Samuelson, sursa cit., p. 86.

[7] Lloyd C. Atkinson, ***Economics,*** Richard D. Irwin, Inc., Homeword, Illinois, 1982, p. 281.

Scanned with OKEN Scanner

reglare a producţiei şi de adaptare a acesteia la nevoile consumatorilor şi/sau utilizatorilor; de asigurare a continuităţii activităţii economice; forţa motrice a dezvoltării economiei naţionale.

Rolul banilor în cadrul economiei de piaţă este pus în evidenţă prin ***funcţiile*** pe care le îndeplinesc. Dincolo de diferitele opinii, exrimate în literatura economică despre bani[8], în condiţiile economiei moderne de piaţă asistăm la un proces de multiplicare a funcţiilor banilor, dar şi de delimitare mai riguroasă, de nuanţare calitativă şi de accentuare a operaţionalităţii lor în întregul mecanism economic. Din această perspectivă majoritatea economiştilor contemporani se opresc asupra următoarelor funcţii ale banilor.

a) ***Funcţia de măsură a valorii***. În această funcţie, banii servesc la măsurarea cheltuielilor de producţie şi rezultatelor, la realizarea de calcule economice prin care se stabileşte costul activităţilor desfăşurate sau programate a se desfăşura, se apreciază eficienţa, se determină preţul produselor şi al serviciilor.

Banii îndeplinesc această funcţie în mod ideal; în momentul în care se exprimă valoarea unei mărfi sau cheltuielile de producţie nu este necesară prezenţa efectivă a lor. Este suficient ca ei să existe, în general, în societate.

Banii exprimă valoarea mărfurilor cu ***ajutorul etalonului preţurilor***[9]. În condiţiile ***etalonului aur***, valoarea unităţii monetare era exprimată într-o anumită cantitate de aur, considerată ca unitate de măsură: de pildă, conţinutul în aur al monedei noastre naţionale – leul – era stabilit, în anul 1954 la 0,148112 gr. aur fin, faţă de 0,888671 gr. aur fin la dolarul SUA; faţă de 2,13281 gr. aur fin la lira sterlină şi faţă de 0,987417 gr. aur fin la rublă. În condiţiile actuale, când s-a renunţat peste tot la etalonul aur, valoarea banilor pe piaţa internă este reprezentată – aşa cum s-a mai spus – de puterea de cumpărare. În felul acesta, s-a trecut la ***etalonul valutar***, în sensul că stabilirea valorii monedelor naţionale respective are loc prin raportarea la una din valutele cu convertibilitate deplină, formându-se astfel ***cursul oficial***.

---

[8] După teoria obiectivă a valorii banii îndeplinesc următoarele funcţii: de măsură a valorii; mijloc de circulaţie; mijloc de plată; mijloc de tezaurizare şi bani universali. În opinia economiştilor neoclasici şi postkeynesişti importanţă prezintă funcţia banilor ca mijloc de circulaţie şi de stimulare a activităţilor economice. După **Henri Guitton** şi **Gerald Branmoulle**, banii îndeplinesc trei funcţii esenţiale, două în spaţiu şi una în timp. ***În spaţiu***, banii sunt instrument al circulaţiei mărfurilor (deci mijloc de circulaţie) şi mijloc de comparaţie (adică de măsură a valorii); ***în timp***, banii îndeplinesc funcţia de rezervă a valorii (respectiv de economisire şi de asigurare a continuităţii activităţii). **P.A. Samuelson** consideră că banii contemporani îndeplinesc cel puţin două funcţii importante; funcţia de măsură a valorii şi cea de mijlocitor al schimburilor de mărfuri, funcţii care în practică se realizează prin intermediul altor două funcţii: de tezaurizare şi de mijloc de plată. **Virgil Madgearu** apreciază că moneda (banii) îndeplineşte următoarele funcţii: mijloc general de schimb, măsurătoare de valoare sau etalon de valoare, mijloc de plată legală, conservatoare de valoare, transmisiune de valoare, transmisiune de capital, în circulaţia de credit, mijoc de economisire în două forme; de tezaurizare sau de capitalizare, iar profesorul **George Strat** arată că banii îndeplinesc funcţiile de: intermediar al schimburilor; măsură a valorilor de etalon; economisire şi tezaurizare.

[9] **Etalonul preţurilor** reprezintă cantitatea de metal preţios (aur) stabilită de către stat ca unitate bănească şi care poartă denumiri diferite de la ţară la ţară (leu, dolar, liră sterlină, franc, rublă, coroană etc.).

Scanned with OKEN Scanner

În economia de piaţă, funcţia banilor de măsură a valorii creşte considerabil ca urmare a statutului lor de categorie economică a economiei de schimb şi a manifestării lor în procesul schimbului. Chiar dacă această funcţie se derulează în condiţiile acţiunii libere a cererii şi ofertei, eliminarea factorilor subiectivi caracteristici economiei de comandă permite legarea mai strânsă a preţurilor de valoarea mărfurilor. În plus, nu trebuie omis că la formarea valorii mărfurilor (a preţurilor) concură şi utilitatea; încât, ***în final, valoarea şi preţul apar ca o rezultantă organică a cel puţin trei determinări: munca socială, utilitatea şi raportul cerere – ofertă.*** În acelaşi timp, în economia de piaţă, preţurile oscilează în jurul valorii – în sus sau în jos – tocmai pentru că intervine procesul natural al jocului cererii şi ofertei.

b) ***Funcţia banilor ca mijloc de circulaţie.*** În această funcţie, banii servesc procesului circulaţiei mărfurilor, mijlocind trecerea lor de la producător la consumator prin intermediul vânzării–cumpărării. Se înfăptuieşte astfel: trecerea valorii din forma marfă în forma bani (M – B), respectiv ***vânzarea*** şi transformarea banilor în marfă (B – M), respectiv ***cumpărarea.*** Separarea celor două acte, datorită existenţei banilor, permite amânarea cumpărării, respectiv transformarea banilor în marfă. Deci există posibilitatea ca cele două acte ale schimbului (M – B şi B – M) să nu coincidă în timp şi spaţiu. În anumite condiţii această necoincidenţă poate îngreuna schimbul de mărfuri, făcându-l mai lent sau chiar fragmentându-l, cu efecte negative asupra întregii economii. În această calitate – de mijloc de circulaţie – banii apar ca bani reali, cu existenţă efectivă: numerar sau bani de cont. Pentru îndeplinirea acestei funcţii este necesar să existe o anumită cantitate de bani în circulaţie.

c) ***Funcţia banilor ca mijloc de plată.*** În această funcţie, banii sunt utilizaţi pentru achitarea mărfurilor cumpărate pe credit, pentru plata salariilor, dobânzilor, chiriilor, impozitelor şi taxelor, primelor de asigurări, pentru restituirea creditelor etc. Această funcţie reclamă, de asemenea, existenţa banilor ca bani reali, efectivi. Cauzele care au dus la folosirea banilor ca mijloc de plată sunt multiple. În principal subliniem:

– inegalitatea perioadelor de producţie a diferitelor mărfuri. Ca urmare, producătorul trebuie să posede o marfă finită pe care s-o vândă pe piaţă pentru a cumpăra o alta contra numerar;

– inegalitatea perioadelor de circulaţie a diferitelor mărfuri, vânzarea unora necesitând un timp mai îndelungat;

– caracterul sezonier al producţiei şi desfacerii unor mărfuri, care cere producătorului respectiv să-şi amâne procurarea altor mărfuri până la obţinerea propriilor produse.

În condiţiile economiei de piaţă, funcţia banilor ca mijloc de plată are o importanţă deosebită pentru limitarea inflaţiei.

d) ***Funcţia de rezervă a valorii*** şi ca ***mijloc de economisire***, funcţie ce reflectă capacitatea banilor de a conserva valorile pe o anumită perioadă de timp, astfel încât pierderile să fie minime. Concret este vorba de ***economisirea şi acumularea*** de sume băneşti în vederea unor activităţi viitoare sau constituite ca mijloc de precauţiune pentru efectuarea de cheltuieli neprevăzute.

Scanned with OKEN Scanner

Menţinerea şi manifestarea acestei funcţii se află în relaţie directă cu puterea de cumpărare a banilor, pentru că economisirea acestora este dată de încrederea celor ce îi deţin.

e) Banii ***sunt folosiţi şi în cadrul relaţiilor internaţionale*** la cumpărarea de mărfuri şi prestarea diferitelor servicii. În acest caz, banii „funcţionează" ***ca bani universali***. În această funcţie acţionează valutele, respectiv acele monede naţionale recunoscute pe plan internaţional ca mijloc de cumpărare, de plată şi de rezervă (dolarul SUA, lira sterlină, francul francez, marca germană, yenul etc.). Tot în acest sens, se utilizează, în prezent, şi unităţi monetare convenţionale – DST (Drepturi Speciale de Tragere), ECU (European Currency Unit.) şi devin tot mai evidente preocupările pentru trecerea la o ***monedă europeană unică efectivă*** şi renunţarea de către toate ţările UE la moneda lor naţională.

11.2. Circulaţia banilor şi reglarea ei în economia românească

Pentru a-şi îndeplini funcţiile, banii trebuie să existe în societate, să fie creaţi şi puşi în circulaţie într-o anumită cantitate.

Suma de bani aflată în circulaţie la un moment dat în cadrul economiei şi aparţinând diferiţilor agenţi economici reprezintă ***masa bănească*** sau masa monetară. Ea se concretizează în ansamblul mijloacelor de circulaţie şi de plată (respectiv de lichidităţi). Majoritatea monetariştilor, includ în structura acesteia:

a) ***moneda efectivă sau numerarul*** (bilete de bancă şi moneda divizionară). Ea reprezintă activul cel mai lichid, fiind totodată una din componentele importante ale masei monetare;

b) ***moneda de cont***, respectiv disponibilităţi în conturi curente sau la vedere. Moneda de cont probează acelaşi grad de lichiditate ca şi moneda efectivă; cu ajutorul ei pot fi trase cecuri şi efectua plăţi fără preaviz pentru procurări de bunuri şi servicii. În practica din ţările cu economie de piaţă, majoritatea tranzacţiilor se lichidează cu ajutorul cecurilor (plăţilor prin virament). Se apreciază de către monetarişti că variaţiile disponibilităţilor din conturile bancare generează în economie efecte asemănătoare cu cele ale modificării cantităţii de aur – monedă sau de hârtie – monedă în circulaţie.

Cele două componente ale masei băneşti (masei monetare) au aşadar – acelaşi rol, se pot suplini şi transforma una în cealaltă; între ele există doar deosebiri de stare, ca formă de existenţă. În timp ce numerarul are o existenţă fizică materială, ***moneda de cont este un simbol***, se prezintă ca un număr înscris în contul bancar al unui agent economic;

c) ***depunerile la termen şi în vederea economisirii***. Acestea sunt ***depozite la termen constituite la bănci***, case de economii etc., asupra cărora nu pot fi trase cecuri şi efectua plăţi imediate, dar pot fi retrase după un preaviz. Includerea lor în structura masei monetare este justificată de faptul că, din punct de vedere al influenţei pe care o exercită aceste tipuri de plasamente asupra volumului şi structurii cheltuielilor titularilor şi, deci asupra cererii solvabile, practic nu există nici o deosebire faţă de depunerile la vedere. În plus, depozitele la termen manifestă o tendinţă de creştere mult mai rapidă decât cele la vedere, profitul fiind reprezentat de dobânda care o aduc titularului. De aceea se apreciază că aceste ac-

Scanned with OKEN Scanner

tive, deşi au un grad mai scăzut de lichiditate, ele au trăsături şi funcţionalităţi asemănătoare cu cele ale monedei şi, deci, pot fi incluse în structura masei monetare;

d) ***alte active*** cu grad mai mare sau mai mic de lichiditate. Este vorba de ***activele plasate în diferite titluri***, emise şi puse în circulaţie pe piaţa financiar-monetară; unele dintre ele (îndeosebi cele pe termen scurt) cum sunt: cambiile, biletele de trezorerie, bonurile de casă şi de tezaur au un grad mai ridicat de lichiditate decât cele pe termen mediu sau lung (acţiuni, obligaţiuni etc.). Ceea ce-l atrage pe cel ce realizează economii monetare în a le plasa în aceste titluri este tocmai caracterul lor negociabil, posibilitatea de a le vinde oricând are nevoie de bani (lichidităţi) pentru plata unor datorii, respectiv pentru cumpărarea anumitor bunuri şi servicii. Desigur, nu toate aceste titluri sunt la fel de frecvent folosite pentru plăţi curente şi imediat, motiv pentru care modificarea masei băneşti aflată în circulaţie este în funcţie de gradul lor de lichiditate.

Formarea şi mişcarea masei monetare sunt în strânsă legătură cu cererea şi oferta de monedă – componente de bază ale pieţei monetare.

Cererea de monedă reprezintă acea cantitate de monedă pe care toate categoriile de persoane fizice şi juridice o solicită într-o anumită perioadă de timp, având ca motivaţie, înainte de toate, procurarea de bunuri şi servicii. Cererea generală de monedă, are atât ***determinări obiective*** generate de starea economiei, forţa şi nivelul de dezvoltare, stabilitatea şi eficienţa respectivei economii, cât şi ***determinări subiective*** ce ţin de comportamentul agenţilor economici, de psihologia şi atitudinea lor speculativă.

Dintre ***factorii obiectivi***, care acţionează asupra dimensiunii masei monetare (solicitând creşterea sau scăderea sa), se detaşează ca importanţă:

a) ***cantitatea bunurilor şi serviciilor supuse vânzării***, cu care masa monetară se află în raport direct proporţional;

b) ***nivelul preţurilor***, raportul cu masa monetară fiind de asemenea, direct;

c) ***viteza de circulaţie a banilor*** (care se măsoară prin numărul mediu de operaţiuni de vânzare – cumpărare şi de plăţi mijlocite de o unitate monetară, într-o anumită perioadă de timp) care acţionează în direcţia reducerii cantităţii de monedă în circulaţie. În funcţie de factorii enunţaţi, masa monetară necesară unei circulaţii monetare echilibrate, sănătoase, se determină, în esenţă, după relaţia:

$$M = \frac{(p \cdot Q) - V}{V}$$

în care M – masa monetară; p.Q – V valoarea bunurilor tranzacţionate[10]; V – viteza de circulaţie a unei unităţi monetare;

d) ***puterea de cumpărare a banilor*** (PCB) care exprimă cantitatea de bunuri şi servicii care se poate procura cu o unitate bănească, respectiv:

[10] Subliniem că este vorba de valoarea finală care nu include valoarea tranzacţiilor intermediare între diferitele stadii ale producţiei care au necesitat monedă.

Scanned with OKEN Scanner

$$PCB = \frac{M}{p}$$

Determinarea valorii monedei are o importanţă deosebită, ea fiind baza acoperirii realiste a situaţiei economice a ţării, a comparabilităţii internaţionale, a schimburilor economice cu alte ţări, a eficienţei cu care se desfăşoară aceste schimburi.

Analizând relaţia PCB, observăm că dacă preţurile cresc, valoarea monedei se diminuează şi invers. Cu alte cuvinte, valoarea monedei egalează reciproca sau inversul general al preţurilor, adică:

$$PCB = \frac{1}{p}$$

în care ***p*** reprezintă indicele general al preţurilor.

Deoarece există diferiţi indici, iar preţurile bunurilor au evoluţii diferite – mai ales în cazul bunurilor de larg consum – ***indicele preţurilor*** se determină ca o medie ponderată a variaţiei preţurilor tuturor bunurilor care formează panelul supus cercetării;

e) ***masa monetară disponibilă*** pentru mijlocirea circulaţiei bunurilor economice ***depinde şi de amploarea creditului şi de eficacitatea formelor titlurilor de credit*** folosite în economia unei ţări; banii de credit (banii de cont) ca şi utilizarea titlurilor de credit reduc sensibil cantitatea de bani necesari circulaţiei.

Potrivit teoriei lui **J.M. Keynes**, cererea de bani în societate are patru motivaţii:

a) satisfacerea nevoilor zilnice ale oamenilor;
b) formarea rezervelor de asigurare pentru evenimente imprevizibile;
c) conservarea averii proprietarului lor;
d) pentru anumite motive speculative.

Primele trei mobiluri economico-psihologice sunt legate de veniturile şi tranzacţiile întreprinderii şi precauţiunea agenţilor economici, iar cel de-al patrulea motiv al cererii de monedă – speculaţia – apare ca fiind invers proporţional cu rata dobânzilor. J.M. Keynes consideră, de asemenea, că oamenii doresc să-şi păstreze averea sub formă de bani şi din motive de incertitudine, când ei nu pot anticipa utilităţile banilor în raport cu mişcarea ratei dobânzii.

Monetariştii clasici, cred că oamenii doresc să-şi păstreze banii în exclusivitate pentru scopuri tranzacţionale, în vreme ce monetariştii moderni apreciază că cererea de monedă nu depinde în exclusivitate de rata dobânzii şi de nivelul veniturilor, ci şi de posibilităţile de funcţionare a banilor în afara sistemului bancar, oamenii investind banii pretutindeni unde pot apărea venituri mari.

Oferta de monedă reprezintă, în general, cantitatea de monedă pusă la dispoziţia populaţiei şi altor utilizatori. În cadrul societăţilor moderne, resursele şi instrumentele monetare (pârghiile financiare) sunt gestionate în principal de bănci şi alte instituţii financiare, care îndeplinesc rolul de intermediari financiari între ceilalţi agenţi economici. De altfel, în toate ţările cu economie de piaţă au fost create şi perfecţionate ***sisteme bancar – financiare complexe***, dar suple, astfel încât să poată veni eficient în întâmpinarea cererii de monedă. Concret, moneda nume-

Scanned with OKEN Scanner

rar, începe să existe din momentul când părăseşte depozitele Băncii Centrale sau ale altor instituţii emitente şi îşi încetează existenţa când revine în acestea.

Prin urmare, ***problema principală*** care se pune este ***cum se crează monedă***, respectiv ***prin ce mecanisme este ea pusă în circulaţie ?***

Înainte de toate se impune precizarea că problema în discuţie nu se rezumă doar la imprimarea şi emiterea biletelor de bancă; mecanismul este mult mai complex şi mai ales dependent de credit şi de funcţiile băncilor[11]. Ca urmare, biletele de bancă, pentru a îndeplini funcţia de bani, trebuie să treacă din imprimeria Băncii Centrale în circulaţie. ***În economiile de piaţă, mecanismele*** prin care moneda este pusă în circulaţie sunt următoarele:

a) ***mecanismul asigurării nevoilor statului***, respectiv acoperirea deficitului bugetar prin emiterea şi negocierea bonurilor de tezaur în baza subscrierilor făcute de celelalte bănci în funcţie de necesităţile reale ale întreprinderilor;

b) ***mecanismul*** prin ***care se realizează plata devizelor străine*** obţinute de întreprinderile naţionale pentru mărfurile exportate în alte ţări. Ulterior, aceste devize vor fi tranzacţionate pe piaţa valutară de banca vânzătorului;

c) ***mecanismul acordării creditelor*** de către băncile comerciale clienţilor lor, asigurându-se pe această bază circa 80–85% din necesarul de monedă pus anual în circulaţie;

d) ***mecanismul formării depozitelor bancare*** sub forma conturilor bancare deschise întreprinderilor, prin intermediul cărora băncile vor acorda creditele solicitate. Concret, ***în conturile unei întreprinderi*** de la o bancă comercială, în ***activ*** (A) vor figura depozitele întreprinderii, iar în ***pasiv*** (P) creditul luat de la bancă; ***în contul*** băncii, pasivele întreprinderilor vor figura la ***activ,*** sub formă de credite, deschise pentru întreprinderea respectivă, iar la ***pasiv*** va figura depozitul întreprinderii.

Desprindem concluzia că, ***partea cea mai mare a masei monetare, reprezentată de banii de cont, apare sub forma creanţelor*** băncilor comerciale având ca bază de plecare nevoile reale ale întreprinderilor,prin garanţiile oferite de acestea băncilor, în schimbul creditului (figura 1).

(A) Contul întreprinderii Z (P)		(A) Contul băncii X (P)	
Depozitul (activele întreprinderi)	Creditul primit de la banca X	Creditul acordat întrepr. Z	Depozitul întreprinderii Z

Fig. 1. Relaţiile băneşti între întreprindere şi bancă

Pe de altă parte, banii de cont, prin circulaţia lor, mijlocesc desfăşurarea proceselor economice reale în urma cărora întreprinderile (agenţii economici în general) vor încasa pe piaţă alţi bani, pe care îi vor depozita la bănci, fie sub forma ***depozitelor la vedere*** (pentru o perioadă nedeterminată, deponentul putând să-si retragă banii când doreşte) sau a ***depozitelor la termen*** (pentru o perioadă stabilită, retragerea banilor înainte de termenul convenit va anula şi dobânda convenită). În practica bancară există mai multe trepte ale formării masei monetare sau ceea ce unele lucrări denumesc mai multe mase monetare[12].

---

[11] Michel Didier, ***Economie. Les règles du jeu***, Economica, 1989, p. 134

[12] Vezi şi M. Didier, op. cit., p. 147 şi Jean-Jacques Burgard, ***La Banque en France***, Dalloz, Paris, 1989, p. 109

Scanned with OKEN Scanner

a) M_1 (primul agregat al masei monetare), care ***include toate mijloacele de plată sub forma monedei efective*** (bilete de bancă şi moneda divizionară) ***şi a depunerilor în conturi curente*** nepurtătoare de dobânzi, împreună formând ***lichiditatea primară sau moneda în sens restrâns.*** Multiplicat prin viteza sa, M_1 evidenţiază capacitatea monedei de a se cheltui în totalitate;

b) M_2, reprezintă ***masa monetară în sens larg*** şi se obţine ***adăugând la M_1, ansamblul plasamentelor la termen*** în vederea economisirii, susceptibile de a fi mobilizate şi transformate în lichidităţi prin emisiune de cecuri cu preaviz;

c) M_3, se obţine pornind de la ***M_2 la care se vor adăuga alte active*** cu grade diferite de lichiditate, în structura cărora pot fi incluse certificate de depozit, bonuri de casă, conturi de economii pe termen mediu, alte tilturi emise de agenţi economici pe piaţa financiar – monetară;

d) L, care ***pe lângă M_3, înglobează***, în general, ***titluri emise pe termen mediu şi lung,*** negociabile şi care pot fi transformate operativ sau mai lent în mijloace de plată, respectiv în lichidităţi.

Circulaţia banilor în România postdecembristă evidenţiază o serie de disfuncţionalităţi în economie – de ordin legislativ, tehnic, logistic şi de cultură bancară.

În primul rând, economia paralelă sau subterană (care reprezintă o parte semnificativă din PIB) antrenează în circulaţie o mare cantitate de numerar pentru efectuarea tranzacţiilor, numerar care, de fapt, circulă în afara canalelor bancare.

În al doilea rând, actualmente în România s-a creat chiar o obişnuinţă în rândul comercianţilor şi chiar a producătorilor, de a „lucra" cu numerar. De altfel, numerarul a devenit instrumentul cel mai credibil al partenerilor de stingere a obligaţiilor reciproce, determinat,pe de o parte, de blocajul financiar în care operează agenţii economici şi de imposibilitatea cunoaşterii bonităţii şi seriozităţii partenerilor, iar, pe de altă parte, de mecanismul încă greoi al transferurilor bancare, de limitele privind reglementarea şi întârzierea devenirii operaţionale a creditului comercial şi a instrumentelor sale.

În acest context strategia de reducere a numerarului în circulaţie şi de amplificare a rolului creditului necesită ca măsuri urgente:

a) instituţionalizarea creditului comercial şi operaţionalizarea instrumentelor care să-l susţină;

b) limitarea plăţilor în numerar pentru cumpărări de mărfuri şi nu numai;

c) adaptarea activităţii bancare cerinţelor impuse de necesitatea reducerii plăţilor efectuate în numerar.

Punerea în circulaţie a unei mase monetare care depăşeşte nevoile reale ale economiei poate genera inflaţie.

Realizarea funcţiei banilor de mijloc de circulaţie, efectuarea multiplelor operaţiuni economice generate de actele de vânzare – cumpărare a mărfurilor şi, în general, desfăşurarea normală a vieţii economice, devin posibile în condiţiile în care între masa banilor aflaţi în circulaţie şi volumul de bunuri şi servicii aduse pe piaţă există un anumit raport, bine determinat, respectiv un echilibru valoric între cele două mărimi.

Scanned with OKEN Scanner

Existenţa şi menţinerea unui asemenea raport depinde, pe de o parte, de ***realizarea echilibrului monetar***, în care scop emisiunile băneşti ale Băncii Centrale trebuie să corespundă unor necesităţi reale, iar pe de altă parte, de capacitatea economiei de a menţine un ritm normal, optim de creştere a producţiei şi de a livra pieţei bunuri ce răspund – ca volum, structură si calitate – nevoilor consumatorilor.

Complexitatea şi particularităţile vieţii economice fac, ca în anumite situaţii şi perioade, cantitatea de bani pusă în circulaţie să depăşească valoarea reală a bunurilor şi serviciilor oferite spre vânzare, iar raportul dintre cele două componente să fie, astfel, încălcat, generând apariţia unor fenomene nedorite, dintre care ***inflaţia*** se detaşează ca fiind cel mai grav.

11.3. Conţinutul, cauzele şi formele inflaţiei în epoca contemporană

Inflaţia este un dezechilibru care afectează, în proporţii diferite, toate economiile naţionale. Foarte mulţi specialişti în domeniu definesc ***inflaţia*** ca fiind ***un dezechilibru de ansamblu al economiei reliefat de trei tendinţe majore:***

a) ***disparitatea,*** respectiv creşterea mai rapidă a cantităţii de monedă comparativ cu creşterea altor variabile ale economiei (în primul rând, producţia);

b) ***creşterea preţurilor***;

c) ***scăderea puterii de cumpărare a banilor.***

Inflaţia are, ca fenomen complex, multiple ***cauze***; punctele de vedere exprimate putând fi împărţite în două mari grupe: adepţii ***inflaţiei monetare*** şi adepţii ***inflaţiei nemonetare.***

În opinia clasicilor (şi nu numai) inflaţia este determinată de ***apariţia în circulaţie a unei cantităţi excedentare de monedă,*** care crează un dezechilibru. Ideea că inflaţia înseamnă o cantitate excedentară de monedă şi că acest excedent dereglează viaţa economică, conţine, desigur, o mare doză de adevăr, căci ea este confirmată de întreaga istorie monetară a secolului XIX şi a primelor decenii ale secolului XX. De fiecare dată, când autorităţile au decretat cursul forţat al monedei, desfiinţând, astfel, convertibilitatea în aur a biletelor de hârtie, ele au desfiinţat prin aceasta mecanismul de limitare a emisiunii monetare. Acest tip de inflaţie – cunoscut sub denumirea de ***„inflaţie monetară"*** – este definit foarte clar prin celebra „ecuaţie a schimbului" a lui **Fisher**[13]: $M.V = P.T$; unde: M – masa monetară, V – viteza de circulaţie a monedei, T – volumul tranzacţiilor, P – nivelul general al preţurilor. Potrivit acestei ecuaţii, dacă masa monetară (M) creşte foarte mult, celelalte elemente ale schimbului monetar vor suferi consecinţele. Dar, chiar considerând că M este factorul cauzal, respectiv proporţional cauzal al modificării lui P, ***inflaţia nu poate fi pusă numai pe seama factorilor monetari.*** În plus, conform teoriilor cantitative asupra monedei, volumul tranzacţiilor (T) nu poate creşte, deoarece se află întotdeauna la nivelul maxim permis de factorii de produc-

[13] Pentru o înţelegere mai amplă a virtuţilor şi limitelor ştiinţifice ale acestui model al schimbului monetar, a se vedea: S. Cernea, ***Banii şi creditul în economiile contemporane***, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1994, vol. II, p. 42-48

Scanned with OKEN Scanner

ție existenți, iar viteza de circulație a monedei (V), de asemenea nu se modifică – mai ales pe termen scurt – fiind legată de obiceiuri, gusturi, preferințe etc. În consecință, creşterea masei monetare duce necesarmente la ***creşterea prețurilor*** şi permite explicarea inflației şi prin cauze nemonetare.

Pentru a delimita creşterea inflaționistă a prețurilor de cea neinflaționistă, este necesar a se lua în considerare, înainte de toate, gradul de generalitate al creşterilor de prețuri. Într-adevăr, în economie pot avea loc creşteri de prețuri, reduceri de prețuri sau pot exista prețuri staționare. Dacă fuziunea acestor mişcări de prețuri antrenează o crestere a nivelului general al prețurilor – există inflație; dar dacă au loc creşteri ale prețurilor anumitor bunuri, acestea din urmă nu sunt de natură inflaționistă. Mai mult, există creşteri de prețuri care pot fi generale, însă sunt provizorii, pentru că mecanismul care le generează este un mecanism autoreglator; factorii care provoacă creşterea prețurilor crează, în acelaşi timp, şi elementele care o vor aplana. Înseamnă că o ***mişcare de prețuri este de natură inflaționistă atunci când are o formă exponențială***, respectiv o creştere de prețuri antrenează o nouă creştere mai rapidă, care la rândul său, antrenează o nouă creştere şi mai rapidă ş.a.m.d., fără ca în mecanismele interne ale economiei să existe vreun principiu de autofrânare. Asemenea manifestări în evoluția prețurilor îşi găsesc corespondent în cea de-***a treia tendință***prin care se face simțită inflația, şi anume ***scăderea puterii de cumpărare a monedei***. Ea se manifestă concomitent cu creşterea prețurilor şi constă în aceea că ***în decursul unei perioade relativ lungi, volumul bunurilor şi serviciilor ce se cumpără într-o economie scade în comparație cu masa monetară şi nivelul prețurilor.***

Considerând ***inflația ca fiind determinată de creşterea generalizată şi accelerată a prețurilor,*** apare ca posibilă şi o altă explicație, ***nemonetară***, a fenomenului inflaționist. Într-adevăr, prețurile pot creşte exponențial, numai dacă cererea globală creşte mult mai repede decât oferta; excesul de cerere putând să ducă la ceea ce se numeşte ***„spirală inflaționistă"*** sau ***"cercul vicios al inflației"***. Evident, un exces de cerere tinde să antreneze creşterea prețurilor, ceea ce, mai departe, va contribui la dezamorsarea intereselor pentru creşterea producției; producătorii, ofertanții, în general, ştiind că, prin prețuri mărite, îşi vor spori profitul, prosperitatea. Dar, creşterea producției va antrena, mai departe creşterea salariilor lucrătorilor – doritori şi ei să participe la împărțirea rezultatelor întreprinderii în care lucrează. Or, creşterea salariilor constituie suportul principal al creşterii puterii de cumpărare a populației, antrenând o nouă creştere a cererii excedentare.

Explicarea inflației în această manieră poate fi completată cu teoria keynesistă a „ecartului inflaționist", după care inflația prin cerere există, dacă „ecartul inflaționist" se menține şi se amplifică în timp, făcând să apară în economie o cerere excedentară care antrenează, la rândul ei, creşterea prețurilor.

Unii autori explică fenomenul inflaționist prin intermediul ofertei, în particular al ofertei de mână de lucru, ori prin costuri – în particular prin creşterea salariilor, a profiturilor, a prețurilor produselor importate etc. –, motiv pentru care întreprinderile reacționează prin creşterea prețurilor, iar în alte cazuri, prin reducerea producției. Creşterea inflaționistă a prețurilor care nu se compensează cu creşterea corespunzătoare a salariilor duce la scăderea puterii de cumpărare salariale. Aceasta va pune în alertă sindicatele, care vor cere majorarea salariilor nominale necesare compensării creşterii prețurilor. Satisface-

Scanned with OKEN Scanner

rea revendicărilor sindicatelor duce implicit la creşterea costurilor de fabricaţie ale întreprinderilor şi, evident, a preţurilor cu efecte din cele mai negative asupra puterii de cumpărare a salariilor. Această corelaţie dintre salarii şi preţuri în perioada inflaţionistă a căpătat faimoasă denumire de ***„spirala inflaţionistă preţuri – salarii"***.

Cauzele şi complexitatea mecanismului declanşării şi desfăşurării inflaţiei se cer a fi explicate nu numai prin crearea excesivă de masă monetară şi de credit, prin deficitul bugetar dar şi prin ***nerespectarea unei corelaţii fundamentale a economiei***, respectiv aceea ***dintre sporirea salariilor şi creşterea productivităţii muncii.*** Or, tocmai complexitatea cauzelor generatoare de inflaţie l-au determinat pe **Michel Didier** să afirme că este dificil, dacă nu chiar imposibil, de oprit spirala inflaţionistă şi de stabilizat preţurile, dar trebuie multă grijă şi de evitat „să se pună degetul pe angrenajul inflaţiei, iar a căuta vinovatul de inflaţie este asemănător cu a te întreba care este picătura de apă într-un râu ce împinge pe celelalte"[14].

Ca urmare, se poate concluziona că ***inflaţia contemporană*** constituie, în egală măsură, ***un dezechilibru material – monetar complex şi un proces structural,*** care cuprinde, deopotrivă, circulaţia mărfurilor şi a monedei, producţia, ansamblul macrosocial.

Intensitatea şi mărimea inflaţiei se pot măsura cu ajutorul unor indici care exprimă schimbarea relativă a preţurilor, precum şi cu ajutorul unor indicatori care exprimă creşterea masei monetare aflată în circulaţie. În prezent cei mai folosiţi indici cu ajutorul cărora se exprimă mărimea inflaţiei sunt:

a) ***indicele general al preţurilor şi tarifelor de consum (IPC)*** – care caracterizează modificarea mediei ponderate a preţurilor tuturor mărfurilor – se determină ca un raport procentual între preţul produsului la momentul curent şi preţul produsului la momentul trecut, conform relaţiei:

$$IPC = \frac{p_1}{p_0} \times 100$$

Deşi la prima vedere, pune în relief un conţinut pur statistic, de observare şi calculare a evoluţiei preţurilor, IPC are un pronunţat caracter social – economic, fiind utilizat de guverne drept criteriu de apreciere a reuşitei sau nereuşitei politicii sale economice. Cu ajutorul lui se calculează ***rata inflaţiei*** (R_{inf}) într-o anumită perioadă de timp, după relaţia:

$$R_{inf} = \frac{IPC_1 - IPC_0}{IPC_0} \times 100$$

unde: IPC_1 – indicele preţurilor în perioada curentă; IPC_0 – indicele preţurilor în perioada de bază (anterioară).

b) Măsurarea inflaţiei presupune şi cunoaşterea evoluţiei ***puterii de cumpărare a populaţiei (PCB),*** respectiv a cantităţii de mărfuri ce se pot procura cu ajutorul unei unităţi monetare, deci a valorii relative a monedei. Puterea de cumpărare permite, de regulă, comparaţia în timp, de la o perioadă la

[14] Michel Didier, op. cit., p. 277, 279

Scanned with OKEN Scanner

alta pentru o țară dată sau chiar între țări, şi se determină, de regulă, după relația:

$$PC_b = \frac{MM}{IPC}$$

unde MM – reprezintă masa monetară.

Inflația îmbracă mai multe ***forme*** astfel:

a) În funcție de ***mărimea ratei inflației*** delimităm:

a_1) ***inflație „târâtoare"*** sau moderată, care reprezintă treapta inferioară şi suportabilă a procesului inflaționist, când ***rata anuală*** de creştere a prețurilor este de până la 6%;

a_2) ***inflația galopantă*** sau rapidă, când ***rata anuală*** de creştere a prețurilor depăşeşte 15%. Un astfel de tip de inflație este prezentă astăzi într-o serie de țări aflate în tranziția spre economia de piață, ca şi în unele țări în curs de dezvoltare;

a_3) ***hiperinflație,*** când ritmul mediu de creştere a prețurilor depăşeşte ***lunar*** 10–15%, numită şi dezordinea dezordinelor.

Inflația galopantă, dar mai ales hiperinflația sunt însoțite, de regulă, şi de un declin economic, concretizat prin scăderea producției naționale sau ritmului de creştere a acesteia, de şomajul de masă şi de dezorganizarea vieții economice[15].

b) În funcție de ***natura „indicatorilor de alertă"*** desprindem:

b_1) ***inflația prin cerere***, provocată de excesul de cerere, rigiditatea sau chiar involuția ofertei pe fondul creşterii generale şi de durată a prețurilor;

b_2) ***inflația prin monedă***, este, mai ales, urmarea introducerii şi menținerii în circulație a unei mase monetare excedentare în raport cu cantitatea de mărfuri de pe piață, încălcându-se astfel cerințele legii circulației băneşti, a încetinirii vitezei de circulație a banilor, laxismului politicii autorităților monetare;

b_3) ***inflația prin costuri***, determinată de cauze cu motivații diverse, care influențează creşterea costurilor, nivelul ridicat al prețului resurselor naturale, al costurilor salariale, al fiscalității şi al importurilor şi nu în ultimul rând, al devalorizării monedei naționale;

b_4) ***inflație structurală***, determinată de cadrul legislativ social, de rolul şi capacitatea negociativă a sindicatelor în materie de venituri, discrepanțele în condițiile producției, de condițiile de formare a prețurilor pe anumite piețe sau în anumite sectoare ale economiei. Ea se manifestă în contextul unor strategii de impunere a prețurilor de către monopoluri sau oligopoluri ce dețin puterea de decizie economică pe un segment al pieței totale sau prin intermediul unor prețuri contro-

---

[15] În literatura economică întâlnim şi denumirile de:
- ***stagflație***, care semnifică acea stare a economiei naționale caracterizată, pe de o parte, prin lipsa de creştere economică („creşterea zero") sau chiar prin recesiune economică şi, pe de altă parte, prin inflație rapidă;
- ***slumpflația***, reflectă acea corelație dintre inflație şi creşterea economică, când indicatorii creşterii economice, ce semnifică criză sau declin economic sunt însoțiți de indicatori privind rata inflației rapide.

Scanned with OKEN Scanner

late şi stabilite de stat pe alte considerente decât cele în funcţie de evoluţia raportului dintre cerere şi ofertă[16].

c) Din perspectiva ***procesului de dezvoltare a inflaţiei*** reţine atenţia:

c_1) ***inflaţia deschisă*** („open-inflation") numită şi inflaţie „explicită", „declarată" sau „recunoscută", este aceea care se dezvoltă prin ea însăşi, într-o manieră autonomă, fără a putea fi stopată printr-o intervenţie umană;

c_2) ***inflaţie ascunsă*** (ocultă, refulată, frânată) care se caracterizează prin intervenţia deciziilor (monetare, fiscale, bugetare etc.) din partea principalului responsabil de dezvolatarea inflaţiei: statul.

Inflaţia, mai ales când se află la cote înalte şi persistente, ***antreanează dezechilibre generale în economia naţională, cu multiple efecte economice şi sociale***.

În primul rând, ***inflaţia duce la dezorinetarea agenţilor economici, la accelerarea cheltuielilor de consum***, în detrimentul deciziilor de a economisi, perturbându-se echilibrul dintre cerere şi ofertă.

În al doilea rând, inflaţia ***deformează repartizarea veniturilor;*** ea avantajează pe anumiţi titulari de venituri şi dezavantajează pe alţii, modificând, astfel, într-un mod greu de anticipat şi de remediat, echilibrul sferei repartiţiei.

În al treilea rând, ***afectează negativ utilizarea resurselor economice*** de care dispune economia naţională, fiind neglijate activităţi stringente pentru înfăptuirea echilibrului economic general.

În al patrulea rând, inflaţia (mai ales galopantă) ***subminează creditul pe termen lung,*** ducând, de cele mai multe ori, la diminuarea depozitelor bancare; generează ***deficite bugetare cronice.***

În al cincilea rând, inflaţia are şi importante ***consecinţe în planul relaţiilor economice internaţionale,*** mai ales pentru statele cu monedă neconvertibilă; prin deprecierea acesteia sporesc considerabil cheltuielile de import şi se afectează valoarea naţională a mărfurilor destinate pieţelor externe.

În concluzie, subliniem că deşi consecinţele inflaţiei sunt diferite pentru diferitele categorii de agenţi economici, trebuie să se accepte ca o realitate, că ***poziţia economică*** a fiecăruia în parte şi a tuturor ***este grav afectată de inflaţie***, care subminează, iar la niveluri macroeconomice, ***distruge orice echilibru economic.***

11.4. Caracteristici ale procesului inflaţionist în economia românească postsocialistă

Analiza procesului inflaţionist din economia românească evidenţiază, în primul rând, mai multe etape ce se diferenţiază prin aspecte de ordin calitativ, de conţinut.

O primă etapă a inflaţiei se înscrie ***până la Revoluţia din decembrie '89***, etapă caracterizată în principal, prin consecinţele contradictorii ale menţinerii sub control a preţurilor: pe de o parte, devine cronică penuria de bu-

[16] Vezi în acest sens şi Pierre Bezbackh, ***Inflaţie, dezinflaţie, deflaţie***, Humanitas, 1992, p. 42

Scanned with OKEN Scanner

nuri şi servicii paralel cu degradarea calităţii lor, iar, pe de altă parte, banii existenţi la populaţie au fost menţinuţi la un nivel foarte scăzut prin pârghia salariului şi sistemului impozitelor.

A doua etapă a inflaţiei, se întinde ***până la declanşarea acţiunii de liberalizare a preţurilor.*** Această etapă s-a caracterizat printr-o menţinere relativă a nivelului preţurilor bunurilor şi serviciilor, dar prin creşterea explozivă a veniturilor consumatorilor, fapt ce a accentuat decalajul dintre oferta de produse (în continuă scădere) şi masa monetară (în crestere).

Cea de ***a treia etapă*** a inflaţiei, este marcată de ***trecerea la sistemul de preţuri liberalizat.*** Dar liberalizarea preţurilor, înaintea desfiinţării situaţiilor de monopol ale majorităţii întreprinderilor industriale şi a instaurării sistemului concurenţial pe piaţă, creşterea mai rapidă a importurilor faţă de exporturi, gestionarea insuficient de riguroasă a monedei naţionale de către Banca Naţională a României ca şi presiunile făcute din afară, mai ales de Fondul Monetar Internaţional şi de Banca Mondială, toate au îngreunat deosebit de mult acţiunile Guvernului de a stopa şi, mai ales, controla procesul inflaţionist printr-o politică monetară adecvată şi aplicată cu fermitate.

Or, ***o inflaţie controlată***, ale cărei limite sunt cunoscute şi respectate, ***poate favoriza creşterea economică.***

La noi, în cursul întregului deceniu 1991-2000, s-a manifestat o inflaţie galopantă. Ratele înregistrate de preţurile de consum au devansat considerabil ratele PIB nu numai în anii de involuţie economică (1991-1992 şi 1997-1999), ci şi în anii de creştere economică (1993-1996 şi 2000).

De asemenea, în România postsocialistă, dinamica preţurilor de consum a devansat dinamica PIB cu mult mai accentuat decât în majoritatea ţărilor foste socialiste din Europa Centrală. În perioada 1991-1997, indicele de corelare a dinamicilor preţurilor de consum şi a PIB a fost, la noi, de 380,6, faţă de 1,9 în R. Cehă, 4,8 în Ungaria şi 6,1 în Polonia (tabelul 1).

Paralel cu perpetuarea unei inflaţii galopante, în România postsocialistă, s-a manifestat şi o tendinţă de depreciere continuă şi accentuată a cursului de schimb al leului în raport cu dolarul american. Şi în ultimii ani '90, la noi, deprecierea cursului de schimb s-a menţinut cu mult mai accentuată decât în celelalte ţări foste socialiste din Europa Centrală (tabelul 2).

Tab. 1. Corelarea evoluţiei preţurilor de consum şi a PIB în unele ţări foste socialiste (%)

Ţara	Rata PIB		Rata PC[1]		Indicele corelării[2]	
	1998	1999	1998	1999	1998	1999
1. R. Cehă	-2,2	-0,2	10,7	2,1	4,9	10,5
2. Croaţia	2,5	-0,3	5,7	4,2	2,3	14,0
3. Polonia	4,8	4,1	11,8	7,3	2,4	1,8
4. România	**-5,4**	**-3,2**	**59,1**	**45,8**	**10,9**	**14,3**
5. Slovacia	4,4	1,9	6,7	10,6	1,5	5,6
6. Slovenia	3,9	4,9	8,0	6,1	2,0	1,2

Scanned with OKEN Scanner

7. Ungaria	4,9	4,5	14,3	10,0	2,9	2,2

1) Preţurile de consum; 2) Raportul între rata PC şi rata PIB
Sursa: calculat după *BNR. Raport anual* 1999, p.28.

Tab. 2. Evoluţia comparativă a ratei cursului de schimb în România (%)

Ţara de referinţă	Rata CS[1]		Niv.ratei CS în România[2]	
	1998	1999	1998	1999
România	**23,8**	**72,8**	-	-
1.R. Cehă	1,6	7,4	1487	984
2. Croaţia	3,2	10,9	744	668
3. Polonia	6,1	14,9	390	488
4. Slovacia	4,8	17,6	496	414
5. Slovenia	4,0	9,4	595	774
6. Ungaria	14,8	10,6	161	687

1) Cursul de schimb; 2) Faţă de nivelul ratei cursului de schimb din fiecare ţară de referinţă = 100.
Sursa : calculat după *BNR. Raport anual 1999*, p. 28, 29.

În anul 1999 gradul de depreciere a cursului de schimb al leului a fost de 4,1 - 9,8 ori mai mare decât în ţările de referinţă.

Analiza comparativă efectuată evidenţiază că inflaţia galopantă nu este o fatalitate generată de tranziţia postsocialistă, că, spre deosebire de celelalte ţări foste socialiste din Europa Centrală, numai în România s-a perpetuat o asemenea inflaţie şi, indisolubil legată de aceasta, o depreciere continuă şi accentuată a cursului de schimb valutar, indiferent dacă au fost ani de creştere sau de involuţie economică.

Plecând de la premisele enunţate, se poate aprecia că ***perpetuarea inflaţiei galopante, în economia românească postsocialistă, a fost determinată, în mare măsură, de promovarea unei politici monetar-valutare inadecvate,*** inclusiv după indicaţiile „preţioase" ale FMI şi BM, fără a se ţine seama de interesele fundamentale ale ţării, deci ale majorităţii covârşitoare a cetăţenilor săi.

Perpetuarea unei inflaţii galopante în cursul tranziţiei noastre postsocialiste ***a generat numeroase efecte negative pentru ţară şi cetăţenii săi.***

În primul rând, ***perpetuarea inflaţiei galopante a devitalizat moneda noastră naţională.*** Puterea de cumpărare a leului s-a subţiat mereu, devenind tot mai precară. Comparativ cu anul 1998=100, nivelul mediu al preţurilor de consum a ajuns, în 1999, la 80.667, iar puterea de cumpărare a leului s-a prăbuşit în mod corespunzător[17].

În al doilea rând, ***perpetuarea inflaţiei galopante a generat decorelarea tot mai accentuată a economiei nominale faţă de cea reală.*** Politicile cu privire la monedă, valută şi credit, cu privire la preţuri şi tarife, la venituri şi la impozite şi taxe, întemeiate pe utilizarea unui leu tot mai anemiat, au contribuit substanţial la involuţia accentuată din agricultură, industrie, construcţii, turism,

[17] Calculat după *BNR. Raport anual 1999*,p. 28.

Scanned with OKEN Scanner

comerț exterior. Mai mult, în cursul tranziției noastre postsocialiste, perpetuarea inflației galopante a favorizat o inversare a relațiilor firești dintre economia nominală şi cea reală. Mulți factori de decizie au utilizat pârghiile economice nu spre a asigura relansarea şi eficientizarea economiei românești, ci pentru a-i accentua involuția, deoarece aceasta a servit unor interese personale şi de grup, precum şi unor interese străine (a căror realizare a fost bine plătită).

În al treilea rând, ***perpetuarea inflației galopante a afectat grav relațiile economice externe ale României.*** În strânsă interdependență cu rata prețurilor de consum, rata cursului de schimb al leului s-a depreciat continuu şi cu o intensitate apropiată de cea a evoluției prețurilor de consum. Ca urmare, raportul leu/USD a ajuns, în 1999, la un nivel de 102220, față de nivelul din 1989 =100[18]. Deprecierea considerabilă a cursului de schimb al leului a afectat grav comerțul exterior al României, în pofida celor care au încercat să o justifice ca mijloc de impulsionare a exportului nostru. Mai mult, deprecierea continuă şi accentuată a cursului de schimb al leului a favorizat scurgerea, în străinătate, fără echivalent, a unei părți însemnate din PIB, diminuând astfel PNB al României.

În al patrulea rând, ***perpetuarea inflației galopante şi deprecierea considerabilă a cursului de schimb al leului au contribuit substanțial la înrăutățirea nivelului de trai al populației.*** Veniturile reale ale majorității covârşitoare a salariaților, pensionarilor şi țăranilor au coborât cu mult sub nivelul din 1989 şi au fost menținute, prin perpetuarea inflației galopante, sub nivelul respectiv. În anul 1999, salariul mediu real a fost mai mic cu 38 % față de nivelul din 1989[19]. Scăderi şi mai accentuate au înregistrat veniturile reale ale pensionarilor şi țăranilor. Datorită perpetuării unui decalaj permanent între creşterea prețurilor şi cea a veniturilor nominale, inflația galopantă a devenit insuportabilă pentru majoritatea covârşitoare a populației, deoarece împiedică satisfacerea multor nevoi elementare şi accentuează sărăcia.

Consecințele grave ale perpetuării inflației galopante (cele prezentate ar putea fi completate cu altele), evidențiază că ***stoparea acestei tendințe negative a devenit un imperativ*** pentru a fi asigurată o creştere economică durabilă şi a fi realizate interesele fundamentale ale cetățenilor. Pentru a se trece de la o creştere economică inflaționistă (aşa cum s-a concurat în anul 2000 şi cum se preconizează chiar şi pentru 2001), ***Guvernul actual ar trebui să acționeze cu perseverență pentru ameliorarea ambilor termeni ai relației dintre creşterea economică şi inflație.***

Pe de o parte, ***se impune a fi identificate şi valorificate noi posibilități de creştere a PIB***, atât pentru a fi asigurat suportul material al creşterii nivelului de trai al populației, cât şi pentru a fi conturată o tendință de reducere substanțială a decalajelor economice ale României față de țările UE.

Pe de altă parte, ***este imperios necesar a fi identificate şi valorificate posibilitățile de reducere a inflației sub rata preconizată*** pentru anul 2001 (25-27 %).

---

[18] Calculat după BNR. *Raport anual 1999*, p.10[x] – 11[x].
[19] Idem, p. 8[x] – 9[x].

Scanned with OKEN Scanner

Acţionând cu perseverenţă pentru ameliorarea ambilor termeni ai relaţiei dintre creşterea economică şi inflaţie, ***Guvernul actual are şansa de a asigura tranziţia ţării noastre de la o creştere economică inflaţionistă la una neinflaţionistă,*** şansă care ar trebui valorificată pe deplin.

Realizarea unei creşteri economice susţinute, durabile şi neinflaţioniste este un proces foarte complex şi la fel de dificil. El presupune o relansare viguroasă a economiei româneşti, concomitent cu eficientizarea sa crescândă. Este evident că, pentru realizarea obiectivului menţionat se impune ca Guvernul actual să acţioneze cu perseverenţă pe baza unei strategii coerente, fundamentate pe studii temeinice, riguroase[20]. În sprijinul realizării unei asemenea strategii, menţionăm câteva ***căi*** pe care s-ar putea acţiona, la noi, pentru eliminarea inflaţiei galopante şi recorelarea economiei nominale cu cea reală.

Prima cale ar trebui să fie fundamentarea preţurilor şi tarifelor pe costuri determinate în mod riguros.

A doua cale este fundamentarea riguroasă a tuturor categoriilor de venituri realizate de cetăţeni. În prezent, la noi, multe venituri nu sunt – suficient sau chiar deloc – corelate cu rezultatele activităţilor prestate, precum şi cu costul forţei de muncă utilizate.

A treia cale este recolarea economiei nominale cu cea reală, pentru a se asigura funcţionarea normală şi eficientă a economiei naţionale. În acest sens, s-ar impune ca Guvernul actual să subordoneze politicile cu privire la monedă, valută şi credit, la preţuri şi tarife, la venituri, la impozite şi taxe, faţă de obiectivul fundamental stabilit în domeniul economiei reale, obiectiv sintetizat prin rata creşterii PIB.

A patra cale este efectuarea unei reforme monetare. Sistemul monetar valutar actual, reprezentat prin leul atât de anemiat, nu mai are capacitatea de a îndeplini funcţiile necesare în cadrul economiei naţionale. Ca urmare, aceste funcţii au fost preluate, tot mai mult, de dolarul american, ceea ce afectează grav independenţa ţării şi interesele sale fundamentale.

A cincea cale este fundamentarea cursului de schimb al leului în deplină concordanţă cu orientarea principală – actuală şi de perspectivă – ***a relaţiilor economice externe ale României.*** În toată perioada postsocialistă, cursul de schimb al leului a fost determinat, de BNR, în primul rând în raport cu dolarul american, ceea ce a urmărit menţinerea României în sfera de influenţă a acestei valute, cu efecte negative deosebite pentru balanţa de plăţi a ţării. Or, majoritatea comerţului exterior al României – în prezent, cca. 2/3 – se realizează prin relaţiile cu ţările din UE. De aceea, se impune, de mult timp, realizarea concordanţei necesare între orientarea geografică principală a comerţului nostru exterior şi orientarea urmată în stabilirea cursului de schimb al leului. Trebuie să ieşim dintr-o situaţie duplicitară şi contrară unor interese fundamentale ale ţării: pe de o parte, tindem să ne integrăm în UE, în piaţa unică comună; pe de altă parte, ne menţinem în zona de influenţă a dolarului american, ignorând faptul că integrarea în

[20] Printre studiile ce ar putea fi utilizate în acest sens se numără şi lucrarea *„Eficientizarea economiei româneşti postsocialiste"*, elaborată de autorii acestei teme, apărută la Editura Economică, în anul 2000.

Scanned with OKEN Scanner

UE presupune şi integrarea concomitentă a ţării noastre în zona de influenţă a *Euro* şi, deci, în UEM (desigur, atunci când vom întruni condiţiile necesare).

A şasea cale este îmbunătăţirea substanţială a cadrului legislativ instituţional, astfel încât acesta să asigure corelarea adecvată a economiei nominale cu cea reală, în vederea realizării în România a unei economii de piaţă funcţionale, care să genereze efecte preponderent pozitive atât pe plan economic, cât şi pe planurile social şi ecologic.

11.5. Conţinutul pieţei valutare şi organizarea ei în economia României

Piaţa valutară – ca o componentă a pieţei monetare – există şi funcţionează în strânsă legătură cu piaţa bunurilor economice, piaţa capitalului şi piaţa forţei de muncă. În cadrul acestei pieţe ***are loc comerţul cu valute***, respectiv cu monede de circulaţie internaţionale prin operaţiuni de vânzare – cumpărare la vedere sau la termen.

Valuta apare ca o componentă a ***devizelor*** – care însumează toate instrumentele utilizate pentru efectuarea de plăţi între ţări – alături de:

- unităţile monetare artificiale: DST, ECU, AMU;
- instrumentele de plată exprimate în valută (cecuri, mijloace electronice);
- instrumente de credit, pe termen scurt şi documente de plată, exprimate în valută (cambii, bilete la ordin, ordin de plată, ordine de vărsământ şi de virament etc.;
- titlurile financiare exprimate în valută (acţiuni, obligaţiuni, titluri de proprietate etc.).

Noţiunea de valută desemnează, aşadar, monedele naţionale care sunt utilizate în mod efectiv în plăţile şi plasamentele internaţionale. Ea se poate afla în circulaţie, fie sub ***forma numerarului*** (având ca utilizare mai restrânsă) fie sub formă de ***valută în cont*** (a disponibilului în contul bancar al deţinătorului) din care plăţile se fac prin operaţiuni bancare curente. În funcţie de regimul valutar, care reglementează sfera şi aria de utilizare a monedelor naţionale ca mijloace de plată internaţionale, deosebim:

– ***monede neconvertibile*** sau numai cu convertibilitate internă, care nu pot fi preschimbate în alte valute, decât în anumite cantităţi şi condiţii strict reglementate. De regulă, ele sunt folosite ca mijloace de plată internaţionale numai pe piaţa naţională;

– ***monede transferabile*** (rubla transferabilă) care îmbracă forma unor disponibilităţi în cont, la o bancă (BICE) ce pot fi transferate (fără a fi convertite) în contul (altui partener) deschis la aceeaşi bancă, pentru stingerea unei obligaţii;

– ***monede convertibile,*** sunt în principiu acelea care pot fi preschimbate liber, în alte valute, prin vânzare – cumpărare, de orice agent economic (rezident sau nerezident) în sume nelimitate, indiferent de destinaţia lor;

Scanned with OKEN Scanner

– ***monede liber – utilizate*** sau superconvertibile, sunt cele ce au convertibilitate deplină şi îndeplinesc simultan două condiţii: deţin preponderenţă ca monedă de tranzacţie în schimburile internaţionale şi constituie în mod curent obiect de vânzare – cumpărare pe piaţa schimbului valutar. Dintre valutele liber – folosite cele mai importante şi mai utilizate sunt: dolarul SUA, yenul japonez, marca germană, lira sterlină, francul francez. Statutul de superconvertibilitate acordat acestor monede se extinde şi la moneda internaţională, DST, definită pe baza celor cinci monede.

Un loc aparte îl ocupă ***eurovalutele***, care desemnează depozite monetare, exprimate într-o valută convertibilă, depuse de către proprietarii lor la bănci comerciale situate în afara ţării emitente a valutei date. Pentru ca o operaţie să fie considerată drept operaţie cu eurovalută, trebuie îndeplinite două condiţii: a) valută utilizată să fie străină în raport cu ţara în care se desfăşoară operaţia; b) nici una din părţile contractante să nu fie rezident al ţării emitente a valutei respective. Eurovalutele sunt utilizate preponderent în relaţiile economice externe.

Aşadar, utilizarea monedelor naţionale ale ţărilor în context internaţional ridică problema ***convertibilităţii*** lor, a „certificatului lor de calitate".

Convertibilitatea reprezintă însuşirea legală a unei monede de a fi preschimbată cu o altă monedă, în mod liber, prin vânzare – cumpărare pe piaţă, pe baza cererii şi ofertei, neexistând restricţii cu privire la suma preschimbată, scopul preschimbării (plata pentru tranzacţii curente sau mişcări de capital); calitatea celui care face preschimbarea (rezident sau nerezident).

Pentru orice monedă naţională contează, în primul rând, ***asigurarea convertibilităţii interne*** care se realizează prin calitatea bunurilor şi serviciilor cu care se garantează masa de semne băneşti aflate în circuitul intern, dar şi cel extern. Bunurile de calitate şi competitive valoric vor reprezenta întotdeauna o garanţie pentru deţinătorul străin de semne băneşti ale ţării care asigură din producţia sa bunurile respective.

Dacă condiţia convertibilităţii interne este asigurată, atunci se poate pune şi problema ***respectării cerinţelor convertibilităţii externe*** prin limitarea restricţiilor privind mişcarea monedei naţionale în operaţiunile de plăţi externe.

Trecerea la convertibilitatea unei monede are un rol deosebit şi multiple consecinţe, mai ales pozitive, dacă procesul a fost pregătit în mod riguros.

În primul rând, convertibilitatea permite determinarea, în mod real, a eficienţei comerţului exterior; în condiţiile convertibilităţii monedei naţionale, raporturile dintre preţurile interne şi externe reflectă raporturile privind productivitatea şi costurile sale.

În al doilea rând, liberalizând circulaţia monedei pe plan internaţional devine posibilă stabilirea cursului valutar şi, în general, a valorii monedei naţionale pe o bază economică, determinată de cererea şi oferta de pe piaţa valutară internaţională.

În al treilea rând, în condiţiile convertibilităţii, produsele naţionale intră într-o competiţie autentică cu produsele celorlalte ţări, agenţii economici interni sunt stimulaţi în direcţia unei activităţi performante, a unei productivităţi şi rentabilităţi cât mai ridicate şi îmbunătăţirii substanţiale a calităţii produselor.

Scanned with OKEN Scanner

În al patrulea rând, convertibilitatea monedei naţionale oferă rezidenţilor multiple şi eficiente posibilităţi de acţiune pe piaţa externă. Astfel, în calitate de importatori, ei pot efectua plăţi în moneda naţională, eliminând o serie de cheltuieli suplimentare legate de procurarea mijloacelor de plată străine (comisioane bancare, dobânzi) în cazul monedei neconvertibile. În situaţia de exportator, mărfurile pot fi vândute în moneda naţională sau orice altă valută în funcţie de interesele agenţilor economici.

Aşadar, convertibilitatea monedei nu poate fi un scop în sine şi cu atât mai puţin o simplă operaţiune monetară; ea reprezintă un mijloc de asigurare şi sprijinire a dezvoltării economiei. Ca urmare, trecerea la convertibilitate trebuie pregătită cu atenţie prin asigurarea unei strategii corespunzătoare, care corelează mai multe elemente:

a) ***consolidarea economiei naţionale***, sporirea capacităţii ei de a produce bunuri şi servicii de calitate, într-o structură diversificată, competitive pe pieţele externe;

b) ***apropierea nivelului productivităţii factorilor de producţie de cel existent pe plan mondial***, mai ales în ramurile furnizoare de mărfuri pentru export în scopul realizării unei corespondenţe între preţurile de pe piaţa internă şi preţurile mondiale pentru un export eficient;

c) ***stabilirea unui curs de schimb valutar justificat*** din punct de vedere economic, care să reflecte corect raporturile valorice dintre moneda naţională şi celelalte valute;

d) ***crearea unui volum adecvat de rezerve valutare*** pentru a face faţă cererilor din partea deţinătorilor străini de monedă naţională, realizarea anumitor intervenţii ale autorităţilor monetare pe piaţa valutară în scopul menţinerii cursului valutar al monedei naţionale în limite normale.

Având în vedere rolul şi implicaţiile convertibilităţii monetare, ***realizarea convertibilităţii leului*** trebuie înţeleasă ca parte integrantă a procesului de creare în România a sistemului de pârghii economice şi instrumente de ordin financiar în scopul funcţionării mecanismului economiei de piaţă. În prezent, România realizează ***convertibilitatea limitată a leului.*** Aceasta înseamnă că: leul se poate schimba liber pe orice valută ***numai în interiorul ţării; convertibilitatea leului este limitată la operaţiuni de cont curent***; agenţii economici îşi păstrează proprietatea asupra valutei. Cu alte cuvinte, moneda noastră naţională, cu tot statutul său de convertibilitate limitată, intră în operaţiuni specifice pieţei monetare internaţionale, cum sunt:

– schimbul valutar;

– evaluarea bunurilor destinate exportului sau provenite din import;

– ieşirea, dar limitată – pe piaţa externă.

În contextul reformei pentru tranziţia la economia de piaţă, România acţionează pentru realizarea convertibilităţii depline a leului.

Organizarea pieţei valutare presupune existenţa unui ***cadru instituţional***, a unor ***reglementări specifice*** şi a unei ***motivaţii*** adecvate fiecărui tip de operaţiune.

Scanned with OKEN Scanner

Motivaţiile operaţiunilor de pe piaţa valutară sunt multiple, între acestea subliniem:

a) ***motivaţii economice*** ce decurg din necesitatea procurării mijloacelor de plată internaţionale, care apoi sunt folosite în relaţiile de schimb;

b) ***motivaţii de asigurare împotriva riscului valutar*** determinate de rapiditatea modificării cursului valutar în timp, în funcţie de cererea şi oferta de diverse valute;

c) ***motivaţii speculative*** legate de dorinţa obţinerii unui câştig ca urmare a modificării cursului valutar sau a diferenţelor de dobândă la fondurile exprimate în diferite monede;

d) ***motivaţii tehnice***, de echilibrare a pieţei când există o cerere neacoperită (procedând la vânzarea de monedă) sau o ofertă excedentară (când se cumpără monedă).

Participanţii la piaţa valutară sunt: băncile comerciale, bursele de valori; casele de schimb valutar; persoane şi instituţii pe post de brokeri sau dealeri.

De regulă, ***băncile comerciale*** efectuează operaţiuni cu caracter economic şi în scop asigurator prin vânzare – cumpărare la vedere şi la termen; de asemenea şi ***casele de schimb valutar*** efectuează operaţiuni la vedere (imediate) în aceleaşi scopuri economice (acoperirea unor nevoi). Bursele de valori completează activitatea băncilor cu operaţiuni de vânzare – cumărare în scopuri speculative.

O parte din subiecţii de pe piaţa valutară ***generează cererea şi oferta de valută*** (respectiv: operatorii comercianţi ce realizează activităţi de comerţ internaţional şi operatori speculatori), în vreme ce o altă parte ***concretizează cererea şi oferta de valută, stabilesc cursul de schimb, efectuează tranzacţii cu valute*** (Banca de emisiune, bănci comerciale, case de schimb valutar etc.).

Obiectul pieţei valutare îl formează ansamblul de ***fluxuri,*** cum ar fi: vânzarea – cumpărarea de valute convertibile; schimbarea unei valute efective pe valută în cont sau invers; vânzarea – cumpărarea de efecte de comerţ exprimate în Euro. Schimbul valutar poate avea ca obiect fie bani în numerar (schimb „manual" sau „turistic") fie preschimbarea monedei naţionale în devize scripturale (schimb „tras").

Cererea şi oferta de valută se constituie în baza unor procese specifice ce ţin de evoluţia economiilor naţionale şi a relaţiilor economice internaţionale. ***Cererea de valută*** defineşte ***nevoia de valută*** ce poate fi satisfăcută prin cumpărare, dar în conformitate cu normele pieţei valutare şi cu evoluţia cursului de schimb. De regulă, cererea de valută are ca mobiluri: extinderea sau/şi modernizarea activităţilor economice; protejarea sau apărarea împotriva unei evoluţii nefavorabile a cursului de schimb al unor monede naţionale şi chiar interese speculative de profit. ***Oferta de valută*** desemnează ***disponibilităţile valutare ce pot fi vândute la piaţă***, în funcţie de nivelul cursului de schimb. Ea se constituie pe baza depozitelor bancare şi a banilor agenţilor economici care-şi desfăşoară activitatea în comerţ, agricultură, industrie, asigurări etc. Cât priveşte oferta de devize, aceasta rezultă mai ales de la exportatorii de bunuri, de la agenţii economici care execută servicii în alte ţări sau din intrările de capitaluri străine.

Scanned with OKEN Scanner

După conținutul lor, ***operațiunile pe piața valutară*** se grupează în: operațiuni la vedere (curente) și operațiuni la termen.

Operațiunile valutare la vedere, constau în cumpărarea sau vânzarea de valută ce trebuie schimbată, efectiv, în limitele a două zile lucrătoare din momentul încheierii tranzacției. Ele se mai numesc și operațiuni curente și dețin ponderea cea mai mare în cadrul schimburilor de valută în cont. Prezintă interes prin aceea că ușurează mult relațiile de import – export și contribuie la reglementarea unor decontări financiare privind investițiile directe, investițiile de portofoliu (titluri de valoare), unele plasamente de capital pe termen scurt etc.

Operațiunile valutare la termen, cuprind vânzarea și cumpărarea de valută ce se tranzacționează la cursul stabilit în momentul contractării și se finalizează prin livrarea valutei și plata ei la un termen ulterior, mai mare de două zile lucrătoare. Ele pot fi simple și complexe. ***Operațiunile simple*** constau în cumpărarea de către un operator a unei valute la o anumită dată, ca operațiune la vedere; această valută fiind vândută în aceeași zi ca operațiune la termen. ***Operațiunile complexe*** reprezintă îmbinarea a două operațiuni valutare simultane și opuse (una de vânzare și alta de cumpărare) sau la scadențe diferite (una la vedere și alta la termen).

Așadar, în vederea procurării cantității de valută necesare unui import, pentru plăți externe sau pentru procurarea de monedă națională pe baza unei sume în valută, participanții la piața valutară recurg laoperațiunile de vânzare – cumpărare, la vedere sau la termen.

Pe baza diferențelor ce apar între cursurile valutare la termen și la vedere se dezvoltă ***operațiunile de speculă***, în scopul obținerii de câștiguri. Ele se sprijină pe evoluțiile diferite dintre cerere și ofertă; când se preconizează o creștere a cursului unei valute, speculatorul cumpără valuta respectivă, iar în caz contrar o va vinde.

Posibilitatea obținerii unui câștig din modificările de curs valutar sau din diferența de dobândă poate genera alături de operațiunile speculative și ***operațiuni de arbitraj valutar***. Acestea din urmă, constau în alegerea căilor optime de efectuare a operațiunilor de vânzare – cumpărare a valutelor, urmărind, mai ales, valorificarea unor depozite în valută prin obținerea unei dobânzi de depozit care să compenseze deprecierea cursului sau/și obținerea unor câștiguri din specularea diferențelor de curs.

Una din operațiunile valutare utilizată mult, datorită capacității sale de a preveni riscul pierderii și de a obține chiar profituri este ***hidging-ul valutar***. Operațiunile valutare de tip hidging constau în a ***cumpăra*** o valută la o dată determinată, ***ca operațiune curentă***, pe care apoi agentul economic o ***vinde, în aceeași zi,*** printr-o operațiune ***la termen***.

Vânzarea – cumpărarea valutelor se face la ***cursul de schimb valutar***. El constituie ***raportul valoric dintre două monede naționale diferite***, respectiv prețul unei unități monetare dintr-o țară exprimat în unități monetare din alte țări.

Scanned with OKEN Scanner

Cursul valutar este considerat „preţul cel mai sintetic" dintr-o economie, deoarece influenţează relaţiile economice, politice şi sociale, constituind totodată un instrument important al politicii economice.

Cursurile valutare pot fi clasificate după diferite ***criterii***. Astfel, după modul de formare, există cursul valutar oficial şi cursul valutar de piaţă, denumit uneori şi curs valutar liber.

Cursul valutar oficial, este cel stabilit de autorităţile monetare (cel mai adesea de Banca Centrală) ale unui stat. Diminuarea cursului valutar oficial se numeşte ***devalorizare,*** iar mărirea lui, ***revalorizare***.

Într-o serie de ţări, mai ales cu monedă neconvertibilă se foloseşte ***cursul oficial cu primă*** care se obţine prin adăugarea la cursul oficial a unei prime valutare de către autorităţile monetare din ţara respectivă. Acest curs se foloseşte, de regulă, în schimburile ce fac parte din comerţul invizibil şi are ca scop stimularea intrărilor de valută în ţară.

Cursul valutar de piaţă se stabileşte pe pieţele valutare, pentru monedele convertibile. El este, prin definiţie un curs variabil, flotant, modificându-se în timp (chiar zilnic) şi pe diferite pieţe valutare sub influenţa a numeroşi factori. Acest curs ***exprimă***, de fapt, ***raportul real de valoare dintre monede***.

Cursul de schimb valutar este sensibil la un număr mare şi eterogen de ***factori*** care se pot grupa în:

– factori externi: situaţia balanţei de plăţi externe; raportul dintre cererea şi ofertă de resurse valutare;

– factori interni: grupul preţ – inflaţie – putere de cumpărare; grupul dobândă – credit – masă monetară; grupul factorilor economici, politici, psihologici etc.

Balanţa de plăţi, dependentă, la rândul său de mersul economiei naţionale (preţuri, calitatea produselor) şi de competiţia şi conjunctura internaţională pentru produsele şi serviciile exportate sau importate, influenţează cursul monedei naţionale:

– ***fie direct***, prin aspectul nefavorabil care rezultă în urma încheierii cu deficit al balanţei de plăţi externe; posesorii monedei naţionale în cauză nu mai au garanţia că economia naţională emitentă a monedei deţinute de ei va onora cu produse competitive sumele existente în străinătate. Într-o asemenea situaţie, posesorii de monedă vor proceda la vinderea ei, creând o stare de neîncredere în respectiva monedă şi deci o scădere a cursului său pe piaţa externă. Încheierea cu excedent a balanţei de plăţi externe determină o creştere a cursului valutar;

– ***fie prin intermediul raportului cerere – ofertă;*** deşi modificarea de curs valutar nu respectă o relaţie de proporţionalitate faţă de raportul cerere – ofertă, sensul este opus: în cazul în care oferta este mai mare ca cererea cursul economic se abate de la cursul central în sensul diminuării (prima parte a figurii), dacă oferta este egală cu cererea (mijlocul figurii) cursul economic este egal cu cursul central şi dacă oferta scade sub cerere (ultima parte a figurii) cursul economic creşte peste cel central.

Scanned with OKEN Scanner

Problema evoluției cursului valutar se cere a fi explicată şi în strânsă legătură cu factorii interni care îi asigură baza de plecare (puterea de cumpărare) şi stabilitatea sau instabilitatea; mai mult, factorii interni determină şi evoluția factorilor externi, iar modificările cursului pe plan extern impun şi schimbări pe plan intern (figura 2).

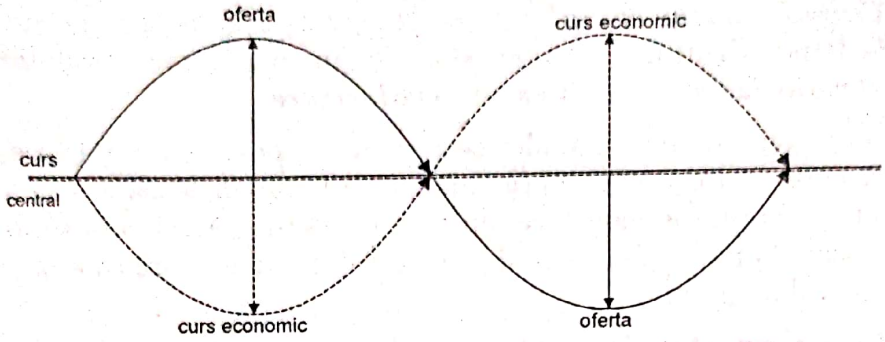

Fig. 2. Relația cerere – ofertă şi influențele ei asupra cursului economic

Un anumit rol asupra evoluției cursului de schimb valutar, mai ales pe termen scurt îl pot avea şi ***factori de ordin psihologic***, cum ar fi psihoza unui posibil conflict între două sau mai multe state, posibilitatea unor convulsii sociale în unele țări. Totodată, în funcție de rezervele valutare ale statului, băncile centrale intervin pe piața valutară pentru a imprima o anumită evoluție cursurilor de schimb valutar, în concordanță cu obiectivele economice şi financiare urmărite de guverne.

Un factor important cu impact deosebit asupra cursului valutar îl reprezintă şi ***nivelul şi evoluția inflației***. Deprecierea internă a unei monede antrenează pe termen lung deprecierea generalizată externă a acesteia în raport cu alte monede. Asta înseamnă că monedele țărilor care înregsitrează o rată mai ridicată de inflație se vor deprecia în raport cu monedele țărilor cu care intră în relații şi care se caracterizează printr-o rată mai mică de inflație, şi invers: monedele țărilor care cunosc o rată mai mică de inflație vor fi mai competitive în raport cu celelalte.

Pe fondul efectelor generate de modificarea ***cursului valutar,*** practica monetară internă şi internațională a sintetizat şi aplicat o serie de ***metode de dirijare*** a acestuia, în sensul de a limita mai mult sau mai puțin atât abaterile cursului economic față de cursul oficial sau central, cât şi modificările de la o perioadă la alta a cursului oficial.

În acest context, prezintă interes ***metoda cursurilor flotante***. Ea ***implică, în principal, liberalizarea cursului valutar,*** lăsându-l să oscileze în funcție de cerere şi ofertă şi în funcție de ceilalți factori economici şi monetari (parte explicată mai sus). Dincolo de avantajele economice şi monetare pe care le implică (eliminarea practicii costisitoare a intervenției pe piața monetară cu fonduri din rezerva valutară pentru sprijinirea monedei naționale, stimularea economiei pentru a se adapta competiției de pe pieţele externe, cursul scăzut stimulând exportul; realizarea unei creşteri economice însoțită de reducerea şomajului etc.) ***flotarea liberă a cursului valutar a însemnat sporirea riscului*** în relațiile economice

Scanned with OKEN Scanner

externe, prin amplificarea riscului valutar[21] şi stimularea propagării inflaţiei prin intermediul relaţiilor economice internaţionale.

Operaţiunile pe piaţa valutară se fac în principal prin intermediul băncilor. Sumele folosite pe această piaţă reprezintă, mai ales, depozite bancare, bani de cont la diferite instituţii financiare; banii în numerar ocupând o pondere foarte mică.

În calitate de ***subiecţi, pe piaţa valutară*** apar: ***băncile***, ca operatori principali; ***operatorii comercianţi*** (firme industriale, comerciale) care desfăşoară operaţiuni de comerţ exterior; ***intermediarii*** din comerţul exterior (îndeosebi brokerii); ***operatorii speculatori*** (persoane fizice şi juridice).

În ţara noastră, fiinţează piaţa valutară interbancară unde se efectuează direct operaţiuni de vânzare – cumpărare de valute, fără limitarea sumelor, la cursuri liber negociate pe tot timpul zilei. Mecanismul şi modalităţile de organizare a acestei pieţe au intrat în vigoare de la 1 august 1994 şi succed primei pieţe libere care s-a deschis la Bucureşti, în februarie 1991, organizată ca fixing de genul licitaţiei închise sau ferme. În condiţiile acestei pieţe, agenţii economici pot reţine integral încasările în valută din operaţiuni de export, vânzătorii şi cumpărătorii de valută pot dispune, oricând în decursul zilei de lucru, ordine care vor fi executate, iar Banca Naţională are rolul de reglementare şi supraveghere, fiind, în acelaşi timp, obligată să stabilească şi să publice cursul valutar al leului.

Ca urmare, sistemul nostru bancar trebuie să participe constant la operaţiunile de determinare a etalonului – leu în condiţiile pieţei externe şi ale cursurilor valutare, real şi economic. Pentru determinarea cursului valutar al leului, Banca Naţională a României a adoptat ***cursul valutar format prin licitaţie, pe baza raportului cerere – ofertă.***

Concret, se urmăreşte, pe de o parte, ***cererea de dolari*** (sau alte valute) mai ales pentru achitarea importurilor, ***care rezultă din corelarea cererii de mărfuri din import cu cererea la import a firmelor româneşti***. Pe de altă parte, raportul cerere – ofertă urmăreşte şi ***oferta de dolari*** adusă în economie de către exportul de mărfuri şi servicii ***pornind de la oferta de bunuri româneşti pe piaţa externă şi cererea de bunuri româneşti pe această piaţă.*** Începând cu 1 august 1994 cursul valutar al leului se determină ca un ***curs valutar economic de referinţă,*** rezultând din operaţiunile concrete de vânzare – cumpărare de valută înregistrate în fiecare zi lucrătoare.

Pe piaţa valutară interbancară se pot realiza atât vânzări şi cumpărări de valute la vedere, cât şi la termen, având ca participanţi principali băncile comerciale. Ele pot participa atât în nume şi cont propriu, cât şi în nume propriu dar în contul clienţilor. Băncile participante îşi fac cunoscut (afişează) cursul propriu la vânzare şi la cumpărare. Acest curs stabilit în funcţie de cererea şi oferta fiecărei bănci nu este rupt nici de cursul oficial şi nici de cursurile celorlalte bănci care acţionează pe piaţa interbancară, întrucât clienţii îşi pot alege orice bancă la care cursul le este cel mai convenabil şi, în plus, băncile vând şi cumpără unele de la altele.

---

[21]) Prin risc valutar se înţelege posibilitatea suportării de pierderi în cazul încheierii unui contract de import sau export, de cooperare economică, de plăţi, de credit, datorită, după caz, deprecierii sau aprecierii valutei de contract.

Scanned with OKEN Scanner

Intermediarii autorizaţi pe piaţa interbancară au obligaţia, de regulă, să afişeze cursurile la vedere şi la termen pentru următoarele valute convertibile: dolarul SUA, marca germană, francul francez, francul elveţian, lira sterlină şi lira italiană. Dacă ordinele de vânzare primite de bănci sau alţi intermediari autorizaţi de la clienţii lor nu se cer a fi justificate, cele de cumpărare trebuie însoţite de o documentaţie adecvată. Sumele cumpărate nu pot fi folosite decât în scopul în care au fost procurate; în caz contrar acestea vor fi revândute pe piaţa interbancară în cel mult 7 zile de la expirarea termenelor.

În situaţia în care ordinul depăşeşte puterea de cumpărare a unei bănci sau banca este în situaţia de a vinde anumite cantităţi de valută, solicitatorii, vor „ieşi" pe piaţa interbancară realizând operaţiunile în cauza cu banca care-i propune cursul cel mai favorabil.

Prin crearea şi funcţionarea pieţei valutare interbancare în ţara noastră se realizează o apropiere de pieţele valutare din ţările în care tranzacţiile au loc în monede integral convertibile.

11.6. Echilibrul monetar – valutar şi necesitatea realizării lui în ţara noastră

Funcţionarea pieţei monetar – valutare implică existenţa ***unor raporturi de proporţionalitate între oferta şi cererea de monedă/valută,*** adică a echilibrului pieţei.

Echilibrul monetar, de regulă, este conceput ca o stare a economiei, caracterizată prin existenţa unui raport de concordanţă între masa banilor în circulaţie şi sumele de bani reclamate de efectuarea normală a operaţiunilor economice care se realizează prin intermediul monedei.

Echilibru pe piaţa monetară implică egalitatea între ofertele de bani şi cererea de bani. Se presupune că nivelul preţurilor este dat, fiind p_o, şi nivelul venitului real este dat, adică $Y=Y_o$. În condiţiile în care nivelul preţurilor şi nivelul venitului real sunt date, cererea de bani depinde de rata dobânzii, iar echilibrul pieţei monetare indică dobânda de echilibru şi cantitatea de bani, pentru p_o şi Y_o.

Condiţia de echilibru pe piaţa moneta ră este ca oferta reală de bani M/p să fie egală cu cererea de bani:

$$\frac{M}{p} = L(i,Y)$$

Înlocuind M cu expresia ofertei de monedă şi notând $p = p_o$ şi $Y = Y_o$, vom obţine:

$$K(i,c_s,r_R,s_1,q).\frac{H}{p} = L(i,Y)$$

În procesul de realizare a echilibrului pe această piaţă sunt implicate un ansamblu de variabile, care reflectă influenţele reciproce ale modificării cererii şi ofertei de monedă/valută pe de o parte, şi celelalte mărimi economice, pe de altă parte. Întrucât echilibrul monetar – valutar este o parte a echilibrului economic ge-

Scanned with OKEN Scanner

neral, realizarea lui implică nu numai stăpânirea ***variabilelor endogene***, a variabilelor ce ţin de masa monetar – valutară şi cererea de monedă/valută, dar şi a ***variabilelor exogene***, care ţin de sistemul economic general. Echilibrul sau dezechilibrul monetar – valutar influenţează sensibil volumul producţiei şi nivelul general al preţurilor, însumând, în acelaşi timp, şi acţiunea modificărilor exogene ale producţiei şi preţurilor asupra echilibrului monetar – valutar, precum şi efectele inverse.

Evenimentele prerevoluţionare şi cele care au fost determinate la începutul tranziţiei spre economia de piaţă au provocat României un ***dezechilibru monetar – valutar accentuat.***

Se constituie în argumente în acest sens:

a) Scăderea masivă – absolut şi relativ – a volumului producţiei în condiţiile reducerii relative a masei monetare aflate în circulaţie şi a creşterii exorbitante a preţurilor sunt semnale serioase, venite din economie, care demonstrează starea de dezechilibru profund.

b) Devalorizarea monedei naţionale, prin trecerea la stabilirea cursului de schimb prin mecanismele pieţei, poate că n-ar fi reprezentat un factor atât de negativ dacă s-ar fi înscris în limite justificate economic, şi mai ales daca preocupările economice s-ar fi axat pe reducerea costurilor de fabricaţie, retehnologizarea ramurilor de bază, relansarea investiţiilor în domenii profitabile.

c) Diferenţierea dobânzilor în funcţie de utilizatorul creditelor, pe, lângă faptul că a indus un element de distorsiune în procesul de alocare a resurselor, a stimulat repartizarea acestora tocmai spre domeniile mai puţin eficiente şi, în acelaşi timp, a slăbit interesul agenţilor economici pentru capitalizare.

d) Consumarea rezervei valutare prin creşterea importurilor şi reducerea concomitentă a exporturilor, proces stimulat, mai ales, prin menţinerea unui curs supraevoluat al monedei naţionale[22].

e) Îngheţarea cursului valutar la începutul anului 1992, în tentativa de a limita procesul inflaţionist, nu numai că n-a fost benefică, dar s-a dovedit a fi, de asemenea, o mare greşală. Rezultatele sunt cunoscute: avalanşă de cereri de import şi reducerea continuă a exporturilor – consecinţa a continuării procesului inflaţionist intern –; incapacitatea Băncii Naţionale de a satisface cererea de valută; alimentarea corupţiei; agravarea dezechilibrelor; punerea sub semnul întrebării a continuării procesului de reformă.

Politica antiinflaţionistă declanşată de Banca Naţională a României în cea de a doua jumătate a anului 1993 a fost departe de efectul scontat; stabilitatea monetar – valutară realizată dovedindu-se nu numai fragilă, dar mai ales greu de menţinut şi de consolidat.

De aceea, strategia economică, din actuala etapa trebuie astfel concepută încât să asigure depăşirea concomitentă a principalelor dezechilibre din economia naţională şi realizarea treptată a unui nou şi solid echilibru macroeconomic. Numai

[22] În luna decembrie a anului 1990, când s-a reorganizat sistemul bancar, iar Banca Naţională a României şi-a pierdut, mai întâi de facto, iar apoi şi de jure, funcţiile de bancă centrală, rezerva valutară fusese deja epuizată.

Scanned with OKEN Scanner

astfel, stabilitatea monetar – valutară ar putea deveni viguroasa şi în economia românească. Pentru aceasta se cer a fi respectate mai multe ***cerinţe*** principale.

În primul rând, stabilitatea monetar – valutară se cere a fi realizată în strânsă legătură cu ***asigurarea echilibrului material – monetar.***

Faţă de 1989, toţi indicatorii în cauză au înregistrat scaderi, dar măsura în care s-au realizat aceste tendinţe diferă considerabil de la un indicator la altul. Astfel, faţă de 1989, în 1999 PIB reprezenta 77,0 la sută, în vreme ce masa monetară şi masa creditului au înregistrat o involuţie mai accentuată. Ca urmare, raportul dintre masa monetară şi PIB s-a redus de la 0,56 în 1990 la numai 0,20 în 1999, iar raportul dintre creditul intern net şi PIB a scăzut de la 0,71 în 1990 la doar 0,21 în 1999[23]. Asemenea evoluţii nefireşti au generat dereglări în cadrul procesului de circulaţie bănească, încât aceasta, în loc să fluidizeze şi să „irige" – cum zicea Samuelson – sistemul economic, dimpotrivă îl îngreunează şi îl rigidizează. În consecinţă, apar blocaje financiare care afectează grav mecanismul economic general.

În al doilea rând, ***stabilitatea monetar–valutară ar trebui să se manifeste ca parte integrantă a procesului de realizare a unui nou echilibru dinamic al economiei româneşti,*** care să sintetizeze cât mai favorabil influenţa factorilor de creştere economică din etapa actuală.

În acest scop, stabilitatea monetar – valutară trebuie sa nu conserve devalorizarea accentuată la care a fost adusă moneda naţională, aşa cum se poate observa în tabelul nr. 3, ci să asigure creşterea continuă şi substanţială a puterii ei de cumpărare. În acelaşi timp, trecerea de la o stabilitate monetar–valutară fragilă la una viguroasă cere şi realizarea unui nou echilibru macroeconomic în cursul actualei tranziţii.

Tab. 3. Evoluţia deprecierii leului (%)

Indicatorul	1990	1992	1994	1996	1998
1. Rata medie a preţurilor de consum	5,1	210,4	136,7	38,8	59,1
2. Rata medie a cursului de schimb	50,3	303,1	117,8	51,6	23,8
3. Indicele corelării (2/1)	9,86	1,44	0.86	1,33	0,40

Sursa: Calculat după BNR. *Raport annual 1999*, p. 8[x] – 11[x].

În al treilea rând, stabilitatea monetar – valutară ar trebui să constituie ***o componentă principală a procesului de depăşire a dezechilibrelor acumulate*** în economia României, astfel încât să se contureze ***un nou echilibru economic relativ.*** Pentru aceasta, sistemul nostru monetar – valutar trebuie să funcţioneze cu o eficienţă sporita în vederea atenuării şi eliminării multiplelor disfuncţionalităţi ce se manifestă în economia noastră. În felul acesta, fluxurile materiale şi monetare din cadrul economiei naţionale, precum şi cele dintre România şi partenerii săi externi, ar căpăta o mai mare fluiditate. Dar, după depăşirea actualelor dezechilibre economice, vor apărea altele, încât se impune, în perspectivă, trecerea la un alt echilibru macroeconomic relativ.

În al patrulea rând, stabilitatea monetar – valutară se cere a fi realizată ca ***parte a unui proces*** preponderent conştinet ***de înfăptuire a unui nou echilibru macroeconomic*** în România prin amplificarea rolului factorului conştient, in-

[23] Calculat după *BNR. Raport anual 1999*, p. 8[x]-11[x].

Scanned with OKEN Scanner

clusiv prin reabilitarea şi folosirea adecvata a planificării macroeconomice şi prin folosirea pieţei, în general, a pieţei monetar – valutare, în special, în reglarea vieţii economice.

În al cincilea rând, stabilitatea monetar -valutară se impune a fi integrată în procesul de ***asigurare a unui echilibru optim*** în economia românească prin maximizarea rezultatelor obţinute cu resursele economice disponibile sau minimizarea resurselor folosite pentru anumite rezultate economice. Aceasta presupune să sporească considerabil gradul de valorificare a resurselor economice interne şi a celor extrase din exterior şi pe această bază să se contureze o schimbare calitativă în privinţa satisfacerii trebuinţelor sociale.

Pe baza soluţionării problemelor mai sus menţionate, în economia românească se va ***atenua*** considerabil ***decorelarea dintre economia reală şi economia nominală,*** inclusiv prin politicile economico-financiare preconizate în acest capitol.

Scanned with OKEN Scanner

JUNIMEA
IAŞI-ROMÂNIA

"Să nu se uite că știința economică este știința intereselor și în megasistemul de interese al lumii contemporane, noi avem datoria de a discerne interesele noastre economice naționale și de a le pune mai presus de orice".

Acad. N.N. Constantinescu

ISBN 973-37-0606-X

Scanned with OKEN Scanner